

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TİOS VE ÇEVRESİNDE KÜLTLER

ŞENAY DORUK ENGİN

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ IŞIK ŞAHİN

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TİOS VE ÇEVRESİNDE KÜLTLER

ŞENAY DORUK ENGİN

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ IŞIK ŞAHİN

EDİRNE 2019

ÖZET

Antik Tios kenti, Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi'ne bağlı Filyos Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tez kapsamında, Tios kökenli ya da yakın çevresinden ele geçen arkeolojik ve epigrafik bulgular, bölgesel ölçekte değerlendirilerek MÖ 7. yüzyıldan MS 4. yüzyıla, Roma Dönemi'nin sonlarına kadar Tios kentinde kabul görmüş olan, göçler ve kültürel ilişkiler ile bölgeye dışarıdan gelen, çevre kültür bölgelerine özgü kültürler ve yerel kültürler ele alınmıştır. Son yıllarda Tios'da açığa çıkartılan Akropolis Tapınağı, sikkeler, kurşun ağırlıklar üzerindeki tanrısal betimlemeler, Tios ve yakın çevresinden yazıtlar kentteki kültürler ile ilgili ipuçları sunmaktadır. Buna göre Tios ve yakın çevresinde Grek tanrı ve tanrıçaları, yerel tanrı ve tanrıçalar, Frig, Suriye ve Mısır kökenli tanrı ve tanrıçalar ile *Dea Roma* (Roma Tanrıçası) kültürünün tapınım gördüğü anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tios, Filyos, Batı Karadeniz kültürleri, yazıtlar, adaklar, nümismatik,*

ABSTRACT

The ancient city of Tios is located within the boundaries of the town of Filyos, in the Çaycuma district of Zonguldak. In this thesis, archaeological and epigraphical findings recovered from or near Tios were evaluated on a regional scale and the local and surrounding regional cults which came from outside the region with migrations and cultural relations, accepted in Tios from the 7th century BC to the 4th century BC, until end of the Roman Period were discussed. In the recent years, the Temple of Acropolis, which was unearthed in Tios, the divine descriptions on coins, lead weights, inscriptions from Tios and its close surroundings provide important clues about the cults in the city. According to these findings, Greek gods and goddesses, local gods and goddesses, gods/goddesses of Phrygian, Syrian and Egyptian origin and the Cult of Dea Roma (Roman Goddess) are seen to have been worshiped.

Keywords: *Tios, Filyos, cults of the Western Black Sea Region, inscriptions, votive offerings, numismatics.*

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii – vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖNSÖZ	ix-x
1. GİRİŞ	1 - 4
1.1. Konu	2 - 3
1.2. Amaç	3
1.3. Kapsam	3 - 4
1.4. Yöntem	4
2. TİOS KENTİ	5 - 21
2.1. Tios Kentinin Tarihi	6 - 13
2.1.1. Antik Kaynaklarda Tios Kenti	11 - 13
2.2. Tios Kenti Araştırma Tarihçesi	14 - 21
2.2.1. Yüzey Araştırmaları	14 - 15
2.2.2. Kazı Çalışmaları	15 - 21
2.2.2.1. Akropolis Kazıları	16 - 18
2.2.2.2. Tiyatro ve Çevresindeki Kazıları	18
2.2.2.3. Antik Kent Merkezi	19
2.2.2.4. Nekropol	20
2.2.2.5. Gökçebey-Üçburgu Emporionu	20
2.2.2.6. Filyos Ateş Tuğla Fabrikası Sondajı	21
2.2.3. Filolojik Çalışmalar	21
3. TİOS VE ÇEVRESİNDEKİ KÜLTLER: ARKEOLOJİK, EPIGRAFİK VE NÜMİZMATİK BULGULAR	22 – 69
3.1. Arkeolojik Bulgular	
3.1.1. Tapınaklar	22 - 26
3.1.1.1. Tios Tapınağı	23 - 26

3.1.2. Heykeltıraşlık Eserleri ve Heykelcikler	26 – 31
3.1.2.1. Tios Kenti Heykeltıraşlık Eserleri ve Heykelcikler	26 - 27
3.1.2.1.1. Tios Aphrodite(?) Figürünü Parçası ...	27
3.1.2.1.2. Tios Zeus Başı	27
3.1.2.2. Tios Çevresindeki Heykeltıraşlık Eserleri ve Heykelcikler.....	27 - 31
3.1.2.2.1. Amasra / Glykon	28
3.1.2.2.2. Amasra / Zeus Stratios	28
3.1.2.2.3. Bolu / Herakles	28 - 29
3.1.2.2.4. Devrek / Herakles Aleksikakos.....	29
3.1.2.2.5. Devrek / Zeus	29 - 30
3.1.2.2.6. Karadeniz-Ereğlisi / Asklepios	30
3.1.2.2.7. Prusias ad Hypium / Tykhe	30
3.1.2.2.8. Zonguldak / Apollon	31
3.1.2.2.9. Zonguldak / Zeus	31
3.2. Epigrafik Bulgular	32 - 37
3.2.1. Yazıtlı Adak Stelleri	32 – 37
3.2.1.1. Tios'daki Yazıtlı Adak Stelleri	33 - 36
3.2.1.1.1. Agoranomos	33 - 34
3.2.1.1.2. Asklepios	34 - 35
3.2.1.1.3. Dionysos	35
3.2.1.1.4. Meter Theon	35 - 36
3.2.1.1.5. Theos Hypsistos	36 - 37
3.2.1.2. Tios Çevresindeki Yazıtlı Adak Stelleri	37 - 46
3.2.1.2.1. Amasra / Glykon	37
3.2.1.2.2. Bolu / Zeus Bronton	37 - 38
3.2.1.2.3. Gökçebey / Hosios kai Dikaios	38 - 39
3.2.1.2.4. Göynük / Zeus	39 - 40
3.2.1.2.5. Mudurnu / Zeus Sabazios	40
3.2.1.2.6. Mudurnu / Zeus Soter	40
3.2.1.2.7. Paşaköy / Magna Mater	41

3.2.1.2.8. Paşaköy / Zeus Soter	41
3.2.1.2.9. Ulumescit / Apollon	42
3.2.1.2.10. Yenice / Syrgastios	42 - 43
3.2.1.2.11. Zonguldak / Meter Theon	43 - 44
3.2.1.3. Tios Çevresi Dışındaki Tios Kökenli Adak	
Yazıtları	44 - 46
3.2.1.3.1. Sinop / Zeus, Helios, Serapis, İsis	44
3.2.1.3.2. <i>Tomis</i> (Constanta) / Heros ve Dominus .	44 - 46
3.2.2. Kurşun Ağırlıklar	47 - 50
3.2.2.1. Tios	47 - 48
3.2.2.2. Tios Çevresi	48 - 50
3.2.2.2.1. Gökçebey-Üçburgu Emporiumu	49
3.2.2.2.2. Kayıkbaşı Mevkii	49 - 50
3.3. Nümismatik Bulgular	50
3.3.1. Yunan Pantheonu Tanrı ve Tanrıçaları	52 - 64
3.3.1.1. Aphrodite ve Eros.....	52
3.3.1.2. Ares	52
3.3.1.3. Asklepios ve Hygeia	53
3.3.1.4. Athena ve Nike	53 - 54
3.3.1.5. Demeter	54 - 55
3.3.1.6. Dionysos	55 - 57
3.3.1.7. Helios	57
3.3.1.8. Hera	57 - 58
3.3.1.9. Hermes	58
3.3.1.10. Hestia	59
3.3.1.11. Nemesis	59 - 60
3.3.1.12. Poseidon	60
3.3.1.13. Tyke	60 - 61
3.3.1.14. Zeus	61 - 63
3.3.1.15. Personifikasyonlar	63 - 64
3.3.1.15.1. Demos ve Boule	63
3.3.1.15.2. Eleutheria	63 - 64

3.3.2. Yerel ve Diğer Tanrı/Tanrıçalar.....	64 - 69
3.3.2.1. Doğu Kökenli Kültler	64 – 66
3.3.2.1.1. Serapis	64 - 65
3.3.2.1.2. Ateş Sunağı	65
3.3.2.2. Glykon.....	65 - 66
3.3.2.3. Hosios kai Dikaios	66
3.3.2.4. Irmak ve Su Tanrıları	66 - 67
3.3.2.5. Kybele	67 - 68
3.3.2.6. Tios Şehir Tanrıçası	68
3.3.2.7. Zeus Syrgostes/Syrgastios	68 -69

4. TİOS KENTİ VE ÇEVRESİNDE TAPINIM GÖREN TANRI VE

TANRIÇALAR	70 - 110
4.1. Yunan Pantheonundaki Tanrı ve Tanrıçaları	74 - 91
4.1.1. Aphrodite	74 - 75
4.1.2. Apollon	75 - 76
4.1.3. Ares	76 - 77
4.1.4. Asklepios	77 - 78
4.1.5. Athena	78
4.1.6. Demeter	78
4.1.7. Dionysos	79 - 81
4.1.8. Eros	82
4.1.9. Hera	82
4.1.10. Hermes	82 - 83
4.1.11. Helios	83
4.1.12. Hestia.....	84
4.1.13. Hygeia	84
4.1.14. Nemesis	84
4.1.15. Nike	84
4.1.16. Pan	85
4.1.17. Personifaksyonlar	85 - 87
4.1.17.1. Demos ve Boule	85 - 86

4.1.17.2. Eleutheria	87
4.1.18. Poseidon	87 - 88
4.1.19. Tykhe	88 - 89
4.1.20. Zeus	89 - 91
4.2. Yerel ve Diğer Tanrılar ve Tanrıçalar	91 - 103
4.2.1. Glykon	91 - 94
4.2.2. Heros ve Kahramanlar Kültü	94 - 97
4.2.2.1. Heros	94 - 95
4.2.2.2. Kahramanlar Kültü	95 - 97
4.2.3. Hosios kai Dikaios	97 - 99
4.2.4. Irmak Tanrıları	99 - 100
4.2.5. Meter Theon (Magna Mater)	100
4.2.6. Tios Şehir Tanrıçası	100 - 101
4.2.8. Zeus Stratios	101 - 102
4.2.9. Zeus Syrgastes / Zeus Syrgasteios	102 - 103
4.3. Phrygia Tanrıçası Kybele	104 - 105
4.4. Doğu Kökenli Tanrı ve Tanrıçalar	105 - 108
4.4.1. İsis	106
4.4.2 Serapis/Sarapis	106 - 107
4.4.2. Theos Hypsistos	107 - 108
4.5. <i>Dea Roma</i> (Roma Tanrıçası)	108 - 110
5. SONUÇ	111 - 115
ANTİK KAYNAKLAR	116 - 117
MODERN KAYNAKLAR	118 - 130
KATALOG	131 - 178
TABLolar	179 - 181
HARİTALAR	182 - 186
RESİMLER	187 - 191
ÇİZİMLER	192 - 195
LEVHALAR	Lev. 1-41

KISALTMALAR LİSTESİ

Ağ.	Ağırlık
Ark. Bul.	Arkeolojik Buluntu
Bkz.	Bakınız
cm	Santimetre
Çiz.	Çizim
Ed.	Editör
Fig.	Figür
Gen.	Genişlik
İmp.	İmparatorluk
Kal.	Kalınlık
Lev.	Levha
m.	Metre
mm	Milimetre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan sonra
Res.	Resim
S.	Sayfa
Şek.	Şekil
Uz.	Uzunluk
Yakl.	Yaklaşık
Yüks.	Yükseklik
yy	Yüzyıl

ÖNSÖZ

Geniş Karadeniz havzasının ülkemiz sınırları içinde yer alan güney kesimi, arkeolojik araştırmalar açısından henüz bakir sayılabilecek ve içinde birçok gizemi barındıran bir bölgedir. Karadeniz Bölgesi'nde şimdiye kadar yapılan arkeolojik çalışmaların yetersiz olması nedeniyle, bölgenin kültür tarihi açısından önemi yeterince anlaşılamamıştır. Bununla birlikte, başta Tios kazısı olmak üzere, son yıllarda bölgede yapılan arkeolojik araştırmaların sayısının artması, bölge arkeolojisi açısından oldukça sevindiricidir.

Tios antik kenti ile ilgili ilk araştırmalar yaklaşık 200 yıl öncesine dayansa da antik kent ancak 1989 yılında 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir. Tios kenti ile ilgili ilk kapsamlı araştırmalar, 2006 yılında Prof. Dr. Sümer Atasoy'un bilimsel danışmanlığında Karadeniz Ereğli Müzesi ve Trakya Üniversitesi adına gerçekleştirilmiş, bu çalışmalar 2007 yılından itibaren Prof. Dr. Sümer Atasoy başkanlığında bir ekip tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Trakya Üniversitesi adına sürdürülmüştür. Bu kazı ve araştırmalar, Karadeniz kıyısında çok önemli bir antik kentle ilgili önemli bilgiler ortaya koyarken, bölge arkeolojisine de ışık tutmuştur. 2012 yılında yapılan kazılarda ekip üyesi olarak çalışma fırsatı bulduğum Tios Kazısı, benim için mesleki deneyim ve öğrettikleri ile adeta bir okul olmuştur.

Antik kentlerdeki kültürler, dönemler boyunca kültürler, bölgesel ilişkiler, inanç ve tapınımlar ile ilgili kapsamlı bilgiler ortaya koymaktadır. Tios kentindeki kazılar, oldukça kötü korunmuş bir tapınak kalıntısı ile tanrı ve tanrıça tasvirli sikkeler dışında henüz maalesef kentteki kültürlerle ilgili yeterli bilgi sunamamıştır. Bununla birlikte, Tios ve yakın çevresinde ele geçen, bir kısmı Tios kökenli ya da Tioslular'a ait arkeolojik ve epigrafik buluntular, kentteki ve bölgedeki kültürlerle ilgili bilgiler verebilmektedir.

Tez yazma sürecinde sabrıyla, bilgisiyle, enerjisiyle hep yanımda olan, beni yönlendiren Sevgili Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Işık ŞAHİN'e, 2012 yılı kazı sezonunda bana Tios kazı ekibinde yer veren, kentin kültürlerini çalışmama izin veren

Sayın Hocam Prof. Dr. Y. Sümer ATASOY'a, Tios kazı ekibine katılmamı sağlayan ve tez yazım süreci içinde desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Doç. Dr. Şahin YILDIRIM'a ve özellikle Yüksek Lisans öğrenimim boyunca bana emek veren, Sayın Hocalarım Prof. Dr. Ahmet YARAŞ'a, Prof. Dr. Burçin ERDOĞU'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Fuat YILMAZ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen sevgili eşim Atilla ENGİN'e, babam Hüseyin DORUK'a, annem Meryem DORUK'a ve tez hazırlama dönemimde beni sürekli motive eden, her zaman yanımda olan sevgili ağabeyim Ziya DORUK'a, kardeşim Aziz DORUK'a ve sevgili arkadaşım Ceren ONAR'a teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Karadeniz Bölgesi, arkeolojik çalışmalar açısından henüz yeterince araştırılmış bir bölge değildir. Zonguldak ili, Çaycuma ilçesine bağlı Filyos (eski Hisarönü) beldesi sınırları içerisinde yer alan Tios antik kentinde (**Res. 1-2**) yapılan kazı çalışmaları, özellikle Batı Karadeniz Bölgesi'nin arkeolojisine katkılar sunmuştur (**Harita 1**). Belde merkezinde, antik kente ait kale, sur duvarları, tiyatro, su kemeri, tonozlu galeri, savunma kulesi ve mezarlardan oluşan toprak üstündeki kalıntılar görülebilmektedir.

Tios kenti ve Gökçebey-Üçburgu Emporiumu gibi kentle bağlantılı alanlarda yapılan kazılarda elde edilen bulgular ile Tios'un yakın çevresinde bulunan Zonguldak, Bartın, Karabük, Düzce ve Bolu ilerinin sınırları içerisinde ele geçen heykeltıraşlık eserleri, yazıtlar ve adaklar Tios antik kenti ve içerisinde bulunduğu bölgenin kültürleri ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Diğer taraftan, Karadeniz havzası bulunan, ancak Tios kentinden daha uzakta yer alan Sinop ve Romanya'daki *Tomis* (Constanta) kentinde ele geçen ve üzerinde Tioslular'ın adının yer aldığı iki adak yazıtı da özellikle Roma Dönemi'nde Tios kenti ve çevresindeki kültürler hakkında bilgiler vermektedir (**Lev. 14: a-b**).

Gerek son yıllarda kazı çalışmaları gerçekleştirilen Tios'da açığa çıkartılan Akropolis Tapınağı ile sikkeler, kurşun ağırlıklar üzerindeki tanrısal betimlemeler, gerekse Tios ve yakın çevresinden yazıtlar ve görsel sanat eserleri kentteki kültürler ile ilgili ipuçları sunmaktadır. Tios'un yakın çevresinde bulunan Amasra, Devrek, Zonguldak, Bolu, Karabük ve Kastamonu gibi il ve ilçelerde ele geçen heykeltıraşlık eserleri ve adak yazıtları Tios bulgularını desteklerken, Helenistik ve Roma dönemleri boyunca Batı Karadeniz Bölgesi kültürleri hakkında bilgiler ortaya koymaktadır.

Yazılı belgelerde *Tios*, *Tieion*, *Tion*, *Teion*, *Tianos*, *Tium* ve *Tieium* gibi farklı isimlerle anılan kent, Filyos (*Billaios*) Çayı'nın Karadeniz'e döküldüğü yerin batısında bir kıyı yerleşmesidir.¹ Tios'un yaklaşık 20 km doğusundaki Bartın Çayı (*Parthenios*)

¹ Bkz. Anderson 2009: 265; Atasoy – Ertuğrul, 2009: 1; Baran-Dirlik-Kendirici 2015: 124; Esen 2003: 196-197; Sönmez - Öztürk 2008: 134; B. Öztürk 2008: 64; 2011: 486; 2013a: 329.

Bithynia ve Paphlagonia arasındaki sınırı oluşturduğundan², kent Bithynia ve Paphlagonia bölgeleri arasındaki sınıra yakın konumda, Bithynia sınırları içerisindedir. Batı Karadeniz Bölgesi içinde yer alan Bithynia, batıda Kocaçay (*Rhyndakus*), güneyde Phrygia ve Galatia, doğuda kesin olmamakla birlikte Karadeniz Ereğlisi (*Herakleia Pontike*) ve kuzeyde Karadeniz (*Pontus Euxenius*) ile sınırlanmaktadır.³

Tios kenti, kurulduğundan itibaren siyasi bir güç oluşturamamış ve diğer bölge kentlerinin gölgesinde kalmış gibi görünse de Karadeniz’de bir liman şehri olarak çeşitli dönemler boyunca siyasi, askeri ve ekonomik açıdan önemli bir kent konumunda olmuş, özellikle Bizans Dönemi’nde aynı zamanda dini bir merkez kimliği kazanmıştır.⁴

Son yıllarda antik Tios kentinde yürütülen kazı çalışmaları, kentin özellikle Roma Dönemi’nde sanılandan daha önemli bir yerleşim merkezi olduğunu ortaya koymuştur. Yakınlarında *Amastris* (Amasra) ve *Heracleia Pontice* (Karadeniz Ereğlisi) gibi yerleşmeler bulunmakla birlikte *Tios*, bu bölgede kazılan tek merkez olması açısından önemlidir.

1.1. Konu

“Tios ve Çevresinde Kültler” başlıklı çalışma ile antik kaynaklar ve başta seramik türü arkeolojik buluntular ışığında, Tios kenti ve yakın çevresindeki kültürler incelenmiştir. Tez çalışması, konu ile ilgili yapılmış olan araştırmalar ve yayımlanan makaleler üzerinden yapılan bir derlemedir. MÖ 7. yüzyılda yerleşim görmeye başladığı anlaşılan antik Tios kenti kökenli olan ya da yakın çevresinden ele geçen arkeolojik ve epigrafik bulgular, bölgesel ölçekte değerlendirilerek MÖ 7. yüzyıldan MS 4. yüzyıla, Roma Dönemi’nin sonlarına kadar kabul görmüş olan kültürler ele alınmıştır. Bu kültürler, yerel bölgesel özellikleri yanında, göçler ve kültürel ilişkiler ile bölgeye dışarıdan gelen, çevredeki bölgelere özgü olan kültürleri de kapsamaktadır.

² Bağdatlı – Çam 2014: 3-4; 2016: 2-3.

³ Doğanç 2017: 69; Işık 2001: 7-11.

⁴ Bkz. Atasoy - Ertuğrul, 2009: 1.

Tios'un bir liman ve ticaret merkezi olması nedeniyle, başta Milet kolonizasyonu ile bölge inancına hâkim olan Yunan tanrı ve tanrıçaları ile sonraki dönemlerde Mısır, Suriye ve Persler ile siyasi ve kültürel ilişkiler sonucu kabul gören Doğu'ya özgü kültürler, bir kısmı Trakya Bölgesi ile bağlantılı yerel kültürler ile birlikte tapınım görmüştür. Roma Dönemi'nde tüm bu tanrı ve tanrıçalara *Dea Roma* kültü de dahil olmuştur. Yerel ve çevre bölgelere özgü kültürler, özellikle Roma Dönemi'nde Tios kenti ve çevresinde oldukça zengin bir pagan inancını oluşturmuştur.

1.2. Amaç

Çalışma ile, arkeolojik ve epigrafik bulgular ile antik kaynaklar ışığında Tios kenti ve yakın çevresini içine alan Batı Karadeniz Bölgesi'nin batı kesimini içine alan bölgenin kültürlerini ve inançlarını ortaya konması amaçlanmıştır. Kentteki dönemler boyunca kültür ve inançlarda yerel ve çevre bölgelerden gelen etkilerle kabul görmüş olan kült unsurları, bir kısmı Tios kökenli olan ve yakın çevresindeki arkeolojik ve epigrafik bulgularla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tios kenti ile doğrudan ya da bölgesel yakınlığı nedeniyle dolaylı ilişki içerisinde olan merkezlerde ele geçen arkeolojik ve epigrafik buluntulardaki tanrı ve tanrıçalara ait betimlemeler, isimler ve atribülerin yoğunluğu, antik kentte öne çıkan tapınımlar ile ilgili ipuçları sunmaktadır. Tez çalışma esası bu temelde arkeolojik ve epigrafik buluntuların ve bulguların değerlendirilmesiyle oluşturulmuş, Tios kenti ve yakın çevresindeki kültürlerle ilgili bölgesel sonuçlar elde edilmesi hedeflenmiştir.

1.3. Kapsam

Tez çalışması, Tios kenti ve yakın çevresinde yer alan, Batı Karadeniz Bölgesi'nin batı bölümünde yer alan illerinin sınırları içerisindeki (Harita 4) kültürlerle ilgili bilgiler sunan antik kaynaklar ile Tioslulara ait olan, ancak başka merkezlerde ele geçen arkeolojik ve epigrafik bulguların değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu çalışmada, Tios ve bölgedeki kültürlerle ilgili bilgiler veren antik kaynaklar, kentte ve yakın çevresindeki Zonguldak, Bartın, Karabük, Düzce ve Bolu merkezlerde ele geçen

heykeller, kabartmalar, heykelcikler, adak stelleri, çeşitli yazıtlar, kurşun ağırlıklar ve sikkeler değerlendirilmiştir. Tios kent sikkeleri bölgedeki sikkeler içinde en önemli koleksiyonu oluşturduğundan ve çevre merkezlerdeki sikkeler ile benzer özellikler taşıdığından, tez kapsamında sadece Tios sikkeleri değerlendirilmiştir.

Büyük çoğunluğu Roma İmparatorluk Çağı'na ait olan epigrafik buluntular üzerindeki tanrı adları ve hangi tanrı/tanrıçaya adandığını belirten ibareler ile tanrı ve tanrıçalara ait tasvirler ve semboller, Tios kentinde ve yakın çevresinde tapınım görmüş olan kültürler ile ilgili bilgiler vermektedir.

1.4. Yöntem

Yöntem olarak tez çalışmasında, Tios ve içinde bulunduğu Batı Karadeniz Bölgesi'ni içine alan bölgesel ölçekte kültür bulguları yayınlar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada, öncelikle Tios kazılarında açığa çıkartılan mimari kalıntılar ve ele geçen buluntular ile Tios ve yakın çevresinde ele geçen adak stelleri, epigrafik malzeme, tasvirli kurşun ağırlıklar, sikkeler ve yazılı kaynaklar ele alınarak Tios ve çevresindeki kültürler incelenmiştir. Tios kökenli ve çevre merkezlerde ele geçen buluntular türlerine göre gruplandırılmış, buluntular ile ilgili levhalar ve katalog bilgileri oluşturulmuştur. Tezde konu başlıklığı tanrı ve tanrıçalar ile eser grupları alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tios kentinde ve bölgede tapınım gören tanrı ve tanrıçalar Yunan, yerel, Phrygia, Suriye ve Mısır gibi Doğu tanrı ve tanrıçaları ile *Dea Roma* (Roma Tanrıçası) kültürü olmak üzere beş farklı grupta ele alınmıştır. Her grupta tanrı ve tanrıçalar alfabetik olarak sıralanmıştır.

2. TİOS KENTİ

Tios, Bithynia ve Paphlagonia bölgeleri arasındaki sınırdaki Karadeniz kıyısında yer alan limanı nedeniyle bazı dönemlerde önemli bir ticari, siyasi ve askeri liman kenti olmuştur (**Harita 1-2; Res. 1-2**).⁵ Yerleşme, Filyos (*Billaios*) Çayı'nın, Karadeniz'e dökülerek oluşturduğu deltanın batısına, stratejik bir bölgeye kurulmuştur. Yerleşme, Boğazlar'dan Doğu Karadeniz'e uzanan sahil boyunca Roma yol ağı içinde yer alırken, *Claudiopolis* (Bolu) üzerinden iç bölgeler ile de bağlantılıydı.⁶ Yerleşmenin yakınlarında yer alan Filyos Çayı'nın da nehir taşımacılığında kullanıldığı bilinirken, nehrin kıyısında tespit edilen Roma Dönemi temel duvarlarının ticaretle bağlantılı depo yapılarına ait olabileceği ve burada bir *emporium*⁷ yer aldığı düşünülmektedir.⁸ Kent, bir liman şehri olduğu kadar hem karayolu ile hem Filyos nehri üzerinden iç bölgelerle bağlantıları olan bir ticaret merkezi olmuştur.⁹

Karabük ve Filyos arasında, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Filyos vadisi, yerleşime uygun olmayan dar kayalık bir geçit oluştururken, Karadeniz'e döküldüğü kesimde oluşan geniş delta¹⁰, yerleşime uygun bir bölgedir. Yaklaşık 2500 km²'lik bir alanı kaplayan tüm bu bölge "Filyos Havzası" olarak isimlendirilirken, alüvyonal ova ve vadi tabanları, alçak platolar ve tepelik alanlar ile yüksek platolar ve dağlık alanlar olmak üzere üç jeomorfolojik üniteye ayrılmaktadır.¹¹ Filyos Nehri, granit ve metamorfik kayalar gibi sert kayalar ile kiltaşlarından oluşan yataklarda, yükseklikleri yaklaşık 2000 m'yi bulan dağlar üzerinde, 200 m'nin üzerinde derinliklere sahip vadiler oluştururken, vadi içinde yamaç eğimleri kaya türlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir.¹²

⁵ Anderson 2009: 265-267; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 124-125; B. Öztürk 2008.

⁶ Anderson 2009: 266.

⁷ *Emporium*: Pazar yerleşmesi.

⁸ Akyürek-Şahin – Uyar 152; Yıldırım 2017: 209-214, res. 5. Filyos (*Billaios*) ve Bartın (Parthenios) çayları, bölgede yüzlerce yıl boyunca denizle bağlantılı nehir taşımacılığında önemli olmuştur (bkz. Bağdatlı-Çam 2014; 2016).

⁹ Yıldırım 2017: 210-215.

¹⁰ Bkz. Güner, 1975.

¹¹ Avcı 1998: 220.

¹² Güner, 1975: 87-89, şek. 2.

2.1. Tios Kentinin Tarihi

Antik kaynaklara göre *Tios*, *Tieion*, *Tion*, *Tianos*, *Tieium*, *Tium* gibi farklı isimlerle anılan bu kent, MÖ 7. yüzyılda yerli halkını Kaukanlar'ın oluşturduğu Miletos'un bir kolonisi olarak kurulmuştu.¹³ Miletoslular dışında Samos, Ephesus, Kios (Sakız Adası) gibi diğer İon kentleri de Karadeniz Bölgesi'nde koloni merkezleri kurarken, bu dönemde bölgede Mariandynler, Khalybler, Thaokler, Makronlar, Driahlılar, Mossynoikoslar, Phasisliler, Kolkhisliler gibi birçok farklı yerel topluluk bulunuyordu.¹⁴ Buna göre MÖ 7. yüzyıldaki İon kolonizasyonu ile birlikte bölgede Yunanlılar ile bu yerel toplulukların kaynaştığı anlaşılmaktadır.

Tios kazılarında ele geçen en erken seramik parçalarının MÖ 7. yüzyıla ait olması ve ilk yerleşim evresinin MÖ 7-6. yüzyıllara tarihlenmesi¹⁵ bu bilgiyi doğrulamaktadır. Kazılarda ele geçen farklı bölgelere özgü olan keramik buluntular, MÖ 7-4. yüzyıllar arasında kentin, başta Batı Anadolu kıyıları olmak üzere çok uzak bölgeler ile ticari ilişkiler içerisinde olduğunu ortaya koyar.¹⁶ Diğer taraftan, eski Yunanlıların öncüsü olan denizci Mykenlerin henüz Geç Tunç Çağı'nda (MÖ 1600-1200) Karadeniz Bölgesi ile yoğun ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir.¹⁷ MÖ 7. yüzyıldan önceki edebi metinler de Eski Yunanlıların Karadeniz'i çok iyi bildiğini göstermektedir.¹⁸

MÖ 7. ve 6 yüzyıllarda Karadeniz kıyılarında 90'dan fazla koloni merkezi kuran Miletosluları bölgeye çeken başlıca etkenler; bölgenin zengin maden yataklarına, bol balık ve gemi yapımı için ideal olan kereste kaynaklarına sahip olması ile köle ve canlı hayvan ticaretinin yapılabilmesiydi.¹⁹

Tios'un içinde yer aldığı Batı Karadeniz Bölgesi, MÖ 2. binyıla ait Hitit kaynaklarında *Pala* ve *Tummana* ülkeleri olarak geçmekte olup, bu iki isim Strabon'un

¹³ Anderson 2009: 265-266; Atasoy 2015a: 15; Atasoy – Ertuğrul, 2009: 1; Baran-Dirlik-Kendirici 2015: 125; Kortanoğlu 2013: 211-213; B. Öztürk 2008: 64; 2011: 486; 2013a: 329; 2015a: 28-36.

¹⁴ H.S. Öztürk 2010: 95.

¹⁵ Bkz. Atasoy-Erpehlivan 2012: 1-2.

¹⁶ Atasoy-Erpehlivan 2012: 2-3, fig. 2-4.

¹⁷ Aslan 2006: 78.

¹⁸ Çapar 1911: 311.

¹⁹ Çapar 1991: 319-326; Emir 2011: 666-667.

eserinde bahsettiği *Blaena* ve *Domanitis*²⁰ ile eşlenmektedir.²¹ Hitit kaynaklarından, Hititler ile müttefik olan Tummana ülkesinin doğuda, *Blaena*'nın ise olasılıkla *Bithynia*'yı da içine alan bölgenin batısında yer aldığı düşünülmektedir.²²

Kaynakların yetersizliği nedeniyle kentin MÖ 4. yüzyıl öncesindeki tarihi ile ilgili bilgilerimiz yetersiz olup, bilinen tek kaynak, Athenianos'un Büyük Kyros'un (MÖ 559-529), arkadaşı Kyzikoslu Pytharkhos'a hediye ettiği yedi kent arasında Tios'un da sayıldığı şüpheli görülen aktarımıdır.²³

MÖ 4. yüzyıl öncesinde kentin siyasi tarihi ile ilgili bilgilerimiz yeterli olmamakla birlikte, kentin ve bölgenin MÖ 6. yüzyılda Lidya Krallığı'nın, yaklaşık MÖ 513-368 yılları arasında Pers İmparatorluğu'nun, yaklaşık MÖ 334-323 yılları arasında Büyük İskender İmparatorluğu'nun ve yaklaşık MÖ 368-306 yılları arasında *Herakleia Pontike* Tiranlığı'nın egemenliğine girdiği düşünülmektedir.²⁴

Tios antik kenti, MÖ 4. yüzyılda, Amastris'e bağlı dört yerleşmeden biri olarak kurulmuş, birlikten ayrıldıktan kısa bir süre sonra ise Nikomedes tarafından *Herakleia Pontike*'ye bağlanmış, MÖ 189 yılında ise Eumenes'e verilmiştir.²⁵ MÖ 3. yüzyılın başlarında, Büyük İskender'in generallerinden Trakya kralı Lysimakhos, *Herakleia Pontike* (Karadeniz Ereğlisi) ve *Amastris* (Amasra) ile birlikte Tios'u da zaptetmiş, ancak bu hakimiyet Lysimakhos'un MÖ 281 yılında ölmesi ile son bulmuş, ardından kent Pontus kralı VI. Mithridates'in hakimiyeti altına girmiştir.²⁶

Kent, MÖ 4. yüzyılın ortalarından MS 3. yüzyıla kadar kendi sikkelerini basmıştır (**Lev. 17-41**). Tios, ilk sikkelerini Cromna, Cytorus, Sesamos ve Amastris ile ortak basarken, MÖ 282 yılından MS 1. yüzyılın ortalarına kadar ise üzerinde Zeus,

²⁰ Strabon *Geographika* XII. s. 562.

²¹ Yakar 2007: 248-249.

²² Yakar 2007: 249, 257.

²³ B. Öztürk 2008: 65.

²⁴ B. Öztürk 2011: 487.

²⁵ Aksoy – Yıldırım 2017: 3; Atasoy 2015a: 16-18; Atasoy - Ertuğrul, 2009: 1; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 125; B. Öztürk 2011: 487.

²⁶ Atasoy 2015a: 18-19; B. Öztürk 2008: 65-66; 2011: 487; Yıldırım 2017: 209.

Dionysos ve Asklepios gibi tanrı tasvirleri ile *Tianon* olarak kentin adının yazılı bulunduğu kendi bağımsız sikkelerini bastırmıştır.²⁷

MÖ 3. yüzyılda Tios kenti, *Herakleia Pontike*, *Byzantion*, *Khalkedon* ve *Kierios* kentlerinin oluşturduğu ve “Kuzey İttifakı” içinde yer almış daha sonra ise Pontus Krallığı’na bağlanmıştır.²⁸ MÖ 74 yılında, son Bithynia kralı IV. Nikomedes’in vasiyetiyle krallığını Roma İmparatorluğu’na devretmesinden sonra, Tios’un batısındaki bölge Roma hakimiyetine girmiştir.²⁹ Tios ise bu dönemde Pontus hakimiyetindedir.

Tios kenti, Roma İmparatoru Traianus zamanında (MS 98-117) Pompeius’un 63 yılında Amisos’a gelerek VI. Mithradates’in Pontus Krallığı’na son vermesinden sonra Roma Cumhuriyeti’nin egemenliği altına girmiş, Bithynia ve Pontus bölgeleri Bithynia eyaleti altında birleştirilerek imparatorluk eyalet statüsüne alınmış ve 111 yılında Plinius tek yetkili eyalet valisi olarak atanmıştır.³⁰ Böylece tüm Karadeniz Bölgesi Roma eyalet sistemine³¹ dahil edilerek Romalı eyalet valiler tarafından yönetilmiştir.³² Bu dönemde, Yunan “*polis*”lerinin yerine, Roma Cumhuriyet Dönemi’nde “Roma vatandaşları” ve “şehir” anlamlarına gelen “*cavitas*” terimi kullanılmış olup, Pontus bölgesi; *Tios*, *Herakleia*, *Amastris*, *Abonoteishos*, *Sinope* ve *Amisos cavitas*’larından oluşmuştur.³³ Bu dönemde özellikle Pontus’da yeni şehirler kurulmuştur.³⁴ Roma’nın doğudaki sınırlarını genişletmesiyle birlikte, eyaletin stratejik önemi de artmış, Roma’nın önemli bir askeri üssü haline gelmiştir.³⁵

Bithynia eyaleti valisi Plinius ile Roma İmparatoru Traianus arasında yazılmış olan ve günümüze ulaşan mektuplaşmalar, eyaletin idari, siyasi ve ekonomik

²⁷ Atasoy-Ertuğrul, 2009: 1; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 125; B. Öztürk 2008: 64.

²⁸ Atasoy 2015a: 18; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 125; B. Öztürk 2008: 64-67; 2011: 487; 2012b: 161-164.

²⁹ Doğanç 2017: 70; B. Öztürk 2008: 67-68.

³⁰ Atasoy 2015a: 19-20; B. Öztürk 2008: 69; 2011: 487; Doğanç 2013: 169-171; 2017: 74-77; Hojte 2006: 15-16; Kaya 1998: 165-169; Madsen 2010; Oktan 2008: 48-55.

³¹ *Provincia*.

³² Roma’da eyalet (*provincia*) sistemi için bkz. Demircioğlu 1970.

³³ Doğanç 2013: 168-173. “Pontus” adı başlangıçta *Aksenon/Euksenos* sıfatıyla Karadeniz’i nitelerken, zaman içinde önce tüm Karadeniz sahillerini, daha sonra sadece Kuzeydoğu Anadolu’nun doğu kıyılarını kapsayan bölge adı olmuştur (Aslan 2006: 83).

³⁴ Doğanç 2013: 169-171; Hojte 2006: 15-16; Kaya 1998: 165-169; Madsen 2010.

³⁵ Doğanç 2017.

faaliyetleri ile ilgili kapsamlı bilgiler vermiştir.³⁶ Tios, MS 3. yüzyılda ise Roma İmparatoru Diocletianus'un yönetim reformları ile oluşturulan *diocesis*³⁷ sisteminde Pontica *diocesis*'i içinde yer almış, MS 4. yüzyılın sonlarında ise I. Theodosius'un Bithynia'dan geniş bir bölgeyi dahil ederek oluşturduğu yeni Honorias eyaletine bağlanmıştır.³⁸

Roma Dönemi'nde Tios kenti, körfeze bakan modern Filyos'un doğusuna bakan hafif eğimli bir tepe üzerine kurulmakla birlikte, bu dönem yerleşmesinin kesin sınırları tam olarak tespit edilememiştir.³⁹ Bu dönemde Pontus'taki siyasi yapılanma ile ilgili bilgilerimiz yeterli olmamakla birlikte, bölgede az sayıda şehir bulunduğu ve bölgenin çok sayıda kaleler ile kontrol altında tutulduğu bilinmektedir.⁴⁰ Tios ve çevresinde ele geçen kurşun ağırlıklar ve üzerinde terazi tasviri bulunan taş kabartmalar, Roma Dönemi'nde kentin kara ve deniz ulaşım yolları ile bağlantılar sağlayan bir ticaret merkezi olduğunu ortaya koymaktadır.⁴¹

Coğrafyacı Strabon da eserinde Pompeios'un zaferinden sonra Pontus topraklarının doğu kısmını yerel krallara dağıttığını, kalan bölümünü ise Pontus Eyaleti olarak Roma'ya bağlandığını nakleder.⁴² Gnaeus Pompeios Magnus'un "Lex Pompeia" olarak da bilinen idari düzenlemeler ile Karadeniz Bölgesi'nde eyalet ve yerel yönetim yapılanmaları gerçekleştirmiştir.⁴³

Roma hakimiyetinden önce Bithynia ve Karadeniz kıyılarına Eski Yunan kolonileri hükmederken, Pontus Krallığı'nda İran kültürünün güçlü etkileri hakimdi.⁴⁴ Roma hakimiyeti ile birlikte, bölgede Yunan kültürü ile birlikte etkilerini mimaride, günlük yaşamda ve dinde gösteren Roma kültürünün etkileri görülmeye başlamış olup, bu etkileşim bir asimilasyon olarak nitelenmemektedir.⁴⁵

³⁶ Bkz. *Plinius Epistulae*.

³⁷ *Diocesis*: Yönetim bölgesi.

³⁸ Anderson 2009: 266; Atasoy 2015a: 21; Baran - Dirlik - Kendirci 2015: 125; B. Öztürk 2008: 69-70; 2011: 487; 2013a: 330; H.S. Öztürk 2010: 97.

³⁹ Anderson 2009: 266.

⁴⁰ Hojte 2006: 16.

⁴¹ Bkz. Akyürek-Şahin – Uyar 2012.

⁴² Strabon *Geographika* XII.3.1.

⁴³ Oktan 2008: 52-67.

⁴⁴ Madsen 2010: 1.

⁴⁵ Madsen 2010: 2-16.

Bizans Dönemi'nde ise Tios, kazılarda ele geçen, askeri ve idari yetkililere ait mühürlerin ve döneme ait yazılı kaynakların da işaret ettiği gibi başta balık, şarap ve tahıl ticareti ile ilgili bir ticaret ve liman şehri konumundadır.⁴⁶ Bu dönemde iç bölgeler ile kıyı şeridi arasında daha gelişmiş yol ağları kurulmuştur. MS 4-6. yüzyıllar arasında, Erken Bizans Dönemi'nde Karadeniz kıyı şeridi boyunca yerleşim ve liman sayısında büyük bir artış görülür.⁴⁷ Bu dönemde, Justinianos'un (MS 535-548) reformlarına kadar Pontus Eyaleti⁴⁸ Karadeniz Bölgesi dışında, Orta ve Doğu Anadolu'nun da önemli bir bölümünü içine almıştır.⁴⁹ Tios, Erken Bizans Dönemi'nde, özellikle MS 5. yüzyılda bir askeri, siyasi ve ticari merkezi olması yanında, önemli bir piskoposluk merkezi olmuştur.⁵⁰

MS 8-13. yüzyıllar arasında *Klaudiopolis*'in (Bolu) yardımcı piskoposluğunu yürütmüş olan kent, MS 8. yüzyıldan itibaren, merkezi *Ankyra* (Ankara) olan *Boukellarios Thema*'sına⁵¹, MS 12. yüzyılın sonlarında ise Sangarios'tan *Amastris*'e kadar uzanan *Paphlagonia Thema*'sına dahil edilmiş, 1261 yılında ise bir süre Cenevizliler hakimiyeti altına girmiştir.⁵²

MS 12. yüzyıla ait kurşun mühürlerde kent piskoposlarının mühürleri yer almaktadır.⁵³ Tios'da Bizans kontrolünün ne zaman son bulduğu belirsiz olup, MÖ 12. yüzyılın sonlarına doğru Tios'un içinde yer aldığı bölge Türk hakimiyetine girmiş ya da savaş ve ayaklanmalarla tartışmalı bir sınır bölgesi haline gelmiştir.⁵⁴ Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise hemen yakınlarındaki *Amastris*'ten farklı olarak önemini kaybederek küçük bir balıkçı köyüne dönüşmüştür.⁵⁵

⁴⁶ Aksoy – Yıldırım 2017: 6-8; Anderson 2009: 266; Drakoulis 2012: 84-85; Yıldırım 2017: 210-211.

⁴⁷ Drakoulis 2012: fig. 1.

⁴⁸ *Dioecesis Pontica*.

⁴⁹ Drakoulis 2012: 82-83, fig. 2-6

⁵⁰ Anderson 2009: 266; Atasoy - Ertuğrul, 2009: 1; B. Öztürk 2008: 64, 70-72; 2011: 488; 2012b: 161-176.

⁵¹ *Thema*: Orta Bizans Dönemi'nde, bazen birkaç eyaleti içine alan geniş yönetim bölgelerine verilen isim.

⁵² B. Öztürk 2011: 488.

⁵³ Atasoy 2015a: 22; B. Öztürk 2008: 70.

⁵⁴ Atasoy 2015a: 22; Anderson 2009: 272-273.

⁵⁵ Anderson 2009: 272-273; Atasoy - Ertuğrul, 2009: 1; B. Öztürk 2008: 64, 72-73; 2012b: 161-176.

2.1.1. Antik Kaynaklarda Tios Kenti

Antik kaynaklardan Tios kentinin siyasi tarihini MÖ 4. yüzyıldan itibaren ve kısmen bilmekteyiz. *Tieion*, *Tion*, *Tianos*, *Tieium* gibi farklı isimlerle de anılan Tios antik kentinin, MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında Roma Dönemi sikkelerinde de betimlenen Rahip Tios'un (**Res. 3**) başında bulunduğu Miletoslular tarafından kolonize edildiği kabul edilmektedir.⁵⁶ Antik kaynaklarda kent, şahıs ve tanrı adı olarak geçen "Tios" adının kökeni tam olarak bilinmese de bu adın, antik kaynaklara göre kentin kurucusu kabul edilen Rahip Tios adından geldiği genel kabul görmektedir.⁵⁷ Ancak Tios kentinden ilk bahseden antik yazar, MÖ 4. yüzyılda yaşamış olan *Karyanda*'lı Pseudo-Skylaks'dır.⁵⁸ Pseudo-Skylaks, *Periplous* adlı eserinin *Paphlagonia* başlığı altında Tios'dan limanı olan bir Yunan kenti olarak bahseder.⁵⁹ MÖ 2. Yüzyılda yaşamış olan *Megalopolis*'li Polybius ise (MÖ 200-118) *Historiae* adlı eserinde "Tion" olarak bahsettiği kenti Pontus bölgesi içinde konumlandırmıştır.⁶⁰

MÖ 1. yüzyılda yaşamış olan antik yazarlardan biri olan Sicilyalı Diodoros'un eserinde, *Tiov* ya da *Tíoç* olarak bahsettiği kentin Pontus kralı Pharnakes'in generali Leokritos tarafından ele geçirilmesi sırasında yaşanan olayları anlatmaktadır.⁶¹ MÖ 1. yüzyıl - MS 1. yüzyılda yaşamış olan Amasyalı Strabon (MÖ 64 - MS 24) ise *Geographika* adlı eserinde, *Tieion* olarak bahsettiği kentin Miletli Yunan topluluklar tarafından kolonize edilirken, burada "*Koukanlar*" adında yerli bir halk bulunduğundan bahsetmiştir.⁶² Strabon'un eserinde, *Tieion* kentinin MÖ 4. yüzyılda kurulan *Amastris* birliği içinde, *Sesamos* (Bartın/Amasra), *Kytoron* (Kastamonu/Cide) ve *Kromna* (Bartın/Kurucaşile) ile birlikte yer alan dört *demos*'tan biri olduğunu; ancak kısa bir süre sonra isyan ederek birlikten ayrıldığını

⁵⁶ Bkz. Strabon, *Geographika* XII 3: 4-5; Aksoy – Yıldırım 2017: 3, 8; Atasoy – Ertuğrul, 2009: 1; Işık 2001: 20, 70, 95, 105; B. Öztürk 2011: 486-487; 2013a: 329; Pekman 1970: 21)

⁵⁷ B. Öztürk 2015a: 28-34.

⁵⁸ Bkz. Pseudo-Skylaks, *Periplous: İskân Edilmiş Avrupa, Asya ve Afrika Denizi'nin Çevresindeki Seyr-i Seferi; Karyanda*, Bodrum yarımadasının kuzeyinde lokalizasyonu tam olarak yapılamayan bir Karya kentidir.

⁵⁹ Pseudo-Skylaks, *Periplous* 90.

⁶⁰ Polybius, *Historiae* XXV 2, 7. Bkz. Doğancı 2014; B. Öztürk 2015a: 34.

⁶¹ *Diodoros Siculus* XXIX 23.

⁶² Strabon, *Geographika* XII 3: 5.

öğreniyoruz.⁶³ Strabon’a göre Tieion, “hakkında söylenecek önemli bir şeyi olmayan bir kenttir”.⁶⁴ Strabon ile aynı dönemde yaşamış olan Pomponius Mela’nın (ölüm tarihi MS 45) *Geographie de Pomponius Mela* adlı eserinde de *Paphlagonia* bölgesinde yer aldığı belirtilen Tios’dan, Miletoslular tarafından kolonileştirilen bir *oppidum*⁶⁵ olarak bahsedilmektedir.⁶⁶

MS 109-111 yılları arasında Roma İmparatoru Traianus tarafından *Bithynia*’dan gelen mali ve hukuki şikayetler üzerine bu eyalete *proconsul*⁶⁷ olarak atanmış olan Plinius’un (*Plinius Minor* / Genç Plinius, MS 61-112) imparatora gönderdiği mektuplar, Anadolu kentlerinin Roma idaresi ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.⁶⁸ Plinius’un imparator Traianus’a bölgenin idaresi ile ilgili karşılıklı yazışmalarda *Herakleia* ve Tios kentlerindeki imar faaliyetleri ve planlanan “Traianus Oyunları”ndan bahsedilmiştir.⁶⁹

Plinius Maior (Büyük/Yaşlı Plinius) lakaplı yazar ve filozof Gaius Plinius Secundus Maior (MS 23–79), *Naturalis Historia* adlı eserinde *Herakleia*’dan 38 mil uzaklıkta olarak konumlandığı kenti Latince formuyla *Tium*, kentin içinden geçen Filyos Irmağı’nı ise *Billis* olarak ifade etmektedir.⁷⁰ Herakleialı Memnon’un (MS 1. yüzyıl) *Herakleia Pontike* ve çevresini Tiran Klearkhos’tan (MÖ 364–353) başlayarak, kentin Romalılar tarafından MÖ 70’de işgal edilmesine kadar olan tarihini anlattığı ve günümüze Bizans Dönemi yazarı Photius’un aracılığıyla parçalar halinde ulaşmış olan *περὶ Ἡρακλείας* (“Herakleia Hakkında”) adlı eserinde de *Tíos* adı geçmektedir.⁷¹

Roma Dönemi coğrafya yazarlarından Claudius Ptolemaios’un (MS 83–161) *Geographia* adlı eserinde, kentlerin coğrafi konumunu verdiği haritasında “Tion”

⁶³ Strabon, *Geographika* XII 3: 10.

⁶⁴ Strabon, *Geographika* XII 3: 8.

⁶⁵ *Oppidum*: Kasaba

⁶⁶ Pomponius Mela I 104.

⁶⁷ *Proconsul*: Eyalet valisi.

⁶⁸ Bkz. Plinius *Epistulae*.

⁶⁹ Plinius *Epistulae* X 75.

⁷⁰ Plinius Maior, *Naturalis Historia* VI 4-5.

⁷¹ Memnon *FGH* XXVII 1.

olarak bahsettiği kentin bir “Pontus ve Paphlagonia şehri” olduğunu belirtmiştir.⁷² MS 2. yüzyılda yaşamış olan antik yazarlardan Arrianos, *Arriani Periplus Ponti Euxini* (Karadeniz Seyahati) isimli eserinde Tios’u, Hellenler’in İon kökenli kenti ve Miletoslular’ın kolonisi olarak nitelendirmiştir.⁷³ MS 2. yüzyılın sonları, MS 3. yüzyılın başlarında yaşamış olan Romalı Claudius Aelianus (MS 175-235), *Poikiles Historias* başlıklı eserinde, *Herakleia* ve *Amastris* ile birlikte, Pontus kentleri arasında saydığı Tios kentindeki ton ve palamut avcılığına dayalı balıkçılık faaliyetleri hakkında bilgiler vermiştir.⁷⁴ Aynı dönemde yaşamış olan Naucratisli Athenaios ise *Deipnosophistai* adlı eserinde kentin bu dönemdeki balıkçılık faaliyetlerinden bahsetmiştir.⁷⁵ MS 4. yüzyılda yaşamış olan Romalı Ammianus Marcellinus (MS 322–400) ise, Latince kaleme aldığı eserinde, “Pontus ve Paphlagonia” kentleri arasına yerleştiği Tios’un, diğer bölge kentleri gibi, Hellenler tarafından kurulduğunu nakletmiştir.⁷⁶

Tios kenti ile ilgili Bizans yazılı kaynakları, kentin bu dönemde öneminin arttığını göstermektedir. MS 6. yüzyılda yaşamış olan Byzantionlu Stephanos, Tios’dan Pontus Paphlagoniası’nın bir *polis*’i olarak bahsetmiştir.⁷⁷ MS 10. yüzyılda yaşamış olan Bizanslı tarihçi Constantinos Porphyrogennitos (MS 905-959) ise *de Legatibus* isimli eserinde, Yunan kökenli ve Yunanlıların *apoikia*’sı⁷⁸ olarak bahsettiği kentin adını *Tios*, *Tieion* ve *Teion* olmak üzere üç farklı biçimde kullanmıştır.⁷⁹ Bizans Dönemi’nde, Tios kenti ile ilgili bilgi veren son antik yazar olan Nikaialı Georgios Pachymeres’in (MS 1242–1310 ?) tarih kitabında *Tios* olarak geçen kentin *Kromna*, *Amastris* ve *Herakleia* kentleri ile birlikte Pers işgalinden kurtulan kale kentler arasında sayılmaktadır.⁸⁰

⁷² Ptolemaeus, *Geographia* V 1, 7.

⁷³ Arrianos XIII 5-6.

⁷⁴ Aelianus, *Poikiles Historias* XV 5.

⁷⁵ Athenaios, *Deipnosophistai* VIII 331.

⁷⁶ Ammianus Marcellinus XXII 8 16.

⁷⁷ Stephanos Byzantios 624, 20 – 625, 8.

⁷⁸ *Apoikia*: Koloni.

⁷⁹ Constantinus Porphyrigos, *de Legatibus* 299 29.

⁸⁰ Georgios Pachymeres 4. 27.

2.2. Tios Kenti Araştırma Tarihçesi

Tios kenti ile ilgili ilk çalışmalar yaklaşık 200 yıl önce başlamış olsa da kapsamlı kazı çalışmaları henüz çok yenidir. 18. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın başlarına kadar Fransız coğrafyacı ve harita bilimci Jean-Baptiste Bourignon A'Anville (1697-1782), İngiliz seyyah Sir John MacDonald Kinnier (1782-1830), İngiliz tarihçi, coğrafyacı ve denizbilimci James Rennell (1742-1830), Fransız arkeolog ve tarihçi Charles Texier (1802-1871), Fransız filolog Eugene Boré (1809-1878), İngiliz yerbilimci, seyyah ve coğrafyacı Francis Ainsworth (1807-1896), Fransız araştırmacı Xavier Hommaire De Hall (1812-1848), Alman arkeolog Walther Von Diest (1851-1932), Fransız gezgin Vital Cuinet (1833-1896), Avusturyalı filolog Ernst Kalinka, Fransız arkeolog ve epigraf Gustave Mendel (1873-1938) ve Fransız tarihçi ve epigraf Louis Robert gibi birçok seyyah ve araştırmacı tarafından ziyaret edilmiş, toprak üstündeki kalıntılar fotoğraflanarak ve çizimleri yapılarak belgelenmiş ve yayımlanmıştır.⁸¹

Tios antik kenti, 1989 yılında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir.⁸² Bilimsel kazı çalışmaları ise Sümer Atasoy'un bilimsel danışmanlığında ve Karadeniz Ereğli Müzesi ile Trakya Üniversitesi adına 2006 yılında başlamıştır.⁸³ 2006 yılı çalışmalarında alanın bitki örtüsünden temizlenmesi ve küçük çaplı sondajlardan oluşan bir ön çalışma yapılmış, kapsamlı kazılar 2007 yılında başlamıştır. Kazılarda, Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait kalıntılar ortaya çıkartılmıştır.⁸⁴

2.2.1. Yüzey Araştırmaları

Tios kentinin de içinde bulunduğu Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki ilk arkeolojik çalışmalar, Batılı araştırmacılar tarafından 20. yüzyılın başlarında yapılan yüzey araştırmalarından oluşmaktadır.⁸⁵ Ancak bu erken çalışmalar daha çok

⁸¹ Bkz. B. Öztürk 2012b.

⁸² Atasoy - Ertuğrul, 2009: 6.

⁸³ Bkz. Atasoy 2015a; Atasoy - Ertuğrul, 2009; Mercan – Göçen 2015; Öztürk ve Sönmez 2008.

⁸⁴ Atasoy 2015a.

⁸⁵ Bkz. Kalinka 1933: 90-92; Robert 1937: 263-392.

yüzeydeki mimari bulguların değerlendirilmesinden oluşmakta olup, Tios’da 2006 yılında başlayan kazılara kadar, kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Robert ve Kalinka’nın Pontus ve Bithynia bölgeleri ile ilgili yayınlarında Tios kenti haritası ile kentteki anıtsal mimari kalıntılar ile adak stelleri yayımlanmıştır.⁸⁶

İngiliz araştırmacı David French, 1977-1994 yılları arasında Anadolu’daki Roma yolları ve miltaşlarının tespitine yönelik yaptığı yüzey araştırmaları kapsamında Karadeniz Bölgesi’nde çalışmalar yapmış, Tios civarındaki Yukarı ve Aşağı İhsaniye köylerinde 4 adet Roma mil taşı tespit etmiştir.⁸⁷ İki Tios kökenli olan mil taşları, Tios’un önemli bir liman şehri olduğu kadar, Roma’nın Karadeniz Bölgesi’ndeki karayolu ağında kentin önemli bir konumda olduğunu da göstermiştir.

2.2.2. Kazı Çalışmaları

Tios’da kazı çalışmaları, 2006 yılında Sümer Atasoy’un bilimsel danışmanlığında, Karadeniz Ereğlisi Müze Müdürlüğü adına başlayan kazılar, 2008 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile Sümer Atasoy başkanlığında sürdürülmüştür.⁸⁸ 2006-2012 yılları arasında yürütülen kazı çalışmaları akropolis, tiyatro, antik kent merkezi ve nekropol olmak üzere dört farklı alanda yürütülmüştür (Harita 3).⁸⁹ Bu kazılarda açığa çıkartılan kalıntılar ve elde edilen arkeolojik bulgular ile Tios çevresinde yapılan kapsamlı araştırmalar, Sümer Atasoy ve Şahin Yıldırım’ın editörlüğünde hazırlanan “Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios” başlıklı kitapta derlenmiştir.⁹⁰

Kalenin batısında, bugün kısmen su altında kalan antik limanda henüz kazı çalışmaları yapılmamış olmakla birlikte, denizin içerisinde, bir limana ait, büyük taşlarla inşa edilmiş 6 m genişliğinde ve 100 m’den daha uzun iki mendirek kalıntısı tespit edilmiştir.⁹¹ 2012 ve 2013 yıllarında yapılan kazı çalışmaları sırasında balıkçılar

⁸⁶ Kalinka 1933: 90-92; Robert 1937: 263-292, fig. 2.

⁸⁷ French 2013: 30-33, nos. 4-5.

⁸⁸ Bkz. Atasoy 2013; Atasoy - Ertuğrul 2009; B. Öztürk 2011: 488.

⁸⁹ Bkz. Atasoy - Ertuğrul 2009; Atasoy – Yıldırım, 2011; Atasoy – Yıldırım, 2012; Baran-Dirlik-Kendirci 2015; Öztürk ve Sönmez 2008; Yıldırım 2013.

⁹⁰ Bkz. Atasoy – Yıldırım 2015.

⁹¹ Aksoy – Yıldırım 2017: 4; Sönmez – Öztürk 2013: 137, res. 2a-3.

tarafından liman alanında ve açık denizde üç gemi batığı keşfedilmiş, bu alanda birçok amfora parçası, iki demir çıpa ve zincir, Roma kurşun ağırlıkları ve erkek heykeli biçiminde bronz bir ölçü ağırlığı ele geçmiştir.⁹²

Antik kentteki çalışmalar dışında, Filyos ırmağı deltasında yer alan ve *emporium* olarak değerlendirilen Roma Dönemi'ne ait yapı kalıntılarının bulunduğu Gökçebey İlçesi, Üçburgu yakınlarında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir.⁹³ Keramik buluntular, MS 5. yüzyıldan sonraya tarihlenen Geç Roma örneklerinin azaldığını, Bizans Dönemi örneklerinin ise MS 13. yüzyıla kadar kullanıldığını göstermiştir.⁹⁴ Bu dönemlere ait çanak-çömlek yerel üretim olup, üretim/fırın artıkları cürufalar, bozulmuş çanak-çömlek parçaları ve sırlanmadan bırakılmış ya da astarlanması unutulmuş parçalar da ele geçmiştir.⁹⁵

2007-2010 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarına paralel olarak, kale içinde, liman surunun güneyinde, kent merkezindeki modern Ateş Tuğla Fabrikası içinde, liman surlarında ve tiyatro alanında GPR, jeoelektrik ve georadar yöntemleri ile jeofizik çalışmaları yapılarak toprak altındaki mimari kalıntılar tespit edilmeye çalışılmıştır.⁹⁶

2.2.2.1. Akropolis Kazıları

Kentin kuzey kesiminde yer alan akropol, ilk yerleşim yeridir.⁹⁷ Akropolis'deki kazılarda, bir tapınak ve bir kilise yapısı ile farklı işlevlerde yapı kalıntıları açığa çıkartılmıştır.⁹⁸ Ortaçağ kalesine ait sur duvarları ile Helenistik ve

⁹² Aksoy – Yıldırım 2017: 4.

⁹³ Aksoy – Yıldırım 2017: 7; Yıldırım 2017: 209-214.

⁹⁴ Atasoy – Yıldırım, 2011: 4. Kazılarda, MÖ 7-4. yüzyıllar arasına tarihlenen Orientalizan, Arkaik ve Klasik Dönem'e tarihlenen Yaban Keçisi Stili, İonia Kylikleri, Batı Anadolu Arkaik Keramikleri, Attika Siyah ve Kırmızı Figür Tekniği'nde üretilmiş keramikler ve Attika Siyah Firnisli Keramikleri az sayıda ele geçmiştir (Atasoy-Erpehlivan 2012: 2-3, fig. 2-4; Yıldırım 2017: 216, res. 12). Bununla birlikte, Geç Roma ve Bizans Dönemi keramik parçaları oldukça yoğun olarak ele geçmiştir (Atasoy – Ertuğrul, 2009: 2, 5; Atasoy – Yıldırım, 2011: 4-8).

⁹⁵ Atasoy – Yıldırım, 2011: 5-6.

⁹⁶ Tarhan-Bal vd. 2011; Atasoy – Ertuğrul, 2009: 4, res. 10; Atasoy – Yıldırım, 2012: 455, res. 10; Mercan – Göçen 2015; Yüksel 2015; Yüksel-Atasoy 2007; Yüksel-Hoskan-Atasoy 2010.

⁹⁷ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 2; Öztürk ve Sönmez 2008: 135.

⁹⁸ Atasoy 2015b: 45,-55; Atasoy - Ertuğrul 2009: 2, res. 1; Atasoy – Yıldırım, 2011: 1-4; res. 1-4; Yıldırım 2017: 216-219.

Roma dönemlerine tarihlenen kule kalıntısı ve bir sarnıç toprak üstündeki kalıntılar olarak görülebilmektedir.⁹⁹

Kalenin kurulduğu kayalık, denizden dik biçimde yükselmekte ve yüksekliği 75 m'yi bulmaktadır.¹⁰⁰ Yapının sur duvarları ve kuleler iyi korunmamıştır. Kulelerle desteklenmiş, ana kaya içine açılan temel yatakları içine oturtulan geniş temelli olan kale, özellikle Ortaçağ'da yerleşmenin askeri ve ekonomik açıdan önemini ortaya koyar. Kalenin Ortaçağ sur bedenleri, özellikle kuzey kesimde Klasik-Helenistik taş bloklar üzerine inşa edilmiştir.¹⁰¹ Bugün Ortaçağ sur duvarları ile Helenistik-Roma dönemlerine tarihlendirilen bir kule kalıntısı görülebilmektedir.¹⁰²

2009-2012 yılları arasında Akropolis'deki kazılarda küçük boyutlu bir tapınak kalıntısı tespit edilmiştir (bkz. 3.1.1.1. Tios Tapınağı).¹⁰³ Tapınağın podyum ve temel duvarlarından oluşan çok az bir kısmı günümüze ulaşmış olduğundan, yapının planı ve tarihlendirilmesi konuları tartışmalıdır. Yapıya ait taş bloklar geç dönem yapılarında, özellikle Ortaçağ sur duvarlarında kullanılmıştır.¹⁰⁴ Tapınak alanında yapılan kazı çalışmalarında, daha az sayıda olmakla birlikte en erken buluntular Helenistik Çağ'a tarihlendirilmektedir.¹⁰⁵

2007-2009 yılları arasında Akropolis'de yürütülen kazı çalışmalarında açığa çıkartılan diğer bir yapı, Ortaçağ'a ait bir kilisedir.¹⁰⁶ Kilise, büyük kısmı tapıntan devşirildiği düşünülen bloklarla yapılmış taş temel üzerine tuğla ile inşa edilmiştir.¹⁰⁷

⁹⁹ Atasoy 2015b: Atasoy - Ertuğrul, 2009: 2.

¹⁰⁰ Anderson 2009: 267.

¹⁰¹ Anderson 2009: 272. Kale alanındaki kazılarda, Klasik ve Helenistik dönemlere ait keramik parçaları ile birlikte çok yoğun Orta ve Geç Bizans Dönemi keramikleri ele geçmiştir (bkz. Anderson 2009: 269-270, fig. 7-10).

¹⁰² Öztürk ve Sönmez 2008: 135; Yıldırım 2017: 217-218.

¹⁰³ Atasoy 2015b: 46-47, 50-51; Atasoy – Yıldırım 2011: 1-2; Baran 2013; Baran-Dirlik-Kendirici 2015; Kortanoğlu 2013: 213-223; Yıldırım 2012: 26; 2017: 218, res. 16.

¹⁰⁴ Baran-Dirlik-Kendirici 2015: 126.

¹⁰⁵ Kortanoğlu 2013: 219-221.

¹⁰⁶ Aksoy – Yıldırım 2017: 6; Atasoy 2015b: 47, 54; Atasoy – Yıldırım 2011: 2-3; Atasoy – Yıldırım, 2012: 455, res. 9, Karaca 2010: 26; Yıldırım 2017: 218-219, res. 17. Doğu-batı doğrultulu kilise 16.30 x 7.20 m boyutlarında bir *naos* (ana mekân)'a sahiptir ve yapıya batısındaki *nartheke*'ten (giriş bölümü) üç kapı ile girilmektedir (bkz. Atasoy – Yıldırım 2011: 2-3, res. 3)

¹⁰⁷ Atasoy – Yıldırım, 2011: 3.

Yapı, mimari tarzı ve buluntuları göz önünde bulundurularak MS 10-12. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir.¹⁰⁸

2.2.2.2. Tiyatro ve Çevresindeki Kazılar

Karadeniz kıyı şeridindeki bilinen tek tiyatro yapısı olan Tios Tiyatrosu, kentnin kuzeydoğu girişinde, güneydeki yamaca yaslanmıştır. Tiyatro ve çevresindeki ilk kazılar 2006 yılında başlamıştır.¹⁰⁹ Kazılar, tiyatro alanı üzerindeki dolgu toprağın ve dökülmüş çöp atıklarının kaldırılması ile başlamıştır.¹¹⁰

Yapı, Roma İmparatorluk Çağı'na aittir. Yaklaşık 2 dönümlük bir alanı kaplayan tiyatro, MS 2. yüzyıla tarihlendirilmekte olup, arkeolojik bulgulara göre MS 4. yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmıştır.¹¹¹ 2007-2009 yılları arasında, tiyatronun güneydoğusunda yapılan çalışmalarda, Roma Dönemi'ne tarihlenen, bir *nymphaeum*¹¹² ile taş ve harç karışımı ile inşa edilmiş bir *aqueduct*¹¹³ açığa çıkartılmıştır.¹¹⁴ Tuğla kemerlerle inşa edilen *aqueduct*, Tios'un 18 km güneyindeki tepelerde yer alan bir kaynaktan suyu kente taşımak üzere inşa edilmiştir.¹¹⁵ Tiyatro alanında yapılan kazılarda, kırık durumda heykel parçaları ele geçmiştir (**Lev. 1: a-b**).¹¹⁶

¹⁰⁸ Atasoy – Yıldırım, 2011: 3.

¹⁰⁹ Atasoy 2015b: 45; Atasoy – Yıldırım, 2012: 451; Yıldırım 2013: 729; 2015: 271-295.

¹¹⁰ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 3.

¹¹¹ Aksoy – Yıldırım 2017: 5; Atasoy 2015b: 51; Atasoy – Yıldırım, 2012: 451, res. 1-2, çiz. 1; Sönmez – Öztürk 2008: 137-138; Yıldırım 2013: 734; 2015: 278-279; 2017: 221-222, res. 23-24. Tiyatro, tek *diazoma*'lı olup, *skene* kısmı ve *cavea*'nın kuzeydoğu bölümü büyük ölçüde yıkılmıştır. Yapılan hesaplama göre tiyatronun yaklaşık 5000 kişilik kapasiteye sahip olduğu düşünülmektedir (Yıldırım 2015: 274-278; 2017: 221). Özellikle *cavea*'nın kuzeydoğusunda yapılan çalışmalarda, yapının bir deprem ya da toprak kayması sonucu yıkıldığı sonucuna varılmıştır (Atasoy – Yıldırım, 2012: 452). *Cavea*'nın güneybatı bölümü doğal bir yamaç üzerine oturtulmuşken, kuzeydoğu bölümü, yan yana ve üst üste inşa edilmiş tonozlar üzerine oturtulmuştur. Tiyatronun kuzeydoğu kesiminde yapılan kazılarda, Geç Antik Çağ'da (MS 12-13. yüzyıllar?) yapının tiyatro kullanımının son bulduğu ve farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir (Atasoy – Yıldırım, 2012: 453).

¹¹² *Nymphaeum*: Anıtsal çeşme yapısı.

¹¹³ *Aqueduct*: Su kanalı.

¹¹⁴ Anderson 2009: 267; Atasoy – Yıldırım, 2011: 4, res. 5; Karaca 2010: 26.

¹¹⁵ Anderson 2009: 267.

¹¹⁶ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 3; Atasoy – Yıldırım, 2011: 4; Yıldırım 2012: 25; 2013: 734.

2.2.2.3. Antik Kent Merkezi

Akropolis'in güneybatısında, Filyos Nehri'ne doğru uzanan alanda yer alan antik kent merkezinde, su kemeri, tuğla tonozlu bir galeri, bir hamam, nymphaeum, tiyatro, sahil surları, antik limanın doğusunda yer alan ve kaleye doğru çıkan bir dehliz toprak üstündeki kalıntılar olarak görülürken, akropolisin batısında, denizin içinde antik limana ait mendirek kalıntısı da takip edilebilmektedir.¹¹⁷

Tuğladan inşa edilmiş olan su kemerinin dört gözü günümüze kadar ulaşmış olup, tuğla tonozlu galerinin işlevi anlaşılamamıştır.¹¹⁸ Su kemerinin, Filyos'un hemen yakınlarında, Çakır Köyü'nde yer alan su kemeri kalıntısı ile bağlantılı olduğu ve kente buradan su getirildiği düşünülmektedir.¹¹⁹ Kentteki su kemerinin hemen yakınlarında ise bir *nymphaeum* olduğu düşünülen bir yapı kalıntısı tespit edilmiş, burada yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda mimari ve keramik parçalar ile sikkeler ele geçmiştir.¹²⁰

Antik limanın rıhtımından kent içine doğru uzanan sahil suru ise 1 m kalınlığında olup, sur bedeninde kullanılan taşların bir kısmı, erken dönem yapılarına ait devşirme blok taşlarla inşa edilmiştir.¹²¹

Kent merkezindeki kazılarda 3 m genişliğinde taş döşeli yolun bir kısmı ile biri 100 sütuncuklu bir *hypocaust*¹²² sistemine sahip iki hamam kalıntısı ortaya çıkartılmıştır.¹²³ Kazılarda hamamın, 100 civarında sütunlu *hypocaust* kısmı açığa çıkartılmıştır.¹²⁴

¹¹⁷ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 2-4, res. 5-7; Sönmez – Öztürk 2008: 139-141; Yıldırım 2017: 220-224, res. 20-27

¹¹⁸ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 4, res. 8-9.

¹¹⁹ Sönmez - Öztürk 2008: 140.

¹²⁰ Sönmez - Öztürk 2008: 140, res. 11a-b.

¹²¹ Yıldırım 2012: 26.

¹²² *Hypocaust*, Roma hamamlarında, küçük sütunlar üzerinde yükselen zemini, alttan sıcak hava ile ısıtma sistemine verilen isimdir.

¹²³ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 3; Sönmez – Öztürk 2008: 139-140, res. 9b.

¹²⁴ Öztürk 2008: 139-140, res. 9b.

2.2.2.4. Nekropol

Tios antik kentinin nekropolü, Akropolis'in kuzeydoğusunda, antik tiyatronun sırtını dayadığı yamaçta yer almaktadır.¹²⁵ Bu alan ilk kez Robert'in çalışmalarında nekropol olarak kaydedilmiştir.¹²⁶ Bu alanda, 2010 yılında belediyenin yol genişletme çalışmaları sırasında bazı mezarlar tahrip edilirken, aynı yıl yapılan kazı çalışmalarında tahrip edilmiş mezarlara ait insan iskeletleri ve mezar eşyası olan kırık *unguentarium*¹²⁷ parçaları ele geçmiştir.¹²⁸ Yapılan incelemelerde, mezarların defneciler tarafından tahrip edildiği anlaşılmıştır.¹²⁹

2.2.2.5. Gökçebey-Üçburgu Emporiumu

Filyos ırmağının (*Billaios*) denize döküldüğü delta üzerinde, Gökçebey-Üçburgu yakınlarında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş, açığa çıkartılan yapı kalıntıları nehir ticareti ile ilişkilendirilen bir *emporium*'daki depolar olarak değerlendirilmiştir.¹³⁰ Kazılarda çoğu amphoralara ait seramik buluntularının geneli Roma Dönemi'ne ait olmakla birlikte, seramik buluntular MÖ 1. yüzyıldan MS 4. yüzyıla kadar uzanan farklı dönemlere aittir.¹³¹ Seramik buluntular dışında MS 1-4. yüzyıllar arasına tarihlenen, yaklaşık %70'i Tios'da basılmış olan, Augustus, Domitianus, Nerva, Traianus, Hadrianus adına basılmış olan gümüş denariuslar ile Gordianus adına basılmış gümüş Antonianiler ile MS 2-4 yüzyıllara tarihlenen çok sayıda Roma bronz sikkeleri ve çeşitli tip ve ölçülerde kurşun kantar ağırlıkları ele geçmiştir.¹³²

¹²⁵ Aksoy – Yıldırım 2017: 4; Atasoy – Ertuğrul, 2009: 3; Atasoy – Yıldırım, 2012: 453; Sönmez - Öztürk 2008: 141-142, res.15 a-b.

¹²⁶ Robert 1937: 270, fig. 2.

¹²⁷ *Unguentarium*: Gözyaşı şişesi.

¹²⁸ Atasoy – Yıldırım, 2012: 453, res. 4.

¹²⁹ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 3.

¹³⁰ Aksoy – Yıldırım 2017: 7; Mercan – Arslan - Laçın 2015: 417-420; Yıldırım 2017: 209-214, res. 5.

¹³¹ Yıldırım 2017: 212.

¹³² Mercan – Arslan - Laçın 2015: 421-422; Yıldırım 2017: 212-213.

2.2.2.6. Filyos Ateş Tuğla Fabrikası Sondajı

2012 yılı kazı sezonunda, kentin sınırları içerisinde yer alan ve 2. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenen Filyos Ateş Tuğla Fabrikası arazisi içinde, 3 x 3 m boyutlarında 50 adet sondaj kazısı gerçekleştirilmiştir.¹³³ Bu çalışmalarda, Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari kalıntılar ile bu dönemlere ait sikkeler ele geçmiştir.¹³⁴

2.2.3. Filolojik Çalışmalar

Kazılarda ele geçen ve Karadeniz Ereğli Müzesi'nde bulunan Tios kökenli yazıtlar İhsan Sönmez ve Bülent Öztürk tarafından incelenmiştir.¹³⁵ Bir kısmı müzelerde korunan, Tios ile ilgili Hellence ve Latince yazıtlardan Roma imparatorları ve eyalet valilerinin kentin diğer bölgelerle ulaşımını sağlayan yolları yeniledikleri öğrenilmektedir.¹³⁶

Tios 2006 yılında başlayan kazı çalışmalarına paralel olarak kentle ilgili Yunanca ve Latince yazıtların da literatür çalışması yapılmış, çevre müzelerdeki Tios ve yakın çevresine ait yazıtlar incelenmiş, epigrafik malzemenin Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait miltaşları, tanrı-tanrıçalara sunulan adaklar, ağırlıklar, amphora kulpları ile mezar taşlarından oluştuğu anlaşılmıştır.¹³⁷

¹³³ Mercan – Göçen 2015.

¹³⁴ Mercan – Göçen 2015: Res. 1-11.

¹³⁵ B. Öztürk 2015b; 2015c; Atasoy – Yıldırım, 2011: 8.

¹³⁶ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 5; Öztürk – Sönmez 2015.

¹³⁷ B. Öztürk 2011: 489.

3. TİOS VE ÇEVRESİNDEKİ KÜLTLER: ARKEOLOJİK, EPIGRAFIK VE NÜMİZMATİK BULGULAR

Tios kenti ve çevresindeki kültürler ile ilgili bulgular çok fazla değildir. Bununla birlikte, başta Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki Amasra, Karadeniz Ereğlisi, Zonguldak, Devrek, Gökçebey, Bolu ve Kastamonu gibi yakın merkezlerden elde edilen bulgular, başta Tios olmak üzere Helenistik ve Roma dönemlerinde Bithynia ve Paphlagonia bölgelerindeki dini inaçlar ve tapınımlar ile ilgili bilgiler ortaya koymaktadır.

Tios kentindeki ve yakın çevresini kapsayan bölgedeki kültürlerle ilgili bilgi kaynakları, Tios kenti akropolünde açığa çıkartılan bir tapınak kalıntısı ile bir kısmı Tios ve yakın çevresinden ele geçen heykeltıraşlık eserleri, heykelcikler, adak stelleri, yazıtlar, kurşun ağırlıklar ve sikkelerden oluşmaktadır (**Harita 4-5**). Özellikle arkeolojik ve epigrafik kaynaklar sayıca az olsa da özellikle zengin Tios kent sikkeleri üzerindeki tanrı ve tanrıça tasvirleri ile dini semboller (**Lev. 17-41**), kentteki kültürler ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.

3.1. Arkeolojik Bulgular

Tios kenti ve çevresi ile ilgili arkeolojik bulgular Tios akropolünde açığa çıkartılan tapınak kalıntısı ile, Tios ve çevresinde ele geçen heykeltıraşlık eserleri ve heykelcikler, yazıtlı adak stelleri, kurşun ağırlıklar ve sikkelerden oluşmaktadır.

3.1.1. Tapınaklar

Bölgede açığa çıkartılan tek tapınak kalıntısı Tios antik kentinin akropolünde ortaya çıkartılmıştır (**Res. 4-6; Çiz-1-5**). Bunun yanısıra tez kapsamına giren çalışma bölgesi içinde; Düzce İli Konuralp Mahallesi sınırları içerisindeki Prusias ad Hypium antik kentinde yol yapım çalışmaları sırasında bir tapınağa ait mimari kalıntılar açığa

çıkılmış, ancak şimdiye kadar bu alanda kazı çalışmaları gerçekleştirilmemiştir.¹³⁸ Konuralp Arkeoloji Müzesi'ndeki yivli sütunlar Prusias ad Hypium kentindeki tapınaklara ait olduğu düşünülmektedir.¹³⁹ Prusias ad Hypium'da ele geçen Gallianus dönemi bir kent sikkesi üzerinde bir tapınak cephesi tasviri yer aldığından, bu kentte en az iki tapınak olabileceği sanılmaktadır.¹⁴⁰ Tapınaklarla ilgili kazı ve araştırmalar yapılmadığından, tapınakların hangi tanrılara ait olduğu bilinmemektedir.

3.1.1.1. Tios Tapınağı

Akropolis'de, 2009-2012 yılları arasındaki kazılarında, kuzey-güney doğrultulu bir tapınak yapısı açığa çıkartılmıştır (**Res. 4-6; Çiz-1-5**).¹⁴¹ Akropolisin doğusundaki tepede yer alan Elektronik-Radar Mevzi Komutanlığı bahçesinde bulunan sütun, sütun kaideleri, yazıtlı taş ve lahit kapaklar ve mezarlar nedeniyle bu alanda da bir tapınak kalıntısı bulunabileceği düşünülmüştür.¹⁴² Ancak bu alanda henüz kazı çalışmaları gerçekleştirilmemiştir.

Akropolis'deki tapınağın üst yapısı ile ilgili çok az mimari kalıntı günümüze ulaşmıştır (**Res. 4-5**). Yapının taş blokları, geç dönem yapılarında, özellikle Bizans Dönemi kilisesinde ve Ortaçağ sur duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış olduğu değerlendirilmektedir.¹⁴³ Yapıda ele geçen mimari parçaların küçük bölümü MS 2. yüzyıla, büyük bölümü ise MS 3. yüzyıla ait olup, tapınağın MS 2. yüzyılda ya da MS 3. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.¹⁴⁴

Podyum çok iyi korunmadığı için erken çalışmalarda yapının yaklaşık 15.70 x 23.70 m boyutlarında olduğu düşünülmüştür.¹⁴⁵ Sonraki kazı çalışmalarında elde edilen bulgulara göre yapının kuzey-güney yönünde 15.40 m, doğu batı yönünde 31.40

¹³⁸ Dikmen-Toruk 2017: 182, 196; Zeyrek – Baran-Çelik 2005: 97-100.

¹³⁹ Dikmen-Toruk 2017: 182.

¹⁴⁰ Zeyrek – Baran-Çelik 2005: 98.

¹⁴¹ Bkz. Atasoy – Yıldırım, 2011: 1-2; Baran 2013; Baran-Dirlik-Kendirci 2015; Kortanoğlu 2013: 213-223; Yıldırım 2012: 26; 2017: 218, res. 16.

¹⁴² Atasoy – Ertuğrul, 2009: 4.

¹⁴³ Baran 2013: 2.

¹⁴⁴ Baran 2013: 5; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 136.

¹⁴⁵ Karaca 2010: 25.

m boyutlarında ve podyum ile birlikte 17 m yüksekliğinde olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴⁶

Kazılarda, podyum dolgusunu oluşturan harçlı temel kısmen korunmuş, yapının temeli altında, moloz taşlarla oluşturulmuş üst üste üç teraslama sırası tespit edilmiştir.¹⁴⁷ Podyum kısmında içte kurşunla kenetlenmiş andezit bloklar, podyumun dış kenarlarında ise profilli kireçtaşı ile kaplama kullanılmıştır.¹⁴⁸ Temeldeki andezit taşları çok az korunmuştur. Taşların bir kısmı üzerinde taşı işaretleri tespit edilmiştir.¹⁴⁹ Yapıda kullanılan taşların Ortaçağ'da özellikle sur bedenlerinde kullanılmış olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁰ Mevcut izlerden yapının 11 basamaklı yüksek bir podyuma sahip olduğu anlaşılmıştır.¹⁵¹

Tapınak iyi korunmadığı için hangi planda yapıldığı konusu kesinlik kazanmamıştır (**Çiz. 1**). Ön duvar çıkıntıları korunmamakla birlikte, mevcut izlerden yapının anteli olduğu düşünülmektedir.¹⁵² Yapı, küçük boyutlu bir tapınak olduğu için templum in antis, prostylos, peripteros, pseudo-peripteros planlarından birine sahip olduğu düşünülmektedir (**Çiz. 2**).¹⁵³ Baran, Dirlik ve Kendirci tarafından yayınlanan ve Akropolde 2011 ve 2012 yıllarına ait kazı sonuçlarının değerlendirildiği yayında ise tapınağın pseudoperipteros planlı olması daha olası görülmüştür (**Çiz. 3-4**).¹⁵⁴

Yapı kalıntılarının bulunduğu alanda çok sayıda mermer Korinth sütun başlığı parçaları¹⁵⁵ ile birlikte Dor düzeninde bir sütun başlığı¹⁵⁶ da tespit edilmiştir (**Res. 6; Çiz. 5**). Korinth sütun parçalarının fazlalığı nedeniyle yapının Dor düzeninde olmadığı değerlendirilmektedir.¹⁵⁷ Bununla birlikte tapınak alanında tespit edilen Dor düzenine ait taşıyıcı öğeler, bu alanda Helenistik Çağ'a tarihlenen daha eski bir

¹⁴⁶ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 131, 133, çiz. 2-4.

¹⁴⁷ Atasoy – Yıldırım, 2011: 1; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 125-126.

¹⁴⁸ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 129-130, çiz. 5-6, res. 6; Karaca 2010: 25.

¹⁴⁹ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 131.

¹⁵⁰ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 126.

¹⁵¹ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 132.

¹⁵² Baran 2013: 4-5; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 128.

¹⁵³ Baran 2013: 5; Kortanoğlu 2013: 217; Yıldırım 2012: 26; 2017: 218.

¹⁵⁴ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 134.

¹⁵⁵ Baran 2013: 2, fig. 11; Yıldırım 2012: 26.

¹⁵⁶ Baran 2013: 2; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 124, res. 31, çiz. 8; Kortanoğlu 2013: 215.

¹⁵⁷ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 126.

tapınağın bulunma olasılığını düşündürmüştür.¹⁵⁸ Başka bir düşünceye göre ise, alanda açığa çıkartılan sütun ve sütun başlıklarının tapınakla bağlantılı bir stoa ya da propylon yapısına ait olabilir.¹⁵⁹ Farklı mimari düzendeki sütun öğeleri nedeniyle yapının uzun süre kullanıldığı ve çok katmanlı olduğu düşünülmele birlikte, yapının evrelerini tespit etmek sorunludur.¹⁶⁰

Tapınak alanında Bizans öncesi dönemlere ait buluntular oldukça az sayıdadır. Bununla birlikte, çoğu Bizans Devri'ne ait olmak üzere, Helenistik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar farklı dönemlere ait buluntular ele geçmiştir.¹⁶¹

Tapınağın hangi tanrıya adandığı konusu da tartışmalıdır. Akropolde ele geçen küçük yazıt parçaları bu konuda yeterli bilgi vermemektedir. Karadeniz'deki İon kolonilerinin Miletos'da olduğu gibi Zeus, Athena, Dionysos, Poseidon ve özellikle Apollon kültleri bilinmektedir.¹⁶² Tios'daki kazılarda henüz Apollon kültü ile ilgili bir bulgu elde edilmediği ve Helenistik Çağ'a ait çok az sikke üzerinde Athena ve Poseidon yer aldığı için, tapınağın Apollon, Athena ya da Poseidon kültü ile ilişkili olması zayıf bir olasılık olarak değerlendirilmektedir.¹⁶³ Tios'un Miletoslular tarafından kurulması ve yapının denizden görülebilecek bir konumda olması nedeniyle Aphrodite Euploia'ya adanmış olabileceği de değerlendirilmektedir.¹⁶⁴ Diğer taraftan, Tios kentine ait epigrafik malzeme ve sikkeler, kentte yerel bir Zeus kültü olan Zeus Syrgostes/Syrgasteios, Dionysos ve Asklepios kültürünün güçlü olduğuna işaret ederken, ön yüzünde Zeus, arka yüzünde tapınak tasviri olan bir Tios sikkesinin (**Lev.**

¹⁵⁸ Yıldırım 2017: 218.

¹⁵⁹ Sönmez-Öztürk 2008: 135.

¹⁶⁰ Kortanoğlu 2013: 215-217. 2009 yılı tapınak alanı çalışmalarında, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait keramik ve cam buluntular, Roma Dönemi'ne ait bronz bir kaşık ve Bizans bronz sikkeleri ile giysi kıvrımlarına sahip bir mermer heykel parçası, dış kesimi frizi, Lesbos kymationu, akanthus kabartmalı mermer mimari öğeler ele geçmiştir (Atasoy – Yıldırım, 2011: 1-2). Buluntular arasında yer alan MÖ 6. yüzyıl siyah firnisli keramik parçaları önemlidir.

¹⁶¹ Kortanoğlu 2013: 219-221. Ortaçağ'da yapının ana mekanı içerisine yerleştirilmiş olan dikdörtgen biçimli, içi kireçle kaplı bir çukur önce bir bir sarnıç olarak değerlendirilmiş (Atasoy – Yıldırım, 2011: 1; Baran 2013: 2; Kortanoğlu 2013: 214), 2011-2012 yılı kazılarında sonra ise daha sonra yapılan çalışmalarda bu çukurun kireç harcı yapmak üzere kullanıldığı düşünülmüştür (Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 125-126).

¹⁶² Kortanoğlu 2013: 221.

¹⁶³ Kortanoğlu 2013: 222.

¹⁶⁴ Baran 2013: 5.

34: b) varlığı nedeniyle tapınağın daha çok tanrı Zeus'a adanmış olabileceği düşünülmektedir.¹⁶⁵

3.1.2. Heykeltıraşlık Eserleri ve Heykelcikler

Bölgedeki kültürle ilgili bilgi verebilecek heykeltıraşlık eserleri ve Tios'da sadece iki örnekle temsil edilirken, Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki çevre merkezlerde ele geçen Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen, kültürle ilgili heykeltıraşlık eserleri ve farklı malzemelerden üretilmiş heykelcikler bölgedeki kültürle ilgili bilgiler ortaya koymaktadır heykelcikler (**Lev. 1-6**).

3.1.2.1. Tios'daki Heykeltıraşlık Eserleri ve Heykelcikler

Tios'da, Aphrodite'ye ait olduğu düşünülen pişmiş topraktan bir figürün parçası (**Lev. 1: c**) ve küçük bir mermer Zeus başı (**Lev. 2: a**) dışında kültürle ilgili bilgi verebilecek heykeltıraşlık eserleri ve heykelcikler henüz bilinmemektedir. Tios Tiyatrosu kazılarında iki mermer heykel parçası (**Lev. 1: a-b**) ele geçmiş olup, bunların niteliği anlaşılamamıştır.

Tios'daki kazılarda ele geçen heykeltıraşlık eserleri, Tiyatro kazısında ele geçen, Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen birkaç heykel parçasından oluşmaktadır (**Lev. 1: a-b**).¹⁶⁶ Yayınlanan örneklerden biri bir el parçası (**Lev. 1: a**) ile *khiton* tarzı uzun ve kıvrımlı giysili alt gövde parçasıdır (**Lev. 1: b**). Her iki örneğin ne tür bir tasvire ait olduğu anlaşılamamakla birlikte, kültle ilgili tanrısal figürlere ait olabilecekleri düşünülebilir.

Heykel parçalarının Tiyatro içinde ele geçmiş olması, tiyatro sanatı ile bağlantısı nedeniyle Tanrı Dionysos'u akla getirirse de kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Roma İmparatorluk Çağı tiyatrolarının hemen yakınlarında, genellikle Tanrı Dionysos'a adanan tapınaklar inşa edildiği bilinmekle birlikte, Tios

¹⁶⁵ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 137; Kortanoğlu 2013: 222; Yıldırım 2017: 218.

¹⁶⁶ Sönmez-Öztürk 2008: 137-138, res. 7a-b.

Tiyatrosu kazılarında bu türde bir mimari bulguya rastlanmadığı gibi, yine Roma tiyatrolarında sık görülen, orkestranın ortasında ya da kenarında yer alan, oyunlardan önce dini seramonileri yerine getirmek için yerleştirilmiş olan bir Dionysos Sunağı da tespit edilmemiştir.¹⁶⁷

3.1.2.1.1. Tios Aphrodite Figürünü Parçası

Tios kazılarında, tapınak alanında ele geçen, üst gövdesi ve ayakları korunmamış, sol bacağı çıplak, sağ bacağı bir kumaşla örtülü olan, sol eli kasık üçgeni üzerinde tasvir edilmiş bir figürün parçası (**Lev. 1: c**) ise tanrıça Aphrodite olarak yorumlanmıştır.¹⁶⁸ Figürin pişmiş topraktan yapılmış olup, tanrıçanın bu betimleme biçimi yaygın olarak görülmektedir.¹⁶⁹ Baş ve üst gövdesi korunmamış olsa da benzer örnekler nedeniyle bu figürin Aphrodite olmalıdır.¹⁷⁰

3.1.2.1.2. Tios Zeus Baş

Tios'da ele geçen, tanrısal figürlere ait tek heykeltıraşlık örneği, yaklaşık 6.5 x 7.4 cm boyutlarında olan mermerden küçük bir Zeus başıdır (**Lev. 2: a**).¹⁷¹ Kastamonu Müzesi'nde korunan ve kısmen aşınmış olan Zeus başı, sakallı ve ortadan ikiye ayrılmış dalgalı, ensede toplanmış uzun saçlı ve uzun yüzlüdür.

3.1.2.2. Tios Çevresindeki Heykeltıraşlık Eserleri ve Heykelcikler

Tios çevresinde Amasra, Bolu, Devrek, Düzce, Karadeniz-Ereğlisi ve Zonguldak gibi yakın merkezlerde mermer heykeller, mermer kabartmalar, bronz ve pişmiş toprak heykelcikler ele geçmiştir (**Lev. 2-6**). Bu buluntular üzerindeki tasvirler,

¹⁶⁷ Yıldırım 2015: 279.

¹⁶⁸ Öztürk 2012a: 106, Ark. Bul. Res. 1.

¹⁶⁹ Şahin – Güçlü 2007: Fig. 1-9.

¹⁷⁰ Benzer pişmiş topraktan Aphrodite figürinleri Trakya Bölgesi'nden de bilinmektedir. Yakın zamanda Apri olarak lokalize edilen Tekirdağ'ın Kermeyan Köyü çevresinde bulunan ve MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen pişmiş toprak Aphrodite figürinleri arasında yer alan, ayakta duran çıplak Aphrodite heykelcikleri "Knidos Aphroditesi" olarak adlandırılmaktadır (Şahin – Güçlü 2007: 403-404, fig. 1).

¹⁷¹ Dökü – Dinç – Şimşek 2010: 263, lev. 31, sol üst resim.

Olympos tanrıları Zeus, Asklepios, Apollon ve Herakles'e, yerel tanrılar Glykon ve Zeus Stratios'a aittir.

3.1.2.2.1. Amasra / Glykon

Bölgede tapınım gören yerel tanrılardan bir diğeri olan Sağlık Tanrısı Glykon'a ait mermer bir heykel Amasra'da ele geçmiştir (**Lev. 2: b**).¹⁷² Glykon, MS 2. yüzyılda Sahte Peygamber Abonoteikhoslu Aleksandros'un *Abonuteikhos/Ionopolis*'de (Kastamonu'nun İnebolu ilçesi) yarattığı ve kendisini de bu kültün peygamberi olarak ilan ettiği, Asklepios'un özelliklerinde bir sağlık tanrısıdır (bkz. 4.2.1. Glykon).¹⁷³ Bununla birlikte, bu kültü yayan Abonoteikhoslu Aleksandros'un özelliklerine uygun olarak Glykon tıp, büyücülük ve kehanetle de ilgili bir tanrıdır. Amasra Müzesi'nde sergilenen ve MS 2. yüzyıla tarihlendirilen Glykon heykelinde tanrı, dolanmış bir yılan şeklinde tasvir edilmiştir (**Lev. 2: b**). Yılanın baş kısmı eksiktir.

3.1.2.2.2. Amasra / Zeus Stratios

Bölgede Yunan Olympos tanrıları yanında yerel kültürlerin de güçlü olduğunu gösteren heykeltıraşlık eserleri ve figürinler görülmektedir. Bu örneklerden biri Amasra'da ele Zeus Stratios tasvirli bir kabartmadır (**Lev. 2: c**). Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen kabartma üzerinde Zeus Stratios çıplak olarak ve alt gövdesi kıvrılmış iki yılan şeklinde ve kollarını başının üzerine kaldırmış pozisyonda betimlenmiştir.¹⁷⁴

3.1.2.2.3. Bolu / Herakles

Olympos Pantheonu içinde bölgede en fazla tapınım gören tanrılardan biri de yarı tanrı-yarı insan bir kahraman olan Herakles'dir. Tios'a çok uzak olmayan bir merkez olan Bolu çevresinden ele geçen ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde

¹⁷² B. Öztürk 2010 b: 46; 2013a: Res. 25.

¹⁷³ Karasalihoğlu 2017: 1, 15-38; B. Öztürk 2010b: 46; Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236.

¹⁷⁴ B. Öztürk 2010 b: 41, sağ alt.

korunan Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen bir kabartma üzerinde, alışlageldiği gibi uzun dalgalı saçlı ve sakallı, çıplak Herakles tasvir edilmiştir (**Lev. 3: e**).¹⁷⁵ Kısmen kırık olan kabartma üzerinde Herakles, kaslı vücutlu olarak, sol omuzuna dolanmış bir pelerinle, sol elindeki sopayı başının üzerine kaldırmış olarak ve yanında olasılıkla Nemea Aslanı olan bir hayvan figürü ile betimlenmiştir.

3.1.2.2.4. Devrek / Herakles Aleksikakos

Devrek çevresinden ele geçen bir başka heykeltıraşlık örneği, Bılık Köyü, Çay Mahallesi'nde ele geçmiş olan 25 x 31 x 13 cm ölçülerinde bir mermer heykel kaidesidir (**Lev 3: a-d**).¹⁷⁶ Karadeniz Ereğli Müzesi'nde korunan kaide üzerinde eksik olan heykele ait çıplak ayaklar ve kısmen korunmuş bir silindir parçası ile silindir parçasının ön yüzünde, alçak kabartma tekniğinde bir sopenin ucu; altında ön ve arka ayakları bükülmüş duran bir domuz tasvir edilmiştir. Kaidenin üzerinde 4 satırlık bir yazıt bulunmaktadır:

ἀγαθῆ τύχη
 2 Ἡρακλέα Ἀλεξίκακον
 Ἀσκληπιόδωρος
 4 κατὰ συνταγήν.

Kaide üzerindeki Yunanca yazıtta “*İyi şansla! Askleporos, kehanetin emri gereğince, Herakles Aleksikakos'u (adadı)*” ibaresi yazılıdır.¹⁷⁷ Kaidesi üzerinde heykel korunmasa da yazıttan Herakles'e adandığı anlaşılmaktadır.

3.1.2.2.5. Devrek / Zeus

Zonguldak'ın Devrek ilçesi, Eğerci Kasabası, Adatepe Köyü, Kıyılar Mevkii'nde ele geçen ve Amasra Müzesi'nde korunan iki kırık mermer heykelcik (**Lev. 4: a, b**) Zeus olarak nitelendirilmektedir.¹⁷⁸ Heykelciklerden ilkinde (**Lev. 4: a**)

¹⁷⁵ B. Öztürk 2010 b: 44, sol üst.

¹⁷⁶ Karağuz 2008: Res. 12; Öztürk 2016b: Res. 1-4.

¹⁷⁷ Öztürk 2016b: 683.

¹⁷⁸ Karağuz 2008: 55, Res. 1-2.

Zeus oturur pozisyonda, diğesinde (**Lev. 4: b**) ayakta tasvir edilmiştir. İkinci heykelciğin başı eksiktir. Her iki heykelcikte de erkek figürü, üst gövdeyi kısmen açıkta bırakan kıvrımlı bir kıyafetle gösterilmiştir.

3.1.2.2.6. Karadeniz-Ereğlisi / Asklepios

Bölgede tapınım gören önemli tanrılardan biri de Sağlık Tanrısı Asklepios'dur. Karadeniz Ereğlisi'nde MÖ 3-2. yüzyıllara tarihlenen iki mermer Asklepios heykelciği ele geçmiştir (**Lev. 5: a-b**).¹⁷⁹ Her iki örnek de birbirinin kopyası gibidir. Heykelciklerde tanrı, sağ omuzunu ve üst gövdeyi açıkta bırakan khiton giymiş, dalgalı saçlı ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Sağ dizi öne doğru çıkmıştır. İlk örnekte (**Lev. 5: a**) heykelciğin sağ kolu, ikinci örnekte (**Lev. 5: b**) ise başı eksiktir. Başı korunan örnekte tanrı sakallı olarak tasvir edilmiş ve dalgalı uzun saçları ortadan ikiye ayrılmış biçimde betimlenmiştir.

3.1.2.2.7. Prusias ad Hypium / Tykhe

Düzce İli, Konuralp Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Prusias ad Hypium kentinde 1931 yılında ele geçen mermer Tyke heykeli, bölgede bulunan ender tanrı/tanrıça heykellerinden biridir (**Lev. 6: a**).¹⁸⁰ İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan heykel, 2.65 m. yüksekliğindedir. Profilli yüksek bir kaide üzerinde duran tanrıça *khiton* ve *himation* giymiş ve başında zeytin dalları ile süslü oldukça yüksek bir başlıkla gösterilmiştir. Uzun dalgalı saçları omuzlarından göğsü üzerine inmektedir. Her iki kolu da kırık ve eksiktir. MS 2. yüzyıla tarihlendirilen heykelin, orijinali MÖ 4. yüzyıla ait olan heykelin Roma Dönemi'nde yapılmış bir kopya olduğu, eksik olan sağ elinde olasılıkla bir dümen tuttuğu düşünülmektedir.¹⁸¹ Sol kolu üzerinde bebek Plüton ve bereket sembolü meyve dolu bir sepet taşımaktadır. Üzerinde bulunduğu kaide üzerinde 10 satırlık bir yazıt bulunmaktadır.

¹⁷⁹ B. Öztürk 2013a: Res. 21.

¹⁸⁰ Okan 2016.

¹⁸¹ Okan 2016: 10.

3.1.2.2.8. Zonguldak / Apollon

Bölgede heykelciklerine rastlanan bir diğer tanrı Apollon'dur. Karadeniz havzasındaki tüm İon kolonilerinde Apollon, özellikle MÖ 4. yüzyıldan itibaren yaygın biçimde tapınım görmeye başlamıştır.¹⁸² Zonguldak çevresinden ele geçen, 11.3 cm yüksekliğindeki diğer bir bronz Apollon heykelciğinde ise tanrı yine çıplak olarak tasvir edilmiş olup, sağ bacak dizden geriye bükülmüştür ve parmak uçlarına basmaktadır (**Lev. 6: b**).¹⁸³ Zonguldak örneğinde tanrının sağ elinde bir *patera* varken, sol kol dirsekten öne kıvrılmış, uzun saçların bir kısmı başın üst kısmında toplanmıştır. Benzer biçimde çıplak olarak betimlenmiş bronz Apollon heykelciği Tokat çevresinden de bilinmektedir.¹⁸⁴

3.1.2.2.9. Zonguldak / Zeus

Zonguldak'ta ele geçen bronz bir heykelcikte ise Zeus özellikleri daha belirgindir (**Lev. 4: c**).¹⁸⁵ 10.2 cm yükseklikte olan bu örnekte, Zeus çıplak olarak, başında defne yapraklı bir diademle ve sol omuzuna dolanmış ve kolundan sarkan bir pelerinle gösterilmiştir. İleriye uzattığı sağ elinde *patera*¹⁸⁶ tutarken, sol elinde orijinalde asa taşıdığı düşünülmektedir.¹⁸⁷

¹⁸² Kaymakçı 2012: 82; Kortanoğlu 2013: 221.

¹⁸³ Kulaçoğlu 1992: 171.

¹⁸⁴ Bkz. Kaymakçı 2012: Res. 4. Tokat örneğinde Apollon heykelciği sol elinde yay, sağ elinde ise olasılıkla defne dalı tutarken tasvir edilmiştir.

¹⁸⁵ Kulaçoğlu 1992: 169.

¹⁸⁶ *Patera*: Oval kayık tabak formu.

¹⁸⁷ Kulaçoğlu 1992: 169.

3.2. Epigrafik Bulgular

Epigrafik bulgular, Tios ve çevresinde ele geçen yazıtlı adak stelleri ve kurşun ağırlıklardan oluşmaktadır.

3.2.1. Yazıtlı Adak Stelleri

Tios kenti ve çevresinde ele geçen adak stelleri ve yazıtlar, bölgedeki kültler hakkında bilgiler vermektedir. Tios ve yakın çevresindeki *Amastris* (Amasra) gibi merkezlerde ele geçen, çoğunlukla MS 2-3 yüzyıllara tarihlenen, çeşitli tanrı ve tanrıçalara adanmış, mermerden ya da kireçtaşından yapılmış dikdörtgen prizma formlu, genellikle üstten ve alttan silmeli olan adak stelleri, bölgedeki kültler hakkında ipuçları sunar (**Lev. 7-14**).¹⁸⁸

Tioslular tarafından tanrılara adanan bu steller az sayıda olsa da Olympos Tanrıları ve yerel tanrılar dışında, kentte uzak bölgelerin tanrılarına da tapınıldığını ortaya koyması açısından önemlidir. Özellikle Tios ve yakın çevresinde ele geçen adak stellerinin Olympos tanrıları olan Dionysos, Zeus, Helios'a; yerel tanrılar Meter Theon, Herakles, Syrgastios, Hosios ve Dikaios'a; Yahudilerin tanrısı Theos Hysistos'a, Trakya'nın atlı tanrısı Heros ve Dominus'a ve Mısır tanrıları İsis ve Serapis'e adandığı görülmektedir.

Adak stelleri dışında, Tios kentindeki tapınım gören tanrılar ve kültlerle ilgili yazıtların sayısı çok fazla değildir. Epigrafik malzemenin çoğunluğunu imparator ve devlet adamlarını onurlandırmak için kaleme alınan yazıtlar oluşturur. Tios kentinde ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait kültle ilgili az sayıdaki yazıtlar Zeus, Helios, Dionysos, Asklepios ve Ana Tanrıça (Meter Theon) ile ilgilidir.¹⁸⁹

Tios çevresinden ele geçen ve büyük kısmı Karadeniz-Ereğli Müzesi'nde

¹⁸⁸ Kalinka 1933: 94, no. 63, fig. 37; Marek 2003: 69, 105; B. Öztürk 2013a: 197-199, res. 18; B. Öztürk 2008: Res. 20; 2011: Res. 12, 15; Öztürk ve Öztürk 2016: 234-236; Robert 1937: 288-289, planche XV-XVI.

¹⁸⁹ Sönmez - Öztürk 2008: 144.

korunan yazıtlı ve kabartma tasvirli çok sayıda mezar steli de bulunmaktadır.¹⁹⁰ Ancak bu steller üzerinde herhangi bir tanrısal figür ya da sembol kullanılmamıştır.

3.2.1.1. Tios'daki Yazıtlı Adak Stelleri

Tios kentinde ele geçen az sayıda adak steli Asklepios, Dionysos, Meter Theon ve Theos Hypistos'a adanmıştır (**Lev. 7-8**).

3.2.1.1.1. Agoranomos

Tios'daki adak stellerinin bir kısmı Roma İmparatorluk Çağı'nda *agoranomos* adı verilen kentte ticari işleyişte görevli olan, ticaret ürünlerini denetleyen, pazardaki kontrolü sağlayan, tüccarlardan alınacak vergileri hesaplayan ve toplayan kişilere aittir (**Lev. 7: a-c**).¹⁹¹ *Agoranomos* 'lar ἀγορανομικός/ *agoranomikos* adı verilen resmi bir kent kurumunun üst düzey memurlarıdır. Bu adaklar, diğer birçok Anadolu kentinde görülen *agoranomikos* kurumunun ve *agoranomos*'ların Tios kentinde de bulunduğunu ve kentin bir ticaret potansiyeli bulunduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Ancak bu üst düzey memurların nasıl atandıkları ve ne kadar süre görev yaptıkları konusu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.¹⁹²

Tios'da ele geçen ve *agoranomos*'lar tarafından tanrılara adanan adak stelleri (**Lev. 7: a-c**) kötü korunmuş olduğundan, üzerlerindeki yazıtlardan hangi tanrılara sunuldukları bilinmemektedir. Ancak üzerlerinde, alçak kabartma tekniğinde kantar, çan ve ağırlık tasvirleri bulunmaktadır. Bu betimlerden kantar, çan ve ağırlığın kentteki ticaretle bağlantılı semboller olduğu düşünülmektedir.¹⁹³ Örneklerden birinin üzerinde, üst silme kısmında kabartma bir rozet motifi yapılmıştır (**Lev. 7: c**).

Tios'un yakın çevresine baktığımızda, Tios'da ele geçen örneklerle benzer tarzda Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen *agoranomos* veya kurumu tarafından

¹⁹⁰ Bkz. B. Öztürk 2016a: fig. 1, 4; Öztürk-Öztürk 2016: 236-239, res. 3-7; Öztürk – Sönmez 2009: fig. 7, 10.

¹⁹¹ Bkz. Marek 2003: 69, 105; B. Öztürk 2012a: 76-77, Ep18-2, ArkBulRes12a-b; Robert 1937: 288-289, planche XV: 3; XVI: 4-5.

¹⁹² B. Öztürk 2012a: 77.

¹⁹³ B. Öztürk 2012a: 77; Marek 2003: 69, 105.

adanan bir adak steli Kastamonu'dan da bilinmektedir (**Lev. 9: a**).¹⁹⁴ Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eser üzerinde, Tios örneklerine benzer şekilde, bölgenin gelişmiş ticaret organizasyonuna işaret eden *agoronomos* teşkilatının sembollerinden biri olan kantar betimlenmiştir. Prusias ad Hypium antik kentinde bulunan Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen ve 12 farklı aileden bireyin yaptırdığı başka bir adak steli 1863 yılında Fransız araştırmacı Perrot tarafından yayımlanmıştır.¹⁹⁵

3.2.1.1.2. Asklepios

Tios kökenli olan ve Sağlık Tanrısı Asklepios'a sunulan bir adak steli ile ilgili bilgiler 20. yüzyılın başlarında yayınlanmış olmakla birlikte, resmi ya da çizimi bulunmamaktadır.¹⁹⁶ Korunan yüksekliği 0,62 m, genişliği 0,31 m ve kalınlığı 0,18 m olan adak parçasının metin edisyonu ve çevirisi şu şekildedir¹⁹⁷:

Αἰμιλί[— — — τοῦ δεῖνοϲ?]
 ὁ διὰ βίου ἰε[ρεὺϲ Ἀ-]
 σκληπιοῦ ἔ[στησεν]
 4 ὑπὲρ φυλῆ[ϲ — — —]
 καθὼϲ ὑπέ[σχετο].

“Kaydı hayat şartıyla Asklepios Rahibi (... 'nın oğlu) Aemilius/Aemilianus, söz verdiği gibi (bu adağı)... phyle'si için ... dikti.”

Yazıttan Sağlık Tanrısı Asklepios'un rahibi olan *Aemilius/Aemilianus* adında bir kişinin adağı tanrıya sunduğu anlaşılmaktadır. Adağın Asklepios kültürünün Tios'daki bir rahibine ait olması ve tanrıya sunulması, Asklepios'un Tios'da tapınım gören önemli tanrılardan biri olduğuna işaret eder (bkz. 4.1.4. Asklepios). B. Öztürk'e

¹⁹⁴ Öztürk 2008: Res. 20; 2011: Res. 15.

¹⁹⁵ Perrot 1863: 32-39.

¹⁹⁶ B. Öztürk 2011: 491; 2012a: 192-193, Ep22; Robert 1937: 286, no. 10.

¹⁹⁷ B. Öztürk 2011: 491; 2012a: 192-193, Ep22; Robert 1937: 286, no. 10..

göre bu adak kentteki Asklepios tapınımının güçlü olduğunu göstermesi dışında kült yapılanması olduğunu da ortaya koymaktadır.¹⁹⁸

3.2.1.1.3. Dionysos

Tios’da ele geçen biri mermer, diğeri kireçtaşı iki adak steli tanrı Dionysos’a adanmıştır (**Lev. 8: a-b**).¹⁹⁹ 20. yüzyılın başlarında yayımlanan adaklardan birinin (**Lev. 8: a**) sadece çizimi günümüze ulaşmış olup, akıbeti bilinmemektedir. Bu adağın üzerinde “*Dionysiakos*” ibaresi bulunmaktadır. Çizim üzerindeki yılan ve *cista mystica* betimlemesi, adağın Dionysos kültü ile olan bağlantısını göstermektedir.²⁰⁰ Alt kısmı büyük ölçüde eksik olan kireçtaşı stel üzerinde “*Dionysotrophikos*” ibaresi bulunmakta olup, bu isim genç Dionysos kültü ile ilişkilendirilmiştir.²⁰¹ Şarap Tanrısı Dionysos, Tios’da en fazla saygı ve tapınım gören tanrıların başında gelmektedir (bkz. 4.1.7. Dionysos).

3.2.1.1.4. Meter Theon

Gökçebeş İlçesi, Üçburgu Mahallesi, Kayıkbaşı Mevkii’ndeki tespit edilen bir kaya parçası üzerinde Tanrıça Meter Theon adı geçmektedir.²⁰² Yerel tanrılar arasında yer alan Meter Theon ve Hosias ve Diakaios kültleri Tios’da ve özellikle Batı Karadeniz’de önemli bir yere sahip olan kültürler arasındadır. “Tanrıların Anası” anlamına gelen Meter Theon, Anadolu’nun yerel Bereket Tanrıçası olan Kybele’nin Roma Dönemi’ndeki devamı kabul edilmektedir (bkz. 4.2.5. Meter Theon).²⁰³

L. Robert’in 1937 yılına ait yayınında, Tios çevresinde Meter Theon’a adanmış toplam üç yazıttan bahsedilmekle birlikte bunlara ait resimler ve adakların yerleri bilinmemektedir.²⁰⁴ İyi korunmadığı anlaşılan bu adaklardan birinde, Valention adlı bir kişi, çocuklarının esenliği için, Meter Theon’a şükranlarını sunduğu ibaresi

¹⁹⁸ B. Öztürk 2013a: 333

¹⁹⁹ Kalinka 1933: 94, no. 63, fig. 37; Robert 1937: 288-289, no. 13, planchet XV, no. 1.

²⁰⁰ B. Öztürk 2010a: 79.

²⁰¹ B. Öztürk 2010b: 79.

²⁰² Öztürk 2013a: 333.

²⁰³ Öztürk 2013a: 333.

²⁰⁴ Robert 1937: 286-288.

bulunan yazıt ve çevirisi şu şekildedir²⁰⁵:

[— —]H[— —]
 Βαλεν[τί(?)]-
 ων ὑπὲρ
 4 [τ]ῶν τέ[κν]ω[v]
 εὐχαριστῶ
 Μητρὶ Θεῶν

“[İyi şansla(?)] (Ben) Valention, çocukları(m) için Meter Theon’a şükranlarımı sunuyorum.”

3.2.1.1.5. Theos Hypsistos

20. yüzyılın başlarında yayınlanan Tios adaklarından biri de Yahudi toplulukların tanrısı Theos Hypsistos’a adanan bir adaktır.²⁰⁶ Ancak yeri bilinmeyen adakla ilgili olarak Robert’in yayınında bilgiler verilmekle birlikte çizim ya da resim bulunmamaktadır.²⁰⁷ Filyos Beldesi, Öteyüz Köyü’nde ele geçen adak, 1.70 m yüksekliğinde, 0.57 m genişliğinde ve 0.44 m kalınlığında olup, metin edisyonu ve çevirisi şu şekildedir²⁰⁸:

Ἀγαθῆ τύχη
 vac.
 Θεῶ Ὑψίστῳ Ὀκλατιανός
 4 Δομιτιανός.

Metnin Türkçe çevirisi ise “İyi şansla! Oclatianus Domitianus Theos Hypsistos’a (bu adağı yaptı)” şeklindedir.²⁰⁹ Metinden bunun Oclatianus Domitianus isimli bir Roma vatandaşı tarafından Theos Hypsistos’a adanmış olduğu anlaşılmaktadır. Theos Hypsistos inancı, pagan inançtan tek tanrıcılığa giden yolda

²⁰⁵ Robert 1937: 286 vd, no. 11; B. Öztürk 2012a: 199.

²⁰⁶ Robert, 1937: no. 12.

²⁰⁷ Robert, 1937: 287 vd, no. 12.

²⁰⁸ Robert 1937: 287–288.

²⁰⁹ B. Öztürk 2011: 491.

öncü inançlardan biri olarak kabul edilmektedir (bkz. 4.4.2. Theos Hysistos).²¹⁰

3.2.1.2 Tios Çevresindeki Yazıtlı Adak Stelleri

Tios çevresindeki adak stelleri ve yazıtlar Akçakoca, Amasra, Bolu, Düzce, Gökçebey, Göynük, Mudurnu, Yenice ve Zonguldak gibi çevre il ve ilçelerde ele geçmiştir. Özellikle Bolu çevresinde çok sayıda adak yazıtı tespit edilmiştir.²¹¹ Tüm bu adak stelleri ve yazıtlar Apollon, Glykon, Hosios kai Dikaios, Magna Mater, Zeus, Zeus Bronton, Zeus Sabazios, Zeus Soter ve Zeus Syrgastios'a adanmıştır.

3.2.1.2.1. Amasra / Glykon

Amasra çevresinden satın alma yoluyla Amasra Müzesi'ne kazandırılan yazıtı kötü korunmuş, dikdörtgen formlu bir mermer adak steli üzerinde kıvrımlı bir yılan kabartması bulunduğundan, bunun Yılan Tanrı Glykon betimlemesi olduğu ve adağın Glykon'a adanmış olduğu düşünülmektedir (**Lev. 9: b**).²¹² Üzerindeki yazıtta sadece [.....] [ἐν τῷ?] ζς' ἔται (... 207 yılında) ibaresi okunabildiğinden yazıt Amastris'te kullanılan Lucullus Era'sına göre MS 136/137 yılına tarihlendirilmiştir.²¹³ MS 2. yüzyılda Sahte Peygamber Abonoteikhoslu Aleksandros'un yarattığı ve Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere geniş bir coğrafyada tapınım gören Yılan Tanrı Glykon, Asklepios ile özdeşleştirilen bir sağlık tanrısıdır (bkz. 4.1.4. Asklepios).²¹⁴

3.2.1.2.2. Bolu / Zeus Bronton

Bolu İli, Mudurnu İlçesi, Çepni Köyü sınırları içerisinde, Mudurnu-Abant karayolu üzerinde ele geçen adak steli alt ve üst kısımları profillendirilmiş dikdörtgen prizma biçimlidir (**Lev. 9: c**).²¹⁵ Tuf taşından yapılmış olan adak steli, Anadolu Medeniyetleri kaydında Erdal Erkan Özel Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. Başlığın

²¹⁰ B. Öztürk 2011: 491; 2012a: 202-203.

²¹¹ Adak vd. 2008.

²¹² Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236, res. 2.

²¹³ Öztürk ve Öztürk 2016: 235.

²¹⁴ Karasalihoğlu 2017: 1, 15-38; B. Öztürk 2010b: 46; Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236.

²¹⁵ Akyürek – Şahin 2012: 367, fig. 21.

en üst kısmında köşelerde küçük akroter, ön yüzde ise akroterler arasında küçük bir *patera* yer almaktadır. Arka yüzü dik biçimde kırık ve eksiktir. Yazıtın son satırının iki yanına birer sarmaşık yaprağı yerleştirilmiştir. Yan yüzlerinden biri üzerinde yer alan dört küçük deliğin daha sonra taşıma amaçlı olarak matkapla açıldığı sanılmaktadır.²¹⁶

Üzerindeki dört satırlık yazıtta, “Euthykion bu adağı Zeus Bronton’a (sundu)” ibaresi okunmuştur.²¹⁷

Δὺ Βρον-

2 τῶντι Εὐ-

Eutykhion τυχίων εὐ-

4 χήν.

Bolu’da bu adak dışında benzer dört adet daha Zeus Bronton adağı bilinmektedir.²¹⁸ Bu adaklardan ikisi Bolu İli sınırları içerisinde Göynük İlçesi’ne bağlı Yukarı Kınık ve Kilciler köylerinde²¹⁹, diğer ikisi ise Mudurnu İlçesi’ne bağlı Ören ve Güzfındık köylerinde ele geçmiştir.²²⁰ Adaklar üzerinde adak sahibinin adı ve Zeus Bronton’a adandığına dair yazıt bulunmaktadır.

3.2.1.2.3. Gökçebey / Hosios kai Dikaios

Zonguldak’ın Gökçebey İlçesi, Gaziler Köyü sınırları içerisindeki Asartepe Mevkii’nde ele geçen ve Karadeniz Ereğli Müzesi’nde sergilenen bir kireçtaşı adak üzerindeki yazıtta, Ana Tanrıça Meter Theon ve Hosios Dikaios Aleksandros isimleri geçmektedir (**Lev. 8: c-d**).²²¹ Adak MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Üstten ve alttan silmeli adak, diğer Tios adaklarına göre nisbeten iyi korunmuştur. Yazıtın alt satırları okunaksızdır. 1.26 m yüksekliğindeki adak üzerindeki yazıt ve çevirisi şu şekildedir:²²²

²¹⁶ Akyürek -Şahin 2012: 367.

²¹⁷ Akyürek -Şahin 2012: 367.

²¹⁸ Şahin 1981: no. 1095, 1105; 1986: 135, no.1-2.

²¹⁹ Şahin 1981: no 1095, 1105.

²²⁰ Şahin 1986: 135, dipnot 35, no. 1-2.

²²¹ Akyürek-Şahin 2010: 269, no. 1; B. Özdemir 2012a: EpRes.26; 2013a: 197-199, res. 18.

²²² Akyürek-Şahin 2010: 269.

Ὅσιω Δικαίω
 Ἀλεξάνδρω
 παρὰ Μητρὶ
 4 Θεῶν Λυκο-
 χορείτικη
 [— — —]?
 [— — —]?
 8 ΘΗΣ.

“*Lykos Bölgesi'nin Meter Theon'unun (Ana Tanrıça) huzurunda Hosios Dikaios Aleksandros'a (adandı)*”.

Kısa adak yazıtından, adak stelinin Lykos Bölgesi'nin Meter Theon'u huzurunda veya nezdinde Hosios Dikaios Aleksandros'a sunulduğu ifade anlaşılmaktadır. Hosios ve Dikaios kültürü Tios'un içinde bulunduğu Batı Karadeniz Bölgesi'nde oldukça önemlidir (bkz. 4.2.3. Hosios ve Dikaios).

3.2.1.2.4. Göynük / Zeus

Bolu İli, Göynük İlçesi Kızılkuyu Köyü'nde ele geçen bir adak steli Zeus'a adanmıştır (**Lev. 10: a**).²²³ Kireçtaşından yapılmış olan dikdörtgen stelin alt ve üst kısımları kırıktır. Stelin sol tarafında ağaç ve kuş motifi, sağ tarafında ise bir boğa başı ve yıldırım demeti betimlenmiştir. Adak üzerindeki yazıtta Zeus adı bulunmamakla birlikte, üzerindeki yıldırım demeti nedeniyle Zeus'a adandığı düşünülmektedir.²²⁴ Yazıtta “Aristainetos'un oğlu Asklepiodotos, papias oğlu Domitius ve Seuthes oğlu Aristainetos Çiftköy halkının ürünlerinin verimliliği için (bu adağı Zeus'a sundular)” ibaresi okunmuştur:

Ασκληπιδο-
 2 Τοῦ Ἀρισταινε-
 εου καὶ Δομίτι-

²²³ Öztürk – Dönmez-Öztürk 2015: 244.

²²⁴ Öztürk – Dönmez-Öztürk 2015: 244.

4 ις Ππίου καί
 Ἐνισταίνετος
 6 Σευθου υπερ
 τών καρπών
 8 της δικωμίας

3.2.1.2.5. Mudurnu / Zeus Sabazios

Bolu İli, Mudurnu İlçesi'ne bağlı Hüsammettin Köyü Abazalar Mahallesi'nde tespit edilen kireçtaşı stel tanrı Zeus Sabazios'a adanmıştır (**Lev. 10: b**).²²⁵ Kireçtaşından yapılmış olan stel alt ve üst profillidir. Sol köşe profilden başlayarak yazıtlı bölümü de kısmen içine alacak şekilde kırıktır. Üzerindeki yazıtta “Phoniks oğlu Gaius (bu adağı) Zeus Sabazios’a (adadı) ibaresi bulunmaktadır:

Δί
 2 Σαουαζίω
 Γάιος Φοίνι-
 4 κος

3.2.1.2.6. Mudurnu / Zeus Soter

Bolu İli, Mudurnu İlçesi, Gelinözü Köyü, Göğören Mahallesi'nde, cami bahçesinde tespit edilen kireçtaşından bir stel Zeus Soter'e adanmıştır (**Lev. 11: a**).²²⁶ Dikdörtgen sunağın üst kısmı kırık ve eksiktir. Alt kısmı profillidir. Stel üzerindeki tek satırlık yazıtın altında bir rozet kabartması bulunmaktadır. Sağ tarafında bir boğa başı ve *skyphos* türünde bir kap kabartması, sol tarafında ise dairesel bir kabartma bulunmaktadır. Stel üzerindeki kısa yazıtta “Zeus Soter'e” ibaresi yer almaktadır.

²²⁵ Dönmez-Öztürk 2012: 69.

²²⁶ Dönmez-Öztürk 2012: 68.

3.2.1.2.7. Paşaköy / Magna Mater

Düzce İli, Akçakoca İlçesi Paşaköy Mahallesi sınırları içerisinde Ana Tanrıça Magna Mater'a adanan bir adak steli ele geçmiştir (**Lev. 11: b**).²²⁷ Kireçtaşından yapılmış olan dikdörtgen stelin alt kısmı profilli, üst kısmı ise kırıktır. Üzerindeki yazıtta “İyi şanslar için! Maksimus, Asklepios ve köyün refahı için Magna Mater’e (adanmıştır)” ibaresi yer almaktadır:

[Ἀ]γαθῆ τ[ύχῃ]·
 2 Μ[ητρ]ῆ Θεῶ[v]
 Μάξιμος
 4 καὶ Ἀσκ[λ]απις
 ὑπὲρ τῆς
 6 κόμης.

3.2.1.2.8. Paşaköy / Zeus Soter

Düzce İli, Akçakoca İlçesi, Paşaköy Mahallesi'nde ele geçen MS 3. yüzyıla tarihlenen bir adak steli üzerindeki yazıt Zeus Soter'e adandığını göstermektedir (**Lev. 12: a**).²²⁸ Dikdörtgen biçimli, üst kısmı kırık, alt kısmı profilli olan stelin iki yüzü de tahrip olmuştur. Üzerindeki altı satırlık yazıtta “İyi şansla! Maksimus, Asklepi ve köyün refahı için Zeus Soter'e (adanmıştır)” ibaresi yer almaktadır:

[Ἀ]γαθῆ τ[ύχῃ]·
 2 [Δι Σω]τῆρι
 Μάξι[μ]ος
 4 καὶ Ἀσκλαπις
 ὑπὲρ τῆς
 6 κόμης.

²²⁷ Adak vd. 2008: 83. Antik adı “Dia” olan Paşaköy’ün, Prusias ad Hypium kentinin *emporiumu* olduğu düşünülmektedir (Adak vd. 2008: 81).

²²⁸ Adak vd. 2018: 84.

3.2.1.2.9. Ulumescit / Apollon

Bolu İli, Merkez İlçe, Ulumescit Köyü sınırları içerisinde, Poyrazlar Mahallesi camii önünde tespit edilen bir stel üzerinde Tanrı Apollon'a adandığını belirten yazıt tespit edilmiştir (**Lev. 12: b**).²²⁹ Alttan ve üstten profilli, dikdörtgen biçimli, kırmızımsı mermerden yapılmış olan adak steli yaklaşık 1 m yüksekliğindedir ve üzerindeki küçük çatlaklar dışında iyi korunmuştur. Üzerindeki beş satırlık yazıtta “İyi şansla! Taş ustası Kyrillos (tarafından) bu adak Apollon'a (adanmıştır)” ibaresi bulunmaktadır:

Ἀγαθῆ τύχη·
2 τῷ κυρίῳ Ἀπόλ-
λωνι ταῦτα δῶ-
4 ρα Κύριλλος
λιθουργός.

3.2.1.2.10. Yenice / Syrgastios

Tios'un yakın çevresinden adaklara verilebilecek bir örnek, Karabük İli'ne bağlı Yenice İlçesi'nin Kayaarkası Köyü'nde ele geçen, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen Latince bir yazıttır (**Lev. 13: b**). Kalker taşından yapılmış, dikdörtgen formlu adak, Kayaarkası Köyü'ndeki bir evin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.²³⁰ Üzerinde her hangi bir tasvir bulunmayan yazıtın metin edisyonu ve çevirisi şu şekildedir²³¹:

Ἀντίοχος
Ἀντιόχου ἀγω-
νοθετήσας
4 ἀγῶνα τὸν Συρ-
γάστιον ἐπὶ
τῶν δεκαπρῶτων

²²⁹ Adak vd. 2008: 86-87.

²³⁰ B. Öztürk 2012a: 200-201, Ep29; 2013a: 331.

²³¹ B. Öztürk 2012a: 200-201, Ep29.

8 ἐτῶν ρμα ἄ
χαῖρε.

“141 yılı Dekaprotos’larının zamanındaki (Tanrı) Syrgastios Agonu’nun agonothesliğini yapmış olan Antiokhos oğlu Antiokhos. Elveda!”

Yazıttan, adağın Antiokhos adında, Tanrı “Syrgastios” adına *agon*²³² düzenlenleyen ve bu *agon*’un *agonothes*’liğini²³³ yapan bir Roma vatandaşına ait olduğu anlaşılmaktadır (**Lev. 13: b**). Yazıtın bulunduğu Yenice ilçesinin hangi antik kentin kontrolünde olduğu kesin olarak bilinmese de Tios’un kontrolünde olması daha muhtemel kabul edilmektedir.²³⁴ Yazıt bölgede *agon*’ların ve şenliklerin düzenlendiğini göstermesi açısından önemli bir belgedir. Metinde geçen Tanrı Syrgastios adı Roma İmparatorluk Çağı Tios kenti sikkelerinde Zeus Syrgasteios ya da Zeus Syrgastes olarak geçen tanrıdır. Syrgastios/Syrgastes olarak geçen ve Trakya’da da tapınım gören tanrı, bölgede Zeus kültü ile özdeşleştirilen, önemli yerel tanrılardan biridir (bkz. 4.2.9. Zeus Syrgastes/Syrgastios).²³⁵ Metinde, *agon*’ların bu tanrı adına düzenlendiğinin belirtilmesi, Syrgastes/Syrgastios’un bölgede tapınım gören tanrıların başında geldiğini göstermektedir. Zeus kültü, Karadeniz Bölgesi’nde İon kolonizasyonundan önce tapınım gören yerel tanrıların özellikleri ile birleştirilerek Zeus Epikarpios, Zeus Syrgastes, Zeus Stratos, Zeus Strategos, Zeus Ahuramazda, Zeus Poarinos, Zeus Bonitenos gibi bölgeye özgü yerel kent tanrıların isimleri ile birlikte karşımıza çıkar.

3.2.1.2.11. Zonguldak / Meter Theon

Bu yazıtlardan biri, 2009 yılında Zonguldak’taki yoğun yağış sonucu oluşan bir sel sonrasında ortaya çıkmış, kurşun bir ağırlık ve bazı küçük buluntularla birlikte ele geçen, kötü korunmuş bir yazıt parçasıdır (**Lev. 13: a**).²³⁶ Yazıtın bulunduğu kıyı

²³² *Agon*: Antik tiyatrolarda tragedya ozanları, oyuncular ve dithyrambos koroları arasında yapılan yarışmalar.

²³³ *Agonothes*: Antik tiyatrolarda *agon* yarışmalarını düzenleyen yöneticilere verilen isimdir.

²³⁴ B. Öztürk 2012a: 201

²³⁵ Bkz. B. Öztürk 2010b: 39-40, 42; 2013a: 331; Şahin 2001: 5-9, 34-35, 48-49, 154, 178-181.

²³⁶ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152, res. 5 a-b.

şeridi, Tios kentinin hakimiyet alanı içinde değerlendirilmektedir.²³⁷ Güçlkle okunan yazıtın, “Tanrıların Anası” Meter Theon’a (Ana Tanrıça) adandığı anlaşılmıştır.

3.2.1.3. Tios Çevresi Dışındaki Tios Kökenli Adak Yazıtları

Tios ve yakın çevresinde ele geçen adak ve yazıtlar dışında, biri Sinop’da, diğeri Romanya’daki *Tomis* (Constanta) kentinde bulunan ve üzerinde Tios kökenli kişi adlarının yer aldığı iki adak mevcuttur (**Lev. 14: a-b**). Sinop’daki adak Zeus, Helios, Serapis ve İsis’e adanırken, Tomis’deki adak Trakya’nın yerel tanrısı Heros’a adanmıştır.²³⁸

3.2.1.3.1. Sinop / Zeus, Helios, Serapis, İsis

Tios dışında çevre bölgelerde de Roma imparatorluk Çağı’na, tarihlenen adak stelleri bilinmektedir. Sinop çevresinden gelen ve Sinop Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen bu türde iyi korunmuş bir adak üzerindeki yazıt, Sinop adağının diğerk adaklardan farklı olarak birden fazla tanrıya adandığını göstermektedir (**Lev. 14: a**).²³⁹ MÖ 2-1. yüzyıllara tarihlendirilen adak yazıtının metin edisyonu yapılmamış olmakla birlikte, Latince yazıtta, adağın Tios ve Tomis kentlerinin vatandaşı Stratonikos isimli bir kişi tarafından Zeus, Helios, Serapis ve İsis’e sunulduğu okunmuştur.²⁴⁰ Bu tanrılardan Olympos tanrıları Zeus, Helios ile Mısır tanrıları Serapis ve İsis adlarının geçmesi, bölgede farklı bölgesel kültlerin tapınım gördüğünü gösteren bir bulgudur.

3.2.1.3.2. *Tomis* (Constanta) / Heros ve Domius

Romanya’da yer alan *Tomis* (Constanta) kentinde ele geçen yaklaşık 1 m yüksekliğindeki ve 0.85 m genişliğindeki yassı bir mermer adak steli üzerindeki yazıttan, adağın Tiosluların da içinde yer aldığı Anadolu Roma vatandaşı bir grup

²³⁷ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152.

²³⁸ B. Öztürk 2011: 491, res. 12; Vermaseren – Hampartumian 1979: 48, pl. 31, 48.

²³⁹ B. Öztürk 2011: 491, res. 12.

²⁴⁰ B. Öztürk 2011: 491.

insan tarafından Heros ve Dominus'a adandığı anlaşılmaktadır (**Lev. 14: b**).²⁴¹ Roma İmparatorluk Dönemi'ne, MS 151-230 yılları arasına tarihlenen adak üzerinde dikdörtgen bir çerçeve içinde tasvir alanı ve altında yazıt yer almaktadır. Tasvir alanında, kenarları çiçek ve yapraklarla bezenmiş dikdörtgen çerçeve içinde at üzerinde Tanrı Heros, bir köpekle birlikte bir domuzu kovalarken betimlenmiştir. Tanrı figürü, boynunda rüzgârda dalgalanan bir şal ve elinde fırlatmak üzere bir mızrakla gösterilmiştir.

Tomis'te (Constanta) ele geçen adak stelinin alt kısmı kırık olduğu için, tasvir alanının altında yer alan yazıt kısmen korunmuştur (**Lev. 14: b**). Latince yazıt, dış kenarları asma dallarıyla bezenmiş dikdörtgen bir çerçeve içindedir. Stel üzerindeki yazıt şu şekilde okunmuş ve edisyonu yapılmıştır.²⁴²

ERO ET D[]
MATREM ROMANORVM SVBSCRIPTORVM
MENIA IVLIANE TIANA
LVCIVS ANTONIVS CAPITO NICOMEDIA
GAIVS LICINIVS CLEMENS N ABONVTICHV
GAIVS AVRELIVS ALEXANDRVS N HERACLIA
CLVDIVS SECVNDVS N ABONVTICHVS
GAIVS GABINIVS MODESTVS N PERINTHO
AILIVS BARBARIO N NICOMEDIA
AVRELIVS VITVS N CAESARIA
VETTIVS PONTICVS N TIO
FABIVS PAVLINVS N MAZACA
T AILIVS POMPEIVS N TIO
PAPIRIVS CELER N []CII[]

Edisyon:

Ero · et · d[omno]
matrem Romanorum subscriptorum

²⁴¹ Vermaseren – Hampartumian 1979: 48, pl. 31, 48.

²⁴² Bkz. <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/EDH/inschrift/042997>; B. Öztürk 2012a: 162-163.

- Menia vac. Iulian e vac. Tiana*
- 4 *Lucius Antonius Capito · Nicomedia*
Caius Licinius Clem ens · n(atus) · Abonutichu ·
Caius Aurelius Alexandrus · n(atus) · Heraclia ·
Cludius {Claudius} Secundus · n(atus) · Abonutichus
- 8 *Caius Gabinius Modestus · n(atus) · Perintho*
[T(itus)?] Ailius Barbario · n(atus) · Nicomedia
Aurelius Vitus · n(atus) · Caesaria
Vettius Ponticus · n(atus) · Tio
- 12 *Fabius Paulinus · n(atus) · Mazaca*
T(itus) · Ailius Pompeius · n(atus) · Tio
Papirius Celer · n(atus) · [— — —]
[— — —]

Yazıtın çevirisi ise Őu Őekildedir²⁴³:

“*Heros ve Dominus ’a. Mater Romanorum üyelerinin. Tyanalı Menia Iuliane. Nikomedia doğumlu Lucius Antonius Capito, Abonuteikhos doğumlu Gaius Licinius Clemens, Heraklia doğumlu Gaius Aurelius Aleksandros, Abonuteikhos doğumlu Claudius Secundus, Perinthos doğumlu Gaius Gabinius Modestus, Nikomedia doğumlu Titus Ailius Barbario, Kaisaria doğumlu Aurelius Vitus, Tios doğumlu Vettius Ponticus, Mazaca doğumlu Fabius Paulinus, Tios doğumlu Titus Ailius Pompeius, ... doğumlu Papirius Celer.*”

Tasvirde yer alan tanrı Heros Trakya’nın en önemli yerel tanrılarında biridir (bkz. 4.2.2.1. Heros). Heros, genellikle at üzerinde, elinde mızrak tutarken ya da avlanmak üzere fırlatırken, rüzgârda dalgalanan boynundaki Şalıyla betimlenmiştir. Yazıtta yer alan, adakta bulunan bir topluluğun üyeleri olan kişiler arasında Tios doğumlu *Vettius Ponticus* ve *Titus Ailius Pompeius* isimleri yer almaktadır. Trakya’nın yerel tanrılara adanan bu adakta Tioslu kişilerin de bulunması, kentte Trakya gibi çevre bölgelerin yerel tanrılara da tapınıldığını göstermektedir.

²⁴³ B. Öztürk 2012a: 162-164.

3.2.2. Kurşun Ağırlıklar

Tios kenti kökenli olan ve kaçak kazılarla yurtdışına kaçırılmış olan kurşun ağırlıklar ile Tios kenti ile bağlantılı olan Gökçebey-Üçburgu ve Kayıkbaşı mevkiilerinde yapılan kazı çalışmalarında ele geçen kurşun ağırlıklar üzerindeki tanrısal tasvirler de kentteki ve yakın çevresindeki kültürler hakkında bilgiler ortaya koyar (**Res. 7; Lev. 15**).

3.2.2.1. Tios

Akyürek-Şahin ve Uyar tarafından kaleme alınan Kayıkbaşı'nda ele geçen bir kurşun ağırlıkla ilgili makalede bahsi geçen, New York'taki bir müzayede kataloğunda yer alan ve internetten satışa çıkartılan, 5 kurşun ağırlık Tios kökenlidir (**Lev. 16**).²⁴⁴ Kurşun ağırlıklar uzun bir yassı sap çıkıntısı bulunan, çerçevesiz yuvarlak disk biçimindedir ve üzerlerinde tanrı tasvirleri ve dini-ticari semboller bulunmaktadır (**Lev. 16: a-e**).²⁴⁵

Üzerlerinde farklı tasvirler yer alan, farklı ağırlıklardaki bu objeler Tios ve çevresine özgü kabul edilmektedir.²⁴⁶ Uca doğru genişleyen saplar üzerinde birer ip deliği bulunmaktadır. Disklerin ön ve arka yüzlerinde tanrı tasvirleri ve ağırlık birimlerinin belirtildiği yazıtlar yer almaktadır. Kurşun ağırlıklar farklı ağırlık değerlerine sahip olsalar da tipleri aynıdır. Ağırlıklar üzerlerindeki yazıtlardan, kentin *boule* ve *demos* meclisleri ile o dönemin yöneticilerinin kontrolünde ve denetiminde ticaret yapıldığını göstermektedir.²⁴⁷ Yıldırım'a göre bu ibareler, kurşun ağırlıkların kent meclislerinin ve yöneticilerin denetiminde üretildiğini göstermektedir.²⁴⁸ Diğer taraftan kurşun ağırlıklar üzerindeki *boule* ve *demos* ibareleri, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Tios'da kent meclislerinin bulunduğunu, kentin idari ve ticari bir merkez olduğunu göstermektedir.

²⁴⁴ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 158-159, res. 16; Classical Numismatic Group, <https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=27405>.

²⁴⁵ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16; Kalinka 1933; *Triton VI* (2003).

²⁴⁶ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152.

²⁴⁷ B. Öztürk 2008: 69, res. 10; 2011: 491; 2011: 491-492.

²⁴⁸ Yıldırım 2017: 213.

Tios kurşun ağırlıklarının yuvarlak disk şeklindeki kısımları üzerinde, yuvarlak bir çerçeve içerisinde Zeus, Dionysos ve Hermes gibi tanrı büstleri ile ticareti simgeleyen çan, kantar, balta ve *kerykeion* gibi ticari ve dini semboller betimlenmiştir (**Lev. 15-16**).

Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Tios örnekleri dört farklı boyut ve ağırlıktadır. Örneklerden biri (**Lev. 16: a**) 16.5 x 9.5 cm boyutlarında ve 271 gr (5 *mina*) ağırlığında, örneklerden ikisi (**Lev. 16: b, c**) yaklaşık 12 x 8 cm boyutlarında ve yaklaşık 120 gr (2 *mina*) ağırlığında ve örneklerden biri (**Lev. 16: d**) 8 x 4.5 cm boyutlarında ve 24 gr (1/2 *mina*) ağırlığındadır. New York örneklerinden en küçüğü (**Lev. 16: e**) ile ilgili ölçü bilgileri verilmemiştir. Olasılıkla son örnek 1/4 *mina* değerindedir.

Kurşun ağırlıkların yuvarlak disk kısımları üzerinde de benzer biçimde yuvarlak bir çerçeve içinde tanrı büstleri betimlenmiştir (**Lev. 16**). 5 *mina* değerindeki ağırlığın yuvarlak diskinin bir yüzünde Dionysos büstü, diğer yüzünde Hermes büstü ve *caduceus* tasvir bulunmaktadır (**Lev. 16: a**). 2 *mina* ağırlığındaki örneklerden birinde (**Lev. 16: b**) bir yüzünde Zeus büstü, diğer yüzünde Hermes büstü ve *caduceus* betimlenirken, diğer örneğin (**Lev. 16: c**) her iki yüzünde de sakallı Silenus tasvir edilmiştir. 1/2 *mina* değerindeki örneğin her iki yüzünde ise adak baltası bulunmaktadır (**Lev. 16: d**). En küçük örnek üzerinde ise herhangi bir tasvir bulunmazken, her iki yüzünde de *MNA* ibaresi yer almaktadır (**Lev. 16: e**).

3.2.2.2. Tios Çevresi

Tios yakınlarındaki Gökçebey-Üçburgu Emporiumu'nda yapılan kazılarda ve Zonguldak ili, Gökçebey ilçesi yakınlarında, Filyos (*Billaios*) ve Devrek (*Ladon*) çaylarının birleştiği Kayıkbaşı Mevkii'nde ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi kurşun ağırlıkları, Tios kentinin ekonomisi ve siyasi yapısı hakkında bilgi verirken, ağırlıklar üzerindeki tanrı betimlemeleri Tios ve çevresindeki kültürler hakkında da bazı önemli ipuçları ortaya koyar (**Res. 7; Lev. 15**).²⁴⁹

²⁴⁹ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 8, 9, 13-15; B. Öztürk 2011: 491-492; Yıldırım 2017: Res. 7

3.2.2.2.1. Gökçebey-Üçburgu Emporiumu

Gökçebey-Üçburgu Emporiumu'nda yapılan kazılarda, idari bir bina olarak değerlendirilen yapı kalıntısının bir mekânı içinde ele geçen, Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen farklı tip ve ölçülerdeki kurşun ağırlıklar üzerinde de Tios kentindeki kültlerle ilgili ipuçları sunan tanrısal figürler tasvir edilmiştir (**Res. 7**).²⁵⁰ Kazı çalışmalarında ele geçen Gökçebey-Üçburgu kurşun ağırlıkları ile ilgili kapsamlı bilgiler henüz yayınlanmamış olsa da yayınlanan resimdeki örneklerden dördünün Kayıkbaşı örnekleri (**Lev. 15: a-b**) ile benzer tipte ve özellikte olduğu, örneklerden birinin ise yassı dikdörtgen biçimli olduğu görülmektedir. ½ Mina, 1 Mina²⁵¹ ve 10 Minae olmak üzere üç farklı ağırlık ölçüsündeki kurşun ağırlıklar üzerinde, Yunanca yazıtlar ile kent sikkeleri üzerinde de sık betimlenen Zeus, Dionysos ve Hermes ile ticareti simgeleyen balta, çan, kantar ve *kerykeion* tasvirleri yer alır.²⁵² Ağırlıklar üzerindeki tanrı büstleri, Kayıkbaşı örneklerinde olduğu gibi cepheden, alçak kabartma tekniğinde betimlenmiştir.

3.2.2.2.2. Kayıkbaşı Mevkii

Tios'da, Kayıkbaşı Mevkii'nde ele geçen kurşun ağırlığın bir yüzünde tanrı Dionysos, diğer yüzünde ise Zeus tasvir edilmiştir (**Lev. 15: a**).²⁵³ Her iki tanrı da Tios'da tapınım gören tanrılardır. Dionysos tasvirli yüzde, çerçeve yazıtta “*hayırlı uğurlu olsun; Tioslular'ın kent ve halk meclislerinin (kurşun ağırlığı)*” ibaresi okunurken, nisbeten belirgin olmayan diğer yüzünde *epistates*²⁵⁴ ünvanlı bir kişi adı (*Areinas?*) ve *mina* ölçü birimine işaret eden MNA işaretleri okunabilmiştir.²⁵⁵ Ağırlığın yaklaşık 490 gr (?)²⁵⁶ olan ağırlığı da mina ölçüsüne işaret eder. Tanrı tasvirleri büst şeklinde, uzun dalgalı saçlı olarak cepheden tasvir edilmiştir (**Lev. 15: a**). Aynı alanda ele geçen ve 209,7 gr. (yaklaşık ½ Mina) ağırlığındaki benzer formda,

²⁵⁰ Yıldırım 2017: 213, res. 7.

²⁵¹ *Mina*, eski bir ağırlık ölçü birimidir.

²⁵² Yıldırım 2017: 213.

²⁵³ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 8, 9, 13-15.

²⁵⁴ *Epistates*: Yönetici.

²⁵⁵ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152-155.

²⁵⁶ Yayında olasılıkla sehven 4900 gr olarak yazılmıştır (Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 151-152).

daha küçük bir kurşun ağırlığın bir yüzünde balta, diğer yüzünde ise Tanrı Hermes'in sembolü olan *kerykeion* betimlenmiştir (Lev. 15: b)

3.3. Nümismatik Bulgular

Tios kenti ilk kez MÖ 4. yüzyılın sonlarında sikke darp etmiş, MÖ 1. yüzyılın ortalarında, Roma prokonsülü C. Papirius Carbo döneminden sonra kısa bir süre ara verdikten sonra Roma imparatorluğu Dönemi'nde MS 3. yüzyıla kadar sikke basmaya devam etmiştir.²⁵⁷ Tios kent, MÖ 282 yılında *Cromna*, *Cytorus*, *Sesamus* ve *Amastris* kentleri ile ortak sikke basmış, kentin bağımsız sikke darp etmesi Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Proconsül Gaius Papirius Corba adına, Roma İmparatorluk Çağı'nda ise İmparator Domitianus'dan Gallenius'a kadar olan dönemlerde sürmüştür.²⁵⁸

Tios sikkelerinin genellikle arka yüzlerindeki tanrı/tanrıça tasvirleri ile tanrısal semboller, MÖ 4 – MS 3. yüzyıllar arasında, kentteki kültürler hakkında ipuçları sunar. Tios sikkeleri üzerinde Zeus, Zeus Syrgastes, Dionysos, Meter Theon (Ana Tanrıça), Irmak Tanrısı Billaios, Asklepios, Dikaiosyne, Hera, Helios, Hermes, Hygeia, Hestia, Eleutheria, Demeter, Poseidon, İsis, Nike, Nemesis, Athena, Aphrodite ve bu tanrılara ait kartal, üzüm yapraklı asa, üzüm, *kerykeion*, *caduceus* kalkan, terazi, bereket boynuzu ve yanan sunak gibi tanrısal semboller kullanılmıştır.²⁵⁹ Bölgede benzer sikkeler Düzce'deki Prusias ad Hypium kentinden de bilinmektedir.²⁶⁰

MÖ 4. yüzyıla tarihlenen en erken Tios sikkeleri üzerinde Zeus, kartal ve Hera (ya da Aphrodite?)-Eleutheria tasvirleri yer alırken, Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinin ön yüzünde imparator tasviri bulunur.²⁶¹

Roma Dönemi sikkeleri bronzdan yapılmıştır. Roma İmparatorluğu, bazı istisnalar dışında Yunan şehir devletlerinde sadece bronz sikke basılmasına izin vermiştir.²⁶² Bu dönemde sikke darp eden kentlerin sayısı artarken, sikkeler üzerinde

²⁵⁷ Gökyıldırım 2013: 196.

²⁵⁸ Arslan 1997: 108; Esen 2003: 2004; Franke 2007: 19-33.

²⁵⁹ Arslan 1997: 108, lev. 5: no.60-64; lev. 65-70; B. Öztürk 2013a: 334-335; Gökyıldırım 2013.

²⁶⁰ Bilir ve Okan 2018.

²⁶¹ Gökyıldırım 2013: 196.

²⁶² Gökyıldırım 2013: 196.

Olympos tanrıları dışında, Mısır tanrıları Serapis ve İsis, yerel Anadolu tanrıçası Kybele tasvirleri gibi yeni tanrı ve tanrıça tasvirleri görülmektedir.

Dünyada farklı müze ve koleksiyonlarda bulunan Tios sikkeleri ile ilgili toplu bir yayın bulunmamaktadır. Yayınlanan ilk Tios sikkeleri, 1889 yılında yayınlanan British Museum kataloğunda yer alan 23 sikkeden oluşur.²⁶³ Kazılarda ele geçen sikkeler, Dinçer Savaş Lenger tarafından incelenmektedir.²⁶⁴

Akropolis Tapınağı'ndaki kazılarda ele geçen ve ön yüzünde Rahip Tios başı, arka yüzünde ise bir çift bereket boynuzu arasında *kerykeion* tasviri ve TIANON yazısı bulunan sikkenin, Severus Aleksander dönemine, MS 222-235 arasına tarihlenmesi olası görülmüştür (**Res. 3**).²⁶⁵ Sikke Akropolis Tapınağı'nda, temel seviyesinde ele geçmiştir. 2007 yılı kazılarında ise üzerlerinde *Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Lucius Verus* isimleri ile *Tianon* olarak kentin adının yazılı bulunduğu, MS 2. yüzyıla tarihlendirilen Roma sikkeleri ele geçmiştir.²⁶⁶

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 60 adet Tios sikkesi Turan Gökyıldırım tarafından yayınlanmıştır.²⁶⁷ MÖ 4. yüzyıl- MS 3. yüzyıl arasına tarihlendirilen Tios sikkeleri üzerinde görülen farklı tanrı ve tanrıça tasvirleri, kentte tapınım gören tanrı ve tanrıça topluluğu ile ilgili bilgiler sunar. Bu tanrı ve tanrıçalar; Zeus, Eleutheria, Asklepios, Dionysos, Poseidon, Hestia, Hygeia, Nike, Nemesis ve Nehir Tanrısı Billaios'tan oluşmaktadır.²⁶⁸ Özellikle Zeus, Dionysos, Asklepios ve Poseidon sikkeler üzerinde en sık tasvir edilen tanrılardır. Sikkeler üzerinde farklı tanrıların sembolleri de kullanılmıştır.²⁶⁹

Tios sikkeleri üzerindeki tanrı ve tanrıça betimlerinin büyük bölümü Yunan tanrı ve tanrıçalarına aittir. Sikkeler üzerinde yerel ve diğer tanrı ve tanrıçalar daha az betimlenmiştir.

²⁶³ Wroth 1889: 203-207.

²⁶⁴ Atasoy – Yıldırım, 2011: 8; Lenger – Atasoy 2015.

²⁶⁵ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 136, res. 34, üst sıra.

²⁶⁶ Atasoy – Ertuğrul, 2009: 5.

²⁶⁷ Bkz. Gökyıldırım 2013.

²⁶⁸ Gökyıldırım 2013: 198.

²⁶⁹ Gökyıldırım 2013: 196-198.

3.3.1. Yunan Pantheonu Tanrı ve Tanrıçaları

Tios sikkeleri üzerinde Yunan tanrı ve tanrıçalarından Aphrodite, Hera, Ares, Asklepios, Hygeia Zeus, Athena, Nike, Demeter, Dionysos, Helios, Hermes, Nemesis, Poseidon, Tyke, Zeus ile Boule, Demos ve Eleutheria personifikasyonları görülür (**Levha 17-35**).

3.3.1.1. Aphrodite ve Eros

MS 2-3. yüzyıllara tarihlenen Tios sikkeleri üzerinde Aphrodite tasvirlerine rastlanır (**Lev. 17, 18**). İzmit'te bulunan III. Gordianus (MS 238-244) dönemine ait Tios sikkesi üzerinde TIA NQN ibaresi ve ayakta, ileriye uzattığı sağ elinde elma tutan Aphrodite ve solda elmaya uzanan Eros tasviri vardır (**Lev. 17: a**).²⁷⁰ Çıplak olarak tasvir edilmiş olan Aphrodite'nin başı sola dönüktür ve sol eli kasık üçgeni üzerindedir.

3.3.1.2. Ares

Savaş Tanrısı Ares tasviri sadece Severus Aleksander dönemi Tios sikkelerinde karşımıza çıkar. İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bulunan bir Tios sikkesinin ön yüzünde Severus Aleksander'in annesi Iulia Mamaea'nın sağa dönük büstü; arka yüzünde ise TIANQN ibaresi ile birlikte Ares betimlenmiştir (**Lev. 19: a**).²⁷¹ Ares, sikke üzerinde sola dönük olarak ayakta, sağ elinde kâse, sol elinde mızrak tutarken tasvir edilmiştir. Tanrı, dizlerine kadar uzanan bir tunik giymiştir. Tanrının arkasında, yerde bir kalkan, önünde ise sunak bulunmaktadır (bkz. 4.1.3. Ares).

²⁷⁰ Gökyıldırım 2013: Fig. 54.

²⁷¹ Gökyıldırım 2013: Fig. 48.

3.3.1.3. Asklepios ve Hygeia

MS 2. yüzyıla tarihlenen Tios sikkeleri üzerinde betimlenen tanrı ve tanrıça gruplarından biri de tanrı Asklepios ve tanrıça Hygeia'dır (**Lev. 19: b-f**).²⁷² Sikkelerin ön yüzünde Traianus (MS 98-117), Marcus Aurelius (MS 139-161), Antoninus Pius (MS 138-161) ve Caracalla (MS 198-217) büstleri yer alırken, arka yüzlerinde Asklepios ya da Hygeia tasvir edilmiştir. Olympos tanrıları arasında önemli bir yere sahip olan Asklepios Sağlık Tanrısı, Hygeia ise Sağlık Tanrıçası'dır (bkz. 4.1.4. Asklepios; 4.1.13. Hygeia).

Ön yüzlerinde Traianus (MS 98-117), Marcus Aurelius (MS 139-161) büstleri olan Tios sikkelerinin arka yüzünde ΤΙΑΝΩΝ ibaresi ile birlikte Asklepios tasvir görülür (**Lev. 19: b-c**). Marcus Aurelius büstlü sikkelerde Asklepios sağa dönük olarak ayakta ve sol elinde yılanlı asa tutarken (**Lev. 19: b**), Traianus büstlü sikkelerde ise tanrı sola dönük olarak ayakta ve sağ elinde yılanlı asa tutarken gösterilmiştir (**Lev. 19: c**). Bu tasvirlerde Asklepios başında bir defne çelengi ile drapeli olarak tasvir edilmiştir.

Antoninus Pius (MS 138-161) ve Caracalla (MS 198-217) büstlü Tios sikkeleri arasında ise Sağlık Tanrıçası Hygeia sola dönük olarak ayakta dururken ve elinde tuttuğu kâseden bir yılanı beslerken betimlenmiştir (**Lev. 19: d-g**). Başında bir çelenk taşıyan tanrıça uzun khitionla gösterilmiştir.

3.3.1.4. Athena ve Nike

Tanrıça Athena ve Nike, Tios sikkeleri üzerinde en çok betimlenen tanrısal figürler arasındadır (**Lev. 20: a-d; 21: a-d; 22: a-c**; bkz. 4.1.5. Athena ve 4.1.15. Nike). MÖ 1. yüzyıla tarihlenen Gaius Papirius Carbo büstlü ve MS. 3. yüzyıla tarihlenen Maksiminus Thraks (MS 235-238), Elagabalus (MS 218-222), büstlü sikkelerin arka yüzlerinde sola dönük olarak oturmuş, arkasında bir kalkanla birlikte, ileriye uzattığı sağ elinde Zafer Tanrıçası Nike tutan, mızraklı ve miğferli Athena

²⁷² Gökyıldırım 2013: Fig. 28-32; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 30, 44.

tasvirleri görülür (**Lev. 20: a-d**).²⁷³ Tanrıça tüm sikke tasvirlerinde miğferli ve uzun kıvrımlı bir kıyafetle gösterilmiştir.

Marcus Aurelius (MS 139-161) büstlü sikkelerde, sunak önünde sola dönük, ayakta duran, kâse ve mızrak tutan Athena tasvir edilirken (**Lev. 21: a**), Caracalla (MS 198-217) büstlü sikkelerde ise sağa dönük, ayakta, mızrak ve baykuş (?) tutan Athena betimlenmiştir.²⁷⁴ Iula Domna'nın kız kardeşi olan Iulia Maesa (MS 218-223) büstlü sikkelerde ise sola dönük oturmuş Athena, mızrak tutan kalkanlı Nike ile birlikte tasvir edilmiştir (**Lev. 21: b**).²⁷⁵ Elagabalus'un eşi Iulia Paula (MS 218-222) büstlü sikkelerde de elinde mızrak tutan, arkasında kalkan olan oturmuş Athena tasviri görülür (**Lev. 21: c**).²⁷⁶

Zafer Tanrıçası Nike, genellikle Athena ile birlikte gösterilirken, bazı Tios sikkelerinde yalnız tasvir edilmiştir (**Lev. 22: a-c**). Caracalla (MS 198-217) dönemi Tios sikkelerinin ön yüzünde imparator büstü yer alırken, arka yüzde ayakta duran Caracalla, bir sunak ve ayakta duran, mızrak tutan Nike tasvirleri bulunmaktadır.²⁷⁷ Geta (MS 198-209) dönemi sikkelerinde Nike, ayakta, elinde çelenk ve hurma dalı ile betimlenirken (**Lev. 22: b**)²⁷⁸, Severus Aleksander'in annesi Iulia Mamaea büstlü sikkelerde Nike, sağa dönük olarak, sağ elinde çelenk tutarken, bir küre üzerinde tasvir edilmiştir (**Lev. 22: c**).²⁷⁹

3.3.1.5. Demeter

İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve özel koleksiyonlarda bulunan bir grup Tios sikkesi üzerinde Tanrıça Demeter tasvirleri ile karşılaşılır (**Lev. 23: a-e**). Traianus (MS 98-117) ve Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemlerine ait bir grup kent sikkesinin ön yüzlerinde sağa dönük imparator büstleri,

²⁷³ Arslan 2011: 122, Fig. 66; Gökyıldırım 2013: Fig. 16; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 91; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

²⁷⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 20, 38.

²⁷⁵ Franke 2007: Fig. no 131.

²⁷⁶ Gökyıldırım 2013: Fig. 45

²⁷⁷ Gökyıldırım 2013: Fig. 37.

²⁷⁸ Gökyıldırım 2013: Fig. 43.

²⁷⁹ Gökyıldırım 2013: Fig. 37, 43, 49.

arka yüzlerinde ise sola dönük, ayakta duran, ileriye uzattığı sağ elinde başak ya da mısır koçanı olarak nitelendirilen bir nesne tutan, yukarıya kaldırdığı sol elinde ise uzun bir meşale taşıyan Demeter tasvirleri bulunmaktadır (**Lev. 23: a-e**).²⁸⁰ Bereket Tanrıçası Demeter, başında çelenkle, uzun *khition* ile betimlenmiştir (bkz. 4.1.6. Demeter).

3.3.1.6. Dionysos

Tios sikkelerinde Zeus ve Zeus Syrgostes/Syrgastios dışında en çok tasvir edilen tanrı, “kentin kurucusu” olarak anılan Dionysos’tur.²⁸¹ MS 2-3. yüzyıllara ait olan Traianus (MS 98-117), Marcus Aurelius (MS 146-161), Antinous (MS 134’dan sonra), Plautilla (MS 188/189 – 211), Antoninus Pius (MS 138-141), Commodus (MS 175-177) dönemlerine ait kent sikkelerinin ön yüzlerinde imparator büstleri yer alırken, arka yüzlerinde tanrı Dionysos ve *cista mystica*, haşhaş demeti, *kantharos* ve *thyrsos* gibi Dionysos kültü ile bağlantılı tasvirler görülmektedir (**Lev. 24-26**).²⁸² Dionysos’un kutsal hayvanı panterle birlikte, *cista mystica*, *kantharos*, *thyrsos* tasvirleri Roma Dönemi Pontus sikkeleri üzerinde de oldukça sık betimlenmiştir.²⁸³

MS 3. yüzyıla tarihlenen, ön yüzünde rahip Tios büstü bulunan sikkenin arka yüzünde Dionysos tasvir edilmiştir (**Lev. 24: a**).²⁸⁴ Bu tasvirde Dionysos, sola dönük olarak ayakta ve çıplak olarak, ileriye uzattığı sağ elinde bir *kantharos* ve sol elinde ise *thyrsos* tutarken betimlenmiştir.

III. Gordianus (MS 238-244) dönemine ait kent sikkelerinde ise çıplak Dionysos tanrı Pan ile birlikte gösterilmiştir (**Lev. 24: b**).²⁸⁵ Sikke üzerinde tanrı Dionysos ayakta ve sağ elini başının üzerinde tutarken, solunda duran Pan elinde *pedum* ile tasvir edilmiştir.

²⁸⁰ Arslan 2011: Fig. 64; Gökyıldırım 2013: Fig. 15, 21-22; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 65.

²⁸¹ Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 155, dipnot 7.

²⁸² Arslan 2011: Fig. 61-63; Gökyıldırım 2013: Fig. 8, 19; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 67, 100, pl. CVII-CVIII; B. Öztürk 2008, 64; Yıldırım 2013: Res. 2;

<http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

²⁸³ Saprykin 2010: 479-482.

²⁸⁴ B. Öztürk 2008, 64; Waddington – Reinach – Babelon 1925; Yıldırım 2013: Res. 2.

²⁸⁵ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

MÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Traianus (MS 98-117) ve Marcus Aurelius (MS 139-161) dönemlerine ait Tios sikkelerinde ise Dionysos ayakta ve drapeli olarak, sağ elinde *kantharos*, sol elinde ise bir asa tutarken betimlenmiştir (**Lev. 24: c-d**).²⁸⁶ Bu tasvir biçimi sikkeler üzerindeki Zeus ve Zeus Syrgastios tasvirlerine benzer.

Antinous (MS 134'den sonra) ve Plautilla (MS 188/189 – 211) dönemi Tios sikkelerinde ise Dionysos farklı olarak panter üzerine oturmuş pozisyonda tasvir edilmiştir (**Lev. 25: a-b**).²⁸⁷ Sağa doğru yönelmiş panter üzerine binmiş Dionysos, Antinous dönemi sikkelerinde elinde *thyrsos* tutarken (**Lev. 25: a**), Plautilla dönemi sikkelerinde *kantharos* ve sarmaşık dalları ile gösterilmiştir (**Lev. 25: b**). 2012 yılında Tios'da Filyos Ateş Tuğla Fabrikası arazisinde yapılan sondaj çalışmalarında ele geçen İmparator Lucius Verus dönemine (MS 130-169) ait bir sikke üzerinde de Dionysos benzer biçimde panter üzerinde betimlenmiştir.²⁸⁸

Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemi Tios sikkelerinde ise tanrı yere uzanmış biçimde, drapeli olarak sol elini yere dayarken, sağ elinde üzüm salkımı tutarken betimlenmiştir (**Lev. 25: c**).²⁸⁹

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan MÖ 1. yüzyıla tarihlenen bir Tios sikkesinin ön yüzünde Dionysos büstü tasvir edilmiştir (**Lev. 25: d**).²⁹⁰ Sikkenin ön yüzünde sağa dönük, sarmaşık çelenkli Dionysos büstü, arka yüzünde ise sola yönelmiş olarak oturmuş ve elinde mızrak tutan Nike ve yerde kalkan betimlenmiştir. Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemi kent sikkeleri arasında ise ön yüzde sağa dönük imparator büstü, arka yüzde ise Dionysos ve Tykhe tasvirleri görülmektedir (**Lev. 26: a**).²⁹¹ Sikkenin arka yüzü üzerinde TEIOC ΔIONYCOC ibaresi ile birlikte sağda *parazonium*²⁹² tutan Tykhe ve solda *thyrsos* tutan Dionysos el sıkışırken tasvir edilmiştir. Dionysos, bu sikke üzerinde de drapelidir ve başında çelenk taşımaktadır.

²⁸⁶ Waddington – Reinach – Babelon 1925: Pl. CVII 2, CVIII 11.

²⁸⁷ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

²⁸⁸ Mercan -Göçen 2015: Res. 11.

²⁸⁹ Waddington – Reinach – Babelon 1925: 74-75.

²⁹⁰ Gökyıldırım 2013: Fig. 8.

²⁹¹ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

²⁹² *Parazonium*: Üçgen biçimli ağızlı hançer.

Antoninus Pius (MS 138-141), Marcus Aurelius (MS 146-161) ve Commodus (MS 175-177) dönemlerine ait bazı kent sikkelerinin arka yüzlerinde TIANΩN ibaresi ile birlikte, farklı olarak Dionysos kültü ile bağlantılı olan, çapraz *thyrsos*, aralanmış kapak arasından yılan çıkan *cista mystica* ve içerisinde haşhaş demeti olan *kantharos* betimleri ile karşılaştırılır (**Lev. 26: b-e**).²⁹³ *Thyrsos*, aralanmış kapak arasından yılan çıkan *cista mystica* ve içerisinde haşhaş demeti olan *kantharos* Dionysos'un önemli bir atribüsüdür (bkz. 4.1.7. Dionysos).

3.3.1.7. Helios

Güneş Tanrısı Helios önemli bir tanrı olmasına rağmen Tios sikkelerinde çok fazla görülmez. Bilinen tek örnek Marcus Aurelius (MS 139-161) dönemine ait olup, sikkenin ön yüzünde Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı, arka yüzünde ise TIANΩN ibaresi ile birlikte Helios tasviri bulunmaktadır (**Lev. 27: a**).²⁹⁴ Helios, sikke üzerinde *quadriga*²⁹⁵ üstünde, arabayı sürerken tasvir edilmiştir (bkz. 4.1.11 Helios).

3.3.1.8. Hera

MS 2-3. yüzyıllara tarihlenen Tios sikkeleri üzerinde Hera, genellikle Eleutheria personifikasyonu ile birlikte tasvir edilmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bulunan, büyük çoğunluğu MS 2. yüzyılın sonlarına ve MS 3. yüzyılın başlarına tarihlenen Roma Dönemi Tios sikkeleri arasında önemli bir grubu, ön yüzünde sola dönük Hera büstü, arka yüzünde ise Eleutheria tasvirli sikkeler oluşturur. (**Lev. 17: b-d; 18: a-e**). Ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve sola dönük, başında çelenk olan Hera büstü bulunan sikkelerin arka yüzünde EΛEΥΘΕΡΙΑ ibaresi ve sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız tabureye dayamış olan Eleutheria tasvir edilmiştir (**Lev. 17: b-d**).²⁹⁶ Bu grup içinde yer alan

²⁹³ Arslan 2011: Fig. 61-63; Gökyıldırım 2013: Fig. 19; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 100.

²⁹⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 29.

²⁹⁵ *Quadriga*: Dört atlı araba.

²⁹⁶ Gökyıldırım 2013: Fig. 3-5.

bazı sikkelerin ön yüzündeki sola dönük tanrıça büstü Delphin olarak da nitelendirilebilmektedir (**Lev. 18: b**).²⁹⁷

Aynı grup içerisinde yer alan ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve sola dönük, başında çelenk olan Hera büstü bulunan bir sikkenin arka yüzünde farklı olarak, sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız tabureye dayamış olan Eleutheria önünde Delphin olarak yorumlanan figür ile birlikte betimlenmiştir (**Lev. 18: a**).²⁹⁸

3.3.1.9. Hermes

MS 2-3 yüzyıllara ait Tios sikkeleri arasında Hermes ve Hermes kültü ile ilişkili *caduceus* betimlemeli sikkeler de önemli bir yer tutar (**Lev. 27: b-e; 28: a-e**). Hermes tasviri sadece Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemi sikkelerinde karşımıza çıkar (**Lev. 27: b-d**).²⁹⁹ Bu sikkelerin ön yüzlerinde Marcus Aurelius'un sola dönük çelenkli büstü, arka yüzünde ise TIANΩN ibaresi ile birlikte sola dönük, çıplak, para kesesi ve *caduceus* taşıyan Hermes tasvir edilmiştir.

Hermes'in önemli bir atribüsü olan *caduceus* ise Tios sikkeleri üzerinde daha sık kullanılmıştır (bkz. 4.1.10. Hermes). *Caduceus*, Yunan mitolojisine göre üst kısmında iki yılanın dolandığı ve iki kanat bulunan Hermes'in altından asasıdır. MS 3. yüzyıla tarihlenen sikkeler içinde, ön yüzünde TIEIOC ibaresi ile birlikte kent kurucusu kabul edilen rahip Tios'un sağa dönük diademli başı ve arka yüzünde TIANΩN ibaresi ile birlikte kanatlı *caduceus* tasvir edilmiştir (**Lev. 28: a**).³⁰⁰ Benzer sikkeler Antinous (MS 134'den sonra), Marcus Aurelius (MS 139-161) ve Caracalla (MS 198-217) dönemlerine ait sikkelerde de görülmekte olup, bu sikkeler ön yüzünde imparator büstleri betimlenirken, arka yüzlerinde TIANΩN ibaresi ile birlikte Hermes'in sembolü olan kanatlı *caduceus* tasvir edilmiştir (**Lev. 27: e; 28: a-e**).³⁰¹

²⁹⁷ Gökyıldırım 2013: Fig. 6.

²⁹⁸ Gökyıldırım 2013: Fig. 7.

²⁹⁹ Gökyıldırım 2013: Fig. 30; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 63; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

³⁰⁰ Gökyıldırım 2013: Fig. 11

³⁰¹ Gökyıldırım 2013: Fig. 26, 41-42; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 79; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>; *Numismatica Classica* 51: 282.

3.3.1.10. Hestia

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan MÖ 2. yüzyıl Antoninus Pius (MS 138-161) ve Marcus Aurelius (MS 139-161) dönemlerine ait Tios sikkeleri üzerinde betimlenen tanrılardan biri de Hestia'dır (**Lev. 29: a-b**; bkz. 4.1.12. Hestia).

Antoninus Pius ve Marcus Aurelius dönemi sikkelerinin ön yüzlerinde sağa dönük imparator büstü yer alırken, arka yüzlerinde TIANΩN ibaresi ile birlikte tahtta oturan, uzun kıyafetli, sağ elinde kâse, sol elinde asa tutan Hestia tasviri bulunmaktadır (**Lev. 29: a**).³⁰²

3.3.1.11. Nemesis

Tanrıça Nemesis de Tios sikkeleri üzerinde en çok tasvir edildiren figürlerden biridir (bkz. 4.1.14. Nemesis). İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bulunan MS 2-3. yüzyıllara ait Tios sikkeleri arasında Nemesis betimleri Marcus Aurelius, Caesar (MS 139-161), MS 138-161), Elagabalus (MS 218-222) ve III. Gordianus (MS 238-244) dönemlerine ait kent sikkeleri üzerinde görülür (**Lev. 29: c-d; 30: a-d**).

MS 3. yüzyıla ait sikkeler içinde ön yüzünde TIEIOC adı ile birlikte rahip Tiesos'un sağa dönük diademli başı ve arka yüzünde TIANΩN ibaresi ile birlikte Nemesis tasviri olan sikkeler de görülür (**Lev. 30: c**).³⁰³ Bu sikkeler üzerinde tanrıça sola dönük, ayakta, sağ eliyle önündeki bir kaide üzerinde duran tekerleği, sol eliyle bereket boynuzu tutarken, bir ağaç ve bir sunakla birlikte betimlenmiştir.

Marcus Aurelius (MS 139-161) dönemi sikkeleri üzerinde ise ön yüzde Marcus Aurelius ya da eyalet valisi Antoninus Pius'un sağa dönük, çelenkli büstü, arka yüzlerinde ise TIA NΩN NEMECIC ibareleri ile birlikte, sola dönük ayakta duran, başında çelenk bulunan uzun kıyafetli olarak gösterilen Tanrıça Nemesis'i sağ eliyle elbisesini tutmuş, sol elinde ise bir asa ile tanrıçanın önünde dururken ve yerde bir tekerlek ile birlikte betimlenmiştir (**Lev. 29: c; 30: d**).³⁰⁴

³⁰² Gökyıldırım 2013: Fig. 17, 24.

³⁰³ Gökyıldırım 2013: Fig. 10.

³⁰⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 18, 33.

Elagabalus (MS 218-222) dönemi Tios sikkelerinde ise ön yüzde imparatorun eşi Iulia Paula'nın sola dönük büstü, arka yüzde ise sola dönük ve ayakta duran *khition* kıyafetli olarak önünde bir tekerlek ile tasvir edilmiştir (**Lev. 29: d**).³⁰⁵

III. Gordianus (MS 238-244) dönemi sikkeleri üzerinde ise ön yüzde imparatorun sola dönük şua taçlı başı ve *quadriga* ile süslü kalkan ve mızrak yer alırken, arka yüzde TIANΩN ibaresi ile birlikte Tanrıça Nemesis sola dönük, ayakta dururken, tekerlek ve bereket boynuzu tutarken betimlenmiştir (**Lev. 30: a-b**).³⁰⁶

3.3.1.12. Poseidon

Deniz Tanrısı Posidon, Traianus (MS 98-117) ve Lucius Verus (MS 161-169) büstlü Tios sikkeleri üzerinde görülür (**Lev. 31: a-b**).³⁰⁷ Traianus büstlü sikkelerin arka yüzünde, TEIANΩN ibaresi ile birlikte, ayakta duran ve sağ elindeki *trident*'i³⁰⁸ fırlatır pozisyondaki Poseidon ve ayağının altında Siren başı bezemeli bir geminin ön kısmı betimlenmiştir (**Lev. 31: a**). Lucius Verus büstlü sikkelerde ise Posidon sol ayağını yükük bir platforma basarken, sol dirseğini bacağına dayandırırken ve sağ elinde mızrak tutarken tasvir edilmiştir (**Lev. 31: b**). Tanrı üst gövdeyi açıkta bırakan, bacakları saran kıvrımlı bir kıyafetle gösterilmiştir (bkz 4.1.18. Poseidon).

3.3.1.13. Tykhe

MS 2-3. yüzyıllara ait Tios sikkeleri üzerinde Tykhe tasviri Caracalla (MS 198-217) ve Elagabalus (MS 218-222) dönemi sikkeleri üzerinde görülmektedir (**Lev. 31: c-d; 32: a-b**; bkz. 4.1.19. Tykhe). Bölgede, Antoninus Pius döneminde Prusias ad Hypium kent sikkeleri üzerinde de Tykhe tasvirlerine rastlanmaktadır.³⁰⁹ Tios sikkeleri Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır.³¹⁰

³⁰⁵ Gökyıldırım 2013: Fig. 46.

³⁰⁶ Gökyıldırım 2013: Fig. 55-56.

³⁰⁷ Gökyıldırım 2013: Fig. 16; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 91.

³⁰⁸ *Trident*: Üçlü yaba.

³⁰⁹ Bilir ve Okan 2018: Lev. I a, b, d.

³¹⁰ Gökyıldırım 2013: Fig. 40; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

Caracalla dönemi (MS 198-217) Tios sikkelerinin ön yüzünde imparatorun sağa dönük çelenkli büstü yer alırken, arka yüzde TIANΩN ibaresi ile birlikte tanrıça otururken ya da ayakta olmak üzere iki farklı pozisyonda betimlenmiştir (**31: c-d; 32: a-b**).³¹¹ Tanrıça Tykhe sikkeler üzerinde, sola dönük olarak, arkalıksız bir taht üzerinde, yüksek *kalathos* tipi bir başlıkla, uzun *khition* giymiş olarak tasvir edilmiştir (**Lev. 31: c-d**). Bu örneklerde Tykhe, atribüleri olan dümen ve bereket boynuzu tutarken tasvir edilmiştir. Tanrıçanın ayakta betimlendiği sikkelerde, yükek *kalathos* tipi başlıklı ve uzun kıyafetli Tykhe sola dönük olarak ayakta, elinde dümen ve bereket boynuzu tutarken betimlenmiştir (**Lev. 32: a**).

Elagabalus (MS 218-222) dönemi sikkelerinde ise sikkelerin ön yüzünde Elagabalus'un defne taçlı büstü yer alırken, arka yüzlerinde, Caracalla dönemi örneklerinde *olduğu* gibi, TIANΩN ibaresi ile birlikte başında *kalathos* bulunan, sola dönük oturan ve sağ elinde bir dümen, sol elinde *cornucopiae*³¹² tutan Tykhe tasviri bulunmaktadır (**Lev. 32: b**).³¹³

3.3.1.14. Zeus

Tios sikkeleri üzerinde en sık betimlenen tanrı Zeus'dur (**Lev. 33-35**). MÖ 4. yüzyıla tarihlenen en erken Tios sikkelerinin ön yüzünde sola dönük çelenkli Zeus büstü, arka yüzünde ise Tanrı Zeus'un sembolü olan kartal kanatları kapalı ve sola yönelmiş olarak yandan tasvir edilmiştir (**Lev. 33: a; 35: c, d**).³¹⁴ Ön yüzünde Zeus, arka yüzünde kartal tasviri ve *TIANON* ibaresi bulunan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir Tios sikkesi B. V. Head tarafından 1911 yılında Bithynia sikkeleri içinde yayınlanmıştır.³¹⁵

Kartal tasviri, Marcus Aurelius dönemi (MS 139-161) Roma sikkelerinin arka yüzünde de görülür (**Lev. 35: b**).³¹⁶ Bu sikkeler üzerinde kartal, farklı olarak cepheden

³¹¹ Gökyıldırım 2013: Fig. 40; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

³¹² *Cornucopiae*: Boynuz biçimli kap.

³¹³ Arslan 2011: Fig. 67, 123.

³¹⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 1-2; Waddington – Reinach – Babelon 1925; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

³¹⁵ Head 1911: 518.

³¹⁶ Gökyıldırım 2013: Fig. 34.

ve kanatlarını açmış pozisyonda betimlenmiştir. Kanatlarını açmış kartal aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun da önemli bir sembolüdür. MS 3. yüzyıla tarihlenen Maksimus, I. Valerianus ve Gallienus dönemlerine ait Tios sikkelerinin ön yüzünde imparatorlara ait büstler yer alırken, arka yüzlerinde *TIANΩN* ibaresi ile birlikte ayakta duran Zeus, sola dönük olarak, uzun dalgalı saçlı ve başında çelenkle, ileriye uzattığı sağ elinde bir *patera* tipi kâse, sol elinde ise bir mızrak tutarken, üst gövdesini açıkta bırakan *drape* tipi kıvrımlı bir kıyafetle, yanında yerde duran bir kartalla birlikte betimlenmiştir (**Lev. 33: b-d**).³¹⁷

MS 3. yüzyılın başlarına ait Severus Aleksander dönemi (MS 222-235) sikkelerinin ön yüzünde imparator büstü yer alırken, arka yüzünde Korinth düzeninde üçgen alınlıklı bir tapınak önünde ayakta duran Zeus tasvir edilmiştir (**Lev. 34: a-b**).³¹⁸ Bu sikkeler üzerinde Zeus, diğer MS 3. yüzyıl sikkelerinde olduğu gibi sola dönük olarak, ileriye uzattığı sağ elinde bir kâse (*patera*), sol elinde ise bir mızrak tutarken, üst gövdesini açıkta bırakan kıvrımlı bir kıyafetle, yanında yerde duran bir kartalla birlikte gösterilmiştir. Bu sikkeler üzerinde Zeus ile birlikte bir tapınağın tasvir edilmiş olması nedeniyle, Tios'daki Akropolis Tapınağı'nın Zeus'a ithaf edilmiş olabileceği düşünülmektedir.³¹⁹

I. Valerianus (MS 253-260) ve III. Gordianus (MS 238-244) dönemlerine ait Roma kent sikkelerinde oturan Zeus tasvirlerine de rastlanır (**Lev. 34: c-d; 35: a**).³²⁰ Bu sikkeler üzerinde *TIANΩN* ibaresi ile birlikte tanrı sola dönük olarak arkalıksız bir tahtta otururken, sağ elinde atribüsü olan yıldırım demeti, sol elinde ise mızrakla, önünde bir kartalla birlikte tasvir edilmiştir. Dalgalı uzun saçları ensede toplanmıştır. Başlı çelenklidir.

İstanbul Arkeoloj Müzesi'nde korunan MS 3. yüzyıla tarihlenen Roma İmparatorluk Dönem'ne ait bir Tios sikkesinde Zeus farklı olarak Şehir Tanrıçası ile birlikte gösterilmiştir (**Lev. 35: e**).³²¹ Sikkenin ön yüzünde *TIEIOC* ibaresi ve Tios

³¹⁷ Gökyıldırım 2013: Fig. 50, 59, 60; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

³¹⁸ Arslan 2011: Fig. 68; Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 136, res. 34 alt sıra; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 138.

³¹⁹ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 136-137.

³²⁰ Gökyıldırım 2013: Fig. 52-53; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

³²¹ Gökyıldırım 2013: Fig. 9.

Şehir Tanrıçası'nın sağa dönük diademli başı, arka yüzünde ise *TIANΩN* ibaresi ile Zeus ve Şehir Tanrıçası ayakta ve tokalaşır vaziyette, her ikisinin elinde asa (ya da mızrak?) ve aralarında sunak tasvir edilmiştir. Zeus diğer sikkeler üzerinde olduğu gibi sola dönük, dalgalı uzun saçlı, başında bir çelenkle ve üst gövdeyi ve sağ omuzu açıkta bırakan uzun kıvrımlı bir *drape* ile gösterilmiştir.

3.3.1.15. Personifikasyonlar

Özellikle MS 2-3. yüzyıl Roma Dönemi Tios kent sikkeleri üzerinde tanrı ve tanrıça betimlemeleri dışında Boule, Demos ve Eleutheria personifikasyonları ile de karşılaşılır (**Lev. 17: b-d; 18: a-d**).

3.3.1.15.1. Demos ve Boule

Roma Dönemi'nde tüm Karadeniz Bölgesi'nde özellikle *Dea Roma* kültü ile birlikte, siyasi otoriteyi temsil eden Demos meclisi ve Boule'nin de kişiselleştirildiği ve tanrısallaştırıldığı bilinmektedir.³²² MS 3. yüzyıla tarihlenen bu türde bir Tios kent sikkesi üzerinde Boule ve Demos gösterilmiştir (**Lev. 32: c**).³²³ Sikkenin ön yüzünde Iula Domna'nın kız kardeşi Iulia Maesa'nın (MS 218-223) büstü, arka yüzünde ise *BOYΛH ΔHMOΣTANΩN* ibaresi ile birlikte Boule ve Demos bir sunağın üzerinde el sıkışırken tasvir edilmiştir. Her iki figür de uzun *khition* giymiştir. Soldaki Boule yüksek polos tipi bir başlıklıdır ve sol elinde bir asa taşımaktadır. Sağdaki Demos ise sol elinde uzun bir asa tutmaktadır (bkz. 4.1.17.1. Demos ve Boule).

3.3.1.15.2. Eleutheria

Personifikasyonu yapılan Eleutheria (özgürlük) ise MS 2-3. yüzyıl imparator büstlü Tios sikkeleri üzerinde de görülmektedir (**Lev. 18: a-d**). Traianus (MS 98-117) dönemine ait sikkelerde, ön yüzde imparator büstü, arka yüzde *TEIANΩN EΛEYΘEPIA* ibaresi ile elinde asa tutan ayakta Eleutheria tasvirleri görülür (**Lev. 18: c**).³²⁴ Septimus Severus (MS 222-235) dönemi kent sikkesinde de ön yüzde Septimus

³²² B. Öztürk 2010b: 48.

³²³ Franke 2007: no. 131.

³²⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 14.

Severus'un sağa dönük defne çelenkli büstü, arka yüzünde ise TIA ΝΩΝ ibaresi ve ayakta, sağ elinde asa tutan Eleutheria tasviri bulunmaktadır (**Lev. 18: d**).³²⁵ Eleutheria, özellikle ön yüzünde Hera tasviri bulunan sikkelerin arka yüzünde ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ibaresi ile birlikte, sola dönük olarak arkalıksız taburede oturmuş, sağ elini başına doğru yukarı kaldırmış, sol elini ise oturduğu tabureye dayamış olarak betimlenmiştir (**Lev. 17: b-d**).³²⁶

3.3.2. Yerel ve Diğer Tanrı/Tanrıçalar

Tios sikkeleri üzerinde Yunan tanrı ve tanrıçaları dışında yerel tanrılardan Glykon, Hosios kai Dikaios, Zeus Syrgostes/Syrgastios, Tios Şehir Tanrıçası, Irmak ve Su Tanrıları ile Phrygia tanrıçası Kybele, Mısır tanrısı Serapis ve Pers tanrıları Ahuramazda ve Mithras kültleri ile ilişkilendirilen ateş sunakları betimlenmiştir (**Lev. 36-41**).

3.3.2.1. Doğu Kökenli Kültler

MÖ 3-2. yüzyıllara ait Roma sikkeleri üzerinde az sayıda da olsa Doğu kökenli tanrı kültleri ile bağlantılı tasvirler de görülmektedir.

3.3.2.1.1. Serapis

Bu tasvirlerden biri, Mısır'ın Yeraltı Tanrısı Serapis/Sarapis'dir (**Lev. 40: d-e**). Serapis, Roma Dönemi'nde özellikle Karadeniz Bölgesi'nde tapınım gören tanrılardan biridir (bkz. 4.4.2. Serapis). Yurt dışında özel bir koleksiyonda bulunan Gallienus (MS 218-268) dönemine tarihlenen bir sikkenin ön yüzünde imparatorun sağa dönük çelenkli büstü yer alırken, arka yüzünde TIANΩΝ ibaresi ile birlikte, sola dönük, *khition* kıyafetli, elinde asa tutan Serapis betimlenmiştir (**Lev. 40: d**).³²⁷

³²⁵ Gökyıldırım 2013: Fig. 36.

³²⁶ Gökyıldırım 2013: Fig. 3-5.

³²⁷ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bulunan ve Elegabal (MS 218-222) dönemine ait başka bir Tios sikkesi üzerinde de Serapis tasviri görülür (**Lev. 40: e**).³²⁸ Sikkenin ön yüzünde Elegabal'ın sağa dönük çelenkli büstü betimlenirken, arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve tahtta oturan, sola dönük, sol elinde asa, önünde Kerberos bulunan Serapis tasviri yer almaktadır.

3.3.2.1.2. Ateş Sunağı

İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bulunan iki Tios sikkesi üzerinde farklı olarak ateş altarı ve yanan büyük meşale/altar (?) tasviri görülmektedir (**Lev. 41: a-b**).³²⁹ Marcus Aurelius (MS 139-161) dönemine ait sikkelerin ön yüzünde Marcus Aurelius'un sağa dönük çelensiz başı, arka yüzlerinde ise TIA NΩN ibaresi ile birlikte ve bir ateş altarı betimlenmiştir (**Lev. 41: a**). III. Gordianus (MS 238-244) dönemine tarihlenen sikkeler üzerinde ise yine ön imparator büstü (Gordianus'un sağa dönük şua taçlı büstü) tasvir edilmişken, arka yüzlerinde TIANΩN ibaresi ile birlikte, sepet şeklinde büyük meşale tasvir edilmiştir (**Lev. 41: b**).

İlk örnekte (**Lev. 41: a**) görülen ateş altarının benzerleri Roma Dönemi *Amesia* (Amasya) sikkelerinde de görülmekte olup, bunlar daha çok yerel Zeus Stratios kültü ile ilişkilendirilmiştir.³³⁰ Ateş sunağı diğer taraftan, MÖ 6. yüzyılın ortalarından itibaren Karadeniz Bölgesi'nde kabul görmeye başlayan Pers kültürlerinde, Ahuramazda ve Mithras'ın sembolleri arasındadır. Pers tanrısı Ahuramazda, Mithras ve Anaitis (Anahita) kültürleri ile ilgili arkeolojik bulgular Batı Karadeniz Bölgesi'nde görülmesine de Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerinde bu tanrı ve tanrıçalara ait kült alanları ve buluntular bilinmektedir.³³¹

3.3.2.2. Glykon

Sağlık ve kehanetle ilgili olan yerel tanrılardan biri olan Glykon bölgede tapınım görmüş olan önemli tanrılardan biridir (bkz. 4.2.1. Glykon). Bununla birlikte

³²⁸ Gökyıldırım 2013: Fig. 44.

³²⁹ Gökyıldırım 2013: Fig. 25, 58.

³³⁰ B. Öztürk 2010b: 40.

³³¹ Bkz. Dönmez 2010; Saprykin 2010; Vermaseren 1989.

Tios sikkeleri üzerinde Glykon betimlemesi sadece Antoninius Pius (MS 138-161) dönemi Tios sikkeleri üzerinde görülmektedir (**Lev. 38: c**).³³² Bu sikkelerin ön yüzünde Antoninius Pius büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve Yılan Tanrı Glykon tasviri bulunmaktadır (**Lev. 38: c**). Glykon, sikkeler üzerinde, sunak benzeri yüksek bir kaide üzerinde kıvrılmış ve başını sola doğru kaldırmış olarak betimlenmiştir.

3.3.2.3. Hosios kai Dikaios

İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonu içinde Marcus Aurelius (MS 139-161) ve Commodus (MS 175-177) dönemlerine ait Tios sikkeleri üzerinde görülen tanrı tasvirlerinden biri de Dikaiosyne'dir (**Lev. 38: a-b**). Dikaiosyne/Dikaios adı "adil, adaletli" anlamına gelen ve "kutsal, dindar" anlamına gelen Hosios ile birlikte geçen Anadolu'nun yerel tanrılarından biridir (bkz. 4.2.3. Hosias kai Dikaios).³³³

Marcus Aurelius ve Commodus kent sikkelerinin ön yüzlerinde imparator büstleri yer alırken, arka yüzlerinde TIANΩN ibaresi ile birlikte betimlenen uzun khitionlu Dikaiosyne sola dönük, ayakta, terazi ve bereket boynuzu tutarken gösterilmiştir (**Lev. 38: a-b**).³³⁴

3.3.2.4. Irmak ve Su Tanrıları

Billaios (Filyos Çayı) üzerine kurulmuş olan Tios kentinde ırmak tanrıları da önemli bir yere sahip olmuştur (bkz. 4.2.4. Irmak Tanrıları). MS 2-3. yüzyıllara ait Roma Dönemi Tios sikkeleri üzerinde ırmak tanrıları da betimlenmiştir. Yurtdışında özel bir koleksiyonda bulunan Gallienus (MS 218-268) dönemine ait bir Tios sikkesinin ön yüzünde imparatorun sağa dönük çelenkli büstü, arka yüzü üzerinde ise TIANΩN ibaresi ile birlikte, sazlar ve bir gemi pruvası önünde yere uzanmış Irmak Tanrısı *Billaios* ve yerde bir urne tasvir edilmiştir (**Lev. 39: b**).³³⁵ *Billaios*, başında çelenkle ve üst gövdesi çıplak olarak betimlenmiştir.

³³² Waddington – Reinach – Babelon 1925: 54.

³³³ Akyürek-Şahin 2004: 1-2; Riel 1992: 103.

³³⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 23, 35.

³³⁵ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi denetimindeki özel bir koleksiyonda ve yurtdışında özel bir koleksiyonda yer alan Antoninus Pius (MS 138-141) dönemine ait sikkelerin ön yüzünde Antoninus Pius'un sağa dönük defne taçlı ve drapeli büstü, arka yüzünde ΒΙΛΛΑΙΩ ΤΙΑΝΩΝ ibaresiyle birlikte Dionysos ile ırmak tanrıları Billaios ve Sardon tasvir edilmiştir (**Lev. 39: c; 40: a**).³³⁶ Sikke üzerinde, sola dönük olarak, sağ elinde üzüm salkımı, sol elinde *thyrsos* tutan Dionysos'un iki yanında tanrıları Billaios ve Sardon yere uzanmış olarak betimlenmiştir. Solda yer alan Billaios sağ elini kayaya dayamış ve sol elinde dal tutarken, sağda ise Sardon sağ elinde buğday başağı ve sol elinde bereket boynuzu tutarken görülmektedir (**Lev. 39: d; 40: a**).

Bölgede Prusias ad Hypium antik kentinin Antoninus Pius ve Marcus Aurelius dönemlerine (MS 164 sonrası) ait sikkeleri üzerinde de Irmak Tanrısı Hypios (Melen Çayı), Tios sikkeleri ile benzer biçimde üst gövdesi açıkta *khimation* kıyafetle sola doğru uzanmış olarak ve elinde bereket boynuzu tutarken betimlenmiştir.³³⁷ Diğer Prusias ad Hypium kent sikkelerinde Irmak Tanrısı Hypios, Tykhe'nin ayakları altında yüzerken gösterilmiştir.³³⁸

Irmak tanrıları dışında Su ve Kaynak Perisi Nymphe de sikkeler üzerinde görülmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda bulunan Maksimus (MS 235-238) dönemine ait bir Tios sikkesinin ön yüzünde Maksimus'un sağa dönük çelenksiz büstü yer alırken, arka yüzünde ΤΙΑΝΩΝ ibaresi ile birlikte Kaynak Nymphesi, ayakta, sola dönük, sağ ayağını bir kaya üzerine koymuş, sağ eliyle sağ dizi üzerinde tuttuğu testiden önündeki testiye su dökerken ve sol elinde kamış tutarken betimlenmiştir (**Lev. 40: b**).³³⁹

3.3.2.5. Kybele

Anadolu Medeniyetleri Müzesi denetimindeki özel bir koleksiyonda bulunan, III. Gordianus (MS 238-244) dönemine tarihlenen bir Tios sikkesi üzerinde Tanrıça

³³⁶ Arslan 2011: Fig. 60; Franke 2007: no 202; B. Öztürk 2008: Res. 19; Öztürk 2013a: Res. 10; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 42.

³³⁷ Bilir ve Okan 2018: 92, Lev. I c.

³³⁸ Bilir ve Okan 2018: 94, Lev. I d.

³³⁹ Gökyıldırım 2013: Fig. 51.

Kybele tasviri bulunmaktadır (**Lev. 40: c**).³⁴⁰ Anadolu'nun yerel tanrıçalarından biri olan Kybele kültü bölgede oldukça önemli bir yere sahiptir (bkz. 4.3. Kybele). Sikkenin ön yüzünde sağa dönük, defne taçlı ve paludamentumlu ve zırhlı III. Gordianus büstü yer alırken, arka yüzde TIANΩN ibaresi ile birlikte sağ elinde *patera* tutan, sol dirseğini kalkanına dayamış ve sol yanında kutsal hayvanı aslan duran, tahtta oturmuş Kybele betimlenmiştir. Tanrıça başında yüksek bir polos tipi başlıkla ve uzun khition kıyafetli olarak gösterilmiştir.

3.3.2.6. Tios Şehir Tanrıçası

MS 3. yüzyıla ait Tios sikkelerinde, bir yenilik olarak Şehir Tanrıçası betimlemeleri ile de karşılaşılmaktadır (**Lev. 35: e; 39: a**). Bu dönemde birçok Roma kentinde olduğu gibi Tios kentinin de bir Şehir Tanrıçası'nın olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan III. Gordianus (MS 238-244) dönemine ait bir sikkede, ön yüzde Gordianus'un sağa dönük şua taçlı büstü, arka yüzde ise TIANΩN ibaresi ile birlikte Tios Şehir Tanrıçası'nın sağa dönük sur taçlı büstü betimlenmiştir (**Lev. 39: a**).³⁴¹

İstanbul Arkeoloj Müzesi'nde korunan bu döneme ait başka bir Tios sikkesinin hem ön hem arka yüzünde Şehir Tanrıçası betimlenmiştir (**Lev. 35: e**).³⁴² Sikkenin ön yüzünde *TIEIOC* ibaresi ve Şehir Tanrıçası'nın sağa dönük diademli başı, arka yüzünde ise *TIANΩN* ibaresi ile bir sunağın iki tarafında Zeus ve Şehir Tanrıçası ayakta ve tokalaşır vaziyette tasvir edilmiştir. Her ikisinin elinde mızrak ya da asa ve aralarında sunak tasvir edilmiştir. Solda yer alan tanrıça, yüksek bir başlıkla ve uzun khitionla gösterilmiştir.

3.3.2.7. Zeus Syrgostes/Syrgastios

MS 1-2. yüzyıllara tarihlenen Domitian (MS 81-96), Traianus (MS 98-117) ve Antoninus Pius (MS 138-141) dönemlerinde, yerel bir tanrı olan

³⁴⁰ Arslan 2011: Fig. 69.

³⁴¹ Gökyıldırım 2013: Fig. 57.

³⁴² Gökyıldırım 2013: Fig. 9.

Syrgostes/Syrgastios tasvirli kent sikkeleri darp edilmiştir. (**Lev. 36-37**).³⁴³ Yerel bir tanrı olan Syrgostes/Syrgastios, Zeus ile özdeşleştirilen bir tanrıdır. Sikkeler üzerinde tanrının adı “Zeus Syrgastios” olarak yazılmıştır (bkz. 4.2.9. Zeus Syrgastes / Zeus Syrgasteios).

Sikkelerin ön yüzlerinde sağa dönük imparator büstleri, arka yüzlerinde ise ZEYΣ ΣΥΡΓΑΣΤΗΣ ΤΕΙΑΝΩΝ ibaresi ile birlikte Zeus Syrgastios sola dönük, ayakta, ileriye uzattığı sağ elinde *patera* ve sol elinde asa/mızrak tutarken, bir omuzu açıkta bırakan uzun kıvrımlı drapeli olarak tasvir edilmiştir (**Lev. 36-37**). Bu tasvir biçimi bütünüyle MS 3. yüzyıl Tios sikkeleri üzerinde tasvir edilen ayakta duran Zeus betimleri (**Lev. 33: b-d**) ile neredeyse aynıdır. Zeus tasvirlerinde olduğu gibi Zeus Syrgastios’un da ayaklarının yanında bir kartal betimlenmiştir (**Lev. 36-37**). Kartal, tanrının ya sağ ayağının arkasına ya da sol ayağının yanına yerleştirilmiştir.

³⁴³ Arslan 2011: Fig. 62; Gökyıldırım 2013: Fig. 12-13; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 25-36; <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

4. TİOS KENTİ VE ÇEVRESİNDE TAPINIM GÖREN TANRI VE TANRIÇALAR

Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki ilk dinsel inanışlar, Ana Tanrıça başta olmak üzere Anadolu'nun yerel Phryg ve Hitit tanrılarına tapınım ile başlamıştır.³⁴⁴ İon kolonizasyonundan sonra bölgede Yunan tanrıları Zeus, Aphrodite, Apollon, Artemis, Asklepios, Athena, Demeter, Dionysos, Helios, Hades, Ares, Hermes, Eros, Hygieia, Nike, Poseidon ve Tykhe gibi tanrı ve tanrıçalara tapınım hâkim olmuş, bununla birlikte yerel tanrı ve tanrıçaların bir bölümü de tapınım görmeye devam etmiştir (**Tablo 1**). Yerel ve Olympos tanrıları arasında temelde benzer özellikler bulunduğundan, Hellen tanrıları ile yerel tanrılar birlikte tapınım görebilmiş, bu özellikte olan yerel ve Hellen tanrıları “Zeus Epikarpios” ve “Zeus Syrgastes” gibi ortak isimler alabilmiştir.³⁴⁵ Benzer durum aynı dönemde Trakya Bölgesi'nde görülmekte olup, Olympos Tanrıları ile birlikte yerel Trakya tanrıları tapınım görmeye devam etmiştir.³⁴⁶ Olympos Tanrıları'nın özellikleri arasında yerel tanrıların özellikleri de görülmekte olup, yerel özellikler Yunan tanrıları ile özdeşleştirilmiştir.³⁴⁷ Bölgede çok tanrılı bu pagan inancı, Hristiyanlığın yayıldığı MS 4. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.

Karadeniz Bölgesi'nde yerel kültler devam etmişse de Olympos Tanrıları oldukça önemli olmuştur. Özellikle ekonomik ve dini merkezler olan *Amastris*'de (Amasra) Apollon, Ares, Aphrodite ve Hera kültleri, *Komana Pontike*'de (Tokat/Gürmenek ilçesi, Hamamtepe Höyüğü) Artemis kültü, Çankırı'nın Ilgaz ilçesine bağlı Kurmalar Köyü'nde Hera kültü, *Amisos*'ta (Samsun) Athena, Kimistene, Enderion, Eukhaita, Demeter ve Kore kültleri bölgesel önemdedir.³⁴⁸

³⁴⁴ B. Öztürk 2010a: 38.

³⁴⁵ B. Öztürk 2010a: 39.

³⁴⁶ Dönmez-Öztürk 2007: 52-53. Thrakia'da, Zeus, Hera, Apollon, Artemis, Hermes, Ares, Dionysos ve Asklepios başta olmak üzere Yunan tanrıları ile birlikte Plovdiv, Bendis, Asdoules, Souregethes, Tilthazes, Tarsozie, Purmeroulos, Ithiostla, Myndryt, Zbertourdos, Iambadoule, Heros, Sabazios ve Kotytto gibi yerel tanrılara da tapınım devam etmiş, Olympos tanrıları ile yerel tanrıların özellikleri özdeşleştirilmiştir (Dönmez-Öztürk 2007: 52)

³⁴⁷ B. Öztürk 2010a: 40.

³⁴⁸ B. Öztürk 2010b: 44.

Batı Karadeniz kıyı şeridinde yer alan Tios kenti de bir ticaret ve ekonomi merkezi olduğu kadar bir dini merkez konumundadır. Tios kentindeki dinsel inanışlar ile ilgili bilgilerimiz Helenistik Çağ'a ait nümismatik ve epigrafik bulgular ile şekillenir. Roma Döneminde Tios'un içinde yer aldığı, Roma hakimiyetindeki Pontus eyaletinde Yunan kültürü ile birlikte Roma dininin etkileri de bölgede görülmeye başlanmış ve çeşitli Roma festivalleri kutlanmıştır.³⁴⁹

Tios'a ait az sayıdaki Hellenistik Dönem kent sikkelerinde Zeus, Dionysos ve Hera; Vespasianus'tan Gallienus Donemi'ne kadar basılan Roma kent sikkelerinde ise Ares, Artemis, Asklepios, Athena, Bendis, Billaios, Demeter, Dikaiosyne-Nemesis, Dionysos, Glykon, Hades-Sarapis, Harpokrates, Helios, Hera/Bithynia(?), Herakles, Hermes, Hestia, Hygieia, Isis, Kybele, Nemesis, Nike, Pan, Poseidon, Sardon, Serapis, Tios Şehir Tanrıçası, Tykhe ve Zeus Syrgastes gibi çok farklı tanrı/tanrıça tasvirleri yer alır (**Tablo 1**).³⁵⁰ Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarında ise kentte Asklepios, Dionysos, Theos Hypsistos, Meter Theon, Zeus, Helios, Sarapis ve İsis'in kültlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.³⁵¹

Karadeniz'deki İon kolonilerinde özellikle Miletos'daki Athena, Zeus, Poseidon ve Apollon kültlerinin çok önemli olduğu bilinmektedir.³⁵² Ancak Tios kentine ait olan sikkeler üzerindeki tanrı tasvirleri ve dini semboller ile epigrafik malzeme, kentte Zeus Syrgostes/Syrgasteios, Dionysos ve Asklepios kültlerinin öne çıktığını düşündürmektedir.³⁵³ Tios sikkeleri üzerinde Dionysos tasviri oldukça sık kullanılmıştır (**Lev. 24-26**). Bir sikke üzerinde Dionysos, üzüm salkımı, buğday başağı ve gemi pruvası ve ırmak tanrıları *Billaios* (Filyos nehri) ve *Sardon* ile birlikte gösterilmiştir (**Lev. 39: c, 40: a**). B. Öztürk'e göre³⁵⁴, Dionysos kültü kentteki üzüm yetiştiriciliği ve şarap yapımı ile bağlantılı görülmüştür. Tios ile ilgili MÖ 1. yüzyıla ait belgelerde kentteki şarap üretiminden bahsedilmektedir.³⁵⁵

³⁴⁹ Madsen 2010: 1, 5.

³⁵⁰ B. Öztürk 2008: 74; B. Öztürk 2010b: 36-49.

³⁵¹ B. Öztürk 2008: 74.

³⁵² Kortanoğlu 2013: 221.

³⁵³ Kortanoğlu 2013:221-222.

³⁵⁴ B. Öztürk 2008: 73-74.

³⁵⁵ B. Öztürk 2011: 487-488.

MS 2. yüzyılda yaşamış olan antik seyyahlardan Arrianos'un *Arriani Periplus Ponti Euxini* (Karadeniz Seyahati) isimli eserinde, Tios/Tieion ile birlikte Karadeniz kıyı şeridindeki *Herakleia Pontike* (Karadeniz Ereğlisi), *Sinope* (Sinop), *Kotyara* (Ordu), *Trapezous* (Trabzon) gibi ziyaret ettiği birçok kıyı yerleşimi ve buralardaki bazı kültler hakkında bilgiler vermiştir.³⁵⁶ Arrianos'un eserinde, *Trapezous*'daki tapınaklar ve altarlardan, *Artane*'deki (Kuzgun) Aphrodite Kutsal Alanı'ndan, *Athenai*'deki (Pazar) Athena Tapınağı ve tahtta oturan bir Athena heykelinden, İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'e girişte, boğazın en dar yerinde inşa edilmiş Zeus Ourios Tapınağı'ndan söz etmiştir.³⁵⁷ Arrianus'un yazdıklarından, Roma İmparatorluk Çağı'nda Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Zeus, Athena ve Aphrodite kültlerinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu tanrılar arasında özellikle Zeus ve Dionysos Tios kentinde ön plana çıkmaktadır.

Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda, Pontus Bölgesi'nde Serapis ve İsis gibi Mısır kültürünün de tapınım gördüğü bilinmektedir.³⁵⁸ Özellikle Gümüşhane'den Tokat'a kadar uzanan Kelkit Vadisi çevresinde ele geçen heykelcikler, heykeller, kabartmalar ve sikkeler Aphrodite, Apollon, Athena, Zeus, Nike, Ares, Dioskurlar, Eros, Hermes ve Kybele, Medusa, Pylon ve Satyr kültlerine ve tapınımlara işaret etmektedir.³⁵⁹

Tios kenti ve çevresinde tapınım gören tanrı ve tanrıçalar; Yunan, yerel, Phrygia, Doğu tanrı ve tanrıçaları ile Dea Roma kültü olarak beş grupta ve alfabetik olarak ele alınmıştır (**Tablo 1**). Bununla birlikte, Roma Dönemi'ne tarihlenen bir Tios sikkesi üzerinde görülen ateş altarı ya da meşale (**Lev. 41: a**) her ne kadar yerel Zeus Stratios kültü ile ilgili görülse de ateş sunaklarının Pers tanrıları Ahuramazda ve Mithras'ın önemli sembolleri olduğu bilinmektedir.³⁶⁰ Özellikle Mithras kültürünün Roma İmparatorluğu Dönemi'nde daha geniş bir bölgeye yayıldığı bilinmektedir.³⁶¹

³⁵⁶ Arslan -Demirtaş 2011: 90.

³⁵⁷ Arslan -Demirtaş 2011: 90.

³⁵⁸ Kaymakçı 2012: 81, 85.

³⁵⁹ Öztürk 2012b.

³⁶⁰ Bkz. B. Öztürk 2010b: 40; Dönmez 2010; Saprykin 2010; Vermaseren 1989.

³⁶¹ Doğu Karadeniz'de tapınım gören diğer bir Pers tanrısı olan Güneş Tanrısı Mithras ise çoğunlukla at üzerinde ve başında sivri bir başlıkla ya da güneş şualarını gösteren bir taçla betimlenmiş olup, sekiz kollu yıldız ya da güneş, tanrının en önemli sembolüdür (Saprykin 2010: 491-492). At üzerinde

Mithras inancı, Kilikyalı korsanlar tarafından Roma'ya götürülmüş, Romalı askerler arasında bu kült yayılmış ve Roma Dönemi sikkelerinde at ile birlikte ya da at üzerinde Mithras tasvirleri yer almıştır.³⁶² Pontus Bölgesi'nde kabul gören Pers tanrıları Ahuramazda³⁶³, Mithras ve Anaitis (Anahita)³⁶⁴ kültlerinin Tios ve çevresinde kabul gördüğünü gösteren somut bulgular henüz kesin olarak tespit edilmediğinden Tios ve çevresindeki kültlere Pers tanrı ve tanrıçaları dahil edilmemiştir.³⁶⁵

Mithras tasviri, Phrygialıların Ay Tanrısı Men betimlemeleri ile de oldukça benzerdir. Mithras inancı, Kapadokya ve Pontus'da çok yaygın bir kült olmamakla birlikte, bu tanrının Anadolu'da daha çok Phrygia geleneğinde, güçlü Men ve Attis kültleri ile özdeşleşmiş olduğuna ve yerel Phrygia tanrılarının özelliklerini taşıdığına inanılmaktadır (Saprykin 2010: 491).

³⁶² Bkz. B. Öztürk 2010b: 47. Helenistik Çağ'da ortaya çıkan ve yayılan Mithras kültü *Trapezous*'da (Trabzon) çok önemli olmuş, öyle ki birçok Pontus kralı tanrı adıyla bağlantılı olan "Mithradetes" adını almıştır (B. Öztürk 2010b: 47). MÖ 301 yılında kurulan Pontus Krallığının bu hükümdarları kendilerini Pers soyuna dayandırıyorlardı (H.S. Öztürk 2010: 95). Pontus Bölgesi'nde I. Pharnaces dönemi sikkeleri üzerinde Mithra tasvirleri görülmekte olup, özellikle *Trapezus*'da (Trabzon) Boztepe üzerinde Tanrı Mithra'nın altın bir heykelinin dikilmiş olduğu ve Roma Dönemi Trapezus kent sikkeleri üzerinde de bir altar ve ağaç ile birlikte at üzerinde Mithra heykeli betimlemesinin yer aldığı bilinmektedir (Saprykin 2010: 490-491).

³⁶³ Bunun sonucu olarak, Özellikle Pers tanrısı Ahuramazda, tek tanrıçılığa giden yolda önemli bir kültün temsilcisidir. Anadolu'nun Pers işgali ile birlikte Ahuramazda kültü Anadolu'ya yayılmış ve Karadeniz Bölgesi'nde de etkili olmuş ve Zeus ile özdeşleştirilerek Zeus Ahuramazda olarak kültleştirilmiştir (B. Öztürk 2010b: 44). Pers inancına göre yerin ve göğün yaratıcısı olan Ahuramazda tek tanrılı dinlerin ilk temsilcisi olarak Zerdüştlük inancının da baş tanrısıdır ve bu inanca göre Ahuramazda insanları yargılayarak iyileri ödüllendiren, kötülerini ise cezalandıran mutlak güçtür (bkz. Sayım 2004: 92).

³⁶⁴ Bkz. B. Öztürk 2010b: 44-45; Dönmez 2010: 523, fig. 45. Tanrıça Anahitis bereket yönüyle Mısır tanrıçası İsis ile özdeşleştirilebilmektedir (Saprykin 2010: 498). Bölgedeki en önemli kült merkezi *Zela*'dır (Tokat-Zile). Pers kralı Kyros tarafından *Zela*'da bir ateş tapınağı inşa edilmiş, başrahibi ve köleleri olan bu tapınak için her yıl kentte Dionysos şenlikleri gibi kutlamalar ve dini ayinler düzenlenmiştir. Coğrafyacı Strabon da eserinde *Zela*'daki Anahitis Tapınağı ve kült törenlerinden söz etmiştir (Strabon *Geographika*: XI, 8, 4). Roma Dönemi'nde ait, Traianus, Septimus Severus ve Caracalla devirlerine ait *Zela* kent sikkeleri üzerinde dört sütunlu "tetrastyle" yansıtan Anahitis Tapınağı betimlenmiştir (bkz. Dönmez 2010: 523, fig. 46 a-b). Bu tasvirlerde, tapınakla birlikte, üzerinde ateş yanan bir sunak tasvir edilmiştir. Tapınak ve ateş altarı betimlemesi, aynı bölgede, MS 3. yüzyıla tarihlenen Severus Alexander dönemi *Amesias* (Amasya) kent sikkeleri üzerinde de görülür.

³⁶⁵ Persler, MÖ 6. yüzyılın ortalarından itibaren Karadeniz Bölgesi'ne hâkim olduktan sonra, bölgede siyasi otoriteyi sağlamak için dini otoriteye ve kült merkezlerine özel önem vermişlerdir (B. Öztürk 2010b: 44).

4.1. Yunan Pantheonundaki Tanrı ve Tanrıçalar

Görsel sanat eserleri ve yazıtlar ışığında Tios ve çevresinde Yunan tanrı ve tanrıçaların neredeyse tamamının tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu tanrılara ait kültlere verilen önemde kentin denizle olan bağlantısı, ekonomik ve ticaret merkezi olma özelliği Zeus, Dionysos, Poseidon, Asklepios, Hygeia ve Hermes gibi Olympos tanrılarının daha fazla öne çıkmasına neden olmuştur. Arkeolojik bulgular ışığında bölgede tapınım gördüğü anlaşılan başlıca Olympos tanrı ve tanrıçaları Zeus, Dionysos, Asklepios, Poseidon, Athena, Aphrodite, Hera, Demeter, Hermes, Ares, Tykhe, Nemesis ve Hestia'dan oluşmaktadır (**Tablo 1**).

4.1.1. Aphrodite

Aşk ve güzellik tanrıçası olan Aphrodite'nin bu özelliği, Mezopotamya'daki İştâr ve Fenike'deki Astarte kültleri ile bağlantılar gösterir.³⁶⁶ Aphrodite, Pontus bölgesinde özellikle Pontus Komana'sında (Tokat) önemli bir tanrıça olup, Tokat çevresinden Aphrodite heykelcikleri bilinmektedir.³⁶⁷ Mermer bir Aphrodite büstünün Kelkit vadisindeki Satala'da ele geçmiş olması, bu tanrıçanın Doğu Karadeniz'de özellikle Kelkit Vadisi'nde tapınım gören bir tanrıça olduğunu göstermektedir.³⁶⁸ Arrianos'un eserinde, *Trapezous*'daki kült alanları arasında *Artane*'deki (Kuzgun) Aphrodite Kutsal Alanı'ndan bahsedilmesi tanrıçanın bölgedeki önemine işaret eder.³⁶⁹

Aphrodite kültü batıda Trakya Bölgesi'nde oldukça önemli olmuştur. Türkiye Trakyası'nda Tanrıça Aphrodite'ye adanan birçok kült merkezi bulunurken, bölgede ele geçen pişmiş topraktan Aphrodite figürinleri en erken MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilirken, Aphrodite betimli sikkeler MS 2-3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.³⁷⁰

³⁶⁶ Öztürk 2012a: 106.

³⁶⁷ Kaymakçı 2012: 80-81, res. 1-3.

³⁶⁸ Kaymakçı 2012: 81, res. 3.

³⁶⁹ Arslan -Demirtaş 2011: 90.

³⁷⁰ Şahin – Güçlü 2007: 405-411, fig. 1-9.

Tios'da Aphrodite kültü ile ilgili az sayıda bulgu olsa da bölgenin genelinde olduğu gibi Tios'da da Tanrıça Aphrodite'nin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. MS 3. yüzyıla tarihlenen ve İzmit'te ele geçen III. Gordianus (MS 238-244) dönemine ait bir Tios sikkesi üzerinde Aphrodite tasvir edilmiştir (**Lev. 17: a**).³⁷¹ Sikke üzerinde Aphrodite, ileriye uzattığı sağ elinde elma tutarken ve solda elmaya uzanan bir Eros tasvir betimlenmiştir.³⁷² Alışıldığı üzere tanrıça çıplak olarak ve bir eli kasık üçgeni üzerinde tasvir edilmiştir. Tios kazılarında ele geçen ve Aphrodite heykelciği olarak yorumlanan pişmiş topraktan, üst gövdesi ve ayakları korunmamış bir figürin parçasında da sol el kasık üçgeni üzerindedir (**Lev. 1: c**).³⁷³

4.1.2. Apollon

MÖ 7. yüzyılın ortalarından itibaren İon göçleri ile *Euxeinos Pontus*'a³⁷⁴ yayılan müziğin, güzel sanatların, ışığın ve kehanetin tanrısı olan Apollon, bölgedeki en önemli kùltlerden birinin temsilcisi olarak kabul edilmektedir.³⁷⁵ Apollon kültü Karadeniz'in tüm kıyı şeridi boyunca yayılmıştır. Antik kaynaklarda, Bulgaristan'da Karadeniz kıyısında yer alan ve MÖ 7. yüzyılın sonlarında bir İon topluluğu tarafından kurulmuş olan *Apollonia Pontica*'da (Sozopol), heykeltıraş Kalamis tarafından yapılmış olan, Tanrı Apollon'un bakırdan büyük bir heykelinden ve kültün tapınağından söz edilmektedir.³⁷⁶ Buradan gemiyle geçen ziyaretçiler üzerinde büyük etki bıraktığı anlaşılan Apollon heykelinin *Apollonia Pontica*'da St. Kirik (Aziz Kirik) Adası'nda olduğu düşünülmektedir.³⁷⁷

Tanrı, "Hyperboreios" olarak da adlandırılmış olup, Hyperboreios, Apollon'un her 6, 9 ya da 19 yılda bir Delphoi'ye gelmeden önce ziyaret ettiği inanan, kuzeyde, kuzey rüzgarlarının ötesinde, kâinatın kenarında oturduklarına inanan efsanevi bir

³⁷¹ Gökyıldırım 2013: Fig. 54.

³⁷² Aphrodite'nin elinde görülen elma, Yunan mitolojisine göre, birinci seçildiği güzellik yarışmasında kendisine sunulan hediyedir (B. Öztürk 2012a: 106).

³⁷³ Öztürk 2012a: 106, Ark. Bul..Res. 1.

³⁷⁴ *Euxeinos Pontus*: Karadeniz havzasını içine alan bölge.

³⁷⁵ Petropoulos 2010: 283-289; Saprykin 2010: 474-477.

³⁷⁶ Petropoulos 2010: 284-285.

³⁷⁷ Petropoulos 2010: 285.

halktır.³⁷⁸ Tanrı Apollon, Ietros, Delphinios ve Hegemon gibi epitetler ile de anılmış olup, özellikle Apollon Ietros (İyileştirici Apollon) bölgedeki tüm İon koloni merkezlerinde oldukça önemli olmuştur.³⁷⁹

MÖ 7. yüzyıldan itibaren Karadeniz kıyı şeridindeki en önemli kültlerden biri olan Apollon'un önemi sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Karadeniz Bölgesi'ndeki Tanrı Apollon'a ait kült alanları ve arkeolojik buluntular, bu kültün Roma Dönemi'nde de güçlü bir şekilde devam ettiğini gösterir. Bölgede Tokat ve Zonguldak çevresinden ele geçen mermer ve bronz Apollon heykelcikleri bilinmektedir (**Lev. 6: b**).³⁸⁰ Samsun-Çamurlu'da Aşağı Girişli Mahallesi'nde ve Amisos'da Tanrı Apollon ile ilişkilendirilen tapınak alanları bulunmaktadır.³⁸¹

Apollon, özellikle Pontus Bölgesi'nde, başta Dionysos olmak üzere diğer tanrılarla bağlantılar gösteren çok özellikli bir tanrıdır. Her ne kadar Apollon tasvirli kent sikkeleri Tios'dan bilinmese de Pontus ve Paphlagonia kent sikkeleri üzerinde Apollo ve atribüleri sıkça betimlenmiş, tanrı oturur pozisyonda ya da ayakta, defne çelenkli olarak genellikle lir çalarken gösterilmiştir.³⁸² Ordu-Kurul Kalesi kazılarında ele geçen bronzdan yapılmış bir Apollon heykelciği, yassı bir kaide üzerinde çıplak olarak, sırtında bir sadakla tasvir edilmiştir.³⁸³

4.1.3. Ares

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde darp edilen Pontus sikkelerinde Savaş Tanrısı Ares'in sık betimlenmesi³⁸⁴, bölgede Ares kültürünün ve tapınımının köklü olduğunu göstermektedir.³⁸⁵ *Amastria* (Amasra), *Amaseia* (Amasya), *Gaziura* (Tokat-Turhal),

³⁷⁸ Petropoulos 2010: 283-284.

³⁷⁹ Petropoulos 2010: 284, 287-289.

³⁸⁰ Kaymakçı 2012: 82, res. 4; Kortanoğlu 2013: 221

³⁸¹ Saprykin 2010: 474.

³⁸² Saprykin 2010: 475-476.

³⁸³ Şenyurt-Akçay 2016: 234, lev. 10: 2. Apollon'un olasılıkla orijinalde sol elinde tuttuğu yay korunmamıştır

³⁸⁴ Kaymakçı 2012: 84-85, res. 8-11.

³⁸⁵ Ares, "yokedici" anlamına gelen "*anaires*", "deli" anlamına gelen "*mainomenos*" ve "gözyaşı döktüren" anlamındaki "*polydakrys*" gibi kötü sıfatlarla anılmıştır (bkz. Erhat 1984: 54-55; Kaymakçı 2012: 84)

Taulara (Sivas-Bayramtepe Köyü), *Pimolisa* (Çorum-Kargı) ve *Sinope* (Sinop) gibi kentlerde darp edilen sikkelerde Tanrı Ares, Korinth miğferli olarak sıkça betimlenmiştir.³⁸⁶ Amesia’da Marcus Aurelius ve Lucius Verus dönemi sikkelerinde, Sinope’de ise VI. Mithridates dönemi lotus çiçekli sikkelerinde Savaş Tanrısı Ares Aphrodite ile birlikte betimlenmiştir.³⁸⁷

Tios’da ise Severus Aleksander dönemi kent sikkeleri üzerinde Ares tasvirleri görülür (**Lev. 19: a**).³⁸⁸ Bu tasvirlerde tanrı bir sunak önünde ve ayakta savaş kıyafetleri ile tunikli ve miğferli olarak mızraklı ve yerde bir kalkan ile birlikte betimlenmiştir.

4.1.4. Asklepios

Sağlık ve Hekimlik Tanrısı Asklepios kültü, Hygieia ile birlikte, bölgede özellikle Roma İmparatorluk Dönemi’nde yaygın biçimde tapınım görmeye başlamış olup, özellikle Phazemanitis Bölgesi (Savsun’un Havza ilçesi ve çevresi) başta olmak üzere *Tios*, *Heracleia Pontice* (Karadeniz Ereğlisi) ve *Amisos* (Samsun) kentlerinde güçlüdür.³⁸⁹ *Phazemonitis* kenti (Samsun-Vezirköprü), “*Soter*” (kurtarıcı) epithetli Asklepios’un önemli bir kült merkezi olarak *Sinope* gibi çevre kentlerden de ziyaretçi almıştır.³⁹⁰ Saprykin’e göre Asklepios kültürünün Karadeniz Bölgesi’nde çok yaygın olmasının nedeni, babası Apollon kültürünün bölgede önemli bir yere sahip olmasıdır.³⁹¹

Karadeniz Ereğlisi civarından ele geçen ve biri Karadeniz Ereğli Müzesi’nde, diğeri İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde korunan iki mermer Asklepios heykelciği (**Lev. 5: a-b**), Tios çevresinde bu kültürün önemini ortaya koyar.³⁹² Tios yakınlarındaki bir başka merkez olan Amasra’da ele geçen başsız bir mermer yılan heykeli (**Lev. 2: b**) her ne kadar “Glykon” olarak nitelendirilse de MS 2. yüzyılda Sahte Peygamber

³⁸⁶ Saprykin 2010: 485.

³⁸⁷ Saprykin 2010: 486.

³⁸⁸ Gökyıldırım 2013: Fig. 48.

³⁸⁹ B. Öztürk 2010b: 43; 2013a: 333-334; Robert 1937: 256-258; Saprykin 2010: 473-474.

³⁹⁰ Saprykin 2010: 473-474.

³⁹¹ Saprykin 2010: 474.

³⁹² B. Öztürk 2013a: 333- 334.

Abonoteikhoslu Aleksandros tarafından ortaya çıkartılan “yeni Asklepios” olarak tanıtılan Glykon, gerçekte Asklepios kültü ile özdeştir (bkz. 4.2.1. Glykon).³⁹³

Tios’da Asklepios kültünün varlığının en önemli işareti kent sikkeleridir. MS 2. yüzyıla tarihlenen Tios sikkeleri üzerinde Asklepios tasvirlerine sık rastlanır (**Lev. 19: b-c**). Sikkelerin bir kısmı üzerinde Asklepios’un *Soter* ($\Sigma\Omega\Theta\text{P}$) yani “kurtarıcı” olarak geçmesi tanrının kentteki önemli konumuna işaret eder.³⁹⁴

Roma Dönemi’ne ait Tios çevresinden bir adak yazıtında Asklepios’un rahipliğini yapan bir şahıs adının geçmesi, Tios kentinde Asklepios’a ait bir kült yerinin de olabileceğini göstermektedir.³⁹⁵

4.1.5. Athena

Batı Anadolu’da birçok antik kentte tapınım gören Athena tasvirli sikkeler Pontus Bölgesi’nde *Kerasus* (Giresun) ve *Neokaesareia*’da (Niksar) darp edilmiştir.³⁹⁶ Athena, MÖ 1. yüzyıl – MS 3. yüzyıl arasında darp edilen Tios sikkeleri üzerinde de en fazla betimlenen tanrılardan biridir (**Lev. 20: a-d; 21: a-d**). Tios sikkeleri üzerinde Athena, -klasik sahnelerinden olan- ayakta ya da otururken, uzun *khition*’lu, ve miğferli olarak, bir elinde mızrak ve bazen bir elinde Zafer Tanrıçası Nike tutarken betimlenmiştir. Genellikle tanrıçanın arkasında ya da önünde bir kalkan tasvir edilmiştir.

4.1.6. Demeter

Tios’da MS 2. yüzyıla ait Traianus (MS 98-117) ve Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemlerine ait sikkelerde -toprağın bereket tanrıçası- Demeter tasvirleri görülmesi, Tios ve bölgede Demeter kültünün varlığını ortaya koyar (**Lev. 23: a-e**). Bu tasvirlerde tanrıça ayakta ve yukarı kaldırdığı sol elinde uzun bir meşale, ileriye uzattığı sağ elinde ise mısır koçanı ya da başak demeti tutmaktadır.

³⁹³ Karasalihoğlu 2017: 1, 15-38; B. Öztürk 2010b: 46; Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236.

³⁹⁴ B. Öztürk 2013a: 333.

³⁹⁵ Robert 1937: 286, no. 10.

³⁹⁶ Kaymakçı 2012: 83.

4.1.7. Dionysos

Bölgede en fazla tapınım gören tanrılardan biri olan Dionysos, Arkaik Çağ'dan önce ortaya çıktığına inanılan, üzüm, şarap, tiyatro ve sahne sanatları ile ilişkilendirilen, bolluk ve bereketi de temsil eden, kökeni tartışılrsa da daha çok Lydia-Phrygia kökenli, bolluk ve bereketle ilgili bir doğa tanrısı olarak kabul edilmektedir.³⁹⁷

Tios kentinde ele geçen ve 20. yüzyılın başlarında çizimi yayınlanan³⁹⁸, ancak nerede olduğu bilinmeyen bir adak steli üzerinde tanrı Dyonyosos adı ile birlikte Dionysos kültürünün sembolü olan *cista mystica*³⁹⁹ tasvir edilmiştir (**Lev. 8: a**). Kentteki Roma Dönemi sikkeleri üzerinde de *cista mystica* tasvirleri görülmektedir (**Lev. 26: c-d**).

Dionysos inancı, Ege adaları, Yunanistan, Anadolu, Afrika, Mısır ve Roma gibi çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, tanrıya adanan tapınaklar inşa edilmiş ve bu kültürün törenleri ve gösterişli kutlamaları yapılmıştır.⁴⁰⁰ Roma İmparatorluk Çağı'nda bu kutlamalar çeşitli isimlerle anılan gruplar ve dernekler tarafından organize ediliyordu.⁴⁰¹ Törenlerde, keçi kılından yapılmış çoban kıyafetleri gibi özel giysiler ve boğa maskesi gibi özel masklar kullanılıyordu.

Dionysos kültü, Zeus kültü ile birlikte Karadeniz Bölgesi'nde en önemli kültürlerden biri olmuştur. Öyle ki, Pontus'un efsanevi kralı VI. Mithradetes (MÖ 163-133) Hellenler tarafından Tanrı Dionysos ile bir tutulmuştur.⁴⁰² Dionysos kültürünün *Tios*, *Amastris* (Amasra), *Herakleia Pontike* (Karadeniz Ereğlisi), *Amisos* (Samsun) ve *Sinope* (Sinop) gibi Karadeniz kentlerinde tapınım görmesi, bölgedeki üzüm ve şarap üretimi ile ilgili görülmektedir.⁴⁰³ Sinope'de MÖ 2. yüzyıla tarihlenen Serapis Tapınağı'nda ele geçen pişmiş toprak adak eşyaları arasında Dionysos kültü ile

³⁹⁷ B. Öztürk 2010a: 35-61; 2010b: 42. Görsel sanat eserleri üzerinde de sık betimlenen bir başka mitolojik anlatıma göre ise Dionysos, Naksos Adası'ndaki güzel Ariadne'ye âşık olmuş ve onunla evlenmiştir (bkz. B. Öztürk 2010a: 41, res. 21-22).

³⁹⁸ Kalinka 1933: 94, no. 63, abb. 37; Robert 1937: 288, no. 13; 289, no. 16.

³⁹⁹ *Cista mystica* tasvirlerde aralanmış kapağın arasından yılan çıkan bir kap şeklinde tasvir edilmiştir.

⁴⁰⁰ B. Öztürk 2010a: 41-159, 172-174.

⁴⁰¹ B. Öztürk 2010a: 160-167.

⁴⁰² B. Öztürk 2010b: 42.

⁴⁰³ B. Öztürk 2010b: 42; 2013a: 332.

bağlantılı olan boğa maskları, boğa figürinleri ve protomları da ele geçmiştir.⁴⁰⁴ Amasya çevresinden Dionysos tasvirli mimari kabartma parçaların varlığı bölgede Dionysos kültürüne verilen öneme işaret eder.

Antik kaynaklardan, Dionysos kültürünün Bithynia Bölgesi'nde de tapınım gördüğü ve Nikaia (İznik) gibi önemli bir Bithynia kentinin soyunun Dionysos'a bağlandığı bilinmektedir.⁴⁰⁵ *Amisos* (Samsun) kentinde Hellenistik Çağ'da *Dionysos Tauros* (boğa görünümlü Dionysos) ve *Dionysos Botyrs* (saçı ve sakalı üzüm şeklinde tasvir edilmiş Dionysos) biçiminde tiyatro maskları ile tanrı adına kutlamalar gerçekleştiriliyordu.⁴⁰⁶ Tios kentinde Roma Dönemi'ne ait bir tiyatronun varlığı nedeniyle, Dionysos kültürü ile bağlantılı tiyatral kutlamaların ve dinsel festivallerin Tios'da da yapılmış olduğu düşünülmektedir.⁴⁰⁷

Tanrı Dionysos ve bu kütle bağlantılı *cista mystica*, *thyrsos*, haşhaş ve *kantaros* tasvirli Tios sikkeleri (**Lev. 24-26**) ile kentte ele geçen Dionysos kültürü ile ilgili adak stelleri (**Lev. 8: a-b**)⁴⁰⁸, bu tanrının Tios'da oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Tios kenti sikkeleri içinde özellikle Domitianus, Traianus ve Marcus Aurelius dönemlerine ait Roma sikkeleri üzerinde Dionysos, ΚΤΙΣΤΗΣ (*ktistes*), yani kentin efsanevi kurucusu olarak nitelendirilmektedir.⁴⁰⁹ Antik kaynaklarda Tanrı Dionysos dışında Tios'un efsane kurucusu olarak Miletoslu bir rahip olan Tios ya da mitolojide Ksantos'un kızı Lykia ile Apollon'un çocukları olarak geçen Pataros da geçebilmektedir.⁴¹⁰ Dionysos'un "*ktistes*" özelliği, Tios kentinde önde gelen ve tapınım gören tanrılardan biri olduğuna işaret etmektedir. Tios kentine ait sikkelerde tanrı genellikle çıplak olarak ayakta, bir elinde asma yapraklı, ucunda çam kozalığı bulunan bir asa (*thyrsos*) ve diğer elinde bir içki kabı tutarken ayakta ya da bazen bir panter üzerinde tasvir edilmiştir (**Lev. 24-25**).

⁴⁰⁴ Saprykin 2010: 482.

⁴⁰⁵ B. Öztürk 2010a: 57.

⁴⁰⁶ B. Öztürk 2010b: 42; Saprykin 2010: 481-482.

⁴⁰⁷ B. Öztürk 2013a: 332.

⁴⁰⁸ Kalinka 1933: no.63, Robert 1937: 288, no. 13.

⁴⁰⁹ B. Öztürk 2010a: 57; 2010b: 42, res. 9; 2013a: 332; Pekman 1970: 19-21; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 24, 28, 67.

⁴¹⁰ Pekman 1970: 20-21.

Dionysos, sikkeler üzerinde farklı tanrılar ile birlikte de gösterilebilmektedir. Şarap Tanrısı, Tios'da MS 3. yüzyıla tarihlenen sikkeler üzerinde Pan ile birlikte (**Lev. 24: b**), MS 2. yüzyıla ait sikkelerde Tykhe ile birlikte ve MÖ 1. yüzyıla tarihlenen kent sikkelerinde Zafer Tanrıçası Nike ile birlikte betimlenmiştir (**Lev. 25: d**). Antoninus Pius Dönemi'ne ait bir Tios sikkesi üzerinde ise, kentin nehir tanrısı Billaios ve Sardo'nun ortasında, elinde üzüm salkımı tutan Dionysos tasviri (**Lev. 39: c; 40: a**), kentte Dionysos kültü ile birlikte nehir ticaretinde kullanılan ırmaklara verilen önemi gösterir.

Tios ve yakın çevresinde sikkeler dışında Dionysos kültü ile bağlantılı bir heykeltıraşlık eserleri ya da heykelcikler bilinmese de biraz daha doğuda Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Amasya, Ordu ve Samsun'da Dionysos tasvirli heykeltıraşlık eserleri bilinmektedir.⁴¹¹ Samsun'da ele geçen pişmiş topraktan Dionysos protomunda tanrı sakalsız olarak ve uzun saçları üzüm taneleri halinde gösterilmiş, sağ eli göğsüne inen saç uçlarını tutarken tasvir edilmiştir.⁴¹² Son yıllarda Ordu ilinde bulunan Kurul Kalesi'nde yapılan kazılarda ele geçen pişmiş topraktan bir Dionysos büstü, adeta Samsun örneğinin kopyası niteliğinde olup, bölgede bu türde pişmiş toprak heykel ve heykelciklerin üretildiği ortak bir atölye olabileceğini göstermektedir.⁴¹³ Kurul Kalesi'nde ele geçen, büyük çoğunluğu iyi korunmamış olan çok sayıdaki tanrı maskları içinde dolgun yüzlü, korkutucu yüz ifadesine sahip boynuzlu erkek başı, Dionysos kültü ile bağlantılı olan tanrı Pan olarak nitelendirilmiştir.⁴¹⁴ Maskların büyük çoğunluğu iyi korunmamıştır. Amasya'da ele geçen ve Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen mimari bir yapının parçası olan mermerden yüksek kabartma üzerindeki, pan flüt çalan çıplak Eros ile birlikte tasvir edilmiş olan, kısmen korunmuş, sol elinde üzüm tutan sakallı figür Tanrı Dionysos betimlemesi olarak nitelendirilendirilmiştir.⁴¹⁵

⁴¹¹ B. Öztürk 2010 b: 42; Saprykin 2010: 480, fig. 9; Şenyurt-Akçay 2016: 235, lev. 10: 3; Şenyurt – Akçay – Bulut 2018: 138, res. 10.

⁴¹² Saprykin 2010: 480, fig. 9.

⁴¹³ Şenyurt-Akçay 2016: 235, lev. 10: 3; Şenyurt – Akçay – Bulut 2018: 138, res. 10.

⁴¹⁴ Şenyurt-Akçay 2016: 234, lev. 10: 4.

⁴¹⁵ B. Öztürk 2010 b: 42.

4.1.8. Eros

Her ne kadar Tios'da tanrı Eros kültü ile ilgili fazla bir tasvir bilinmese de MS 3. yüzyıla ait bir Tios sikkesi üzerinde Tanrıça Aphrodite'nin elindeki elmaya uzanan Eros tasviri (**Lev. 17: a**) ve Tokat ve Giresun çevresinde Eros tasvirli buluntular⁴¹⁶ Karadeniz'de Aphrodite kültü ile birlikte bu tanrının da kabul gördüğünü göstermektedir.

4.1.9. Hera

MS 3. yüzyılın başlarına ait Tios sikkeleri üzerinde Hera tasvirleri Eleutheria ile birlikte görülmektedir (**Lev. 17: b-d**). Bu sikkelerin bazılarının üzerinde, ön yüzde çelenkli başlı Hera büstü dikkati çeker. Sikkelerin arka yüzünde ise genellikle Eleutheria olarak yorumlanan, arkalıksız tahtta oturan bir tanrıça tasviri yer alır.⁴¹⁷

4.1.10. Hermes

Hermes kültü, ticaretle uğraşan birçok Karadeniz kentinde görülmekle birlikte, özellikle Tios ve *Trapezous* (Trabzon) kentlerinde tapınım görmüştür.⁴¹⁸ Dionysos gibi Hermes de bu yönüyle kentin ekonomisiyle bağlantılı bir tanrıdır. Roma Dönemi'nde *Trapezous*'da ve *Sinope*'de bir Hermes kültüne ait tapınım merkezleri olduğu, *Ameseia* ve *Sinope*'de kent sikkeleri üzerinde Hermes tasvirleri bilinmektedir.⁴¹⁹ Sikkeler dışında, Tokat Müzesi'nde korunan, pişmiş toprak bir Hermes başı⁴²⁰ ve Trabzon çevresinde bulunan MS 2. Yüzyıla ait bronz bir Hermes heykelciği⁴²¹ Karadeniz Bölgesi'nde Hermes inancının köklü olduğunu gösterir.

Arkeolojik bulgular, Hermes'in Tios'da da önemli bir tanrı olduğunu ortaya koyar. Tanrı Hermes, Tios kenti sikkelerinde ve ticaretle bağlantılı olan kurşun

⁴¹⁶ Kaymakçı 2012: 86, res. 12.

⁴¹⁷ Gökyıldırım 2013: 196, fig. 3-7.

⁴¹⁸ B. Öztürk 2010b: 44.

⁴¹⁹ Saprykin 2010: 478-479.

⁴²⁰ Kaymakçı 2012: 87.

⁴²¹ Saprykin 2010: 478.

ağırlıklar üzerinde kendisinin ya da kült sembolü olan üst kısmında iki yılanın dolandığı ve iki kanat bulunan altın *caduceus* asası ile tasvir edilmiştir (**Lev. 16, 27: b-e; 28: a-e; Res. 7**). Hermes'in özellikle ticaretle olan ilişkisi nedeniyle, kurşun ağırlıklar üzerinde tanrı ya da tanrıya ait kült sembolleri betimlenmiştir. Tios yakınlarındaki ve kentle bağlantılı olan Gökçebey İlçesi, Üçburgu Mahallesi sınırları içerisindeki kayıkbaşı'ndaki çalışmalarda ele geçen MS 2-3. yüzyıllara tarihlendirilen bazı kurşun ağırlıklar üzerinde Hermes'in sembolü olan *kerykeion* betimlenmiştir (**Lev 15: b**). Tios'un bir ticaret merkezi olmasının Tanrı Hermes'i kentte önemli kıldığı düşünülmektedir.⁴²²

Bölgenin doğusunda Ordu-Kurul Kalesi'nde yapılan çalışmalarda bronzdan bir Hermes heykelciği ele geçmiştir.⁴²³ Kurul Kalesi örneğinde, bronzdan bir Hermes heykelciği, bir kaide üzerinde, ensede toplanan uzun dalgalı saçlı ve çıplak olarak, yanında bir kartal ile birlikte betimlenmiştir.

4.1.11. Helios

Tios'dan Tanrı Helios'a ait tek tasvir örneği, Marcus Aurelius (MS 139-161) dönemine ait bir Tios sikkesidir (**Lev. 27: a**).⁴²⁴ Bu sikke üzerinde Helios, başından ışın şuları çıkarken ve dört atlı araba (*quadriga*) üzerinde betimlenmiştir. Helios betimleriyle, *Amaseia*'da (Amasya) Mithridates Eupator (MÖ 85-65) dönemi sikkeleri üzerinde karşılaşılrken, özellikle *Sinope*'de (Sinop) Serapis ve bazen Zeus ile de bir tutulmuştur.⁴²⁵

Bölgede Helios kültü çok ön plana çıkmamış olsa da yerel özellikleri ile ön plana çıkan ve Helios'un hizmetinde olan yardımcı tanrı ya da tanrı çifti olan *Hosios kai Dikaios* kültü bölgede önemli olmuştur (bkz. 4.2.3. Hosios kai Dikaios).

⁴²² B. Öztürk 2013a: 332.

⁴²³ Şenyurt-Akçay 2016: 234, lev. 10: 1.

⁴²⁴ Gökyıldırım 2013: Fig. 29.

⁴²⁵ Saprykin 2010: 477-478.

4.1.12. Hestia

Tios'da darp edilen MS 2. yüzyıla ait az sayıdaki sikke üzerinde ocak tanrıçası Hestia tasvirine rastlanması bu tanrıçanın kentte kabul gören tanrıçalar arasında yer aldığını göstermektedir (**Lev. 29: a-b**). Bu tasvirlerde Hestia, uzun kıyafetli olarak, sağ elinde bir kâse ve sol elinde asa tutarken betimlenmiştir.⁴²⁶

4.1.13. Hygieia

Hygieia, Asklepios ile birlikte daha çok Roma Dönemi'nde bölgede tapınım görmeye başlamış olup, bu dönemde Hygieia *Amastris* (Amasra) kentinin koruyucu tanrıçasıdır.⁴²⁷ Tasvirlerde genellikle yılanla birlikte gösterilen Asklepios'un kızı ve yardımcısı olan tanrıça, MS 2-3. yüzyıllara tarihlenen Tios kent sikkeleri üzerinde sık betimlenmiştir (**Lev. 19: d-g**). Bu sikkeler üzerinde Hygieia ayakta ve elinde tuttuğu kaptan bir yılanı beslerken tasvir edilmiştir.

4.1.14. Nemesis

Tanrısal öçü ve cezalandırmayı simgeleyen bir Tanrıça olan Nemesis, Tios'da MS 2-3. Yüzyıllara ait sikkeler üzerinde oldukça sık betimlenmiştir (**Lev. 29: c-d; 30: a-d**). Bu sikkeler, özellikle Roma Dönemi'nde Tios'da Nemesis'in önemli bir yere sahip olduğuna işaret etmektedir. Tasvirlerde tanrıça, ayakta, başında bir çelenkle ve uzun bir kıyafetle, genellikle tekerlek ve bereket boynuzu ile birlikte gösterilmiştir.⁴²⁸

4.1.15. Nike

Nike tasviri Doğu Karadeniz Bölgesi Roma sikkelerinde, ayakta ve kanatlı olarak sık betimlenmiştir.⁴²⁹ Tios sikkelerinde Nike, Tanrıça Athena'nın ileriye uzattığı elinde zafer sembolü olarak ya da tek başına ayakta, elinde çelenk ve hurma dalı tutarken betimlenmiştir (**Lev. 22: a-c**).

⁴²⁶ Gökyıldırım 2013: Fig. 17, 24.

⁴²⁷ Saprykin 2010: 473.

⁴²⁸ Gökyıldırım 2013: Fig. 18, 33, 46, 55, 56.

⁴²⁹ Kaymakçı 2012: 84, res. 6-7.

4.1.16. Pan

Tios'dan Tanrı Pan'ın yer aldığı bilinen tek örnek, III. Gordianus (MS 238-244) dönemine tarihlenen sikkelerdir (**Lev. 24: b**). Bu sikkeler üzerinde Pan, ayakta duran Dionysos ile birlikte tasvir edilmiştir. Pan, elinde çobanların ucu kıvrık çoban sopası olan *pedum* tutarken betimlenmiştir. Tios sikkesi üzerindeki Pan tasviri bu tanrının kentte ve bölgede kabul gördüğüne işaret etse de Pan olasılıkla önde gelen tanrılar arasında değildir.

4.1.17. Personifikasyonlar

Tios kent sikkeleri üzerinde “halk” anlamına gelen Demos ve “meclis” anlamına gelen Boule ile “özgürlük” anlamına gelen Eleutheria'nın personifikasyonları yer almıştır (**Lev. 18: a-d; 32: c**).

4.1.17.1. Demos ve Boule

Roma Dönemi'nde görsel sanat eserleri üzerinde Demos ve Boule personifikasyonu ile sık karşılaşılır.⁴³⁰ Epigrafik bulgular ışığında, Anadolu'da Helenistik Çağ'da Demos'ların kentlerle ilgili önemli kararlar alan etkin ve güçlü meclisler olduğu, Roma Dönemi'nde ise genellikle onurlandırma kararları alan çok etkin bir kurum olmadığı, soylulardan oluşan Boule'lerin gücü ve etkinliği Demos'ların üzerine çıktığı anlaşılmaktadır.⁴³¹ Roma Dönemi'nde şehirlerin seçkin aileleri arasından seçilen Boule üyeleri Bouletesler geçici bir süre ile değil ömür boyu görev almak üzere seçilirken, Boule'ler küçük bir senatoya ve oligarşik yapıya dönüşmüştür.⁴³²

⁴³⁰ Bkz. Şahin 2012. Yunancada halk, halkın bir bölümü, halk meclisi, demokrasi ve köy gibi farklı anlamlara gelebilen *Demos*, başlangıçta yönetimde etkin olan kent meclisleri iken, *Boule*'ler ise kent danışma meclisleri olarak ortaya çıkmış, ancak Roma Dönemi'nde statüleri değişmiştir (bkz. Aytüre 2017: 61-72; Şahin 2012: 290-299).

⁴³¹ Aytüre 2017: 61-64, 72.

⁴³² Aytüre 2017: 72.

Bir kısmı Kayıkbaşı Mevkii'deki kazılarda ele geçen Tios kökenli Roma İmparatorluk Dönemi kurşun ağırlıkları üzerinde kentnin Demos ve Boule meclislerinin adlarının yazılı olması, bu meclislerin kentnin ticaretinde ve yönetimde etkin bir rol üstlendiğini göstermektedir.⁴³³ Olasılıkla Tios kentinde de Boule yöneticileri Roma İmparatorluk Dönemi'nde daha etkindi.

Her ne kadar Roma Dönemi'nde kentlerin Demos ve Boule meclislerinin sikkeler ve diğer görsel sanat eserleri üzerinde personifikasyonları ile karşılaşılsa da bu kült Roma Dönemi öncesinde başlamıştır. Daha erken ortaya çıkan Demos kültü, en erken MÖ 5. yüzyılın son çeyreğinde Atina'da sanat eserleri üzerinde başka tanrılarla birlikte betimlenmeye başlamış ve bu kült daha sonra Doğu'ya yayılmıştır.⁴³⁴ Tasvirlerde Demos, uzun himation giymiş genellikle yaşlı ve sakallı bir erkek olarak ya da nadiren sakalsız genç bir erkek olarak, çoğunlukla ayakta ve bir değneğe dayanmış olarak ya da bazen tahtta otururken Demokrasi, Thesus, Eutaksia (Düzenlilik), Athena ve Herakles gibi farklı figürlerle birlikte betimlenmiştir.⁴³⁵ Farklı olarak MÖ 4. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir örnekte Demos olasılıkla Boule ile birlikte gösterilmiştir.⁴³⁶

Demos ve Boule'nin personifikasyonları Roma Dönemi boyunca da devam etmiştir. MS 3. yüzyıla tarihlenen bir Tios kent sikkesi üzerinde, bir sunağın iki tarafında ayakta duran ve el sıkışan uzun *khition* giymiş ve bir ellerinde asa tutan Demos ve Boule tasvirlerinin yer alması (**Lev. 32: c**)⁴³⁷, Demos ve Boule personifikasyonlarının Tios kentinde de bulunması ve bu meclislerin kentte etkin bir yere sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

⁴³³ B. Öztürk 2008: 69, res. 10; 2011: 491; 2011: 491-492; Yıldırım 2017: 213.

⁴³⁴ Şahin 2012: 290-299. Atina'da, bir rahibi de olan Demos kültü, MÖ 5. yüzyıldan itibaren Atina agorası dışında Nympheler Tepesi olarak anılan alanda Nympheler Kültü ile birlikte tapınım görmüş, MÖ 3. yüzyılda ise Demos ve Khairitler (Güzellik Tanrıçaları / Üç Güzeller) Kutsal Alanı oluşturulmuştur (bkz. Şahin 2012: 291-293).

⁴³⁵ Şahin 2012: 293-299, fig. 1-4.

⁴³⁶ Şahin 2012: fig. 1.

⁴³⁷ Franke 2007: no. 131.

4.1.17.2. Eleutheria

“Özgürlük” anlamına gelen Eleutheria ilk kez Erken Helenistik Çağ’da görsel sanat eserleri üzerinde Zeus Eleutherios’un “Eleuheria” olarak personifikasyonu ile görülmeye başlanır.⁴³⁸ Helenistik Çağ’da ortaya çıkan Eleutheria personifikasyonu Roma Dönemi’nde de devam etmiştir. Traianus (MS 98-117) ve Septimus Severus (MS 222-235) dönemi bazı Tios kent sikkelerinin arka yüzlerinde Eleutheria uzun kıyafetli olarak ve elinde bir asa ile ayakta ya da arkalıksız bir tabure üzerinde otururken betimlenmiştir (**Lev. 18: a-d**).⁴³⁹

4.1.18. Poseidon

Tanrı Poseidon’un Karadeniz Bölgesi’ndeki en önemli kült merkezi *Amisos* (Samsun) olmakla birlikte, başta *Tios/Tieion*, *Abonouteikhos/Ionopolis* (Kastamonu/İnebolu) ve *Sinope* (Sinop) kentlerinde basılan sikkeler üzerinde Poseidon tasvirlerinin yer alması, bu kentlerde de tanrının tapınım gördüğünü gösterir.⁴⁴⁰ Sinope’de MÖ 3. yüzyılın başlarına tarihlenen kent sikkeleri üzerinde Poseidon, “Helikonias” unvanıyla tahtta otururken ve bir elinde üçlü yaba, diğerinde yunus balığı tutarken tasvir edilirken, Roma Dönemi sikkelerinde ayakta betimlenmiştir.⁴⁴¹ “Helikonias” epitetinin, Kıta Yunanistan’da Boeotia’daki Helikon veya Peloponnesos’daki Helikon yerleşimleri ile bir bağlantısı olduğu düşünülmektedir.⁴⁴² Sinop’da Poseidon Helikonios adına iki farklı ayda düzenlenen kutlamalar yapıldığı, bu törenlerde kült tanrılarının beyaz ve menekşe rengi çiçeklerden yapılmış taçları başlarında taşıdıkları bilinmektedir.⁴⁴³

Tios kenti, nehir ve denizle güçlü ekonomik bağlantıları olan bir ticaret merkezidir. Tanrı Poseidon, Dionysos ve Hermes kültleri ile birlikte kentin ticari ve ekonomik yaşamı ile ilgili üç tanrıdan biridir. Tios sikkeleri üzerinde Poseidon, ayakta

⁴³⁸ Bkz. Wallace 2012: 156, 163.

⁴³⁹ Gökyıldırım 2013: Fig. 3-5, 14, 36.

⁴⁴⁰ B. Öztürk 2010b: 42; Saprykin 2010: 472.

⁴⁴¹ Saprykin 2010: 472.

⁴⁴² Aytüre 2016: 299.

⁴⁴³ Saprykin 2010: 472.

ve ellerinde mızrak ve balık tutarken ya da ayakta duran ve sağ elindeki tridenti fırlatır pozisyonda, ayağının altında Siren başı bezemeli bir geminin ön kısmı ile birlikte tasvir edilmiştir (**Lev. 31: a-b**). Özellikle balık ile birlikte gösterilmesi Tios kentindeki balıkçılık faaliyetlerinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir.⁴⁴⁴

4.1.19. Tykhe

Çok yaygın olmamakla bölgenin görsel sanat eserlerinde kentlerin koruyucusu, şans ve kader tanrıçası Tykhe de betimlenmiştir. MÖ 4. yüzyıldan sonra Yunanlılar'da tapınım görmeye başlayan Tykhe, iyi şans getirdiği kadar kötü şans da getirebildiğinden korkulan ve saygı duyulan bir tanrıçadır.⁴⁴⁵ Başında genellikle kentlerin koruyucusu olduğunu gösteren kent suru biçiminde yüksek başlık vardır.

Tios'da MS 2-3. yüzyıllara ait Caracalla (MS 198-217) ve Elagabalus (MS 218-222) dönemi kent sikkeleri üzerinde Tykhe'nin betimlenmiş olması, kentte bu tanrıçaya önem verildiğinin göstergesidir (**Lev. 31: c-d; 32: a-b**).⁴⁴⁶ Bu tasvirlerde tanrıça ayakta ya da arkalıksız bir taht üzerinde oturur pozisyonda, gemi dümeni ve bereket boynuzu ile birlikte betimlenmiştir. Marcus Aurelius (MS 161-180) dönemine ait bir Tios sikkesi üzerinde ise Tanrıça Tykhe, Dionysos ile birlikte, karşılıklı ayakta el sıkışırken betimlenmiştir (**Lev. 26: a**).⁴⁴⁷ Bu tasvirde, farklı olarak tanrıçanın elinde üçgen biçimli bir hançer olan *parazonium* vardır.

Sikkeler dışında, bölgedeki en önemli Tykhe tasviri, Prusias ad Hypium'da ele geçmiş olan mermer Tykhe heykelidir (**Lev. 6: a**).⁴⁴⁸ MS 2. yüzyıla tarihlenen Prusias ad Hypium heykelinin diğer Tyke heykellerinden farklı olarak sur biçimli başlık yerine zeytin dalları ile süslü yüksek bir başlık taşımaktadır. Bölgenin doğusunda, Samsun çevresinden de ve Samsun Arkeoloji Müzesi'nde korunan, pişmiş

⁴⁴⁴ B. Öztürk 2013a: 323.

⁴⁴⁵ Okan 2016: 4.

⁴⁴⁶ Arslan 2011: Fig. 67, 123; Gökyıldırım 2013: Fig. 40

⁴⁴⁷ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>.

⁴⁴⁸ Okan 2016: Res. 5.

topraktan yapılmış, başı üzerinde hilalli bir taç bulunan, uzun dalgalı saçlı bir Tykhe heykelciğinin varlığı bilinmektedir.⁴⁴⁹

4.1.20. Zeus

Olympos Pantheonu'nun baş tanrısı olan Zeus, Karadeniz Bölgesi'nde de en fazla tapınım gören, en yaygın kültü bulunan tanrıdır.⁴⁵⁰ Phrygia ve Karia gibi diğer Anadolu bölgelerinde olduğu gibi Paphlagonia, Bithynia ve Pontic Kappadokia'da da Zeus baş tanrıydı.⁴⁵¹ Karadeniz Bölgesi'nde Zeus kültü ile ilgili en erken bulgular III Mithridates dönemi Pontus gümüş sikkeleri üzerindeki tahta oturan ve bir asa ve kartal tutan Zeus tasvirleridir.⁴⁵² Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Zeus tasvirli sikkeler oldukça yaygın görülmektedir.⁴⁵³ Tios'daki farklı dönemlere ait kent sikkeleri üzerinde Zeus ve sembolü olan kartal betimlemelerine rastlanır (**Lev. 33-35**). Severus Aleksander dönemi (MS 222-235) sikkelerinde Zeus, Korinth düzeninde bir tapınak önünde betimlenmiştir (**Lev. 34: a-b**).⁴⁵⁴

Tios'da ele geçen mermer bir Zeus heykelciği parçası (**Lev. 2: b**) dışında, Devrek'ten de mermer Zeus heykelcikleri bilinmektedir (**Lev. 4: a-b**). Zonguldak çevresinden ele geçen bronzdan çıplak bir tanrı heykelciği de Zeus ikonografisine benzediğinden Zeus olarak nitelendirilmiştir.⁴⁵⁵

Karadeniz Bölgesi'nde Zeus kültü, İon kolonizasyonundan önce tapınım gören yerel tanrıların özellikleri ile birleştirilerek Zeus Epikarpios, Zeus Syrgastes, Zeus Straios, Zeus Disabeites, Zeus Soter, Zeus Bobeomenos, Zeus Strategos, Zeus Asbameus, Zeus Ahuramazda, Zeus Poarinos, Zeus Bonitenos, Zeus Megalos Staleites gibi bölgeye özgü yerel kent tanrılarının isimleri ile birlikte karşımıza çıkar.⁴⁵⁶

⁴⁴⁹ B. Öztürk 2010 b: 45.

⁴⁵⁰ B. Öztürk 2010a: 40; 2013a: 331-332.

⁴⁵¹ Saprykin 2010: 466.

⁴⁵² Saprykin 2010: 465.

⁴⁵³ Kaymakçı 2012: 90, res. 18-19.

⁴⁵⁴ Arslan 2011: Fig. 68; Baran-Dirlik-Kendirici 2015: 136, res. 34 alt sıra; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 138.

⁴⁵⁵ Karağuz 2008: 55.

⁴⁵⁶ B. Öztürk 2010b: 39-40, 42; 2013a: 331; Saprykin 2010: 466-471; Şahin 2001: 5-9, 34-35, 48-49, 154, 178-181.

Bartın'da "Sdaleites" unvanlı Zeus, Cide'de "Monios" ve "Sarsus" unvanlı Zeus adları yerel tanrılarla bağlantılı görülmüştür.⁴⁵⁷ Tüm bu formlarda Zeus insanların, köylerin, şehirlerin ve bölgenin koruyucu tanrısıdır. Bu tanrılarda yerel özellikler ön plana çıkmakla birlikte, kartal ve yıldırım demeti atribüleri ve en güçlü tanrı özellikleri ile Yunan unsurları güçlü ve etkilidir.

Trakya Bölgesi'nde de Zeus benzer şekilde Zeus Orios/Ourios; Zeus Eletherios, Zeus Zbelthiourdos, Zeus Pesoulenos, Zeus Hypsistos gibi yerel tanrı adlarının epitet olarak kullanımları ile anılmıştır.⁴⁵⁸ Bu tanrılar içinde Trakya ve Phrygia tanrı özelliklerini barındıran ve Karadeniz Bölgesi'ne de yayılan Zeus Poarinos, kırların koruyucu tanrısı olma özelliği ile daha çok Phrygialıların Ana Tanrıçası Kybele'nin eşi olan Attis ile benzerlik göstermektedir.⁴⁵⁹ Zela'da (Tokat-Zile) kült merkezi bulunan ve Bereket Tanrıçaları Persephone ve Kore'nin özelliklerini taşıyan Zeus Epikarpios ise bereketin, çiftçilerin ve köylülerin tanrısıdır.⁴⁶⁰ Kült merkezi Kalecik olan *Amesia*'da (Amasya) ise Zeus Bobeomenos insan yaşamının koruyucu tanrısı, Bartın'da ise Zeus Megalos Staleites, *Amastris*'de (Amasra) ise Zeus Strategos şehrin ve bölgenin koruyucu ve savunucu tanrısıdır.⁴⁶¹ *Trapezus* (Trabzon) ve *Sinope*'de (Sinop) kült alanları bulunan Zeus Soter ise MÖ 4. yüzyıldan itibaren bölgedeki Hellen topluluklar tarafından kabul görmüştür.⁴⁶² Zeus Soter'e adanan bir adak stelinin ele geçtiği Bolu'da Paşaköy Mahallesi'nde Zeus Soter'in kutsal bir alanı olduğu düşünülmektedir (**Lev. 12: a**).⁴⁶³

Tios kentine ait sikkelere baktığımızda Tanrı Zeus ile birlikte yerel bir Trakya tanrısı olarak kabul edilen ve Zeus ile özdeşleştirilen Zeus-Syrgastes/Syrgastios'un da öne çıktığı görülmektedir (**Lev. 36-37**). Yerel özelliklerinin baskın olması nedeniyle

⁴⁵⁷ Saprykin 2010: 466.

⁴⁵⁸ Şahin-Emin 2017: 119-127. Epigrafik bulgulara göre Zeus kültü Trakya'da MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 4. yüzyıl arasında uzun bir süre devam etmiştir (bkz. Şahin – Emin 2017: 128).

⁴⁵⁹ Saprykin 2010: 466-467.

⁴⁶⁰ Saprykin 2010: 467.

⁴⁶¹ Saprykin 2010: 468, 470, 471.

⁴⁶² Saprykin 2010: 468. "Kurtarıcı anlamına gelen "Soter" epiteti (lakap) Zeus dışında Apollon, Herakles ve Theos Hypsistos için de kullanılmıştır (Saprykin 2010: 474).

⁴⁶³ Adak vd 2008: 84.

Zeus-Syrgastes/Syrgastios yerel tanrılar arasında değerlendirilmiştir (bkz.4.2.9. Zeus-Syrgastes/Syrgastios).

4.2. Yerel ve Diğer Tanrılar/Tanrıçalar

Tios ve çevresinde tapınım gören tanrı ve tanrıçalar arasında yerel tanrı ve tanrıçalar da önemli bir yere sahiptir. Arkeolojik bulgular ışığında, Anadolu kökenli bu tanrı ve tanrıçalar Glykon, Heros, Hosios kai Dikaios, Meter Theon, Zeus Stratios ve Zeus-Syrgastios olarak sıralanabilir (**Tablo 1**). Bu tanrı ve tanrıçalara bölgede tapınım gören Irmak Tanrıları ve Kahramanlar Kültü de dahil edilebilir.

4.2.1. Glykon

Glykon, MS 2. yüzyılda Sahte Peygamber Abonoteikhoslu Aleksandros'un yarattığı ve kendisini de bu kültün peygamberi olarak ilan ettiği, zamanla Pontus, Bithynia ve Thrakia gibi çok geniş bir coğrafyada tapınılmış, oradan Anadolu içlerine ve Roma'ya yayılmış, "Yeni Asklepios" sıfatıyla Sağlık Tanrısı Asklepios ile özdeşleştirilen bir tanrıdır.⁴⁶⁴ Abonoteikhoslu Aleksandros'un tıp bilgisi ve hitap yeteneği ile insanları varlığına inandırdığı Glykon kültüründe, Sağlık Tanrısı Asklepios'un insan yüzlü bir yılan (Glykon) olarak dirileceğine inanılmıştır.⁴⁶⁵

Bu kültün ortaya çıkış süreci, Samosatalı Lucianus'un (MS 125–180) arkadaşı Celsus'a hitaben yazdıklarından biliyoruz.⁴⁶⁶ Bu metinlerden Glykon'un sadece sağlık değil, bu kültü yayan kişi olan Abonoteikhoslu Aleksandros'un uğraşısına uygun olarak tıp, büyücülük ve kehanet ile de ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Lucianus'un "Sahte Peygamber Aleksandros" ile "Yılan Tanrı Glykon" hakkında bilgiler verdiği metinde, kentteki kültten ve Sacerdos adlı rahibinden bahsettiği bölümde kentin adı olarak Tíos geçer.⁴⁶⁷ Bu metinde, Tios'da altın harflerle yazılı bir

⁴⁶⁴ Karasalihoğlu 2017: 1, 15-38; B. Öztürk 2010b: 46; 2013a: 334; Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236.

⁴⁶⁵ B. Öztürk 2013a: 334; Öztürk ve Öztürk 2016: 236.

⁴⁶⁶ Lucianus, *IV Alexander*, 173-254; Karasalihoğlu 2017: 15-38.

⁴⁶⁷ Lucianus, *IV Alexander*, 173-254.

yazıt üzerinde geçen ve Glykon ile Tioslu Sacerdos arasındaki dialog şu şekilde aktarılmaktadır:

“Sana, Glykon ile Sacerdos diye Tioslu bir adam arasında geçen konuşmayı aktarmak istiyorum. Sorularından bu adamın zekâsını anlayıp takdir edebilirsin. Bu konuşmayı, Tios'ta, Sacerdos'un evinde, altın harflerle yazılı bir yazıtta okudum: Sacerdos: Söyle bana, efendimiz Glykon, sen kimsin?

Glykon: *Yeni Asklepios'um ben.*

Sacerdos: *Eskisinden farklı bir Asklepios mu yani? Ne demek istiyorsun?*

Glykon: *Bunu öğrenmek için yetkili değilsin.*

Sacerdos: *Aramızda ne kadar süre kalıp bize kehanetlerini bildireceksin?*

Glykon: *Bin üç yıl.*

Sacerdos: *Sonra nereye gideceksin?*

Glykon: *Baktria yöresine; çünkü barbarların/yabancıların da bana ihtiyaçları var.*

Sacerdos: *Didyma, Klaros ve Delphoi'daki öteki bilicilik merkezleri hakkında ne düşünüyorsun? Onlar kehanetleri hâlâ senin baban Apollon'dan mı alıyorlar, yoksa oralardaki kehanetler yalan mı?*

Glykon: *Bunu da bilmemen gerekir; buna yetkin yok.*

Sacerdos: *Peki ben sonraki yaşamımda ne olacağım?*

Glykon: *Bir deve olacaksın, sonra bir at ve sonra da bilge kişi ve Aleksandros'tan aşağı kalmayacak, onun kadar büyük bir peygamber olacaksın.”*

Glykon kültürünün ortaya çıktığı kült merkezi de Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Kastamonu'nun İnebolu ilçesi ile eşlenen *Abonuteikhos/Ionopolis* kentidir.⁴⁶⁸ Bu yeni tanrının ününün kısa sürede çevre bölgelere yayılması üzerine çevre bölgelerden birçok insan *Abonuteikhos/Ionopolis*'i ziyaret etmiştir. Lucianus'un aktardıklarından da anlaşılacağı üzere, Roma Dönemi'nde ortaya çıkan Glykon kültü kısa sürede Karadeniz ve Anadolu içlerine yayılmıştır. Lucianus'un aktardıklarına

⁴⁶⁸ Karasalihoğlu 2017: 11-15.

göre, altın harflerle yazılmış bu konuşma metninin Tios'daki Glykon kültürünün rahibine ait bir evin duvarında bulunması nedeniyle, bu kültürün önemli merkezlerinden birinin de Tios kenti olduğu kabul edilmektedir.⁴⁶⁹ B. Öztürk'e göre Amasra Müzesi'nde korunan yılan biçimindeki Glykon heykeli de (**Lev. 2: b**) Tios kenti ile bağlantılı olmalıdır.⁴⁷⁰

“Glykon” adı Yunanca olup, kelime “şeker”, “tatlı” anlamına gelebildiği gibi “hastalıklı-zayıf” anlamına da gelebilmektedir.⁴⁷¹ Tasvirlerde Glykon, uzun saçlı ve sakallı insan ya da hayvan yüzüne sahip bir yılan olarak tasvir edilmiştir. Glykon'un çok az heykeli günümüze ulaşırken, tanrı daha çok sikke ve amuletler üzerinde betimlenmiştir.⁴⁷²

Kült ortaya çıkarken Glykon, Sağlık Tanrısı Asklepion'un yeniden vücut bulan şekli ve Tanrı Apollon'un da torunu olarak sunulmuş, Tanrı Asklepios'un sağlık ve iyileştirme, Tanrı Apollon'un ise kehanet özellikleri bu kültürde birleştirilmiştir.⁴⁷³ Glykon kültüründe, Asklepios ve Apollon dışında, Serapis gibi bir Mısır tanrısı ile Selene, Perseus, Sabazios, Eleusis gibi Yunan tanrı ve kahramanlarının kült etkileri de vardır.⁴⁷⁴

Amasra Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı başsız bir Glykon heykeli ile üzerinde Tanrı Glykon'un sembolü olan yılan kabartması bulunan bir adak steli bölgede Glykon kültürünün varlığını ortaya koyar (**Lev. 2: b; 7: a**).⁴⁷⁵

Glykon kültürü, /adak stelleri ve nümismatik buluntular üzerindeki tasvirlerden *Abaonouteikhos/Ionopolis* (Kastamonu-İnebolu) başta olmak üzere, *Tios*, *Amastris* (Amasra), *Amaseia* (Amasya) ve *Nikomedia* (İznik) ve diğer bölge kentlerinde tapınım gördüğü anlaşılmaktadır.⁴⁷⁶ *Tios* dışında *Ionopolis* (Kastamonu-İnebolu), *Gangra*

⁴⁶⁹ B. Öztürk 2010b: 46; 2013a: 334.

⁴⁷⁰ B. Öztürk 2013a: 334, res. 25.

⁴⁷¹ Karasalihoğlu 2017: 16.

⁴⁷² Karasalihoğlu 2017: 93-114.

⁴⁷³ Karasalihoğlu 2017: 67.

⁴⁷⁴ Karasalihoğlu 2017: 67-80.

⁴⁷⁵ Öztürk ve Öztürk 2016: 236, res. 2.

⁴⁷⁶ B. Öztürk 2010b: 46.

(Çankırı), *Amaseia* (Amasya) ve *Tavium* (Yozgat-Büyüknefes Köyü) kent sikkeleri üzerinde de Glykon tesvir edilmiştir.⁴⁷⁷

4.2.2. Heros ve Kahramanlar Kültü

Tios ve yakın çevresinde, Trakya Bölgesi'ne özgü Heros kültü ile Karadeniz Bölgesi genelinde yaygın olan başka diğer kahramanlara ait kültler de tapınım görmüştür:

4.2.2.1. Heros

Heros, bölgede ve özellikle çok sayıda adak steli ve tapınım alanı bulunan, en fazla tapınım gören tanrılardan biri olmasına rağmen, karakteri tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, Heros'un bitkilerin yeniden canlanmasını ve öbür dünyayı sembolize ettiği düşünülmektedir.⁴⁷⁸

Trakya'nın en önemli yerel tanrılarında biri olan Heros, genellikle at üzerinde⁴⁷⁹ ve rüzgârda dalgalanan boynundaki şalıyla betimlenmiştir.⁴⁸⁰ Heros bazen uzun giysili, bazen çıplak olarak ve elinde bir mızrak taşırken ya da mızrağı aslan ya da yaban domuzuna fırlatırken tasvir edilmiştir. Genellikle başında bir çelenk taşır.

Romanya'daki *Tomis* (Constanta) kentinde ele geçen ve üzerinde atlı Heros tasvirinin bulunduğu MS 2. yüzyıla tarihlenen bir adak steli üzerindeki yazıtta, adağın Tioslular'ın da içinde yer aldığı Anadolu Roma vatandaşı bir grup insan tarafından Heros ve Dominus'a adandığının belirtilmesi, Trakya'ya özgü olan bu tanrının Tioslular tarafından da kabul ve tapınım görmüş olduğunu göstermektedir (**Lev. 14:**

⁴⁷⁷ Karasalihoğlu 2017: 49.

⁴⁷⁸ B. Öztürk 2012a: 163-164.

⁴⁷⁹ Üzerine bindiği at bazen bir ayağını öne doğru atmış yürüyen pozisyonda olabildiği gibi, bazen iki ön ayağını yukarı doğru kaldırmış, şahlanmış pozisyonda da gösterilebilmektedir. Tanrı, sunak, yaban domuzu, ağaç, yılan ve köpek ile birlikte de tasvir edilmiştir (Bkz. Öztürk 2012a: 163-164; <https://www.cointalk.com/threads/the-thracian-rider-god-heros.331842/>)

⁴⁸⁰ Bkz. Öztürk 2012a: 163-164; <https://www.cointalk.com/threads/the-thracian-rider-god-heros.331842/>. Trakya'da Heros bazen Kybele ile birlikte gösterilmiştir. Bu tür bir tasvirde boynunda şalıyla at üzerinde gösterilen Heros, ağaca dolanmış bir yılan ve iki tarafında aslanlar olan bir tahtta oturan Kybele ile birlikte tasvir edilmiştir (Bkz. Vermaseren 1989: pl. CVI: no. 446)

b).⁴⁸¹ Roma İmparatorluk Dönemi'ne, MS 151-230 yılları arasına tarihlenen adak üzerinde dikdörtgen bir çerçeve içinde tasvir alanı ve altında yazıt yer almaktadır. Tasvir alanında, kenarları çiçek ve yapraklarla bezenmiş dikdörtgen çerçeve içinde at üzerinde Tanrı Heros, bir köpekle birlikte bir domuzu kovalarken betimlenmiştir. Tanrı figürü, boynunda rüzgârda dalgalanan bir şal ve elinde fırlatmak üzere bir mızrakla gösterilmiştir.

Tomis'te (Constanta) ele geçen adak stelinin alt kısmı kırık olduğu için, tasvir alanının altında yer alan yazıt kısmen korunmuştur (**Lev. 14: b**). Latince yazıt, dış kenarları asma dallarıyla bezenmiş dikdörtgen bir çerçeve içindedir.⁴⁸² Tios doğumlu Vettius Ponticus ve Titus Ailius Pompeius'un aralarında bulunduğu kişiler tarafından adanan adakta Tanrı Heros, at üzerinde, köpekle birlikte domuz avında betimlenmiştir (**Lev. 14: b**).

4.2.2.2. Kahramanlar Kültü

Tios'daki bulgulara göre bir kahraman kültü olup olmadığı tam olarak bilinmese de *Herakleia Pontike* (Karadeniz Ereğlisi) ve *Klaudioupolis* (Bolu) gibi yakın kentlerde kahraman kültlerinin varlığı bilinmektedir. *Herakleia Pontike*'de Herakles kültü önemliken, *Klaudioupolis*'de İmparator Hadrianus döneminde (MS 117-138) kahramanlaştırılan ve tanrısallaştırılan Kloudiopolisli Antinos'un *Klaudioupolis*'de kült merkezi olduğu düşünülmektedir.⁴⁸³ Herakles'in oniki kahramanlık öyküsünden birinde geçen ve bir mağaradan yeraltına inerek Cehennem Köpeği Kerberos'u yeryüzüne çıkardığı mağara, Tios kentinin kuzeyindeki Akhera vadisinde yer aldığından, buradaki mağaralar kült merkezi haline gelmiştir.⁴⁸⁴

Zonguldak'ın Devrek ilçesine bağlı Bılık Köyü, Çay Mahallesi'nde ele geçen mermerden küçük bir adak heykelcik kaidesi üzerindeki dört satırlık Yunanca yazıtta geçen “*İyi şansla! Asklepodoros, kehanetin emri gereğince, Herakles Aleksikakos'u (adadı)*” ibaresi geçtiğinden, heykel kısmı kırık olan heykelciğin efsanevi kahraman

⁴⁸¹ Vermaseren – Hampartumian 1979: 48, pl. 31, 48.

⁴⁸² Bkz. <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/EDH/inschrift/042997>; B. Öztürk 2012a: 162-163.

⁴⁸³ B. Öztürk 2010b: 43.

⁴⁸⁴ Bkz. Erhat 1984: 150; B. Öztürk 2010b: 43.

Herakles'e adandığı anlaşılmıştır.⁴⁸⁵ Herakles, yazıtta, “Kötülüklerden Koruyan Herakles” anlamına gelen “Herakles Aleksikakos” olarak geçmektedir. Dikdörtgen biçimli heykel kaidesi üzerinde, eksik olan heykele ait çıplak ayaklar ve kısmen korunmuş bir silindir parçası bulunmaktadır. Silindir parçasının ön yüzünde, alçak kabartma tekniğinde bir sopanın ucu; altında ön ve arka ayakları bükülmüş duran bir domuz tasvir edilmiştir (**Lev. 3: a-d**).

Devrek heykel kaidesinin de işaret ettiği gibi, *Herakleia Pontike*'nin kurucusu kabul edilen Herakles'e bölgede saygı duyulduğu ve tapınıldığı anlaşılmaktadır. Yarı tanrı yarı insan bir kahraman olan Herakles, gücün ve iktidarın sembolü olarak kötülüklerden ve kötü olaylardan koruyucu yönüyle tapınım görmüştür.⁴⁸⁶ Öyle ki *Herakleia Pontike*'de Helenistik ve Roma dönemlerinde basılan sikkelerde Herkül sık betimlenmiştir.⁴⁸⁷

Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Helenistik Çağ'da, Olympos tanrıları ile birlikte Akhilleus, Perseus, Autolykos ve Herakles gibi efsanevi kahramanlar ile ilgili kültler de kabul görmüştür.⁴⁸⁸ Yunan mitolojisinde geçen birçok kahraman ile ilgili olaylar Karadeniz Bölgesi'nde geçer. Öldüğünde Karadeniz'in kuzeyindeki Leuke Adası'na gömüldüğüne inanılan Troya Savaşı'nın büyük kahramanı Akhilleus'un *Amisos* (Samsun) kazılarında bir taban mozaiği üzerinde betimlenmesi, kentte bu kahramana ait bir kültün olduğunu düşündürmüştür.⁴⁸⁹

Herakles kültü Karadeniz Bölgesi'nde hem Helenistik hem Roma dönemlerinde oldukça yaygındır. Herakles, her ne kadar Yunan mitolojisinin önde gelen bir figürü ise de Karadeniz Bölgesi'nde de oldukça önemli bir konuma sahip olmuş, *Herakleia Pontice*'nin (Karadeniz Ereğlisi) efsanevi kurucusu olması dışında, Maryandin kralları ve kahramanlarının atası olarak kabul edilmiş ve Herakles'in yer

⁴⁸⁵ B. Öztürk 2016b: 682-695, res-1-4, Öztürk – Sönmez 2015: 115, KEM 3.

⁴⁸⁶ B. Öztürk 2016b: 683.

⁴⁸⁷ B. Öztürk 2016b: Res. 16, 17;

http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/herakleia_pontika/i.html

⁴⁸⁸ B. Öztürk 2010b: 43; Saprykin 2010: 483-484.

⁴⁸⁹ B. Öztürk 2010b: 43.

altındaki Kerberos köpeğini *Herakleia Pontice* yakınlarındaki Acherasian Mağarası'ndan yeryüzüne çıkardığına inanılmıştır.⁴⁹⁰

Bölgenin doğusunda, Pontus bölgesindeki bazı kentlerin de yine efsanevi kahramanlar tarafından kurulduğuna inanılmıştır. *Sinope*'de (Sinop) Medusa'yı öldüren Argoslu kahraman Perseus ile birlikte kenti kurduğuna inanılan Hermes'in hırsız oğlu Autolykos adına, *Sebastoupolis/Herakleioupolis* (Tokat-Sulusaray) kentinde ise kentin kurucusu olduğuna inanılan Herakles adına kültler bulunmaktadır.⁴⁹¹ *Sebastoupolis/Herakleioupolis*'de ele geçen kent sikkeleri üzerinde Herakles'e adanan bir tapınak tasvir edilmiştir.⁴⁹² Mysia, Bithynia, Paphlagonia ve Pontus'da MÖ 1. yüzyıla tarihlenen sikkeler üzerinde çıplak olarak ayakta duran ve elinde aslan derisi tutan Herakles tasvirleri bilinmektedir.⁴⁹³ Roma Dönemi öncesinde Herakles kültünün bölgede *Herakleia Pontice* dışında çok yaygın olmadığı, bununla birlikte Roma Dönemi'ne ait *Amisos*'un (Samsun) Aleksander Severus ve Elagabalus devri sikkeleri üzerinde sık betimlenmesi nedeniyle Roma Dönemi'nde daha fazla yaygınlaştığı düşünülmektedir.⁴⁹⁴

4.2.3. Hosios kai Dikaios

Hosios kai Dikaios, MS 1-3. yüzyıllara tarihlenen Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarına göre Kuzeybatı Phrygia ve Kuzeydoğu Lidya'da ortaya çıktığı anlaşılan yerel bir Anadolu tanrısı olarak kabul edilmektedir.⁴⁹⁵ Yunanca sıfatlar olan *Hosios* “kutsal, dindar”, *Dikaios* ise “adil, adaletli” anlamına (Kutsal ve Adil Tanrı) gelmektedir.⁴⁹⁶ Phrygia'da *Hosios kai Dikaios* çift tanrı şeklinde tasvir edilirken, Maeonia'da tek tanrı niteliğindedir.⁴⁹⁷ Atribüsü ise daha çok güneş şualarıdır. Haberci tanrı/tanrı çifti kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Genellikle Güneş Tanrısı Helios'un hizmetinde, daha alt statüde yardımcı tanrı ya da tanrı çifti olan *Hosios kai Dikaios*

⁴⁹⁰ Saprykin 2010: 483-484.

⁴⁹¹ B. Öztürk 2010b: 43.

⁴⁹² Bkz. http://muenzen.uni-koeln.de/portal/databases/id/muenzen/titles/id/AM_0414.html?l=en.

⁴⁹³ Saprykin 2010: 483.

⁴⁹⁴ Saprykin 2010: 484.

⁴⁹⁵ Akyürek-Şahin 2004; Riel 1992: 103.

⁴⁹⁶ Akyürek-Şahin 2004: 1-2.

⁴⁹⁷ Riel 1992: 103.

kültüne göre, tanrı çifti atla dolaşarak insanların iyilikleri ve kötülüklerini Helios'a bildirmekte, ödüllendirmelerini ya da cezalandırmalarını sağlamaktaydı.⁴⁹⁸

Tasvirlerde haberci tanrı özelliğine uygun olarak Apollon ve Helios ile birlikte sık gösterilirken, Meter Theon, Zeus, Bronton, Dike, Theos Hypsistos-Zeus, Herakles, Zeus Olbios, Theos Arkhegetes gibi tanrı isimleri ile birlikte de geçer.⁴⁹⁹ Kuzeydoğu Lydia'da steller üzerinde, daha çok ata binmiş, pelerinli, başının üzerinde şualar olan tek tanrı olarak tasvir edilmiş ya da büstleri yapılmıştır.⁵⁰⁰ Üçgen alınlıklı (*naiskos*) ya da nişli iki farklı biçimde olan bu steller üzerinde, adağı sunan kişi ve ailesi de bir altar önünde dua ederken betimlenmiştir. Özellikle Phrygia'da tanrı ya da tanrı çifti (Hosios ve Dikaios) olarak büst şeklinde karşımıza çıkar.⁵⁰¹

Hosios kai Dikaios adı geçen, çoğu adak nitelikli 100'den fazla Yunanca yazıt, bu tanrının daha çok kırsal kesimde tapınım gördüğünü düşündürmüştür.⁵⁰² Tios çevresinden Gökçebey'de ele geçen bir adak steli Meter Theon ve Hosios kai Dikaios'a adanmıştır (**Lev. 8: c-d**).⁵⁰³ Bu tanrıya adanan yazıtlar Anadolu'da birçok merkezden bilinmektedir.⁵⁰⁴ Yazıtların çoğu Eskişehir ve Kütahya çevresinde ele geçmiştir. Özellikle Kütahya'ya bağlı Yaylababa Köyü başta olmak üzere bu tanrıya ait çeşitli kült alanları tespit edilmiş, Kütahya-Eskişehir çevresinde ele geçen, büyük çoğunluğu adak olarak sunulan 111 yazıt, Marijana Riel tarafından yayımlanmıştır.⁵⁰⁵ Bu adak yazıtlar üzerinde, koruma amacına yönelik olarak genellikle "... (kişi adı) Hosios ve Dikaios'a adak, şükran vb. borcunu ödedi, sunağı dikti" şeklinde bir kalıp ifade kullanılmıştır.⁵⁰⁶ Bazı adaklar hastalıklardan kurtulduktan sonra tanrıya şükran amacıyla sunulurken, kendilerini, ailelerini, hayvanlarını, mallarını ve mezarları korumak amacıyla da yapılmıştır.⁵⁰⁷ Bu tanrı ile ilgili Anadolu dışından sadece dört yazıt bilinirken, adak yazıtlar Kuzeybatı Phrygia ve Kuzeydoğu Lidya dışında

⁴⁹⁸ Akyürek-Şahin 2004: 8.

⁴⁹⁹ Akyürek-Şahin 2004: 6; Riel 1992: 103.

⁵⁰⁰ Akyürek-Şahin 2004: 4, res. 7-9; Riel 1991: pl.1-16.

⁵⁰¹ Akyürek-Şahin 2004: 5.

⁵⁰² Akyürek-Şahin 2004: 1; Riel 1992: 103.

⁵⁰³ Akyürek-Şahin 2010: 269, no. 1; B. Özdemir 2012a: EpRes.26; 2013a: 197-199, res. 18.

⁵⁰⁴ B. Öztürk 2013a: 333.

⁵⁰⁵ Riel 1991; 1992.

⁵⁰⁶ Riel 1991: 50.

⁵⁰⁷ Akyürek-Şahin 2004: 5-6.

Anadolu'da Pamphilya, Mysia, Bithynia, Maeonia, Lycaonia, Pisida ve İç Phrygia'ya yayılmıştır.⁵⁰⁸

4.2.4. Irmak Tanrıları

Irmak tanrıları ilk kez Mezopotamya'da ortaya çıkmış, binlerce yıl boyunca Eski Önasya'da bereket kaynağı olan ırmaklar ve su kaynakları kutsal kabul edilmiştir.⁵⁰⁹ Karadeniz Bölgesi'nde önemli geçitler ve ekonomik kaynaklar oluşturan ırmaklar da kutsal kabul edilmiş, özellikle ırmak kıyısında bulunan kentlerde *Billaïos* (Filyos Çayı), *Parthenios* (Bartın Çayı), *Hypios* (Melen Çayı), *Halys* (Kızılırmak), *Iris* (Yeşilirmak), *Ladon* (Devrek Çayı) ve *Thermodon* (Terme Çayı) gibi ırmaklar, sikkeler üzerinde tanrı olarak betimlenmiştir.⁵¹⁰

Bereketi temsil eden ırmak tanrıları özellikle sikkeler üzerinde yalnız ya da başka tanrılarla birlikte gösterilmiştir. Karadeniz Bölgesi'ndeki *Gangra* (Çankırı) sikkelerinde *Halys* (Kızılırmak) sağ elini bir gemi pruvasına yaslamış ve uzanmış olarak; *Tavion* (Büyüknefes) sikkelerinde *Halys* uzanmış ve yanında duran kadırganın dümenini işaret ederken, Amesios'da (Amasya) Marcus Aurelius dönemi (MS 161-180) sikkelerinde ise *Iris* (Yeşilirmak) uzanmış ve gemi pruvası ile birlikte tasvir edilmiştir.⁵¹¹ Genellikle gemi pruvası ile birlikte tasvir edilirken Irmak tanrıları çoğunlukla ellerinde bereket atribüleri olan bereket boynuzu, buğday başağı ve haşhaş tutarken, daha ender olarak balık, zeytinalı, kalkan, çift flüt ve meşale ile betimlenmiştir.⁵¹²

Tios kenti yakınlarındaki Filyos Çayı (*Billaïos*), kentin önemli bir su kaynağı olduğu kadar, nehir taşımacılığı ile kent ekonomisine büyük katkılar sunduğundan, Karadeniz Bölgesi'ndeki diğer büyük ırmaklar gibi tanrısallaştırılmıştır. Antoninus Pius dönemi (MS 138-141) Tios kent sikkeleri üzerinde, kentin en önemli kült temsilcilerinden biri olan Dionysos ile birlikte *Billaïos* (Filyos Çayı) ve diğer bir nehir

⁵⁰⁸ Ricl 1992: 103.

⁵⁰⁹ Altınoluk 2010: 1-6.

⁵¹⁰ B. Öztürk 2010b: 43.

⁵¹¹ Altınoluk 2010: 38-39.

⁵¹² Altınoluk 2010: 39-50, res. 20-23.

tanrısı olan *Sardon* ile birlikte tasvir edilmiştir (**Lev. 39: c**). Sikkeler üzerindeki tasvirde Dionysos ortada ayakta dururken, iki yanında ırmak tanrıları uzanmakta; *Billaios* sağ elini kayaya dayamış ve sol elinde dal ya da buğday başağı tutarken, *Sardon* sağ elinde buğday başağı ve sol elinde bereket boynuzu tutmaktadır.

4.2.5. Meter Theon /Magna Mater

Yunancası *Meter Theon*, Latincesi *Magna Mater* olarak geçen bu tanrıça, köklü Ana Tanrıça inancının Helenistik ve Roma dönemlerindeki yansımasıdır. Adı “Tanrıların Anası” anlamına gelen bu tanrıça Kybele, Rhea ve Gaia isimleri ile de özdeşleştirilmektedir.⁵¹³ Meter Theon kültü, Roma Cumhuriyet Dönemi’nde Anadolu’dan Roma’ya yayılmıştır.⁵¹⁴

Tios ve çevresinden Meter Theon tasvirleri bilinmese de bu tanrıçanın adına yazıtlar üzerinde rastlanmaktadır. L. Robert tarafından 1937 yılında yapılan yayında, Tios çevresinde Meter Theon’a adanmış toplam üç yazıttan bahsedilmekteyse de bunların fotoğrafları yayınlanmamıştır.⁵¹⁵ Diğer taraftan Tios ve yakın çevresinden ele geçen bazı yazıtlar üzerinde de Meter Theon adı geçmektedir (**Lev. 8: c-d; 13: a**).⁵¹⁶ Adak yazıtlarından bir üzerinde tanrıçadan *Lykos Bölgesi’nin Meter Theon*’u olarak bahsedilmektedir (**Lev. 8: c-d**).⁵¹⁷ Bu yazıtlar, Meter Theon’un Tios ve çevresinde önemli tanrıçalar arasında yer aldığını ve tapınım gördüğünü göstermektedir.

4.2.6. Tios Şehir Tanrıçası

Tios Şehir tanrıçası Roma İmparatorluk Çağı’nda, sadece imparator III. Gordianus (MS 238-244) dönemi kent sikkeleri üzerinde karşımıza çıkar (**Lev. 35: e; 39: a**). Gordianus dönemi kent sikkelerinde, ön yüzünde imparator büstü yer alırken, arka yüzde Tios Şehir Tanrıçası TIANΩN ibaresi ile birlikte sağa dönük sur taçlı

⁵¹³ Çapar 1978: 185.

⁵¹⁴ Çapar 1978: 168-170.

⁵¹⁵ Robert 1937: 286-288.

⁵¹⁶ Akyürek-Şahin-Uyar 2012: 152, res. 5 a-b; Öztürk 2013a: 333.

⁵¹⁷ Akyürek-Şahin 2010: 269, no. 1; B. Özdemir 2012a: EpRes.26; 2013a: 197-199, res. 18.

büstü ile ya da ayakta ve Zeus ile tokalaşırken betimlenmiştir. Bu tasvirlerde Tios Şehir Tanrıçası uzun khitionlu ve yüksek başlıklı olarak ve elinde mızrak ya da asa tutarken gösterilmiştir.

4.2.7. Zeus Stratios

Zeus Stratios, Tios'da tapınım gören Zeus Syrgastes/Syrgasteios gibi İon kolonizasyonundan önce bölgede var olan yerel tanrılardan biri olup, Zeus ile özdeşleştirilen tanrılardan biridir.⁵¹⁸ Daha çok savaşçı yönüyle ön plana çıkan bu tanrının en önemli kült merkezi, Amasya iline bağlı Yassıçal Beldesi sınırları içerisinde yer alan yüksek bir zirve üzerindeki Zeus Stratios Kutsal Alanı'dır.⁵¹⁹ Bu alanda Amasya Müzesi tarafından yapılan kazı çalışmalarında, Geç Helenistik ve Roma dönemlerinde kullanılan, dikdörtgen planlı bir kült alanı açığa çıkartılmıştır.⁵²⁰ MÖ 5. yüzyıla tarihlenen ve siyah taşlarla inşa edilmiş olan altar, *Amesia* kent sikkeleri üzerinde de tasvir edilmiştir.⁵²¹ Boğa, Zeus'un kutsal sembollerinden biridir. Üst kısmı kırık olan kübik sunağın dört yüzü üzerinde birbirine çelenklerle bağlı dört boğa başı yüksek kabartma tekniğinde tasvir edilmiştir. Zeus Stratios, özellikle Orta Karadeniz Bölgesi'nin tapınım gören en önemli yerel tanrılardan biridir. Bununla birlikte Amasra'da bir kabartmasının bulunması Batı Karadeniz'de de tapınım görmüş olabileceğini göstermektedir.

Askerlerin koruyucusu ve savaş tanrısı olan Zeus Stratios, daha çok Orta Karadeniz Bölgesi'nin baş tanrısı konumunda olup, Amasya iline bağlı Yassıçal Beldesi sınırları içerisinde, 1300 m yükseklikte bir Zeus Stratios kutsal alanı tespit edilmiş, bu alanda yapılan kazılarda MS 4. yüzyılda yıkılmış bir tapınak kalıntısı ile üzerinde çelenk ve boğa başı kabartması bulunan bir sunak açığa çıkartılmıştır.⁵²² Roma Dönemi *Amesia* (Amasya) sikkelerinde görülen ateş sunağı Zeus Stratios kültü

⁵¹⁸ Bkz. B. Öztürk 2010b: 39-40, 42; 2013a: 331; Şahin 2001: 5-9, 34-35, 48-49, 154, 178-181.

⁵¹⁹ B. Öztürk 2010b: 40; Dönmez 2010: 524, fig. 48; Şahin 2001: 178-180.

⁵²⁰ Dönmez 2010: 524, fig. 49.

⁵²¹ Dönmez 2010: 524, fig. 50-51. Kazılar sırasında, kült alanında üzerinde çelenk ve boğa başı kabartması bulunan bir taş sunak ele geçmiştir.

⁵²² B. Öztürk 2010b: 40; Saprykin 2010: 469; Şahin 2001: 178-180.

ile ilişkilendirilmektedir.⁵²³ Amasya-Çakırsu'da ise Zeus Disabeites'e adanan bir altar bulunmuştur.⁵²⁴

Zeus Stratios, her ne kadar daha çok Orta Karadeniz Bölgesi'nde tapınım görse de Amasra'da da bir Zeus Stratios kabartması (**Lev. 2: a**) ele geçmiştir.⁵²⁵ Bu kabartmada Stratios, üst gövdesi insan, alt gövdesi, kıvrılmış iki yılan biçiminde betimlenmiştir. Kabartma, Zeus Stratios'un Roma İmparatorluk Çağı'nda Tios ve çevresinde de kabul görmüş olabileceğini göstermektedir. Ancak Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Tios kent sikkeleri üzerinde de sıkça betimlenen Zeus Syrgastios (**Lev. 36-37**) daha önemli olmalıdır.

4.2.8. Zeus Syrgastes / Zeus Syrgasteios

Karadeniz Bölgesi'nde Zeus ile özdeşleştirilen yerel tanrılar ile sık karşılaşmaktadır. Bölgede İon kolonizasyonundan önce tapınım gören Epikarprios, Syrgastes, Stratios, Disabeites, Strategos, Asbameus, Poarinos ve Bonitenos gibi bölgeye özgü yerel kent tanrıları, bölgede Yunan kültürünün hakim olması ile birlikte Olympos'un baş tanrısı Zeus ile özdeşleştirilerek ve Zeus adı ile birlikte kullanılmıştır.⁵²⁶ Tios'da, bu tanrılardan biri olan Syrgastes/Syrgasteios, Zeus ile özdeşleştirilerek ve birleştirilerek ortak bir isimle Zeus Syrgastes/Syrgasteios olarak tapınım görmüştür.⁵²⁷ Öyle ki, Zeus Syrgastes/Syrgasteios Tios kentinin baş tanrısı olarak nitelenmektedir. Bu nedenle, Tios'da bu tanrıya adanmış bir tapınak olması gerektiği⁵²⁸, akropolde açığa çıkartılan tapınak kalıntısının olasılıkla bu tanrıya adanmış olduğu düşünülmektedir.⁵²⁹

Syrgastios kültü ile ilgili olarak Tios dışında bir kentte herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanmadığı için, bu kültün Tios kentine özgü olduğu düşünülmektedir.⁵³⁰

⁵²³ B. Öztürk 2010b: 40.

⁵²⁴ Saprykin 2010: 466.

⁵²⁵ B. Öztürk 2010 b: 41, sağ alt.

⁵²⁶ B. Öztürk 2010b: 39-40, 42; 2013a: 331; Saprykin 2010: 466-471; Şahin 2001: 5-9, 34-35, 48-49, 154, 178-181.

⁵²⁷ Kortanoğlu 2013: 222; Marek 2003: 104; B. Öztürk 2013a: 331.

⁵²⁸ B. Öztürk 2010b: 42.

⁵²⁹ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 137; Kortanoğlu 2013: 222; Yıldırım 2017: 218.

⁵³⁰ Şahin 2001: 181.

Bununla birlikte, Syrgastios'un Trakya kökenli bir gökyüzü tanrısı olabileceği de düşünülmektedir. Zeus Syrgastes/Syrgasteios kültü ile birlikte de görülen Dionysos'un üzüm salkımı, panter, *cista mystica* gibi bereketle bağlantılı bazı atribüleri, genel olarak Bithynia ve Trakya bölgelerine özgü yerel tanrı özellikleri olarak değerlendirilmektedir.⁵³¹ Diğer taraftan bu tanrı, ses benzerliği açısından benzer bir tanrı adı olarak, İtalya'nın Brescia yöresinde ele geçen bir adak üzerindeki Latin tanrısı *Surgasteus Magnus* ile de ilişkilendirilebilmektedir.⁵³² Ancak Brescia'daki bu tanrı kültüne ait bir tapınak tespit edilememiştir.

Tios'da Domitianus, Traianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Lucius Verus ve Geta dönemlerine ait kent sikkeleri üzerinde Zeus Syrgastes tasvirleri görülür (**Lev. 36-37**). Severus Aleksander Dönemi'ne ait bir Tios kent sikkesinin arka yüzünde görülen, bir tapınağın içindeki heykel Zeus tasviri olarak yorumlanmaktadır (**Lev. 34: b**).⁵³³ Özellikle bu sikkedeki Tanrı Zeus ile birlikte bir tapınak tasvir edilmiş olması nedeniyle, kent akropolünde açığa çıkartılan tapınağın büyük olasılıkla Zeus Syrgastes'e atfedildiği düşünülmektedir.⁵³⁴

Tios'dan çok uzakta olmayan Karabük'ün Yenice İlçesi'nde ele geçen Roma Dönemi'ne tarihlenen bir yazıtta (**Lev. 13: b**), Tanrı "Syrgastios" adına bir *agon*⁵³⁵ düzenlendiği ve bu *agon*'un *agonothetes*'liğini⁵³⁶, Antiokhos adındaki birinin yaptığı öğrenilmiştir.⁵³⁷ Tios kenti ile bağlantılı kabul edilen⁵³⁸ Yenice'de ele geçen bu metinden öğrenildiği kadarıyla, Syrgastes/Syrgastios adına *agon*'ların düzenlenmiş olması, kentte bu tanrıya büyük önem verildiğini göstermektedir.

⁵³¹ Saprykin 2010: 467.

⁵³² B. Öztürk 2013a: 331-332.

⁵³³ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 137.

⁵³⁴ Baran-Dirlik-Kendirci 2015: 137; Kortanoğlu 2013: 222; B. Öztürk 2001: 131; Yıldırım 2017: 218.

⁵³⁵ *Agon*: Antik tiyatro yarışmaları.

⁵³⁶ *Agonothetes*: Tiyatro oyunlarını düzenleyen kişi.

⁵³⁷ B. Öztürk 2013a: 331.

⁵³⁸ B. Öztürk 2012a: 201

4.3. Phrygia Tanrıçası Kybele

Bolluk ve bereket tanrıçası olan Kybele, ana tanrıça özelliği ile Anadolu'nun en köklü tanrıçalarından biridir.⁵³⁹ Tanrıçanın Anadolu'daki merkezi olan Eskişehir yakınlarındaki Pessinus, tanrıçanın önemli bir kült merkezidir.⁵⁴⁰

Tios'da Kybele tasvirleri MS 3. yüzyıla tarihlenen Gordianus (MS 238-244) dönemi sikkeleri üzerinde görülür (**Lev. 39: c**).⁵⁴¹ Bu sikkeler üzerinde Kybele, alışageldiği gibi başında yüksek bir polos tipi başlıkla ve uzun kıyafetli olarak tahtta otururken, bir elinde *patera* tutarken yanında kutsal hayvanı aslan ile birlikte tasvir edilmiştir. Bölgenin doğusunda, Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Tokat ve Ordu çevresinde pişmiş topraktan Kybele heykelciklerinin ele geçmiş olması, bölgenin doğusunda da Kybele inancının güçlü ve yaygın olduğunu göstermektedir.⁵⁴²

Tios ve çevresinden şimdiye kadar elde edilen arkeolojik bulgular sadece Kybele kültü ile ilgilidir. Bereket Tanrıçası Kybele ile birlikte tanrı çiftini tamamlayan yerel tanrılardan biri olan Attis kültüne işaret eden bulgular her ne kadar Tios ve yakın çevresinden henüz bilinmese de Tanrı Attis ve Ay Tanrısı Men Pharnakau Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'nde de önemli bir yere sahiptir (**Tablo 1**). Özellikle Attis kültü Kybele'nin yayıldığı tüm Karadeniz havzasında görülmektedir.⁵⁴³ Benzer şekilde Phrygia tanrı ve tanrıçaları arasında önemli bir yere sahip olan Ay Tanrısı Men kültü de özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde önemli bir yere sahipken, Tios ve çevresinde bu kültü ait bulgular henüz

⁵³⁹ Bu tanrıça Kültepe tabletlerinde *Kubaba*, Hititlerde *Hepat*, Lydialılarda *Kybebe* ve Phrygialılarda *Kybele*, Romalılarda ise *Magna Mater* (Büyük Ana) olarak geçer (Erhat 1984: 200-201).

⁵⁴⁰ Tasvirlerde genellikle tahtta oturan ve bazen yanlarında aslan ve leopar olan bir kadın şeklinde ya da bir ya da iki leoparın üzerinde otururken tasvir edilmiştir. MS 6. yüzyıla ait belgelerden Kybele'nin surlu taç giymiş tanrıça Rheia ile bir tutulduğu anlaşılmaktadır (Çapar 1978: 183)

⁵⁴¹ Arslan 2011: Fig. 69; B. Öztürk 2013a: 333.

⁵⁴² Kaymakçı 2012: 87-88, res. 13-14; Şenyurt-Akçay-Bulut 2016: 138, res. 11; 2018: Res. 11-14.

⁵⁴³ Vermaseren 1989: 4, 89, 100, 103, 167, 197, 244, 276, 282, 290, 302, pl. CI. Attis, bereket, tahıl ve doğanın yenilenmesi ile ilgili bir Anadolu tanrısı olarak kabul edilmektedir (Saprykin 2010: 490). Özellikle Trakya'da bu tanrı genellikle Trak başlıklı olarak ayakta ya da bir horoz üzerinde otururken tasvir edilmiştir (Saprykin 2010: 490; Vermaseren 1989: Pl. CIII-CXXXIX, CXL). Balkanlar'da Attis'in Kybele ile birlikte betimlendiği tasvirlerde, Attis'in yerine Trakya'nın diğer önemli bir tanrısı olan Heros ile birlikte gösterilmiş olması Attis'in Heros ile özdeşleştirildiğini ortaya koyar (Vermaseren 1989: Pl. CVI: no. 446).

saptanmamıştır.⁵⁴⁴ Pontus Bölgesi'nde I. Pharnaces dönemi krali sikkeleri üzerinde Attis, Mithra, Hermes, Dionysos, Zeus Epikarpios, Zeus Stratios ve Serapis tasvirleri ya da atribüleri ile birlikte Ay Tanrısı Men Pharnakou betimleri de yer alır.⁵⁴⁵ Phrygialılar'ın bu üç tanrısı, Kütahya, Eskişehir ve Ankara arasındaki çekirdek Phrygia Bölgesi'nden Anadolu'nun diğer bölgelerine yayılmıştır. Phrygia kültürü ve dini, ırmak yatakları boyunca uzanan vadilerle Orta Anadolu'dan Batı Karadeniz'e yayılmış olmalıdır. Özellikle Orta Karadeniz Bölgesi'nde Phrygia dininin etkileri MÖ 7. yüzyıldan itibaren görülür.⁵⁴⁶

4.4. Doğu Kökenli Tanrı ve Tanrıçalar

Helenistik ve Roma dönemlerinde Anadolu ile Mısır ve Suriye coğrafyaları arasında kültürel ilişkilerin artmasının bir sonucu olarak Mısır tanrıları Serapis ve İsis kültleri ile, Suriye-Doğu Akdeniz'den Anadolu'ya yayılmış olan Theos Hypsistos kültü Tios ve çevresinde de tapınım görmüştür (**Tablo 1**). Bu tanrılar ile ilgili bulgular Tios ve yakın çevresi dışında özellikle Orta Karadeniz Bölgesi'nde daha fazladır. MÖ 3. yüzyılın ilk yarısından itibaren *Sinope*'de (Sinop) ortaya çıkan Mısır kültlerinin özellikle MÖ 1. yüzyıldan sonra tüm Anadolu'ya yayıldığı kabul edilmektedir.⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ Men kültü, özellikle Pontus Krallığı'nda kabul görmüş ve I. Pharnakes zamanında (MÖ 185-170) Tokat iline bağlı Niksar ilçesine yerleştirilen *Kaberia/Neokaisareia* antik kentinde bu tanrıya adanan, kendi arazisi, köleleri ve başrahibi olan bir tapınak inşa edilmiş, Pontus kralları göreve geliş yeminlerini bu tapınakta yapmıştır (B. Öztürk 2010b: 45; Saprykin 2010: 490). Bu tapınak aynı zamanda Ay Tanrıçası Selene'ye de adanmıştır.

⁵⁴⁵ Bkz. Saprykin 2010: 490. Men tasvirlerde başında ay biçimli Phrygia şapkası ile ya da bazen sekiz kollu yıldız ile betimlenirken, tanrının en önemli atribüsü erkeklik uzvudur (Saprykin 2010: 490). Sekiz kollu yıldız ve ay biçimli Phrygia şapkası aynı zamanda Ay Tanrıçası Selena'nın da sembolleridir. Diğer taraftan sekiz kollu yıldız, Pers tanrısı Mithra'nın da atribülerinden biridir. Coğrafyacı Strabon da eserinde Pontus Bölgesi'nde Men kültürünün önemine işaret etmiş ve Men kültürünün bölgede Pontus kralı I. Pharnaces'in krallığı döneminde yaygınlaştığını belirtmiştir (Strabon *Geographika*, XII.3.31). Men kültü izleri *Kaberia/Neokaisareia* dışında *Amisos* (Samsun), *Amaseia* (Amasya) ve *Pharnakeia* gibi başka Pontus kentlerinde te tespit edilmiş olup, Pontus krallarının göreve geliş yeminlerini Men tapınağında yapmış olması, Men kültürünün Pontus Bölgesi'ndeki önemini ortaya koyar (B. Öztürk 2010b: 45).

⁵⁴⁶ Dönmez 2010: 515-522.

⁵⁴⁷ Saprykin 2010: 495, 498.

4.4.1. İsis

Mısır Tanrıçası İsis, bölgede Serapis ile birlikte bir tanrı çiftini tamamlamaktadır.⁵⁴⁸ İsis kültü, Serapis kültü ile birlikte bölgeye yayılmış olmalıdır. Sinop'da ele geçen, Tioslular'a ait bir adak stelinde adı geçen tanrılar arasında Serapis ile birlikte İsis adı da geçer (**Lev. 14: a-b**). Özellikle bölgenin doğusunda, Orta Karadeniz Bölgesi'nde İsis, *Amisos* sikkelerinde Serapis ile birlikte bir tanrı çifti halinde betimlenirken, *Sinope*'de (Sinop) MS 2. yüzyıla tarihlenen bir mezar steli üzerindeki yazıtta İsis adı geçer.⁵⁴⁹ Benzer biçimde, *Amisos*'da (Samsun) ise MÖ 2-1. yüzyıllara ait bronz madalyonlar üzerinde Serapis ile birlikte gösterilirken, pişmiş topraktan protomlar ya da uzun kıyafetli figürinler halinde de karşımıza çıkar.⁵⁵⁰ İsis protomları, dalgalı saçlı, uzun kıyafetli, bazen çiçekli diademli ve önünde sunulan meyvelerle birlikte tasvir edilmiştir.

4.4.2. Serapis/Sarapis

Mısır'ın Yeraltı Tanrısı olan Serapis/Sarapis, antik kaynaklara göre Mısır firavunu I. Ptolemaios (MÖ 367-283) bir rüya görmesi üzerine Mısır'a gelen Yunanlılar ile yerli halkı kaynaştırmak için Aleksandreia'da bir ortak tapınak inşa ettirmiş, *Sinope*'deki (Sinop) Zeus Dis Tapınağı'ndaki tanrı heykelini satın alıp bu tapınağa getirerek tanrıyı Serapis/Sarapis olarak adlandırmıştır.⁵⁵¹

Tios kentinde darp edilen MS 3. yüzyıla ait Elegabal dönemi (MS 218-222) sikkesi üzerinde Serapis tasvirinin yer alması, bir Mısır tanrının Tios kentinde de tapınım görmüş olabileceğini ortaya koymaktadır (**Lev. 39: d-e**). Tios sikkesi üzerine

⁵⁴⁸ Mısır pantheonunda Osiris'in eşi ve kız kardeşi olarak geçen İsis, kader, bereket ve aşk tanrıçasıdır (Saprykin 2010: 492). Aynı zamanda yeraltı dünyasının da tanrıçası olan İsis, bu yönüyle Yunan pantheonundaki Demeter ya da kızı Kore-Persephone ile bir tutulurken, kader tanrıçası ve insanları kötülüklerden koruyan tanrıça özellikleri ile de Tykhe'ye de benzetilmektedir (Saprykin 2010: 493-494).

⁵⁴⁹ Saprykin 2010: 493.

⁵⁵⁰ Saprykin 2010: 493, fig. 18.

⁵⁵¹ B. Öztürk 2010b: 45.

Yeraltı Tanrısı Serapis, tahtta otururken, sola dönük, sol elinde asa, önünde Kerberos ile birlikte tasvir edilmiştir.⁵⁵²

Sarapis/Serapis, Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Pontus'da kabul ve tapınım görmüştür. Bununla birlikte, Serapis'in Zeus ile özdeşleştirilerek Tios gibi tüm Karadeniz kentlerinde tapınım görmüş olduğu düşünülmektedir.⁵⁵³ Sinop'da, Müzesi'nin bahçesinde yapılan kazılarda, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir *Sarapaion* (Serapis Tapınağı) kalıntısı açığa çıkartılmıştır.⁵⁵⁴

Serapis/Sarapis kültü özellikle Karadeniz Bölgesi genelinde daha çok Zeus kültü ile birleştirilerek “Zeus Serapis” şeklinde karşımıza çıkar.⁵⁵⁵ Bu tanrı Yunan pantheonundaki Zeus dışında, yeraltı tanrısı Hades ve Mısır pantheonundaki Osiris ile de özdeşleştirilmektedir.⁵⁵⁶

4.4.3. Theos Hypsistos

“En Yüce Tanrı” anlamına gelen Theos Hypsistos⁵⁵⁷ kültü Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'da yaygınlaşmıştır. Öztürk'e göre Theos Hypsistos Yahudi inancının ve tek tanrıcılığın öncüsü kabul edilmektedir.⁵⁵⁸ *Amastris* (Amasra) ve *Sinope* (Sinop), kentlerinde ele geçen ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne

⁵⁵² *Amisos* (Samsun) ve *Sinope* (Sinop) sikkelerinde Serapis, İsis ile birlikte, ayaklarının önünde uzanan Kerberos köpeği ile betimlenirken, *Trapezus* (Trabzon) sikkelerinde Serapis ayakta ve palmye dalı ya da bir asa ile gösterilmiştir (Saprykin 2010: 493). *Trapezus* sikkelerinde farklı olarak Kerberos köpeği görülmez.

⁵⁵³ Bkz. Saprykin 2010: 494. Yazılı kaynaklardan ve kalıntılardan *Sinope* (Sinop) ve *Amasia*'da (Amasya) tapınakları bulunduğu bilinen Serapis/Sarapis kültürünün bölgede, *Amisos* (Samsun), *Diakopere* (Amasya-Gümüşhacıköy) ve *Trapezous* (Trabzon) kentlerinde de tapınım görmüş olabileceği düşünülmektedir (B. Öztürk 2010b: 45; Saprykin 2010: 492-498).

⁵⁵⁴ B. Öztürk 2010b: 45, 47; Dönmez 2010: 523. Açığa çıkartılan ve MS 4. yüzyıla tarihlendirilen dikdörtgen planlı tapınak yapısı içinde Serapis figürinleri ele geçmiştir (Saprykin 2010: 497). Sinop çevresinden, pişmiş topraktan yapılmış olan, Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen bir Serapis başı da bilinmektedir (B. Öztürk 2010 b: 47, alt). Bu örnekte Serapis, yüksek silindirik başlıklı, dalgalı saçlı ve sakalsız olarak betimlenmiştir

⁵⁵⁵ B. Öztürk 2010b: 44.

⁵⁵⁶ Saprykin 2010: 492, 496.

⁵⁵⁷ “Hypsistos” adı daha önce Zeus adı ile birlikte anılırken, daha sonra Doğu Akdeniz Bölgesi tanrısı olan Theos Hypsistos olarak görülür. Hypsistos inancı özellikle MS 1. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yayılmaya başlamış olup, Anadolu'da ele geçen ve MS 4. yüzyıla kadar tarihlenen birçok yazıt üzerinde Hypsistos adı ile karşılaşmıştır (Şahin – Emin 2017: 127).

⁵⁵⁸ B. Öztürk 2010b: 47; 2011: 491; 2013a: 491.

tarihlenen, Theos Hypsistos adı geçen Yunanca yazıtlı adaklar, Karadeniz Bölgesi'nde Yahudi varlığına ve Yahudi inancına işaret eder.⁵⁵⁹ Tios gibi Karadeniz kentlerindeki Yahudi inancı, olasılıkla kentlerin ticari ve ekonomik merkezler olması nedeniyle uzak bölgelerden de tüccarların bu kentlere gelmiş olmasıyla açıklanabilir. Bu tanrı pagan inancında Zeus ile de özdeşleştirilerek Zeus Hypsistos olarak da anılmıştır.⁵⁶⁰

Robert tarafından 1937 yılında yapılan yayında Tios'da bulunduğu belirtilen, ancak çizimi ve fotoğrafı yayımlanmadığı gibi nerede olduğu da bilinmeyen bir adak yazıtının Theos Hypsistos'a adandığı anlaşılmaktadır.⁵⁶¹ Metinden, adağın Oclatianus Domitianus adında bir Roma vatandaşının tarafından Theos Hypsistos'a adandığı ifade edilmiştir. Bu yazıt, bir ticaret merkezi olan Tios'a Doğu'dan gelen insan toplulukları arasında Yahudi kökenli olanların da bulunduğu ve Theos Hypsistos'un da bölgede tapınım gördüğüne işaret etmektedir.

4.5. *Dea Roma* (Roma Tanrıçası)

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Roma'nın hakimiyetine giren geniş coğrafyada olduğu gibi Tios'un içinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi ve çevresinde de *Dea Roma* (Roma Tanrıçası) inancı yayılmıştır (**Tablo 1**).

Dea Roma kültü en erken MÖ 2. yüzyıldan itibaren, henüz Geç Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Doğu'nun özellikle Ege kıyılarındaki Yunan şehirlerine yayılmaya başlamış, Roma İmparatorluk Çağı'nda ise Roma Tanrıçası geniş bir coğrafyada kabul görmüştür.⁵⁶²

⁵⁵⁹ B. Öztürk 2010b: 47.

⁵⁶⁰ B. Öztürk 2013a: 334.

⁵⁶¹ Robert, 1937: no. 12.

⁵⁶² Bkz. Raycheva 2015: 23. Ancak Trakya'nın sahil kentleri ile iç bölgelerde yer alan şehirlerinde olduğu gibi, bu kültürün yayılımı ve *Dea Roma*'nın tapınılan tanrı ve tanrıçalar arasındaki statüsü ve önemi şehirden şehire farklılık göstermiştir (Raycheva 2015: 23-29). Örneğin Trakya Bölgesi'nin sahil kesimlerinde bu kült oldukça güçlüyken, iç bölgelerde güçlü yerel inançlara sahip kentlerde çeşitli imparatorluk tapınımları yapılsa da Roma Tanrıçası çok popüler olmamıştır. Tanrıça'ya tapınımın önemli olduğu yerlerde ele geçen MS 2-3. yüzyıllara ait adak yazıtları üzerinde Tanrıça Roma adı daha çok Zeus, Dionysos ve Maroneia'nın kurucusu kabul edilen yerel tanrı Moron gibi önemli tanrılarla birlikte geçmiştir (Raycheva 2015: 25, 28-29, fig. 1-2, table 16; Şahin – Emin 2017: 124).

Roma İmparatorluk Çağı'nda *Dea Roma* tapınımı da Karadeniz Bölgesi'nde önem kazanmış, özellikle Tios çevresindeki *Herakleia Pontike* (Karadeniz Ereğlisi), *Amastris* (Amasra), *Klaudioupolis* (Bolu), *Hadrianoupolis* (Karabük-Eskipazar), *Pompeioupolis* (Kastamonu-Taşköprü) ile daha doğuda yer alan *Amisos* (Samsun), *Sinope* (Sinop), *Amaseia* (Amasya), *Kerasous* (Giresun), *Neokaisareia* (Tokat-Niksar) ve *Sebastaupolis* (Tokat-Sulusaray) kentlerinde bu kültlerin tapınım gördüğü, özellikle yazıtlardan “neokoros” ünvanı bahsedilen *Amaseia* (Amasya) ve *Neokaisareia* (Tokat-Niksar) kentlerinin imparatorluk kültü tapınağı yapma hakkının verildiği anlaşılmıştır.⁵⁶³

Dea Roma Kültü, Roma devlet politikası olarak Roma egemenliğindeki topraklara yayılmıştır. Öyle ki, henüz Augustus döneminde (MÖ 63 – MS 14) Roma'nın hakimiyetine giren eyaletlerdeki tapınım Tanrıça Roma ile birlikte izin veriliyordu.⁵⁶⁴ Trakya'daki Thasos gibi bazı kentlerde Tanrıça Roma, öldükten sonra tanrısallaştırılan Augustus ile birlikte tapınım görmüştür.⁵⁶⁵

Yazıtlardan, Karadeniz'deki birçok kentte tapınakları inşa edildiği ve törenleri düzenlendiği anlaşılan *Dea Roma*'nın, Karadeniz'deki hemen her Roma kentinde tapınım görmüş olabileceği düşünülmektedir.⁵⁶⁶ Genel olarak bu kült, İtalya ve Anadolu etkilerinin olduğu yerleşmelerde daha fazla yayılmıştır.⁵⁶⁷ Tios kentinde *Dea Roma* kültü ile ilgili kesin bir bulgu bulunmasa da bölgedeki deniz kıyısında yer alan, diğer ticaret merkezlerinde olduğu gibi Tios'da da bu kültlerin bulunması güçlü olasılıktır.

Dea Roma'nın Tios'un içinde bulunduğu Batı Karadeniz Bölgesi'nde tam olarak ne zaman tapınım görmeye başladığı bilinmemektedir. Komşu Trakya Bölgesi'nde bu kültün, MÖ 168 yılında Roma Konsülü Paulus Aemilius'un Makedonya kralı V. Philippos'un oğlu Persuas'a karşı kazandığı Pydna Savaşı

⁵⁶³ B. Öztürk 2010b: 48.

⁵⁶⁴ Şahin – Emin 2017: 125, dipnot 42.

⁵⁶⁵ Şahin – Emin 2017: 125, dipnot 42.

⁵⁶⁶ B. Öztürk 2010b: 48.

⁵⁶⁷ Raycheva 2015: 29.

sonrasında başladığı düşünülmektedir.⁵⁶⁸ Daha geç dönemde Roma hakimiyetine giren Tios ve çevresinde ise bu kült olasılıkla daha geç kabul görmüştür.

Tios kenti, Roma İmparatoru Traianus zamanında (MS 98-117) Pompeius'un 63 yılında Amisos'daki zaferle VI. Mithradates'in Pontus Krallığı'na son vermesinden sonra kesin olarak Roma hakimiyetine girmiştir.⁵⁶⁹ Buna göre, Tios ve çevresinde *Dea Roma* inancı MS 2. yüzyılın başlarında kabul görmeye başlamış olmalıdır.

⁵⁶⁸ Şahin – Emin 2017: 123.

⁵⁶⁹ B. Öztürk 2008: 69; 2011: 487; Doğancı 2013: 169-171; 2017: 74-77; Hojte 2006: 15-16; Kaya 1998: 165-169; Madsen 2010; Oktan 2008: 48-55.

5. SONUÇ

Tios ve yakın çevresinde yer alan Zonguldak, Bartın, Karabük, Bolu ve Düzce illerini kapsayan bölgedeki kültürlerle ilgili arkeolojik ve epigrafik bulgular sayıca çok fazla olmasa da mevcut örnekler bölgenin zengin kültürlere sahip olduğunu göstermektedir. Batı Karadeniz Bölgesi'nin önemli bir kısmını içine alan bu bölgede, Helenistik ve Roma dönemlerine ait kültürler ile ilgili bilgilerimiz az sayıdaki epigrafik malzeme, kent sikkeleri, adak stelleri ve heykel/heykelcikler dışında antik yazarların aktardıklarına dayanmaktadır. Batı Karadeniz Bölgesi kıyı şeridinde yer alan önemli kıyı kentlerinin modern yerleşmelerin altında kalmış olması ve arkeolojik kazı çalışmalarının henüz çok yetersiz olması nedeniyle kültürler hakkındaki bilgilerimiz yeterli düzeyde değildir.

Tez kapsamında değerlendirilen bölgede tapınaklar sadece Tios ve Düzce'deki Prusias ad Hypium kentlerinden bilinmekle birlikte, sadece Tios Akropolü'ndeki tapınak yapısı arkeolojik kazılarla ortaya çıkartılmıştır. Ancak geç dönemlerde büyük ölçüde tahrip edilmiş olduğundan hangi planda yapıldığı ve hangi tanrıya adandığı konularının tartışmalı olması nedeniyle tapınak bölgedeki kültürlerle ilgili somut bilgiler vermemektedir. Her ne kadar Tios'un Miletoslular tarafından kurulmuş olması ve tapınağın denizden görülebilen bir konumda yer alması nedeniyle Aphrodite'ye adanmış olabileceği de göz önünde bulundurulsa da bir Tios kent sikkesi üzerinde yer alan tapınak tasviri önünde Zeus heykelinin betimlenmesi (**Lev. 34: b**) ve bölgedeki Zeus ve Zeus ile özdeşleştirilen yerel tanrı kültürlerinin güçlü olması nedeniyle tapınağın Zeus'a adanmış olması daha güçlü bir olasılık gibi görünmektedir. Prusias ad Hypium'da yol çalışmaları sırasında tespit edilen ve kısmen tahrip edilen tapınak yapısında ise henüz arkeolojik kazılar yapılmamış olduğundan, henüz bu tapınakla ilgili bilgilere sahip değiliz. Bununla birlikte Tios ve Prusias ad Hypium gibi merkezlerdeki tapınakların varlığı, bu bölgedeki kent yerleşmelerinde, olasılıkla önde gelen Yunan ve yerel tanrılara adanmış başka kültür yapıları da inşa edilmiş olabileceğini ortaya koymaktadır.

Tios'un içinde bulunduğu Batı Karadeniz kıyı şeridi, bir taraftan deniz yoluyla dış dünyaya açılırken, başta Filyos ve Melen ırmaklarının açtığı kuzey-güney

yönünde uzanan vadilerle Phrygia, Kappadokia gibi iç bölgeler ile de bağlantılar içinde olmuştur. Bunun sonucu olarak, bir taraftan Ege dünyasındaki Yunan pantheonu ile birlikte yerel Anadolu kültleri de Tios'da tapınım görmüştür. Her ne kadar Tios ve çevresindeki kült bulgularının büyük çoğunluğu MS 2-4. yüzyıllar arasına, Roma Dönemi'ne tarihlense de bölgenin MÖ 7. yüzyıldan itibaren İon kolonizasyonu ile Hellenize edilmesi ile birlikte Yunan tanrıları bölgede hâkim inancı oluşturmuştur. Yunan pantheonunun hakimiyeti Roma Dönemi boyunca da devam etmiştir.

Tios'daki ve çevresindeki görsel sanat eserlerine baktığımızda, Yunan pantheonu, yerel tanrı ve tanrıçalar, Phrygia tanrıçası Kybele ile Mısır ve Suriye'ye özgü olan Doğu tanrı ve tanrıçalarına (**Tablo 1**) ait tasvirler ikonografik açıdan tümüyle antik Yunan ve Roma sanatı etkilerini yansıtır. Özellikle Yunan pantheonundaki tanrı ve tanrıçaları antik Yunan sanatından bilinen üslupta ve alışagelmış kıyafetleri, Eros, Nike ve Pan gibi yardımcıları ve atribüleri ile birlikte tasvir edilmiştir.

Arkeolojik bulgulara göre Tios ve çevresindeki en erken tanrılar olarak, MÖ 5. yüzyıldan itibaren Zeus ve Zeus ile özdeşleştirilen Zeus Stratios ile MÖ 1. yüzyıldan itibaren Tanrıça Athena ön plana çıkarken, diğer Yunan tanrıları, yerel tanrılar ve Doğu kökenli tanrılar ile ilgili arkeolojik bulgular MS 1.- MS 4. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir (**Tablo 1**). Yunan tanrı ve tanrıçaları arasında yer alan Asklepios, Demeter, Dionysos, Helios ve Poseidon kültlerinin varlığı MS 1. yüzyıldan itibaren arkeolojik bulgularla ortaya konarken, Aphrodite, Apollon, Ares, Hera, Hermes, Hestia, Nemesis, Nike, Pan ve Tykhe MS 2. yüzyıldan itibaren MS 4. yüzyıla kadar olan dönem içinde görülür. İlk bulguları MS 1. yüzyıla tarihlenen Zeus Syrgastes dışında yerel tanrı grubu içinde yer alan Glykon, Heros, Hosias kai Dikaios, Irmak Tanrıları, Meter Theon ve Tios Şehir Tanrıçası da benzer biçimde MS 2-4. yüzyıllar arasına tarihlenen sikkeler, adak yazıtları ve heykeltıraşlık eserleri üzerinde karşımıza çıkar. Doğu kökenli tanrılar arasında yer alan Mısır tanrıları Serapis ve İsis ile ilgili bulgular ise MS 1-2. yüzyıllara aitken, daha sonra ortaya çıkan Theos Hypsistos MS 3-4. yüzyıllarda bölgede görülmektedir. *Dea Roma* kültü ise Roma İmparatorluğu'nun

bölgede hakimiyet kurduğu MS 2-4. yüzyıllarda Karadeniz geneline yayıldığı gibi Tios ve çevresinde de kabul görmüş olmalıdır.

Yunan tanrıları arasında Karadeniz Bölgesi genelinde olduğu gibi Tios kentinde de Zeus, Dionysos ve Asklepios daha ön plandadır. Görsel sanat eserleri ve yazıtların büyük bölümünün tanrı Zeus ile ilgili olması, Yunan pantheonunda olduğu gibi bölgede de Zeus kültürünün çok önemli olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Tios sikkeleri (**Lev. 24-26**) üzerinde sıkça kurucu/*ktistes* epiteti ile gösterilen antik kaynaklarda Rahip Tios ile birlikte kentin kurucusu sayılan Dionysos, Tios kentinin en önde gelen tanrıları arasındadır. Asklepios ise Glykon kültü ile birlikte genel olarak Batı Karadeniz Bölgesi'nde önemli bir yere sahip görünmektedir.

Zeus, Dionysos ve Asklepios dışında, görsel malzemeye sahip buluntular üzerinde sık betimlenen Apollon, Aphrodite ve Hermes de önemli bir yere sahip görünmektedir. Karadeniz sahilinde, ırmak yoluyla iç bölgelerle de güçlü bağlantıları olan Tios kentinin bir ticaret ve ekonomi merkezi olma özelliğine uygun olarak, Dionysos, Hermes ve Poseidon'un kent sikkeleri üzerinde sık betimlendiği görülmektedir. Ticaretin ve tüccarların koruyucu tanrısı Hermes, bölgenin önde gelen tarım ürünlerinden biri olan üzümle ve şarapla bağlantılı olan Dionysos ve yine bölgenin önemli bir ekonomik kaynağı olan deniz ve deniz ürünleri ile bağlantılı olan Poseidon, kentin kültlerinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Yunan tanrıları dışında yerel tanrı ve tanrıçaların da (**Tablo 1**) Tios şehri kültlerinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Ancak bu tanrı ve tanrıçaların tasvirlerine ve özelliklerine bakıldığında, yerel adlar taşımakla birlikte büyük ölçüde Yunan tanrı ve tanrıçalarının özellikleri taşıdıkları ve Yunan tanrıları ile özdeşleştirildikleri görülmektedir. Bu tanrılar arasında yer alan Trakya ve Batı-Orta Karadeniz bölgelerinde baş tanrı konumundaki yerel tanrılar olan Syrgastes / Syrgasteios ve Stratios'un Yunan pantheonunun baş tanrısı Zeus ile özdeşleştirilmiş ve Zeus Syrgastes ve Zeus Stratios isimlerini almıştır. Tios kenti ve çevresi ile ilgili adaklar ve kent sikkeleri, Zeus Syrgastes'in bölgede daha önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Tios'un hemen yakınlarında yer alan Amasra'da ele geçen bir kabartma (**Lev. 2: c**) üzerinde Zeus Stratios'un betimlenmiş olması, Orta Karadeniz

Bölgesi'nde olduğu gibi Tios çevresinde de bu tanrının kabul gördüğünü göstermektedir.

Yerel tanrı/tanrıça grubu arasında yer alan ve Zonguldak'tan bir yazıt üzerinde de geçen Meter Theon (**Lev. 13: a**) ise Anadolu'da geçmiş binlerce yıl öncesine dayanan Ana Tanrıça inancının Anadolu genelinde olduğu gibi Tios ve çevresinde de devam ettiğine işaret eder.

Tios ve çevresinde tapınım gören yerel tanrılardan Zeus Stratios, Heros ve Hosios kai Dikaios Trakya'da da tapınım gören önemli tanrılar arasındadır. Trakya tanrılarının özellikle Batı Karadeniz Bölgesi'nde de kabul görmesinde, olasılıkla her iki bölgenin birbiri ile olan coğrafi yakınlığı ve güçlü kültürel bağlantıları etkili olmalıdır. Kahramanlar Kültü'nün de her iki bölgede önemli olması bu açıdan şaşırtıcı değildir.

Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Batı Karadeniz'de Kahramanlar Kültü içinde Herakles ön plana çıkmaktadır. Herakles her ne kadar yarı tanrı yarı insan bir kahraman ise de mitolojik anlatıma göre Herakles'in *Herakleia Pontike*'de (Karadeniz Ereğlisi) bir mağaradan yer altına inerek Kerberos'u çıkarması ve Karadeniz ile olan bağlantısı, Herakles'i Karadeniz havzasında önemli bir yere oturtmuştur. Bölge genelinde olduğu gibi Tios ve çevresinde de Herakles, yerel özellikler ile tapınım gören kültürler arasında yer almış olmalıdır.

Tios ve çevresi dışında, tüm Karadeniz Bölgesi'nde, olasılıkla MÖ 7. yüzyıldan itibaren Afyon, Kütahya ve Ankara arasındaki Phrygia'da hâkim olan Phrygia kültürleri de kabul görmüştür. Phrygia tanrı ve tanrıçaları arasında yer alan ve Anadolu'nun yerel ve en köklü tapınımları arasında yer alan Kybele kültü geniş bir yayılım göstermiştir. Diğer taraftan, Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda, özellikle Pontus Bölgesi'nde Pers tanrı ve tanrıçalarına tapınıldığı bilinmekle birlikte, Tios ve yakın çevresinde Pers kültürleri ile ilgili somut bulguya henüz rastlanmamıştır.

Roma İmparatorluk Çağı'nda Anadolu ve diğer bölgelerin genelinde olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'nde de *Dea Roma* (Roma Tanrıçası) ile birlikte Doğu kökenli Mısır ve Suriye tanrılarında da tapınım başlamıştır. Robert tarafından yayınlanan ancak

nerede olduğu bilinmeyen Doğu Akdeniz tanrısı Theos Hysistos'a adanmış olan bir adağın⁵⁷⁰ varlığı, Roma İmparatorluk Çağı'nda Tios'un bir ticaret merkezi olması ile birlikte Doğu ile kurulan ekonomik ve kültürel ilişkilerinin bir sonucu olarak, farklı ve uzak bölgelere ait kültlerin de Tios ve çevresinde kabul gördüğünü göstermektedir.

⁵⁷⁰ Robert, 1937: no. 12.

ANTİK KAYNAKLAR

Aelianus, *Poikiles Historias*

Claudius Aelianus, *Poikiles Historias (Varia Historia)*, Chicago: Ares, 1995.

Ammianus Marcellinus

Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri*, Çeviren: J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, Cambridge, London, 1935–1939.

Arrianos

Arrianos, *Arriani Periplus Ponti Euxini / Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, Çeviren: Murat Arslan, İstanbul: Odin Yayıncılık, 2005.

Athenaios, *Deipnosophistai*

Naucratisli Athenaios, Deipnosophistai (Deipnosofist), Çeviren : C. B. Gulick, London: The Loeb Classical Library, 1927–1933.

Constantinus Porphyrigos, *de Legatibus*

Constantinus Porphyrigos, *Excerpta historica iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta, vol. 1: excerpta de legationibus*, Berlin 1903.

Diodorus, *Diodoros Siculus*

Diodoros Siculus, *Bibliothèque Historik (Diodorus of Sicily)*, Çeviren: C. H. Oldfather – C. L. Sherman – C. B. Welles – R. M. Geer – F. R. Walton, I-XI, London, New York 1947–1970 (The Loeb Classical Library).

Georgios Pachymeres

Georgios Pachymeres, *Georgios Pachymeres History: Georges Pachymeres Relations Historiques*, Derleyen: A. Failler, Çeviren V. Laurent, Paris 1984.

Lucianus, *IV Alexander*

Lucianus, *Lucian IV: Aleksander The False Prophet*, Çeviren: A. M. Harmon, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1925, 1961.

Memnon *FGH*

Herakleialı Memnon., *Die Fragmente der griechischen Historiker*, I–XV, Çeviren: F. Jacoby, Berlin, Leiden, 1923–1969.

Plinius Epistula

Plinius Caecilius Secundus, *Plinius Epistulae: Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, 10. Kitap, Çeviren: Ç. Dürüşken – E. Özbayoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Plinius Maior, *Naturalis Historia*

Gaius Plinius Secundus Maior, *Pliny Natural History I: Praeatio, Libri, I, II*, Çeviren: H. Rackham, Cambridge, London: Harvard University Press, William Heinemann Ltd.

Polybius, *Historiae*

Polybius, *Historiae*, Çeviren: W. R. Paton, The Loeb Classical Library, London, New York, 1922, 1927.

Pomponius Mela

Pomponius Mela, *Geographie de Pomponius Mela*, Çeviren: M. Louis Baudet, Derleyen: C. L. F. Panckoucke, Paris: Rue des Poiteving, 1843.

Pseudo-Skylaks, *Periplous*

Pseudo-Skylaks, *Periplous*, Çeviri: Murat Arslan, *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1-2, 2012, s. 239-257. http://proje.akdeniz.edu.tr/mcri/mjh/2-1/MJH-20-Murat_Arslan-Pseudo_Skylaks_Periplous.pdf, 20.03.2018.

Ptolemaeus, *Geographia*

Claudius Ptolemaeus, *Geographia*, I-III, Derleyen: F. A. Nobbe, Leipzig, 1843-1845.

Stephanos Byzantios, *Ethnika*

Stephani Byzantii, *Ethnicorum, Quae supersunt ex recensione Augusti Meinekii*, Berolini 1849.

Strabon *Geographika*

Strabon, Coğrafya: Anadolu (Kitap XII, XIII, XIV), Çeviri: Adnan Pekman. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

Ksenophon, *Anabasis*

Ksenophon, *Anabasis: Onbinlerin Dönüşü*, Çeviren: Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1984.

MODERN KAYNAKLAR

Adak vd 2008

Mustafa Adak – N. Eda Akyürek-Şahin – Mustafa yaşar Güneş, “Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis)”, *Gephyria* 5, 2008, 73-120.

Aksoy – Yıldırım 2017

Erman Aksoy – Şahin Yıldırım, “Rise and Fall of Tios-Tieion”, *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering*, 245, 2017, s. 1-10,
<http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/245/7/072013>, 01.03.2018.

Akyürek-Şahin 2004

N. Eda Akyürek-Şahin, “Anadolu’da Hosios kai Dikaios Kültü (Kutsal ve Adil Tanrı)”, *Arkeoloji ve Sanat*, 118, 2004, s. 1–18.

Akyürek-Şahin 2012

N. Eda Akyürek-Şahin, “Bithynia'dan Yeni Zeus Bronton Adakları”, *Olba* 20, 2012, s. 345-382.

Akyürek-Şahin – Uyar 2012

N. Eda Akyürek-Şahin – Sadi Uyar, “Tios Teritoryumu’ndan (Doğu Bithynia) Yeni Bir Kurşun Ağırlık”, *Antik Çağ Yazıları*, 1, 2012, s. 151–164.

Altınoluk 2010

Sencan Altınoluk, *Eskiçağ’da Irmak Tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)*, Türk eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Anderson 2009

William Anderson, “Late Byzantine Occupation of the Castle at Tios”, *Anatolia Antiqua*, 17, 2009, s. 265–277.

Arslan 1992

Melih Arslan, *Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins*, Derleyenler: J. Öztürk ve C. Lightfoot, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.

Arslan 1997

Melih Arslan, “Bithynia Bölgesi Şehir Sikkeleri”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1996 Yıllığı*, 1997, s. 101–139

Arslan 2006

Murat Arslan, “Pontos’tan Karadeniz’e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar ve Gerçekler”, *Olba*, 14, 2006, s. 75–91.

Arslan – Demirtaş 2011

Murat Arslan – Kemal Demirtaş, “Arrianus’un Karadeniz Seyahati’ne İlişkin Bazı Notlar”, *Arkeoloji ve Sanat*, 137, Mayıs-Ağustos 2011, s. 89-100.

Atasoy 2013

Sümer Atasoy, “Batı Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent Kazısının Öyküsü: Filyos-Tios: Kazmalı mı?”, *Tarhan Armağanı: M. Taner Tarhan’a Sunulan Makaleler / Essays in Honour of M. Taner Tarhan*, Derleyenler: Oğuz Tekin – Mustafa H. Sayar – Erkan Konyar, Ege Yayınları, İstanbul, 2013, s. 23-35.

Atasoy 2015a

Sümer Atasoy, “Tios Kentinin Siyasi Tarihi / The Political History of Tios”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 15-27.

Atasoy 2015b

Sümer Atasoy, “Tios 2006-2012 Kazıları / The Tios Excavations 2006-2012”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 44-55.

Atasoy – Erpehlivan 2012

Sümer Atasoy – Hüseyin Erpehlivan, “Filyos – Tios Kenti: İlk Yerleşmeye Ait Keramik Buluntular”, *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Derleyen: Işık Şahin, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2012, s. 1-12.

Atasoy – Ertuğrul 2009

Sümer Atasoy – Özkan Ertuğrul, “Filyos – Tios Kazısı 2007”, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 4, 2009, s. 1–14.

Atasoy – Yıldırım 2011

Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, “Filyos – Tios 2009 Yılı Kazısı”, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 4, 2011, s. 1–16.

Atasoy – Yıldırım 2012

Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, “Filyos – Tios 2010 Yılı Kazısı”, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 2, 2012, s. 451-462.

Atasoy – Yıldırım 2015

Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım (ed.), *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015.

Avcı 1998

Sedat Avcı, “Filyos Havzasının (Karabük-Filyos Arası) Coğrafi Etüdü I: Fiziki Şartlar”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 1998, s. 217-275.

<https://www.researchgate.net/publication/274548110>, 03.032018.

Aytüre 2016

Serpil Aytüre, “Poseidon Helikonios Kültü”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,25, s. 297-305

Aytüre 2017

Serpil Aytüre, “Roma İmparatorluk Dönemi Smyrna’ında Demos ve Boule Üzerine / On Demos and Boule of Smyrna in Roman Imperial Period”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, cilt 36, sayı 62, 2017, s. 59-74.

Bağdatlı-Çam 2014

Fatma Bağdatlı-Çam, “Antik Dönemde Bartın/Parthenia”, *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 1/1, 2014, s. 3-17, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217550>, 05.03.2018.

Bağdatlı-Çam 2016

Fatma Bağdatlı-Çam, “Homeros’tan Günümüze Parthenios/Bartın Nehri”, *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve sanat araştırmaları E-Dergisi*, 3/2, 2016, s. 2-12, <http://cesmicihan.bartın.edu.tr/index.php/cesmicihandergi/article/download/160/81>, 05.03.2018.

Baran 2013

Abdulkadir Baran, “Tios/Tieion Akropol Tapınağı 2011 Yılı Çalışmaları”, *Güneş Karadeniz’den Doğar: Sümer Atasoy’a Armağan Yazılar / Lux ex Ponto Euxino: Studies Presented in Honour of Sümer Atasoy*, Derleyen: Şevket Dönmez, Hel Yayınları, Ankara, 2013, s. 1-12.

Baran – Dirlik – Kendirci 2015

Abdülkadir Baran – Nil Dirlik – Recep Kendirci, “Akropol Tapınağı 2011-2012 Yılı Çalışmaları”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios (2006-2012 Tios Kazılarının Sonuçları)*, Derleyen: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 124-159.

Bekker-Nielsen 2008

Tonnes Bekker-Nielsen, *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia* (Black Sea Studies 7), Aarhus University Press, Aarhus, 2008.

Bilir - Okan 2018

Ahmet Bilir – Emre Okan, “Sikkeler Işığında Prusias Ad Hypium’dan Pontos Euxeinos’a Nehir Taşımacılığı ve Ticari Faaliyetler”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 11, Sayı 2, Aralık 2018, s. 903-920.

Büyüksalih - Akçın - Sefercik - Karakış – Marangoz 2005

İsmail Büyüksalih – Hakan Akçın - Umut Güneş Sefercik - Serkan Karakış - Aycan Murat Marangoz, “Batı Karadeniz Sahil Bölgesindeki Filyos Nehri ve Deltasındaki Değişimlerin Zamansal CBS ile İncelenmesi”, *Ege Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalıştayı (İzmir)*, 27-29 Nisan 2005, s. 1-8.

http://www.ecognition.com/sites/default/files/215_ismail_temporal_full_paper.pdf, 05.03.2018.

Çapar 1978

Ömer Çapar, “Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 29, sayı 1-4, s. 167-189.

Çapar 1991

Ömer Çapar, “Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 15, sayı 26, 1991, s. 303-327.

Çetinkaya 2012

Mehmet Çetinkaya, “Filyos Vadisi Projesi”, *Batı Anadolu Kalkınma Ajansı (BAKKA) Projesi*, 2012, s. 1-37.

<http://www.karorsan.org.tr/images/Filyos-Vadisi.pdf>, 03.03.2018.

Demircioğlu 1970

Halil Demircioğlu, “Roma Devletinin Eyalet (Provincia) Sistemi Hakkında”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1970, s. 443-459.

Dikmen – Toruk 2017

Çiğdem Belgin Dikmen - Ferruh Toruk, “Prusias ad Hypium Antik Kenti Üzerinde Bir Yerleşim: Konuralp”, *Researcher: Social Science Studies*, cilt 5, sayı 4, s. 176-210.

Doğancı 2013

Kamil Doğancı, “Antik Kaynaklara Göre Bithynia'daki Civitas'lar”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 2013, s. 167-186,

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/272254>, 01.03.2018.

Doğancı 2014

Kamil Doğancı, “Polybius' Point of View on History and His Historiographical Method / Polybius'un Tarih Anlayışı ve Tarih Yazım Yöntemi Üzerine”, *International Journal of Human Sciences* 11/2: 1167-1180, <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3027/1387>, 24.06.2018.

Doğancı 2017

Kamil Doğancı, “Roma İmparatorluğu'nun Bithynia Pontus Eyaletinde Uyguladığı Askeri Politikalar”, *Assos Journal: The Journal of Academic Social Science / Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 56, 2017, s. 68-85, https://www.researchgate.net/publication/320024545_Roma_Imparatorlugu'nun_Bithynia_Pontus_Eyaletinde_Uyguladigi_Asker_Politikalar, 03.05.2018.

Dökü – Dinç – Şimşek 2010

F. Eray Dökü, Güven Dinç ve Fatma Şimşek, *Paflagonya Heykelleri Hakkında Notlar: Ahmet Gökoğlu Not Defterleri – I*, Ege Yayınları, İstanbul.

Dönmez 2010

Şevket Dönmez, “Sacral Monuments of the North-Central Anatolia”, *Ancient Sacral Monuments in the Black Sea*, Derleyenler: E. K. Petropoulos ve A. A. Maslennikov, Kyriakidis Brothers, Thessaloniki, s. 515-562.

Dönmez-Öztürk 2007

Filiz Dönmez-Öztürk, “Trakya Tanrıları ve Kültleri”, *Arkeoloji ve Sanat*, 125, 2007, s. 51–66.

Dönmez-Öztürk 2012

Filiz Dönmez-Öztürk, “Göynük ve Mudurnu’dan Yeni yazıtlar I”, *Mediterranean Journal of Humanities II/2*, 2012, s. 67-78.

Drakoulis 2012

Dimitris P. Drakoulis, “Regional Transformations and Settlement Network of the Coastal Pontic Provinces in the Early Byzantine Period”, *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity Aspects of Archaeology and Ancient History*, Derleyen: Gocha R. Tsetskhladze, BAR International Series 2432, Archaeopress, Oxford, 2012, s. 79-95.

Ekinci 2001

Deniz Ekinci, “Büyükdere (Filyos Nehri’nin Bir Kolu) Havzası’nın Uygulamalı Jeomorfoloji Sorunları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 36, s. 245-258.

Emir 2011

Osman Emir, “MÖ VI. Yüzyılda Samsun ve Çevresinde Kolonizasyon Faaliyetleri”, *Uluslararası Samsun Sempozyumu* (13-16 Ekim 2011), Bildiri kitabı, cilt 3, s. 663-672.

Erhat 1984

Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Esen 2003

İzzet Esen, “Antik Tios/Tieion/Villaios (Filyos) Kenti”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2002 Yılı*, 2003, s. 196–224.

French 2013

David French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, vol. 3 Milestones, Fasc. 3.4 Pontus et Bithynia, British Institute at Ankara.

Gökyıldırım 2013

Turan Gökyıldırım, “İstanbul Arkeoloji Müzeleri Koleksiyonundaki Tios Sikkeleri”, *Güneş Karadeniz’den Doğar: Sümer Atasoy’a Armağan Yazılar / Lux ex Ponto Euxino: Studies Presented in Honour of Sümer Atasoy*, Derleyen: Şevket Dönmez, Hel Yayınları, Ankara, 2013, s. 195-214.

Güner 1975

Yılmaz Güner, “Filyos Vadisinin ve Dolayının Jeomorfolojisi”, *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 18/1, s. 87-90.

Head 1911

Barclay V. Head, *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, Clarendon Press, Oxford, 1911.

Hay 1987

Bernward Josef Hay, *Particle Flux in the Western Black Sea in the Present and Over the Last 5000 Years: Temporal Variability, Sources, Transport, Mechanism*, Massachusetts Institute of Technology and the Woods Hole Oceanographic Institution, 1987 (Yayımlanmamış doktora tezi).

Hojte 2006

Jakob Munk Hojte, “From Kingdom to Province: Reshaping Pontos after the Fall of Mithridates VI”, *Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance*, Derleyen: Tonnes Bekker-Nielsen, Aarhus University Press, Aarhus, 2006, s. 15-30.

Işık 2001

Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Kalinka 1933

Ernst Kalinka, “Aus Bithynien und Umgegend”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien*, 28 Beiblatt, 45-112.

Karaca 2010

Ergün Karaca, “Filyos-Tios Kazısı 2009”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi*, 29, 2010, s. 25–26.

Karasalihoğlu 2017

Murat Karasalihoğlu, *Antikçağ'dan Bugüne Glykon Kültü*, Arkeoloji ve Sanat, İstanbul.

Karauğuz 2008

Güngör Karauğuz, “Karadeniz Ereğlisi ve Amasra Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bazı Eserler Hakkında”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 25/1: 55–64.

Kaya 1998

M. Ali Kaya, “Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIII, İzmir, 1998, s. 163-173.

Kaymakçı 2012

Salih Kaymakçı, “Antikçağ'da Kelkit Vadisi'ndeki İnanç ve Tapınımlar-Kültler”, *TÜBA-AR*, 15: 79-94.

Kortanoğlu 2013

Eser Kortanoğlu, “Tieion/Tios Akropolisinde Ortaya Çıkartılmış Anıtsal Bir Yapının Kalıntıları Üzerine Gözlemler”, *Colloquium Anatolicum XII*, 2013, s. 211-238.

Kulaçoğlu 1992

Belma Kulaçoğlu, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Tanrılar ve Tanrıçalar*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.

Lenger – Atasoy 2015

Diñer Savaş Lenger – Sümer Atasoy, “Tios Kazılarında Bulunan Sikkeler / Coins from the Tios Excavations”, *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 381-416.

Madsen 2010

Jesper Majbom Madsen, “Provincial Population and Roman Identity in Bithynia et Pontus” *Centre for Black Sea Studies*, University of Aarhus, Aarhus.
http://www.pontos.dk/publications/papers-presented-orally/oral-files/Mad_provincial.pdf, 01.03.2015.

Marek 2003

Christian Marek, *Bithynia et Pontus: Die Römischen Provinzen im Norden Kleinasien*, von Zabern, Berlin, 2003.

Mercan – Göçen 2015

Ahmet Mercan – Ünver Göçen, “Filyos Ateş Tuğla Fabrikası İçindeki Sondajlar /The Soundings in the Filyos Firebrick Factory”, *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 296-305.

Mercan – Arslan – Laçın 2015

Ahmet Mercan – Onur Arslan – Gürçan Laçın, “Üçburgu Kurtarma Kazısı / The Salvage Excavation of Gökçebey-Üçburgu”, *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s.

Okan 2016

Emre Okan, “Tykhe ya da Fortuna”, *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, cilt 1, sayı 1, Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını, 2016, s. 1-14.

Oktan 2008

Mehmet Oktan, “Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Pontos'da Yapılan Düzenlemeler”, *Anadolu/Anatolia* 34, 2008, s. 47-75.

B. Öztürk 2008

Bülent Öztürk, “Kuruluşundan Bizans Devri Sonuna Kadar Tios Antik Kenti”, *Arkeoloji ve Sanat*, 128, 2008, s. 63–78.

B. Öztürk 2010 a

Bülent Öztürk, *Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası 'nda Dionysos Kültü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2010.

B. Öztürk 2010 b

Bülent Öztürk, “Karadeniz’de Dinsel Yaşam ve Kültürler, *Aktüel Arkeoloji*, 18, 2010, s. 36–49.

B. Öztürk 2011

Bülent Öztürk, “Tios / Tieion (Zonguldak-Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları”, *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi: Bildiri Kitabı / 1st International Conference on the Black Sea Regional Culture: Proceedings Book*, Sinop-06.09.2011, Karabük Üniversitesi, s. 485-503.

B. Öztürk 2012a

Bülent Öztürk, *Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (yayımlanmamış doktora tezi).

B. Öztürk 2012b

Bülent Öztürk, “Seyahatnamelerde ve Modern Literatürde Tios / Tieion ve Territoryumu”, *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1, 2012, s. 161–176, https://www.researchgate.net/publication/273219123_Seyahatnamelerde_ve_Modern_Literatürde_Tios_Tieion_ve_Teritoryumu, 01.03.2018.

B. Öztürk 2013 a

Bülent Öztürk, “Tios (Zonguldak-Filyos) Antik Kenti’nde Dinsel İnanışlar ve Kültürler”, *Güneş Karadeniz’den Doğar: Sümer Atasoy’a Armağan Yazılar / Lux ex Ponto Euxino: Studies Presented in Honour of Sümer Atasoy*, Derleyen: Şevket Dönmez, Hel Yayınları, Ankara, 2013, s. 331-346.

B. Öztürk 2013 b

Bülent Öztürk, “Tios / Tieion (Zonguldak-Filyos) antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve tarihsel Sonuçları”, *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi / 1st International Conference on the Black Sea Regional Culture*, 06-09 Ekim 2011-Sinop, Karabük Üniversitesi, s. 485-504.

B. Öztürk 2015a

Bülent Öztürk, “Tios’tan Filyos’a Kentin Adı / The Name of the City from Tios to Filyos”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 28-43.

B. Öztürk 2015b

Bülent Öztürk, “2007-2012 Yılları Tios Kenti Epigrafik Araştırmaları / Epigraphical Researches of Tios between 2007 and 2012”, *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 73-81.

B. Öztürk 2015c

Bülent Öztürk, “2007-2012 Tios Kazılarında ve Çevresinde Bulunan Yazıtlar / The Inscriptions Found at the Excavations and Environs of Tios between 2007 and 2012”, *Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 82-111s.

B. Öztürk 2016 a

Bülent Öztürk, “New Inscriptions from Karadeniz Ereğli Museum III (Herakleia Pontike and Tieion/Tios)”, *Tyche: Beiträge zue Alten Geschichte Papyrologie und Epigraphik (Hermann Harrauer zum 75. Geburtstag)*, Band 31, Derleyenler Corsten – F. Mitthof – B. Palme – H. Tacuber, Holzhausen der Verlag, 2016, s. 227-233.

B. Öztürk 2016 b

Bülent Öztürk, “Karadeniz Ereğli Müzesi'nden Herakles Aleksikakos'a Sunulan Bir Adağın Düşündükleri”, *Vir Doctus Anatolicus: Studies in Memory of Sencer Şahin / Sencer Şahin Anısına Yazılar*, Derleyen: B. Takmer – E. N. Akdoğu Arca – N. Gökalp Özdil, Kuzgun Yayınevi, İstanbul, s. 682-698.

H. S. Öztürk 2010

Hüseyin Sami Öztürk, “Karadeniz Tarihi Konuk Sevmeyen Deniz, *Aktüel Arkeoloji*, 18, 2010, s. 22-27.

Öztürk – Dönmez-Öztürk 2015

Hüseyin Sami Öztürk – Filiz Dönmez-Öztürk, “Göynük ve Mudurnu'dan Yeni Yazıtlar III / New Inscriptions from Göynük and Mudurnu III”, *Cedrus III*, s. 243-256.

Öztürk-Öztürk 2016

Hüseyin Sami Öztürk – Bülent Öztürk, “Amasra Arkeoloji Müzesi'nden Yeni Yazıtlar-I / New Inscriptions from Amasra Archaeological Museum-I”, *TÜBA-AR*, 19, 2016, s. 231-242.

Öztürk – Sönmez 2009

Bülent Öztürk – İhsan Fahri Sönmez, “New Inscriptions from Karadeniz Ereğli Museum - I”, *Arkeoloji ve Sanat*, 132, 2009, 129-138.

Öztürk – Sönmez 2011

Bülent Öztürk – İhsan Fahri Sönmez, “New Inscriptions from Karadeniz Ereğli Museum-II”, *Arkeoloji ve Sanat*, 137, 2011, 155-166.

Öztürk – Sönmez 2015

Bülent Öztürk – İhsan Fahri Sönmez, “Türkiye Müzeleri’ndeki Tios Yazıtları / The Inscriptions of Tios at the Museums of Turkey”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 112-123.

Pekman 1970

Adnan Pekman, *Eskiçağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistes’leri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Perrot 1863

Georges Perrot, “Une Inscription Inédite de Prusias ad Hypium (Üsküb)”, *Revue Archéologique* 7; Paris, Presses Universitaires de France, 1872, s. 371-382.

Petropoulos 2010

Elias K. Petropoulos, “Apollo’s Cult in the Black Sea Area and the Greek Colonists: Some Remarks”, *Ancient Sacral Monuments in the Black Sea*, Derleyenler: E. K. Petropoulos ve A. A. Maslennikov, Kyriakidis Brothers, Thessaloniki, s. 283-294.

Raycheva 2015

Milena Raycheva, “Dea Roma in Thracia”, *Archaeologia Bulgarica*, 19/1, 2015, s. 23-32.

Ricl 1991

Marijana Ricl, “Hosios kai Dikaios: Premiere partie: Catalogue des inscriptions”, *Epigraphica Anatolica: Zeitschrift für Epigraphik und historische Geographie Anatoliens* (Heft 18), Derleyenler: E. Akurgal, R. Merkelbach, S. Şahin ve H. Vetters, Dr. Rudolf Habelt GMBH, Bonn, s. 1-61.

Ricl 1992

Marijana Ricl, “Hosios kai Dikaios: Seconde partie-Analyse”, *Epigraphica Anatolica: Zeitschrift für Epigraphik und historische Geographie Anatoliens* (Heft 19), Derleyenler: E. Akurgal, R. Merkelbach, S. Şahin ve H. Vetters, Dr. Rudolf Habelt GMBH, Bonn, s. 71-102.

Robert 1937

Louis Robert, *Études Anatoliennes. Recherches sur les inscriptions grecques de l’Asie Mineure*, Paris 1937

Sağlam 2018

H. Sercan Sağlam, *Urban Palimpsest at Galata and An Architectural Inventory Study for the Genoese Colonial Territories in Asia Minor*, Politecnico di Milano, Department of Architecture and Urban Studies, Milano, 2018 (yayımlanmamış doktora tezi).

Saprykin 2010

Sergey Jurevich Saprykin, “Male Deities and their Cults on the South Black sea Coast: Hellenistic and roman Periods”, *Ancient Sacral Monuments in the Black Sea*, Derleyenler: E. K. Petropoulos ve A. A. Maslennikov, Kyriakidis Brothers, Thessaloniki, 2010, s. 465-514.

Sayım 2004

Huzeyfe Sayım, “Zerdüştilik’de Kozmogoni ve Yaratılış”, Erciyes Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16. yıl, 2004/1, s. 91-101.

Sönmez ve Öztürk 2008

İhsan F. Sönmez – Bülent Öztürk, “Batı Karadeniz’de Bir Antik Kent Kazısı: Tios (Filyos)”, *Arkeoloji ve Sanat*, 127, 2008, s. 133–146.

Şahin 2012

Işık Şahin, “Demos Kültü ve Personifikasyonu”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/2, 2012, s. 289-300.

Şahin - Emin 2017

Işık Şahin – Bahar Emin, “Ege Trakyası’nda Epigrafik Belgelerle Zeus Kültü”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/2, 2017, s. 117-132.

Şahin – Güçlü 2007

Işık Şahin - Hüsniye Güçlü, “Terracota Figurines of Aphrodite from Turkish Thrace: The Cult of Aphrodite”, *Anodos: Studies of the Ancient World*, 6-7/2006-2007, s. 403-411.

Şahin 2001

Nuran Şahin, *Zeus’un Anadolu Kültleri*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2001.

Şahin 1981

Sencer Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)* II. 1, IK 10-1, Bonn.

Şahin 1986

Sencer Şahin, “Studien über die Probleme der historischen Geographie des nordwestlichen Kleinasien I: Strabon XII 3,7 p. 543. Der Fluß Gallos, die Stadt Modr<en>e in Phrygia Epiktetos und die Schiffbarkeit des Sangarios”, *Epigr Anat* 7, s. 125-152

Şenyurt - Akçay 2016

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay, “Kurul Kalesi (Ordu) VI. Mithradates Dönemi Yerleşimi Üzerine Ön Değerlendirmeler”, *Seleucia VI (Olba Kazısı Serisi)*, Derleyenler: Emel Erten Diane Favro Murat Özyıldırım Tuna Akçay, Homer Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 221-248.

Şenyurt – Akçay – Bulut 2018

S. Yücel Şenyurt, Atakan Akçay ve Emirhan Bulut, “Kurul Kalesi 2016 Yılı Kazı Çalışmaları”, 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3.cilt, 2018, s. 133-146.

Tarhan-Bal – Aydoğan – Yüksel – Kara – Atasoy 2011
Oya Tarhan-Bal – Davut Aydoğan, Fethi Ahmet Yüksel – İbrahim Kara – Yusuf Sümer Atasoy, “Görüntü İşleme Teknikleri ile Filyos Manyetik Anomali Haritasından Çizgiselliklerin Saptanması”, *Kocaeli Üniversitesi Uygulamalı Yer Bilimleri Dergisi*, 1-2, 2011, s. 1-9.

Vermaseren 1989

Maarten J. Vermaseren, *Corpus Cultus Cybelae Attidisque*, E. J. Brill, Leiden, New York, Kobenhavn, Köln, 1989.

Vermaseren – Hampartumian 1979

Maarten J. Vermaseren ve Nubar Hampartumian, *Études Préliminaires aux Religions Orientales dans L’Empire Romain (Corpus Cultus Equitis Thracii 4)*, E. J. Brill, Leiden, 1979.

Waddington – Reinach – Babelon 1925

William Henry Waddington, Théodore Reinach, Ernest Babelon, *Recueil général des monnaies grecques d’Asie mineure*. Commencé, Tome premier 1er fascicule: Pont et Paphlagonie, 2e édition, Paris 1925.

Wallace 2012

Shane Wallace, “The Significance of Plataia for Greek *Eletuheria* in the Early Hellenistic Period”, *Creating a Hellenistic World*, ed. A. Erskine ve L. Llewellyn-Jones, Swansea, 2012, s. 147-176.

Wroth 1889

Warwick Wroth, *British Museum Catalogue of Greek Coins: Pontus, Paphlagonia, Bithynia and The Kingdom of Bosphorus*, British Museum, London.

Yakar 2007

Jak Yakar, *Anadolu’nun Etnoarkeolojisi: Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.

Yıldırım 2012

Şahin Yıldırım, “Filyos-Tios Kazı Çalışmaları – 2011”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi*, 34, 2012, s. 25–27.

Yıldırım 2013

Şahin Yıldırım, “Tios Tiyatrosu”, *Orhan Bingöl’e 67. Yaş armağanı / A Festschrift for Orhan Bingöl on the Occasion of His 67th Birthday*, Derleyen: Görkem Kökdemir, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2013, s. 727-750.

Yıldırım 2013

Şahin Yıldırım, “Tios Roma Tiyatrosu /The Roman Theatre of Tios”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer

Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 271-295.

Yıldırım 2017

Şahin Yıldırım, “Tios-Tieion: Söylenecek Çok Önemli Bir Şeyi Olmayan Kent”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 7, sayı 14, 2017, s. 206-242.

Yüksel 2015

Fethi Ahmet Yüksel, “Tios’da Arkeojeofizik Araştırmalar / Archaeogeophysical Researches in Tios”, *Zonguldak’ta Bir Antik Kent: Tios / An Ancient City in Zonguldak: Tios*, Derleyenler: Sümer Atasoy – Şahin Yıldırım, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2015, s. 56-72.

Yüksel – Atasoy 2007

Fethi Ahmet Yüksel – Yusuf Sümer Atasoy, “Karadeniz’de Bozulmamış Tek Yer Antik Tios/Tieion’da (Zonguldak-Çaycuma-Filyos) Arkeojeofizik Çalışmalar”, Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özetleri, 16-22 Nisan 2007, Ankara, 2007, s. 128-130, http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/7f58cc60361f36c_ek.pdf, 01.05.2018.

Yüksel – Hoskan - Atasoy 2010

Fethi Ahmet Yüksel - Nihan Hoskan - Yusuf Sumer Atasoy, “Archaeogeophysical Studies in Ancient Tios, Zonguldak-Caycuma-Filyos, Turkey”, *EGU General Assembly 2010*, 2-7 May 2010, Vienna, s. 10161.

Zehiroğlu 1999

Ahmet Mican Zehiroğlu, *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*, Chivi Yazıları yayınevi, İstanbul, 1999.

Zeyrek – Baran-Çelik 2005

H. Turgut Zeyrek – Gülbahar Baran-Çelik, *Prusias Ad Hypium (Kieros): Anadolu'nun Kuzeybatısında Bir Antik Kent*, Ege yayınları, İstanbul, 2005.

KATALOG

LEVHA 1**a)**

<i>Adı</i>	: Heykel el parçası.
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios Tiyatrosu.
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Zonguldak Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Çağı
<i>Tanım</i>	: Bir kadın heykeline ait el parçası.
<i>Yayın</i>	: Sönmez – Öztürk 2008: Res. 7 a; B. Öztürk 2012a: Ark. Bul. Res. 11a.

b)

<i>Adı</i>	: Heykel alt gövde parçası.
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios Tiyatrosu.
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Zonguldak Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Çağı
<i>Tanım</i>	: Olasılıkla bir kadın heykeline ait, kıvrımlı himationlu alt gövde parçası.
<i>Yayın</i>	: Sönmez – Öztürk 2008: Res. 7 b; B. Öztürk 2012a: Ark. Bul. Res. 11b.

c)

<i>Adı</i>	: Aphrodite (?) heykelciği parçası
<i>Cinsi</i>	: Pişmiş toprak
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Zonguldak Müzesi.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmp. Çağı
<i>Tanım</i>	: Üst gövdesi ve ayakları korunmamış Aphrodite (?) heykelciği. Sol bacağı çıplak, sağ bacağı bir kumaşla örtülüdür. Sol eli kasık üçgeni üzerinde, kumaşa doğru uzanmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Öztürk 2012a: 106, Ark. Bul.Res. 1.

LEVHA 2**a)**

<i>Adı</i>	: Zeus başı
------------	-------------

<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 6.5 cm; gen. 7.4 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Kastamonu Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 1630
<i>Dönem</i>	: MS 3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Sakallı, uzun yüzlü, bademi gözlü Zeus heykelciği başı. Bukleli ve dalgalı uzun saçları ortadan ikiye ayrılmış, kulakları örtmüş ve arkada, ensede toplanmıştır. Baş kısmen aşınmıştır.
<i>Yayın</i>	: Dökü – Dinç – Şimşek 2010: 263, lev. 31, sol üst resim.

b)

<i>Adı</i>	: Glykon heykeli.
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Amasra
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Amasra Arkeoloji Müzesi.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl.
<i>Tanım</i>	: Başı eksik, dolanmış bir yılan şeklinde yapılmış Glykon heykeli.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2010 b: 46; 2013a: Res. 25.

c)

<i>Adı</i>	: Zeus Stratios kabartması
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Amasra
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Amasra Arkeoloji Müzesi.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmp. Çağı
<i>Tanım</i>	: Alt gövdesi kıvrılmış iki yılan şeklinde olan, üst gövdesi çıplak Zeus Stratios kabartması. Kollarını başının üzerine kaldırmıştır. Yüksek kabartma tekniğinde yapılmıştır.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2010 b: 41, sağ alt.

LEVHA 3**a-d)**

<i>Adı</i>	: Heykelcik kaidesi
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Zonguldak-Devrek, Bılık Köyü, Çay Mahallesi.
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 25 cm; uz. 31 cm; gen. 13 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Karadeniz Ereğli Müzesi
<i>Envanter No</i>	: A.2001/940

<i>Dönem</i>	: MS 3. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Dikdörtgen biçimli heykel kaidesi üzerinde, eksik olan heykele ait çıplak ayaklar ve kısmen korunmuş bir silindir parçası bulunmaktadır. Silindir parçasının ön yüzünde, alçak kabartma tekniğinde bir sopanın ucu; altında ön ve arka ayakları bükülmüş duran bir domuz tasvir edilmiştir. Kaidenin üzerindeki 4 satırlık Yunanca yazıtta “ <i>İyi şansla! Asklepodoros, kehanetin emri gereğince, Herkles Aleksikakos’u (adadı)</i> ” ibaresi yazılıdır.
<i>Yayın</i>	: Karauğuz 2008: Res. 12; Öztürk 2016b: Res. 1-4.

e)

<i>Adı</i>	: Herakles kabartması.
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Bolu
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmp. Çağı
<i>Tanım</i>	: Sola yönelmiş, çıplak Herakles kabartması. Sol elindeki değneği omuzunun üzerine kaldırmış pozisyonundadır. Bacakları ve ayakları kısmen tahrip olmuştur. Yüksek kabartma tekniğinde yapılmıştır.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2010 b: 44, sol üst.

LEVHA 4

a)

<i>Adı</i>	: Zeus heykelciği
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Devrek İlçesi, Eğerci Kasabası, Adatepe Köyü, Kıyılar Mevkii.
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 33 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Amasra Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 556.3.1.A.80
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Çağı
<i>Tanım</i>	: Sağ dizini hafif yukarı kaldırmış durumda tahta oturmuş, başı ve her iki kolu omuzdan itibaren kopmuş Zeus heykelciği. Vücudun üst kısmı çıplak, alt kısmı ise kıvrımlar yapan bir himation ile örtülmüş olup kumaşın bir ucu sol omuza doğru uzanmaktadır. Zeus’un bir kaide üzerine basan sağ ayağı kırılmıştır, sol ayağında ise sandaleti görülmektedir. Gövde üzerinde de yer yer kopmalar görülmektedir. Kaide üzerinde bulunan yazıt oldukça silikleşmiş olduğundan okunaksızdır.

- Yayın* : Karauğuz 2008: 55, Res. 1; B. Özdemir 2012a: Ark.Bul.Res. 8.
- b)**
- Adı* : Zeus (?) heykelciği
Cinsi : Mermer
Buluntu Yeri : Devrek İlçesi, Eğerci Kasabası, Adatepe Köyü, Kıyılar Mevkii.
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : Amasra Arkeoloji Müzesi
Envanter No : 557.3.2.A.80
Dönem : Roma İmparatorluk Çağı
Tanım : Başı, kolları ve ayakları eksik, vücudunun üst kısmı çıplak Zeus (?) heykelciği. Sağ bacağı hafif öndedir.
Yayın : Karauğuz 2008: 55, Res. 2; B. Özdemir 2012a: Ark.Bul.Res. 9.
- c)**
- Adı* : Zeus heykelciği
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Zonguldak
Ölçüleri : Yüks. 10.2 cm; gen. 8.5 cm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Envanter No : 69-2-68
Dönem : MS 2-3. yüzyıl
Tanım : Ayakta duran çıplak Zeus heykelciği. Başında defne yapraklı bir diadem vardır. Diademin bağcıkları omuzları üzerinden düşmektedir. Öne doğru uzattığı sağ elinde *patera* tutarken, sol elinde orijinalde asa olmalıdır. Sol omuzuna doladığı pelerini kolundan sarkmaktadır.
Yayın : Kulaçoğlu 1992: 169.

LEVHA 5

- a)**
- Adı* : Asklepios heykelciği
Cinsi : Mermer
Buluntu Yeri : Karadeniz Ereğlisi
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : Karadeniz Ereğli Müzesi.
Envanter No : -
Dönem : MS 2-3. yüzyıl
Tanım : Sağ omuzunu ve üst gövdeyi açıkta bırakan khiton giymiş Asklepios heykelciği. Dalgalı saçlı ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Sağ kolu eksiktir. Sağ dizi öne doğru çıkmıştır.
Yayın : B. Öztürk 2013a: Res. 21.

b)

<i>Adı</i>	: Asklepios (?) heykelciği
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Karadeniz Ereğlisi
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2-3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Sağ omuzunu ve üst gövdeyi açıkta bırakan khiton giymiş Asklepios (?) heykelciği. Başı ve ayakları eksiktir. Açıkta olan sağ kolu aşağı doğru inerken, sol kolu kumaş kıvrımını taşımaktadır.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2013a: Res. 21.

LEVHA 6**a)**

<i>Adı</i>	: Tykhe heykeli
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Prusias ad Hypium (Düzce - Konuralp Mah.)
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 2.65 m.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma Dönemi, MS 2. Yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Üzerinde 10 satır yazıt bulunan profilli yüksek bir kaide üzerinde duran tanrıça <i>khition</i> ve <i>himation</i> giymiş, başında zeytin dalları ile süslü yüksek bir başlıkla gösterilmiştir. Uzun dalgalı saçları omuzlarından göğsü üzerine inmektedir. Her iki kolu da kırık ve eksiktir. Sol kolu üzerinde bebek Plüton ve bereket sembolü meyve dolu bir sepet taşımaktadır.
<i>Yayın</i>	: Okan 2016.

b)

<i>Adı</i>	: Apollon heykelciği
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Zonguldak
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 11.3 cm; gen. 3.2 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Anadolu Medeniyetleri Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 69-1-68
<i>Dönem</i>	: MS 2-3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Çıplak olarak ayakta tasvir edilmiş Apollon heykelciği. Sağ bacak dizden geriye bükülmüştür ve parmak uçlarına

basmaktadır. Sağ elinde bir *patera* tutmaktadır. Sol kol dirsekten öne kıvrılmıştır. Saçların bir kısmı tepeden toplanmış, ensede toplanan saçların uçları omuzlarından öne doğru düşmektedir.

Yayın : Kulaçoğlu 1992: 171.

LEVHA 7

a)

Adı : Adak steli
Cinsi : Mermer
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Yüks. 0.52 cm; gen. 0.24 cm; kal. 0.19 cm.
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Roma İmparatorluk Dönemi.
Tanım : Yazıtı okunamayan, alt kısmı korunmuş kantar ve asa (?) tasvirli *agoranomos*'lara ait adak.
Yayın : Robert 1937: 288-289, planche XVI: 4-5.

b)

Adı : Adak steli
Cinsi : Mermer
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Roma İmparatorluk Dönemi.
Tanım : Uzun dikdörtgen prizma biçimli *Agoronomos* veya kurumuna ait adak steli. Üzerinde çan ve kantar kabartması bulunmaktadır. Kısmen korunmuştur.
Yayın : Robert 1937: 288-289, planche XV: 3.

c)

Adı : Adak steli
Cinsi : Mermer
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Roma İmparatorluk Dönemi.
Tanım : Üstten silmeli, üstü geniş, dikdörtgen prizma biçimli adak steli. Üzerinde kantar kabartması bulunmaktadır.
Yayın : Marek 2003: 69, 105.

LEVHA 8**a)**

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Üstten ve alttan silmeli, üzerinde yılan ve <i>cista mystica</i> betimlemesi ile “Dionysiakos” ibaresi bulunan adak steli. 20. yüzyılın başlarında yayımlanan bu adağın nerede olduğu bilinmemektedir.
<i>Yayın</i>	: Kalinka 1933: 94, no. 63, fig. 37; Robert 1937: 288, no. 13.

b)

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Üstten silmeli, üzerinde “Dionysiakos” ibaresi bulunan, üst kısmı korunmuş adak steli.
<i>Yayın</i>	: Robert 1937: 289, planchet XV, no. 1.

LEVHA 9**a)**

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Kastamonu
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Kastamonu Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Üstten silmeli, <i>agoronomos</i> veya kurumunun adağı.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2008: Res. 20; 2011: Res. 15.

b)

<i>Adı</i>	: Adak parçası
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Amasra
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks.: 0,46 m.; gen.: 0,29 m; kal. 0,14 m.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Amasra Arkeoloji Müzesi

<i>Envanter No</i>	: 171 4.3 A 70
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (Lucullus Era'sına göre MS 136/137)
<i>Tanım</i>	: Yazıtı kötü korunmuş, üzerinde kıvrımlı yılan kabartması (Tanrı Glykon?) bulunan adak parçası. Dikdörtgen formludur.
<i>Yayın</i>	: Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236, res. 2.

c-d)

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Tuf taşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Bolu-Çepni Köyü, Mudurnu-Abant yolu.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 80 cm; gen. 35 cm.; kal. 20-30 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Anadolu Medeniyetleri Müzesi
<i>Envanter No</i>	: Erdal Erkan Özel Koleksiyonu, env. no. 140
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Çağı.
<i>Tanım</i>	: Alt ve üst kısımları profilendirilmiş dikdörtgen prizma biçimlidir. Başlığın en üst kısmında köşelerde küçük akroter, ön yüzde ise akroterler arasında küçük bir <i>patera</i> yerleştirilmiştir. Arka yüzü dik biçimde kırık ve eksiktir. Yazıtın son satırının iki yanına birer sarmaşık yaprağı yerleştirilmiştir. Yan yüzlerinden biri üzerinde dört küçük matkap deliği bulunmaktadır. Üzerindeki yazıtta "Euthykion bu adağı Zeus Bronton'a (sundu)" ibaresi yer almaktadır.
<i>Yayın</i>	: Akyürek -Şahin 2012: 367, fig. 21.

LEVHA 10**a)**

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Mudurnu-Göynük Köyü.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 42.5 cm; gen. 24 cm.; kal. 20 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma Dönemi, MS 2. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Dikdörtgen stelin alt ve üst kısımları kırıktır. Stelin sol tarafında ağaç ve kuş motifi, sağ tarafında ise bir boğa başı ve yıldırım demeti betimlenmiştir. Yazıtta "Aristainetos'un oğlu Asklepiodotos, Papias oğlu Domitius ve Seuthes oğlu Aristainetos Çiftköy halkının ürünlerinin verimliliği" için ibaresi yer almaktadır.
<i>Yayın</i>	: Öztürk ve Dönmez-Öztürk 2015: 244.

b)

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı

<i>Buluntu Yeri</i>	: Mudurnu İlçesi, Hüsamettin Köyü, Abazalar Mahallesi.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 105 cm; gen. 53 cm.; kal. 54 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Dikdörtgen biçimli alt ve üst profillidir. Stelin sol köşesi kırıktır. Üzerindeki yazıtta “Phoniks oğlu Gaius (bu adağı) Zeus Sabazios’a (adadı) ibaresi bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Dönmez-Öztürk 2012: 69.

LEVHA 11

a)

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Mudurnu İlçesi, Göynük Köyü.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 73 cm; gen. 56 cm.; kal. 45 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Dikdörtgen biçimli, alttan ve üstten profilli sunağın üst kısmı kırık ve eksiktir. Stel üzerindeki yazıtın altında bir rozet kabartması, sağ tarafında bir boğa başı ve <i>skyphos</i> türünde bir kap kabartması, sol tarafında ise dairesel bir kabartma bulunmaktadır. Stel üzerindeki kısa yazıtta “Zeus Soter’e” ibaresi okunmuştur.
<i>Yayın</i>	: Dönmez-Öztürk 2012: 68.

b)

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Düzce-Akçakoca, Paşaköy Mahallesi.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 70 cm; gen. 30 cm.; kal. 38 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Bolu Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 385
<i>Dönem</i>	: Roma Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Kireçtaşından yapılmış olan dikdörtgen stelin alt kısmı profilli, üst kısmı ise kırıktır. Üzerindeki yazıtta “İyi şanslar için! Maksimus, Asklepios ve köyün refahı için Magna Mater’e (adanmıştır)” ibaresi yer almaktadır.
<i>Yayın</i>	: Adak vd. 2008: 83.

LEVHA 12**a)**

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Düzce-Akçakoca, Paşaköy Mahallesi.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 77 cm; gen. 31 cm.; kal. 40 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Bolu Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 386
<i>Dönem</i>	: Roma Dönemi, MS 3. yüzyıl.
<i>Tanım</i>	: Dikdörtgen biçimli, üst kısmı kırık, alt kısmı profilli olan stelin iki yüzü de tahrip olmuştur. Üzerindeki altı satırlık yazıtta “İyi şansla! Maksimus, Asklepi ve köyün refahı için Zeus Soter’e (adanmıştır)” ibaresi yer almaktadır.
<i>Yayın</i>	: Adak vd. 2008: 84.

b)

<i>Adı</i>	: Adak steli.
<i>Cinsi</i>	: Kırmızımsı mermer.
<i>Buluntu Yeri</i>	: Düzce-Akçakoca, Paşaköy Mahallesi.
<i>Ölçüleri</i>	: Yük. 107 cm; gen. 40 cm.; kal. 48 cm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Bolu Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 2008/8
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Çağı.
<i>Tanım</i>	: Dikdörtgen biçimli, alttan ve üstten profillidir. Üzerindeki küçük çatlaklar dışında iyi korunmuştur. Ön yüzündeki beş satırlık yazıtta “İyi şansla! Taş ustası Kyrillos (tarafından) bu adak Apollon’a (adanmıştır)” ibaresi bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Adak vd. 2008: 86-87.

LEVHA 13**a)**

<i>Adı</i>	: Yazıt parçası
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Zonguldak
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Zonguldak Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmp. Çağı
<i>Tanım</i>	: Meter Theon'a adanmış bir yazıt parçası.
<i>Yayın</i>	: Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152, res. 5 a-b.

b)

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Kalker
<i>Buluntu Yeri</i>	: Karabük İli, Yenice İlçesi, Kayaarkası Köyü
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Roma İmparatorluk Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Bir köy evinin duvarında bulunan yazıtta, adağın Antiokhos oğlu Antiokhos adındaki birinin Tanrı Syrgastios'a adanan bir <i>agon</i> 'un <i>agonothetes</i> 'liğini yaptığı belirtilmektedir. Yaklaşık dörtgen şekillidir.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2012a: 200-202, EpRes29.

c-d)

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Gökçebey İlçesi, Gaziler Köyü, Asartepe Mevkii
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 1.26 m; Gen.: 0.40 m; Kal.: 0.38 m.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Karadeniz Ereğli Müzesi
<i>Envanter No</i>	: A.00.14.2
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl.
<i>Tanım</i>	: Üstten ve alttan silmeli, Meter Theon nezdinde Hosios Dikaios Aleksandros'a sunulan adak steli. Üzerinde Ὅσιω Δικαίω Ἀλεξάνδρω παρὰ Μητρὶ Θεῶν Λυκο- χορείτικη [.....] ΘΗΣ ibaresi (Lykos Bölgesi'nin Meter Theon'unun huzurunda Hosios Dikaios Aleksandros'a adandı) bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: B. Özdemir 2013a: 197-199, res. 18.

LEVHA 14**a)**

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Kireçtaşı
<i>Buluntu Yeri</i>	: Sinop
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Sinop Arkeoloji Müzesi
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 1-2. yüzyıl.
<i>Tanım</i>	: Üstten ve alttan silmeli, Zeus, Helios, Serapis ve Isis'e sunulan adak steli.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2011: Res.12.

b)

<i>Adı</i>	: Adak steli
<i>Cinsi</i>	: Mermer
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tomis-Constanta (Romanya)
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 1.05 m; gen.: 0.85 m; kal.: 0.33 m.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Bükreş Ulusal Müzesi
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 151-230.
<i>Tanım</i>	: Üzerinde Trakya'nın yerel atlı tanrısı Heros tasviri ve yazıt bulunan yassı dikdörtgen adak steli. Alt kısmı kırıktır. Üstte, kenarları çiçek ve yapraklarla bezenmiş dikdörtgen çerçeve içinde at üzerinde Tanrı Heros, bir köpekle birlikte bir domuzu kovalarken betimlenmiştir. Tanrı figürü, boynunda rüzgârda dalgalanan bir şal ve elinde fırlatmak üzere bir mızrakla gösterilmiştir. Yazıt tasvirin altında yer almaktadır. Üst kısmı korunan yazıt da asma dalları ile süslemeli bir çerçeve içindedir. Yazıtta, " <i>Heros et Dominus'a. Mater Romanorum üyelerinin. Tyanalı Menia Iuliane. Nikomedia doğumlu Lucius Antonius Capito, Abonuteikhos doğumlu Gaius Licinius Clemens, Heraklia doğumlu Gaius Aurelius Aleksandros, Abonuteikhos doğumlu Claudius Secundus, Perinthos doğumlu Gaius Gabinius Modestus, Nikomedia doğumlu Titus Ailius Barbario, Kaisaria doğumlu Aurelius Vitus, Tios doğumlu Vettius Ponticus, Mazaca doğumlu Fabius Paulinus, Tios doğumlu Titus Ailius Pompeius, ... doğumlu Papirius Celestis</i> " ifadesi yer almaktadır.
<i>Yayın</i>	: B. Özdemir 2012a: 162-164, TEpRes. 10; Vermaseren – Hampartumian 1979: 48, pl. 31, 48.

LEVHA 15**a)**

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios, Kayıkbaşı Mevkii.
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks.: 20,07 cm.; gen. 12,5 cm.; kal. 3-5 cm; ağı.: 490 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Gökçebel Çanakçılar Müzesi
<i>Envanter No</i>	: 289
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yassı uzun tutamaklı, yassı yuvarlak yüzlerine çerçeve bir yazıt içinde Dionysos ve Zeus tasvirleri bulunan ağırlık.
<i>Yayın</i>	: Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152-158, res. 8-15).

b)

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios, Üçburgu-Kayıkbaşı Mevkii
<i>Ölçüleri</i>	: 209,7 gr. (yaklaşık ½ Mina)
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Zonguldak Müzesi.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yuvarlak disk biçimli bir yüzünde balta, diğer yüzünde <i>kerykeion</i> tasviri bulunan, yassı uzun tutamaklı kurşun ağırlık. Sap kısmı üzerinde bir ip deliği bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: B. Öztürk 2015c: Res. 13.

LEVHA 16**a)**

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks. 16.5 cm; gen: 9.5 cm; ağırlık: 271 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yuvarlak disk biçimli bir yüzünde Dionysos büstü, diğer yüzünde Hermes büstü ve <i>caduceus</i> tasviri bulunan, yassı uzun tutamaklı kurşun ağırlık. Sap kısmı üzerinde bir ip deliği bulunmaktadır. 5 mina ağırlığındadır.
<i>Yayın</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group, https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=27405 ; Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16.

b)

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks.: 12 cm; gen: 8 cm; ağırlık: 119,7 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yuvarlak disk biçimli bir yüzünde Zeus büstü, diğer yüzünde Hermes büstü ve <i>caduceus</i> tasviri bulunan, yassı uzun tutamaklı kurşun ağırlık. Sap kısmı üzerinde bir ip deliği bulunmaktadır. 2 mina ağırlığındadır.
<i>Yayın</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group , https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=27405 ; Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16.

c)

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks.: 12 cm; gen: 7.5 cm; ağı.: 114,2 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yuvarlak disk biçimli iki yüzü üzerinde sakallı Silenus büstü tasviri bulunan, yassı uzun tutamaklı kurşun ağırlık. Sap kısmı üzerinde bir ip deliği bulunmaktadır. 2 mina ağırlığındadır.
<i>Yayın</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group , https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=27405 ; Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16.

d)

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Yüks.: 8 cm; gen: 4.5 cm; ağı.: 24 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yuvarlak disk biçimli iki yüzü üzerinde adak baltası tasviri bulunan, yassı uzun tutamaklı kurşun ağırlık. Sap kısmı üzerinde bir ip deliği bulunmaktadır. 1/2 mina ağırlığındadır.
<i>Yayın</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group , https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=27405 ; Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16.

e)

<i>Adı</i>	: Ağırlık
<i>Cinsi</i>	: Kurşun
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group.
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: MS 2. yüzyıl (?)
<i>Tanım</i>	: Yuvarlak disk biçimli iki yüzü üzerinde MNA ibaresi bulunan uzun tutamaklı kurşun ağırlık. Sap kısmı üzerinde bir ip deliği bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Triton VI, Classical Numismatic Group , https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=27405 ; Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16.

LEVHA 17**a)**

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: İzmit
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 8.94 gr.; çap: 26/27 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 4830
<i>Dönem</i>	: III.Gordianus, MS 238-244
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ΜΑΝΤΓΟΔΙΑΝΟCΑΥΤ ibaresi ve ve Gordianus'un sola dönük şua taçlı büstü; arka yüzünde TIA ΝQN ibaresi ve ayakta, sağ elinde elma tutan Aphrodite ve solda elmaya uzanan Eros tasviri vardır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 54.

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 6.74 gr.; çap: 18/19 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 757/150
<i>Dönem</i>	: MÖ 3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve Hera'nın (?) sola dönük başı; arka yüzünde ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ibaresi ve sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız sandalyeye dayamış Eleutheria tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 3

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 6.65 gr.; çap: 18 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 757/149
<i>Dönem</i>	: MÖ 3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve Hera'nın (?) sola dönük başı; arka yüzünde ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ibaresi ve sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız tabureye dayamıştır Eleutheria tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 4

d)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 6.46 gr.; çap: 18 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 13308
<i>Dönem</i>	: MÖ 3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve Hera'nın (?) sola dönük başı; arka yüzünde ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ibaresi ve sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız sandalyeye dayamıştır Eleutheria tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 5

LEVHA 18**a)**

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 5.71 gr.; çap: 18/19 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 1668/6
<i>Dönem</i>	: MÖ 3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve Eleutheria (?); arka yüzünde ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ibaresi ve sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız sandalyeye dayamıştır Eleutheria tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 6

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 5.27 gr.; çap: 17/18 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 858/1
<i>Dönem</i>	: MÖ 3. yüzyıl
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde TIAOΣ ibaresi ve Hera (?); arka yüzünde ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ibaresi ve sola dönük olarak oturmuş, sağ elini başına kaldırmış, sol elini oturduğu arkalıksız sandalyeye dayamış Eleutheria tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 7

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 10.04 gr.; çap: 25 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 811/4
<i>Dönem</i>	: Traianus, MS 98-117
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AVTNEPVTPAINOCKAICAPCEBAΓE ibaresi ve sağa dönük defne çelenkli Traianus büstü, arka yüzünde TEIANΩN[EA]EVΘ[EPIA] ibaresi ile elinde asa tutan ayakta Eleutheria (?) tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 14

d)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 8.65 gr.; çap: 24 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 807/23
<i>Dönem</i>	: Septimus Severus, MS 193-211
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AVTKACETIITI CEVH[POC] ibaresi ve Septimus Severus'un sağa dönük defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIA NΩN ibaresi ve ayakta, sağ elinde asa tutan Eleutheria (?) tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 36

LEVHA 19**a)**

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 8.66 gr.; çap: 24/25 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 1008/1
<i>Dönem</i>	: Iulia Mamaea (Severus Aleksander'in annesi)
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde IOVΛI AM[AMAIAAVT] ibaresi ve Iulia Mamaea'nın sağa dönük büstü; arka yüzünde TIA NΩN ibaresi ve sola dönük, ayakta, sağ elinde kâse, sol elinde mızrak tutan Ares ve yerde kalkan, önünde sunak bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 48

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 7.70 gr.; çap: 21/22 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 1008/44
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AVTKMAVP..... ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde [TIA NQN] ibaresi ve ayakta, sol elinde yılanlı asa tutan Asklepios tasviri vardır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 28

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Traianus, MS 98-117.
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde Traianus büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük ve ayakta, sağ elinde yılanlı asa tutan Asklepios tasviri vardır.
<i>Yayın</i>	: Waddington – Reinach – Babelon 1925: 30.

d)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 3.85 gr.; çap: 18/19 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 650/85
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde A K MA ANTΩNO ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük, ayakta, elinde tuttuğu kâseden bir yılanı besleyen Hygeia bulunmaktadır
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 31.

e)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -

Envanter No : -
Dönem : Antoninus Pius, MS 138-161.
Tanım : Ön yüzünde Antoninus Pius büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük, ayakta, elinde tuttuğu kâseden bir yılanı besleyen Hygeia bulunmaktadır
Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: 44

f)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 3.33 gr.; çap: 18 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 1668/7
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde A K MA ANTΩNO ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük, ayakta, elinde tuttuğu kâseden bir yılanı besleyen Hygeia bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 32

g)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 6.16 gr.; çap: 22 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 1008/2
Dönem : Caracalla, MS 198-217
Tanım : Ön yüzünde AVTMAVP ANTΩNINOCAPT ibaresi ve ve sağa dönük Caracalla'nın defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük, ayakta, elinde tuttuğu kâseden bir yılanı besleyen Hygeia bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 39

LEVHA 20**a)**

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Gaius Papirius Carbo, MÖ 1. Yüzyıl.

Tanım : Ön yüzünde Bithynia proconsülü Gaius Papirius Carbo'nun sola dönük büstü; arka yüzünde bir kalkan üzerine oturmuş, sol elinde mızrak, sağ elinde Nike tutan Athena tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: Pl. CVI 9.

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ. 33.56 gr
Bulunduğu Müze : Lindgren (koleksiyon)
Envanter No : 197
Dönem : I. Maksiminus Thraks, MS 235-238.
Tanım : Ön yüzünde imparatorun sağa dönük, çelenkli büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ile sola doğru yönelmiş, sağ elinde Nike tutan, miğferli, mızraklı Athena ve arkasında bir kalkan tasvir edilmiştir.

Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 17 gr.; çap: 32 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
Envanter No : 1929-354/23
Dönem : Elagabalus, MS 218-222
Tanım : Ön yüzünde M AVP H ANTΩNINOC AVΓ ibaresi ve sola dönük, paludamentumlu zırlı, kalkanlı ve mızraklı Elagabalus'un defne taçlı büstü ve H ile işaretleme; arka yüzünde TIANQN ibaresi ve miğferli, *khiton* giymiş, sol elinde *peplos* (şal gibi kullanılan kumaş parçası), sağ elinde Nike tutan Athena Pallas tasviri ile arkasında bir kalkan vardır. Nike ise çelenk ve hurma tutmaktadır.

Yayın : Arslan 1992: 122.

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 17 gr.; çap: 32.5 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
Envanter No : 1929-354/23-70
Dönem : Elagabalus, MS 218-222
Tanım : Ön yüzünde M. AVPH ANTΩNINOC AVΓ ibaresi ve sola dönük, paludamentumlu zırlı, kalkanlı ve mızraklı

Elagabalus'un defne taçlı büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve bir kalkan üzerinde khiton ve peplos giymiş, mızrak ve Nikephorus tutan Athena Pallas tasviri yer almaktadır.

Yayın : Arslan 2011: Fig. 66.

LEVHA 21

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 3.27 gr.; çap: 18/19 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 829/6
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde AVΦΛΑΙΟ C KAICAP ibaresi ve Marcus Aurelius'un sola dönük çelenksiz başı; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve sunak önünde sola dönük, ayakta, kâse ve mızrak tutan Athena tasviri vardır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 20

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 6.11 gr.; çap: 21/22 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 1008/16
Dönem : Caracalla, MS 198-217
Tanım : Ön yüzünde ANTΩNINOC CEBA ibaresi ve sağa dönük Caracalla'nın defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve sağa dönük, ayakta, mızrak ve baykuş (?) tutan Athena tasviri vardır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 38

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 11.72 gr.; çap: 29 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 762/945
Dönem : Iulia Paula (Elagabalus'un eşi), MS 218-222

Tanım : Ön yüzünde IOYKOPPIAYΛACEB ibaresi ve Iulia Paula'nın, elinde çiçekle sağa dönük büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük oturmuş, elinde mızrak tutan, arkasında kalkan olan Athena tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 45.

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Antalya
Ölçüleri : Ağ.: 11.29 gr.; çap: 29/30 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 7998
Dönem : Iulia Maesa (Iula Domna'nın kız kardeşi), MS 218-223.
Tanım : Ön yüzünde IOVΛMAICANCEB ibaresi ve Iulia Maesa'nın elinde çiçek tutan, sağa dönük büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük oturmuş Athena ve mızrak tutan kalkanlı Nike tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Franke 2007: Fig. no 131.

LEVHA 22**a)**

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 14.64 gr.; çap: 33 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4827
Dönem : Caracalla, MS 198-217
Tanım : Ön yüzünde [MAVP KOMOΔOCKAI] ibaresi ve sağa dönük Caracalla'nın defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIA [NQN] ibaresi, ayakta Caracalla, sunak ve ayakta, mızrak tutan Nike tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 37

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 5.91 gr.; çap: 19/20 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 762/944
Dönem : Geta, Caesar, MS 198-209

Tanım : Ön yüzünde ΠCEΠ ΓΕΤΑΚΑΙ ibaresi ve Geta'nın sağa dönük çelenksiz büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sola dönük, ayakta, çelenk ve hurma dalı tutan Nike tasviri vardır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 43

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 4.23 gr.; çap: 18/19 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 14805
Dönem : Iulia Mamaea (Severus Aleksander'in annesi)
Tanım : Ön yüzünde IOΥΛΙΑ ΑΜΑΜΑΙΑΑΥΤ ibaresi ve Iulia Mamaea'nın sağa dönük büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sağa dönük, sağ elinde çelenk tutan, küre üzerinde Nike tasviri vardır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 49.

LEVHA 23

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 4.74 gr.; çap: 21 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 14842
Dönem : Traianus, MS 98-117
Tanım : Ön yüzündeΤΡΑΙΝΟΣ.....ibaresi ve sağa dönük şua taçlı büstü, arka yüzünde ΤΕΙΑΝΩΝ ibaresi ile elinde meşale tutan ayakta Demeter tasvir edilmiştir.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 15

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Marcus Aurelius, MS 161-180.
Tanım : Ön yüzünde ΑΥΡΗΛΙΟΥ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ibaresi ve Marcus Aurelius büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sola dönük ayakta başak ve uzun meşale tutan Demeter bulunmaktadır.

Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: 65.

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 3.43 gr.; çap: 18 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 650/646
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde AVPH ΛIOCKAIC ibaresi, Marcus Aurelius'un sola dönük çelenksiz başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük ayakta başak ve meşale tutan Demeter bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 21

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 3.37 gr.; çap: 18/19 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 762/941
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde AVPHA IOCKAIC ibaresi Marcus Aurelius'un sola dönük çelenksiz başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sola dönük ayakta başak ve uzun meşale tutan Demeter bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 22.

e)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 4.10 gr.; çap: 20 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
Envanter No : 2086-206/4-74
Dönem : Marcus Aurelius (Antoninus Pius dönemi), MS 146-161
Tanım : Ön yüzünde AYPHA IOCKAICAP ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük taçsız başı; arka yüzünde TIANQN ibaresi ve sola dönük, ayakta, elinde mısır koçanı ve meşale tutan Demeter tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Arslan 2011: Fig. 64.

a)
Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 5.72 gr.
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : MS 3. yüzyıl
Tanım : Ön yüzünde TEIOC ibaresi ve sağa dönük diademli rahip Tios büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve sola dönük ayakta duran, çıplak, *kantharos* and *thyrsos* taşıyan Dionysos tasvir edilmiştir.
Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>
 Waddington – Reinach – Babelon 1925; B. Öztürk 2008, 64; Yıldırım 2013: Res. 2.

b)
Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ. 7.74 gr.
Bulunduğu Müze : Rec. Gen. (koleksiyon)
Envanter No : 160
Dönem : III. Gordianus, MS 238-244
Tanım : Ön yüzünde M ANT ΓΟΔΙΑΝΟC ΑΥΓ ibaresi ve III. Gordianus'ın sağa dönük taçlı büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ile birlikte, çıplak Dionysos ve yanında elinde *pedum* tutan Pan tasvir edilmiştir.
Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

c)
Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : ?
Bulunduğu Müze :
Envanter No : -
Dönem : Traianus, MS 98-117
Tanım : Ön yüzünde sağa dönük çelenk taçlı Traianus; arka yüzünde ayakta duran ve sol elinde asa tutan Dionysos tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: Pl. CVII 2.

d)
Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios

<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde Marcus Aurelius'un sağa dönük başı; arka yüzünde ayakta ve sol elinde asa, sağ elinde bir kap tutan Dionysos tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Waddington – Reinach – Babelon 1925: 67, pl. CVIII 11.

LEVHA 25

a)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ. 39.13 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: SNG Tübingen (koleksiyon)
<i>Envanter No</i>	: 2152
<i>Dönem</i>	: Antinous, MS 134'den sonra
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ANTINOΩI HPOI ibaresi ve Antinous'un sola dönük büstü; arka yüzünde TIANOI ibaresi ile birlikte sağa yönelmiş panter üzerine binmiş, elinde thyrsos tutan Dionysos tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ. 33.56 gr
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Sylloge Nummorum Graecorum (koleksiyon)
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Plautilla, MS 188/189 – 211
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ΦΟΥΛ ΠΛΑΥΤΙΑΛΛΑ CEBA ibaresi ve imparatorun sağa dönük, çelenkli büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ile sağa doğru yönelmiş panter üzerinde oturan, sarmaşık dalları ve kantharos taşıyan Dionysos tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -

Envanter No : -
Dönem : Marcus Aurelius, MS 161-180
Tanım : Arka yüzünde ΒΙΑΛΔΩ ΤΙΑΝΩΝ ibaresi ve sola dönük olarak yere uzanmış, sağ elinde üzüm salkımı tutan Dionysos tasvir edilmiştir.
Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: 74-75.

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 6.87 gr.; çap: 22/23 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 98a/379 (Tevhid Bilge Koleksiyonu 1937)
Dönem : MÖ 1. yüzyıl
Tanım : Ön yüzünde ΤΙΑΝΩΝ, sağa dönük, sarmaşık çelenkli Dionysos başı; arka yüzünde ΕΠΙΓΑΙ / ΠΑΠΠΗΟΥ / ΚΑΡΒΩΝΟC / ΡΩΜΗ ibareleri ve sola yönelmiş olarak oturmuş ve elinde mızrak tutan Nike ve yerde kalkan tasviri yer almaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 8.

LEVHA 26**a)**

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ. 25.02 gr.
Bulunduğu Müze : Classical Numismatic Group 88 (koleksiyon)
Envanter No : 862
Dönem : Marcus Aurelius, MS 161-180
Tanım : Ön yüzünde ΑΥΤ ΚΑΙC Μ ΑΥΡΗ ibaresi ve Marcus Aurelius'un sola dönük çelenkli büstü; arka yüzünde ΤΕΙΟC ΔΙΟΝΥCΟC ibaresi ile birlikte sağda *parazonium* tutan Tykhe ve solda *thyrsos* tutan Dionysos el sıkıştırken tasvir edilmiştir.
Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 2.17 gr.; çap: 15 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4825

<i>Dönem</i>	: Antoninus Pius, MS 138-141
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ΑΥΤΚΑΙΑΝΤΩΝ ΕΙΝΟC ibaresi ve Antoninus Pius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde ΤΙΑΝΩΝ ibaresi çapraz iki <i>thyros</i> bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 19
c)	
<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Commodus, Caesar, MS 175-177.
<i>Tanım</i>	: Arka yüzünde ΤΙΑ ΝΩΝ ibaresi ve <i>Cista Mystica</i> tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Waddington – Reinach – Babelon 1925: 100.

d)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 3.48 gr.; çap: 20 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
<i>Envanter No</i>	: 65-6/6-96
<i>Dönem</i>	: Antoninus Pius, MS 138-141
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ΑΥΤΚΑΙCΑΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC ibaresi ve Antoninus Pius'un sağa dönük defne taçlı büstü; arka yüzünde ΤΙΑΝΩΝ ibaresi ve <i>Cista Mystica</i> içerisinde kapağı kaldırarak başını yukarı kaldırmış yılan tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Arslan 2011: Fig. 61.

e)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 4.16 gr.; çap: 19 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
<i>Envanter No</i>	: 19-3/3-94
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius (Antoninus Pius dönemi), MS 146-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ΑΥΡΑΙΟC ΚΑΙCΑΡ ibaresi ve genç Marcus Aurelius'un sola dönük, haff sakallı, taçsız ve drapeli büstü;

arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve içerisinde bir haşhaş demeti olan *kantharos* bulunmaktadır.
 Yayın : Arslan 2011: Fig. 63.

LEVHA 27

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 4.73 gr.; çap: 20 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 650/648
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde MAPAVPH ANTΩNEI ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve dört atlı araba (*quadriga*) üzerinde Helios tasviri bulunmaktadır.
 Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 29

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Marcus Aurelius, MS 161-180
Tanım : Ön yüzünde Marcus Aurelius büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve sola dönük, ayakta, para kesesi ve *kerykeion* tutan Hermes bulunmaktadır.
 Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: 63.

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 5.79 gr.; çap: 22 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 939/117
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde AVTKMAVPH ANTΩNINOC ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve sola dönük, ayakta, para kesesi ve *kerykeion* tutan Hermes bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 30

d)

Adı : Sikke

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Tios

Ölçüleri : ?

Bulunduğu Müze : -

Envanter No : -

Dönem : Marcus Aurelius, MS 161-180

Tanım : Ön yüzünde MAP AYPH ANTΩNE ibaresi ve Marcus Aurelius'un sola dönük büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ile birlikte sola dönük, çıplak, para kesesi ve *caduceus* taşıyan Hermes tasvir edilmiştir.

Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

e)

Adı : Sikke

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Tios

Ölçüleri : Ağ. 11.43 gr.

Bulunduğu Müze : -

Envanter No : -

Dönem : Antinous, MS 134'den sonra

Tanım : Ön yüzünde ANTINOOC HPΩC ibaresi ve Antinous'un sola dönük büstü; arka yüzünde ZEYC CYPFACTEIOC TIANΩN ibaresi ile birlikte tanrı Hermes'in sembolü olan kanatlı *caduceus* tasviri bulunmaktadır.

Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>
Numismatica ars Classica 51, 282.

LEVHA 28

a)

Adı : Sikke

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Tios

Ölçüleri : Ağ.: 4.89 gr.; çap: 22/24 mm.

Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri

Envanter No : 1008/15

Dönem : MS 3. yüzyıl, Roma İmparatorluk Dönemi.

Tanım : Ön yüzünde TIEIOC, Tios'un sağa dönük diademli başı, damga Δ; arka yüzünde TIA NΩN ibaresi, kanatlı *caduceus* tasvir edilmiştir.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 11

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 1.69 gr.; çap: 16 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 762/940
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AVPHΛ I KAICAP ibaresi, Marcus Aurelius'un sağa dönük çelenksiz başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve kanatlı <i>caduceus</i> bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 26

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, MS 161-180
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde Marcus Aurelius büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve <i>caduceus</i> tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Waddington – Reinach – Babelon 1925: 79.

d)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 6.05 gr.; çap: 22 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 757/157
<i>Dönem</i>	: Caracalla, MS 198-217
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ibaresi ve Caracalla'nın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi iki bereket boynuzu arasında bir <i>caduceus</i> bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 41

e)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 6.31 gr.; çap: 22 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 947/12
<i>Dönem</i>	: Caracalla, MS 198-217

Tanım : Ön yüzünde ibaresi ve Caracalla'nın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi iki bereket boynuzu arasında bir *caduceus* bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 42.

LEVHA 29

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 3.23 gr.; çap: 19 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4824
Dönem : Antoninus Pius, MS 138-161
Tanım : Ön yüzünde AYTOKAΙΣAPANTΩNEI NOC ibaresi ve sağa dönük çelenkli Antonius Pius büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve tahtta oturan, sağ elinde kâse, sol elinde asa tutan Hestia (?) tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 17

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 3.03 gr.; çap: 18/19 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 650/647
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde AVPH ΛIOCKAICAP ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük çelenksiz başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve tahtta oturan, sağ elinde kâse, sol elinde kısaca bir asa tutan Hestia tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 24

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 6.67 gr.; çap: 23/24 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4826
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzündeO..... ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIANQN

Yayın : ibaresi ve ayakta, sola dönük Nemesis ve tekerlek bulunmaktadır.
: Gökyıldırım 2013: Fig. 33

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : İzmit
Ölçüleri : Ağ.: 7.32 gr.; çap: 25 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4828
Dönem : Iulia Paula, MS 218-222
Tanım : Ön yüzünde IOYKOPIAYΛACEB ibaresi ve Iulia Paula'nın, elinde çiçekle sağa dönük büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sola dönük Nemesis ve tekerlek bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 46

LEVHA 30**a)**

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 8.61 gr.; çap: 25/28 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 807/27
Dönem : III. Gordianus, MS 238-244
Tanım : Ön yüzünde [MANTFO]ΠΑΙΑΝΟΚΑ ibaresi ve Gordianus'un sola dönük şua taçlı başı ve quadriga ile süslü kalkan ve mızrak ; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sola dönük, ayakta, tekerlek ve bereket boynuzu tutan Nemesis tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 55

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 10.77 gr.; çap: 27 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 814/6
Dönem : III. Gordianus, MS 238-244
Tanım : Ön yüzünde [MANTFO]ΠΑΙΑΝΟΚΑ ibaresi ve Gordianus'un sola dönük şua taçlı başı ve quadriga ile süslü kalkan ve mızrak ; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sola

Yayın : dönük, ayakta, tekerlek ve bereket boynuzu tutan Nemesis tasviri bulunmaktadır.
: Gökyıldırım 2013: Fig. 56

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 12.03 gr.; çap: 27/28 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 960/52
Dönem : MS 3. yüzyıl, Roma İmparatorluk Dönemi.
Tanım : Ön yüzünde TIEIOC, Tieos'un sağa dönük diademli başı; arka yüzünde TIA N ΩN ibaresi, sola dönük, ayakta, sağ eliyle önündeki bir kaide üzerinde duran tekerleği, sol eliyle bereket boynuzu tutan Nemesis, bir ağaç ve bir sunak tasvir edilmiştir.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 10

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 4.33 gr.; çap: 19/20 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 1266/4
Dönem : Antoninus Pius, MS 138-161
Tanım : Ön yüzünde AVTOKAICAPANTΩNEI NOC ibaresi ve sağa dönük çelenkli Antonius Pius büstü; arka yüzünde TIA NΩN NEMECIC ibaresi ve sağ eliyle elbisesini tutmuş, sol elinde asa tutan Nemesis ve yerde tekerlek tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 18

LEVHA 31

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 9.02 gr.; çap: 27 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 814/5
Dönem : Traianus, MS 98-117

Tanım : Ön yüzünde AVTNEPTPAINOΣKAIΣAPΣEBATE, sağa dönük şua taçlı Traianus; arka yüzünde TEIANΩN ve ayakta duran ve sağ elindeki tridenti fırlatır pozisyonundaki Poseidon ve ayağının altında Siren başı bezemeli bir geminin ön kısmı vardır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 16.

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Lucius Verus, MS 161-169.
Tanım : Arka yüzünde TEIANΩN ve ayakta duran, sağ elinde mızrak tutan Poseidon tasviri vardır.
Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: 91.

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ. 33.56 gr
Bulunduğu Müze : Sylloge Nummorum Graecorum (koleksiyon)
Envanter No : -
Dönem : Caracalla, MS 198-217
Tanım : Ön yüzünde AYT M AYPHΛIOC ANTΩNINOC CEB ibaresi ve Caracalla'nın sağa dönük, çelenkli büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ile birlikte polos başlıklı, sola dönük oturan Tykhe dümen ve bereket sembolü tutarken tasvir edilmiştir.
Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 14.21 gr.; çap: 31 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi,
Envanter No : 11-1-92
Dönem : Elagabalus, MS 218-222
Tanım : Ön yüzünde M AVP H ANTΩNINOC AVT ibaresi ve sola dönük, paludamentumlu zırhlı, kalkanlı ve mızraklı Elagabalus'un defne taçlı büstü ve H ile işaretleme; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve sola dönük olarak arkalıksız bir

tahtta oturan, kalathos giymiş, sap elinde vir dümen, sol elinde cornucopiae (boynuz biçimli kap) Tykhe tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Arslan 1992: 123

LEVHA 32

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 5.13 gr.; çap: 21/22 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 762/947
Dönem : Caracalla, MS 198-217
Tanım : Ön yüzündeK..... ibaresi ve Caracalla'nın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve sola dönük, ayakta, elinde dümen ve bereket boynuzu tutan Tykhe tasviri vardır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 40

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 14.21 gr.; çap: 31 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
Envanter No : 11-1-92
Dönem : Elagabalus, MS 218-222
Tanım : Ön yüzünde [M AVP] H ANTΩNINOC AVT ibaresi ve sola dönük, paludamentumlu zırhlı, kalkanlı ve mızraklı Elagabalus'un defne taçlı büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve başında kalathos bulunan, sola dönük oturan ve elinde bereket boynuzu ve dümen tutan Tykhe tasviri yer almaktadır.
Yayın : Arslan 2011: Fig. 67.

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : H. von Aulock Koleksiyonu
Envanter No : 7183
Dönem : Iulia Maesa (Iula Domna'nın kız kardeşi), MS 218-223.

Tanım : Arka yüzünde ΒΟΥΛΗ ΔΗΜΟΣΤΑΝΩΝ ibaresi ile Boule ve asalı Demos sunağın üzerinde el sıkışmaktadır.
Yayın : Franke 2007: no. 131.

LEVHA 33

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 5.72 gr.
Bulunduğu Müze : SNG Tübingen
Envanter No : 2151
Dönem : MÖ yakl. 350-300
Tanım : Ön yüzünde TEIOC ibaresi ve sola dönük Zeus başı; arka yüzünde TIANOΣ ibaresi ve sola dönük kanatları kapalı kartal tasvir edilmiştir.
Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>
Waddington – Reinach – Babelon 1925.

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 12.01 gr.; çap: 29 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 807/25
Dönem : Maksimus, MS 235-238
Tanım : Ön yüzünde ΓΙΟΒΟΒΗΜΑΞΙΜΕΙΝΟΚΑΥΤ ibaresi ve Maksimus'un sağa dönük defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve ayakta, sola dönük, mızrak tutan Zeus ve yerde kartal tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 50

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 6.61 gr.; çap: 23/24 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 947/13
Dönem : I. Valerianus, MS 253-260
Tanım : Ön yüzünde ΠΛΟΒΑΛΕΡΙΑΝΟΚΑ ibaresi ve Valerianus'un sağa dönük defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve ayakta, sola dönük, kâse ve mızrak tutan Zeus tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 59.

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 11.61 gr.; çap: 24/26 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 770/7
Dönem : Gallienus, MS 253-268
Tanım : Ön yüzünde ΠΑΓΑΛΛΗ ΝΟCCEB ibaresi ve Gallienus'un sağa dönük defne çelenkli büstü; arka yüzünde TIA ΝΩΝ ibaresi ve ayakta, sola dönük, kâse ve mızrak tutan Zeus ve yerde kartal tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 60.

LEVHA 34

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 11.60 gr.; çap: 30.8 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
Envanter No : 60-43/31-93
Dönem : Severus Aleksander, MS 222-235
Tanım : Ön yüzünde [M AY] P CEV AΛΞΑΝΔΡΟΝ ΑΥΓ ibaresi ve sola dönük, defne taçlı ve zırhlı, sağ elini kaldırmış, sol eliyle mızrak tutan Severus Alexander tasviri; arka yüzünde TIA Ν[ΩΝ] ibaresi ve tapınak girişinde *patera* ve mızrak tutan, ayakta Zeus ve ayaklarının dibinde kartal tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Arslan 2011: Fig. 68.

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : -
Envanter No : -
Dönem : Severus Aleksander, MS 222-235
Tanım : Ön yüzünde Severus Aleksander tasviri; arka yüzünde TIA Ν[ΩΝ] ibaresi ve tapınak girişinde *patera* ve mızrak tutan, ayakta Zeus ve ayaklarının dibinde kartal tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Waddington – Reinach – Babelon 1925: 138.

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ. 6.81 gr.
Bulunduğu Müze : Rec. Gen. (koleksiyon)
Envanter No : 170
Dönem : I. Valerianus, MS 253-260
Tanım : Ön yüzünde Π Λ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC ibaresi ve I. Valerianus'un sağa dönük çelenkli büstü; arka yüzünde ΤΙΑΝΩΝ ibaresi ile birlikte, sola dönük oturan yıldırım demeti ve mızrak tutan Zeus tasvir edilmiştir.

Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 9.99 gr.; çap: 30 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 807/26
Dönem : III. Gordianus, MS 238-244
Tanım : Ön yüzünde ΜΑΝΤΓΟΡΔΙΑΝΟCΑ ibaresi ve Gordianus'un sola dönük şua taçlı, kalkan ve mızraklı Gordianus büstü; arka yüzünde ΤΙΑ ΝΩΝ ibaresi ve tahtta oturmuş, sola dönük, elinde yıldırım demeti ve asa tutan Zeus tasviri ve önünde kartal bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 53

LEVHA 35

a)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 11.42 gr.; çap: 27/28 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 762/946
Dönem : III. Gordianus, MS 238-244
Tanım : Ön yüzünde ΜΑΝΤΓΟΡΔΙΑΝΟCΑ ibaresi ve Gordianus'un sola dönük şua taçlı, kalkan ve mızraklı Gordianus büstü; arka yüzünde ΤΙΑ ΝΩΝ ibaresi ve tahtta oturmuş, sola dönük, elinde yıldırım demeti ve asa tutan Zeus tasviri ve önünde kartal bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 52

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 1.88 gr.; çap: 15 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 650/650
Dönem : Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
Tanım : Ön yüzünde AVPNOC ibaresi ve Marcus Aurelius'un sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve kanatları açık kartal tasviri bulunmaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 34

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 2.32 gr.; çap: 13/15 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4821
Dönem : MÖ 4. yüzyıl
Tanım : Ön yüzünde sola dönük çelenkli Zeus başı; arka yüzünde TIA NQN, kartal, yıldırım demeti üzerinde kanatları kapalı kartal tasviri yer almaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 1

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 1.18 gr.; çap: 10 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4822
Dönem : MÖ 4. yüzyıl
Tanım : Ön yüzünde sola dönük çelenkli Zeus başı; arka yüzünde TIA NQΣ, kartal yıldırım demeti üzerinde kanatları kapalı kartal tasviri yer almaktadır.
Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 2

e)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 14,41 gr.; çap: 31/32 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri

<i>Envanter No</i>	: 807/22
<i>Dönem</i>	: MS 3. yüzyıl, Roma İmparatorluk Dönemi.
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde TIEIOC, Tios'un sağa dönük diademli başı; arka yüzünde TIA N ΩN ibaresi, Zeus ve Şehir Tanrıçası ayakta ve tokalaşır vaziyette, her ikisinin elinde asa ve aralarında sunak tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 9

LEVHA 36

a)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Ron Paul Coin (koleksiyon)
<i>Envanter No</i>	: 702
<i>Dönem</i>	: Domitian, MS 81-96
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AYT ΔOMITIANOΣ KAIΣAP ΣBAΓ ibaresi ve Domitian'ın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde ZEYΣ ΣYPTΓAΣTHΣ TEIANΩN ibaresi ile birlikte Zeus Syrgastes sola dönük ve ayakta, <i>patera</i> ve asa tutarken, sağ ayağının arkasında kartalla tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html Waddington – Reinach – Babelon 1925.

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Vienna
<i>Envanter No</i>	: 15894
<i>Dönem</i>	: Domitian, MS 81-96
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AYT ΔOMITIANOΣKAIΣAPΣBAΓ ΓEPMA ibaresi ve Domitian'ın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde ZEYΣ ΣYPTΓAΣTHΣ TEIANΩN ibaresi ile birlikte Zeus Syrgastes sola dönük ve ayakta, <i>patera</i> ve asa tutarken, sağ ayağının arkasında kartalla tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html Waddington – Reinach – Babelon 1925.

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios

<i>Ölçüleri</i>	: Ağ. 23.16 gr.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Traianus, MS 98-117
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AYT NEP TPAIANOC KAICAP CEB ΓM Δ ibaresi ve Domitian'ın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde ZEYC CYPΓACTEIOC TIANΩN ibaresi ile birlikte khiton kıyafetli Zeus Syrgastes sola dönük ve ayakta, patera ve asa tutarken, sağ ayağının yanında kartalla tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html Waddington – Reinach – Babelon 1925: 25-26.

LEVHA 37

a)	
<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 20.22 gr.; çap: 31/32 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 814/4
<i>Dönem</i>	: Traianus, MS 98-117
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde VTNEPVTPAINOCKAICAPCEB[ΓEPMΔAK ibaresi ve sağa dönük defne çelenkli Traianus büstü, arka yüzünde ZEVCCVΠACTEIOC[TEIANΩN ibaresi ile birlikte Zeus Syrgastes sola dönük ve ayakta, kâse ve asa tutarken, ayağının yanında kartalla (?) tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 13

b)	
<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Samsun
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 5.42 gr.; çap: 20 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 4823
<i>Dönem</i>	: Domitian, MS 81-96
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AYT[ΔOMITIANOΣ]KAISAPΣBAΓ ibaresi, Domitian'ın sağa dönük defne çelenkli başı; arka yüzünde [ZEYΣΣ]YΠΓAΣT HΣTEIANΩN ibaresi ile birlikte Zeus Syrgastes sola dönük ve ayakta, kâse ve asa tutarken, ayağının yanında kartalla tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 12

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 3.88 gr.; çap: 20 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
<i>Envanter No</i>	: 78-37/37-96
<i>Dönem</i>	: Antoninus Pius, MS 138-141
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde ΑΥΤΚΑΙCΑΠΟC ΑΝΤΩΝΕΙΝΟ ibaresi ve Antoninus Pius'un sağa dönük taçsız başı; arka yüzünde ZEYC TIANΩN ibaresi ve ayakta, sola dönük, drapeli, sağ elinde <i>paterna</i> ve sol elinde asa tutan Zeus Syrgastes bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Arslan 2011: Fig. 62.

d)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Antoninus Pius, MS 138-161
<i>Tanım</i>	: Arka yüzünde ayakta, sola dönük, drapeli, sağ elinde <i>paterna</i> ve sol elinde asa tutan Zeus Syrgastes tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Waddington – Reinach – Babelon 1925: 36.

LEVHA 38

a)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 3.58 gr.; çap: 17 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 14838
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde [ΑΥΡΗΑΙ ΚΑΙCΑΡ] ibaresi Marcus Aurelius'un sola dönük çelenksiz başı; arka yüzünde [TIANΩN] ibaresi ve sola dönük, ayakta, terazi ve bereket boynuzu tutan Dikaiosyne bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 23

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz

<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 4.68 gr.; çap: 21 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 14941
<i>Dönem</i>	: Commodus, Caesar, MS 175-177
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde [MAVP KOMOΔOCKAI] ibaresi ve Commodus'un sağa dönük çelenksiz başı; arka yüzünde TIA [NΩN] ibaresi ve ayakta, sola dönük, elinde terazi ve bereket boynuzu tutan Dikaiosyne tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 35

c)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: -
<i>Bulunduğu Müze</i>	: -
<i>Envanter No</i>	: -
<i>Dönem</i>	: Antoninus Pius, MS 138-161.
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde Antoninus Pius büstü; arka yüzünde TIA NΩN ibaresi ve Yılan Tanrı Glykon tasviri bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Waddington – Reinach – Babelon 1925: 54.

LEVHA 39

a)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 7.99 gr.; çap: 24/25 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 762/943
<i>Dönem</i>	: III. Gordianus, MS 238-244
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde MANTΓOΔIANOCAVT ibaresi ve Gordianus'ın sağa dönük şua taçlı büstü; arka yüzünde TIA NΩN ibaresi ve Tios Şehir Tanrıçası'nın sağa dönük sur taçlı büstü vardır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 57

b)

<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: ?
<i>Bulunduğu Müze</i>	: Sylloge Nummorum Graecorum (koleksiyon)
<i>Envanter No</i>	: -

Dönem : Gallienus, MS 218-268
Tanım : Ön yüzünde ΑΥΚ Π Λ ΓΑΛΛΙΗΝΟC ibaresi ve Gallienus'un sağa dönük çelenkli büstü; arka yüzünde TIANQN ibaresi ile birlikte, sazlar ve bir gemi pruvası önünde yere oturmuş nehir tanrısı Billaios ve yerde bir urne tasvir edilmiştir.
Yayın : <http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

c)
Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 11.90 gr.; çap: 27 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
Envanter No : 123-1-94
Dönem : Antoninus Pius, MS 138-141
Tanım : Ön yüzünde [ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ] ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC ibaresi ve Antoninus Pius'un sağa dönük defne taçlı ve drapeli büstü; arka yüzünde ΒΙΛΛΑΙΟC ΤΙΑΝΩΝ ibaresi ve sola dönük olarak, sağ elinde üzüm salkımı, sol elinde *thyrosos* tutan Dionysos, iki yanında yere uzanmış ırmak tanrıları Billaios ve Sardon tasviri bulunmaktadır. Solda Billaios sağ elini kayaya dayamış ve sol elinde dal tutuyor, Sardon ise sağ elinde buğday başağı ve sol elinde bereket boynuzu tutmaktadır.
Yayın : Arslan 2011: Fig. 60; B. Öztürk 2008: Res. 19; Öztürk 2013a: Res. 10; Waddington – Reinach – Babelon 1925: 42.

LEVHA 40

a)
Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : -
Bulunduğu Müze : H. von Aulock Koleksiyonu
Envanter No : 943
Dönem : Antoninus Pius, MS 138-141
Tanım : Arka yüzünde ΤΙΑΝΩΝ ΒΙΛΛΑΙΟC ΣΑΡΔΩΝ ibaresi ve sola dönük olarak, sağ elinde üzüm salkımı, sol elinde *thyrosos* tutan Dionysos heykeli, iki yanında yere uzanmış ırmak tanrıları Billaios ve Sardon tasviri bulunmaktadır. Solda Billaios sağ elini kayaya dayamış ve sol elinde dal tutuyor, Sardon ise sağ elinde buğday başağı, dal ya da yengeç ve sol elinde bereket boynuzu tutmaktadır. Ön yüzü yayınlanmamıştır. Benzer sikkelere göre, yayınlanmamış ön

yüzünde olasılıkla AYTOKPATΩP KAICAP ANTΩNEINOC ibaresi ve Antoninus Pius'un sağa dönük defne taçlı ve drapeli büstü olmalıdır.

Yayın : Franke 2007: no 202.

b)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 8.46 gr.; çap: 24 mm.
Bulunduğu Müze : İstanbul Arkeoloji Müzeleri
Envanter No : 4829
Dönem : Maksimus, Caesar, MS 235-238
Tanım : Ön yüzünde ΓΙΟΒΟΒΗΜΑΞΙΜΕΟΚΚ ibaresi ve Maksimus'un sağa dönük çelenksiz büstü; arka yüzünde ΤΙΑ ΝΩΝ ibaresi ve Kaynak Nymphesi, ayakta, sola dönük, sağ ayağını bir kaya üzerine koymuş, sağ eliyle sağ dizi üzerinde tuttuğu testiden önündeki testiye su dökerken ve sol elinde kamyş tutarken tasviri bulunmaktadır.

Yayın : Gökyıldırım 2013: Fig. 51

c)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ.: 2.75 gr.; çap: 19.8 mm.
Bulunduğu Müze : Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Özel Koleksiyon
Envanter No : 83-1-94
Dönem : III. Gordianus, MS 238-244
Tanım : Ön yüzünde M. ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC AV. ibaresi ve sağa dönük, defne taçlı ve paludamentumlu ve zırhlı III. Gordianus büstü; arka yüzünde T[I]A [A]ΩΝ ibaresi ve başında polos, sağ elinde *patera* tutan, sol dirseğini kalkanına dayamış ve sol yanında kutsal hayvanı aslan duran, tahtta oturmuş Kybele bulunmaktadır.

Yayın : Arslan 2011: Fig. 69.

d)

Adı : Sikke
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Tios
Ölçüleri : Ağ. 7.15 gr.
Bulunduğu Müze : Sylloge Nummorum Graecorum (koleksiyon)
Envanter No : -
Dönem : Gallienus, MS 218-268
Tanım : Ön yüzünde Π Λ ΓΑΛΛΗΝΟC CEB ibaresi ve Gallienus'un sağa dönük çelenkli büstü; arka yüzünde ΤΙΑ

	NQN ibaresi ile birlikte, sola dönük, <i>khition</i> kıyafetli, elinde asa tutan Serapis tasvir edilmiştir.
<i>Yayın</i>	: http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html
e)	
<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 10.98 gr.; çap: 28 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 807/24
<i>Dönem</i>	: Elegabal, MS 218-222
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde MAVPHANTΩN INOCAYTOY ibaresi ve Elegabal'ın sağa dönük çelenkli büstü; arka yüzünde TIANΩN ibaresi ve tahtta oturan, sola dönük, sol elinde asa, önünde Kerberos bulunan Serapis tasviri yer almaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 44

LEVHA 41

a)	
<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 3.66 gr.; çap: 19 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 762/942
<i>Dönem</i>	: Marcus Aurelius, Caesar, MS 139-161
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde AVTOKAICAPANTΩNEI NOC ibaresi Marcus Aurelius'un sağa dönük çelenksiz başı; arka yüzünde, TIA NQN ibaresi ve yanan sunak bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 25
b)	
<i>Adı</i>	: Sikke
<i>Cinsi</i>	: Bronz
<i>Buluntu Yeri</i>	: Tios
<i>Ölçüleri</i>	: Ağ.: 5.00 gr.; çap: 21/23 mm.
<i>Bulunduğu Müze</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzeleri
<i>Envanter No</i>	: 1008/3
<i>Dönem</i>	: III. Gordianus, MS 238-244
<i>Tanım</i>	: Ön yüzünde MANTFOΔIANOCAVT ibaresi ve Gordianus'un sağa dönük şua taçlı büstü; arka yüzünde TIA NQN ibaresi ve sepet şeklinde büyük meşale bulunmaktadır.
<i>Yayın</i>	: Gökyıldırım 2013: Fig. 58.

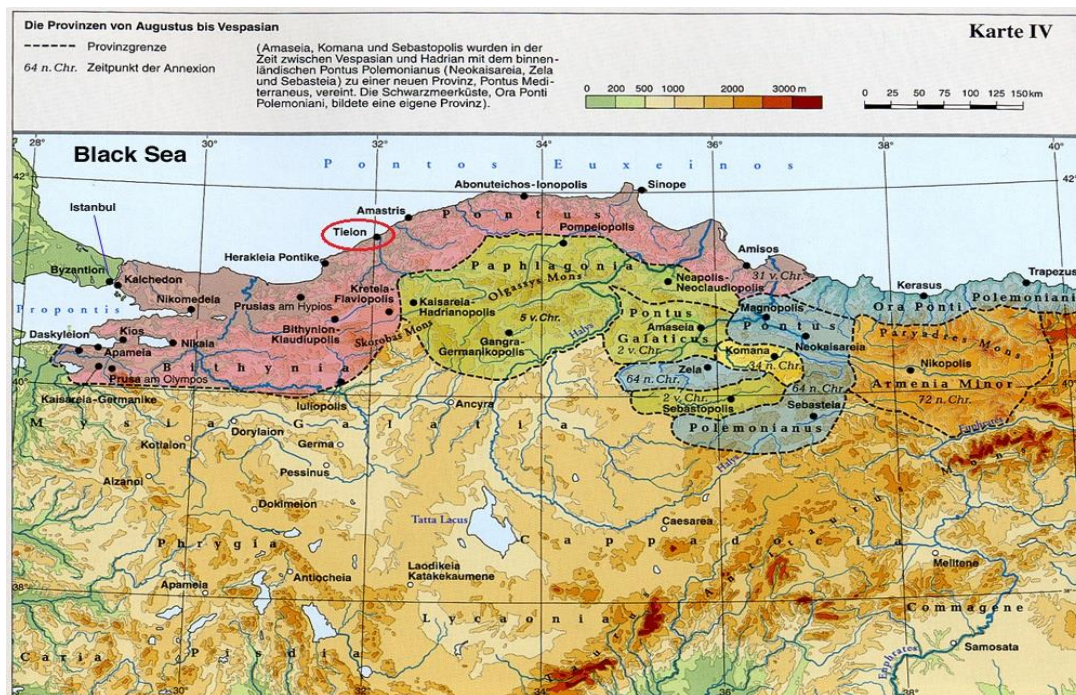
TABLÖLÄR

Tablo 1: Tios ve çevresinde tanrı ve tanrıça kültü bulguları.

Tanrı ve Tanrıça Grupları	Tanrı ve Tanrıçalar	Dönem	Buluntular				
			Heykeller / Heykelcikler/ Masklar	Kabartma	Adaklar ve Epigrafik Buuntular	Kurşun Ağırıklar	Sikkeler
Yunan Tanrı ve Tanrıçaları	Aphrodite	MS 3-4. yy	X				X
	Apollon	MS 3-4. yy	X				X
	Ares	MS 3. yy					X
	Asklepios	MS 1-3. yy	X		X		X
	Athena	MÖ 1.-MS 4. yy					X
	Demeter	MS 1-2. yy					X
	Dionysos	MS 1-4. yy	X		X	X	X
	Eros	MS 3-4. yy					X
	Hera	MÖ 3. yy					X
	Hermes	MS 2-3. yy				X	X
	Helios	MS 1-2. yy			X		X
	Hestia	MS 2. yy					X
	Hygeia	MS 2-3. yy					X
	Nemesis	MS 2-3. yy					X
	Nike	MÖ 1.-MS 3. yy					X
	Pan	MS 2-3. yy	X				X
	Personifikasyonlar (Demos Boule ve Eleutheria)	MS 2-3. yy			X	X	X
	Poseidon	MS 1-4. yy					X
	Tykhe	MS 2-3. yy	X				X
	Zeus	MÖ 4.-MS 4. yy	X		X	X	X

Tanrı ve Tanrıça Grupları	Tanrı ve Tanrıçalar	Dönem	Buluntular				
			Heykeller / Heykelcikler/ Masklar	Kabartma	Adaklar ve Epigrafik Buuntular	Kurşun Ağırklar	Sikkeler
Yerel Tanrı ve Tanrıçalar	Glykon	MS 2-4. yy	X		X		
	Heros ve Kahramanlar Kültü	MS 2-4. yy	X	X	X		
	Hosios kai Dikaios	MS 2. yy			X		X
	Irmak Tanrıları	MS 2-3. yy					X
	Meter Theon	MS 2-4. yy			X		X
	Tios Şehir Tanrıçası	MS 3. yy					X
	Zeus Stratios	MÖ 5.-MS 3. yy		X			X
	Zeus Syrgastes	MS 1-4. yy			X		X
Phrygia Tanrı ve Tanrıçaları	Kybele	MS 3-4. yy	X				X
Doğu Kökenli Tanrı ve Tanrıçalar	İsis	MS 1-2. yy	X		X		
	Serapis	MS 1-4. yy	X		X		X
	Theos Hysistos	MS 3-4. yy			X		
Roma	Dea Roma	MS 3-4. yy			X		

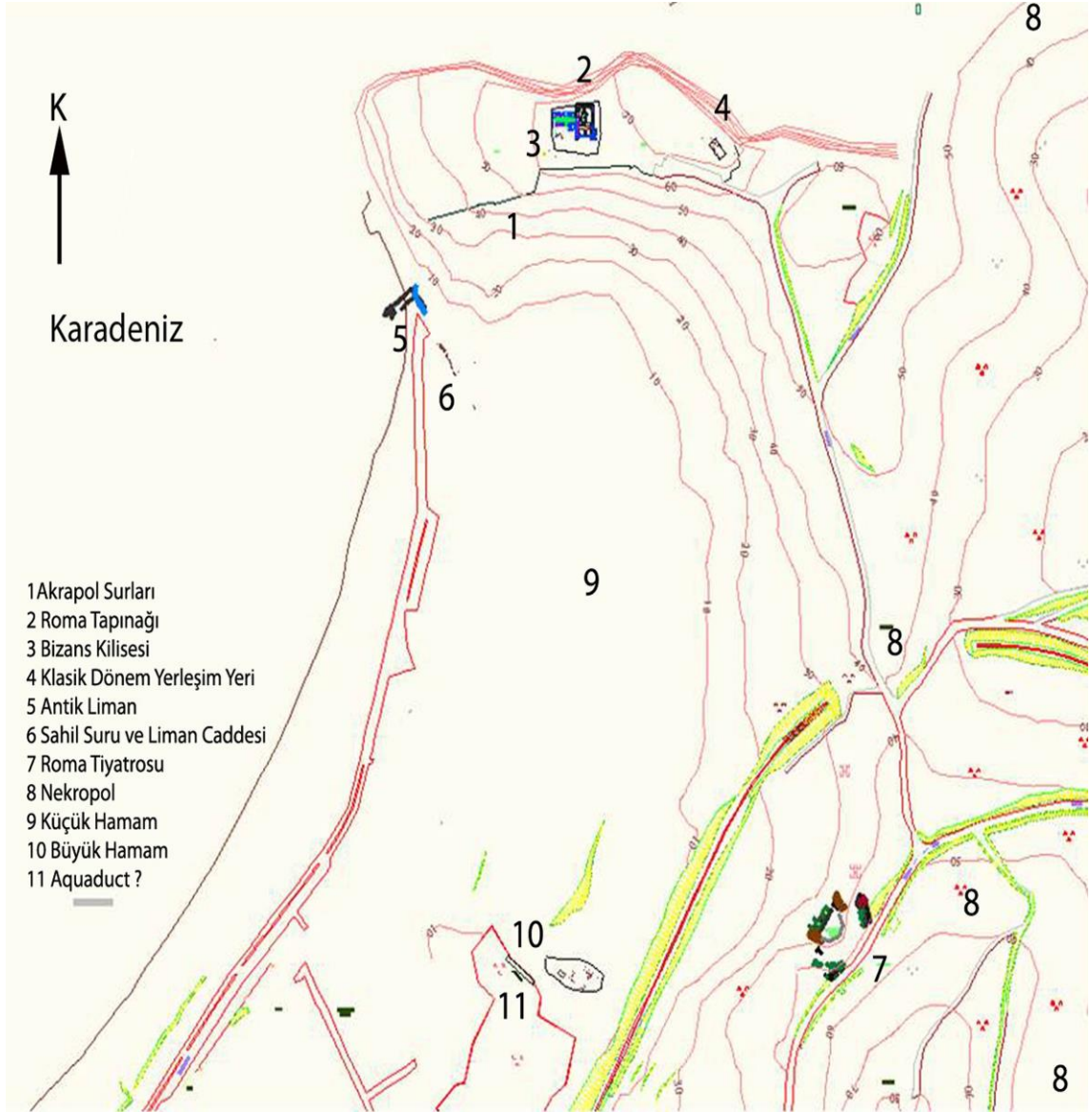
HARİTALAR

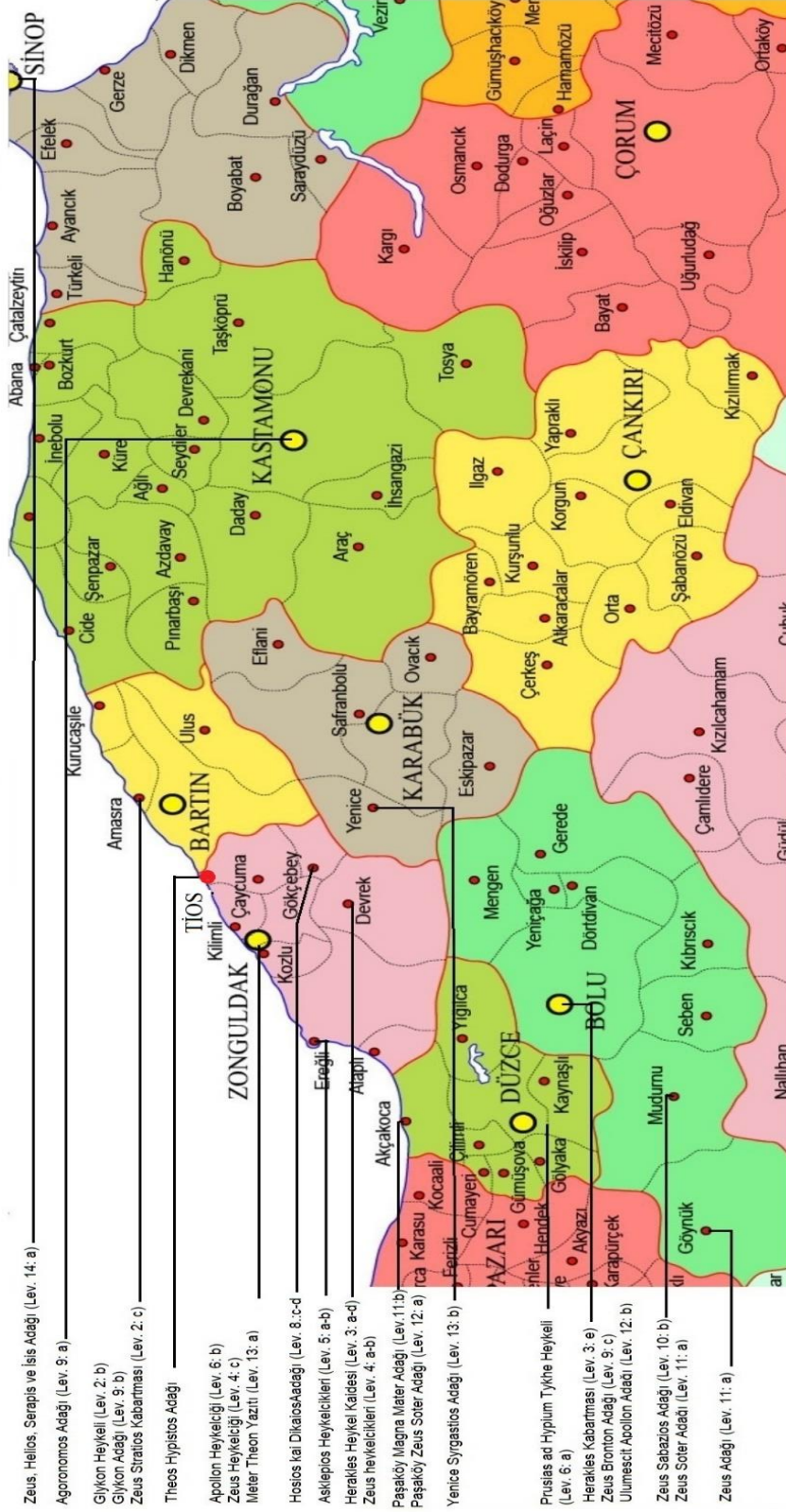
Harita 1: Augustus'tan Vespasianus Dönemi'ne Kadar Pontus-Bithynia Eyaleti
(Marek, 2003: Karte IV)

Harita 2: Bithynia (Heinrich Kiepert, Asia citerior: Bithynia;
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heinrich_Kiepert._Asia_citerior.Bithynia.jpg).

Harita 3: Tios kenti planı (Yıldırım 2013: Res. 3)

Harita 4: Tios ve çevresindeki buluntu yerleri.

Harita 5: Tios kökenli buluntu yerleri.

RESİMLER

Resim 1: Tios/Tieion Akropolü'ne batıdan bakış (Sönmez - Öztürk 2008: Res. 1a).

Resim 2: Tios Akropolü ve Billaios (Filyos) ırmağı (Yıldırım 2017: Res. 2)

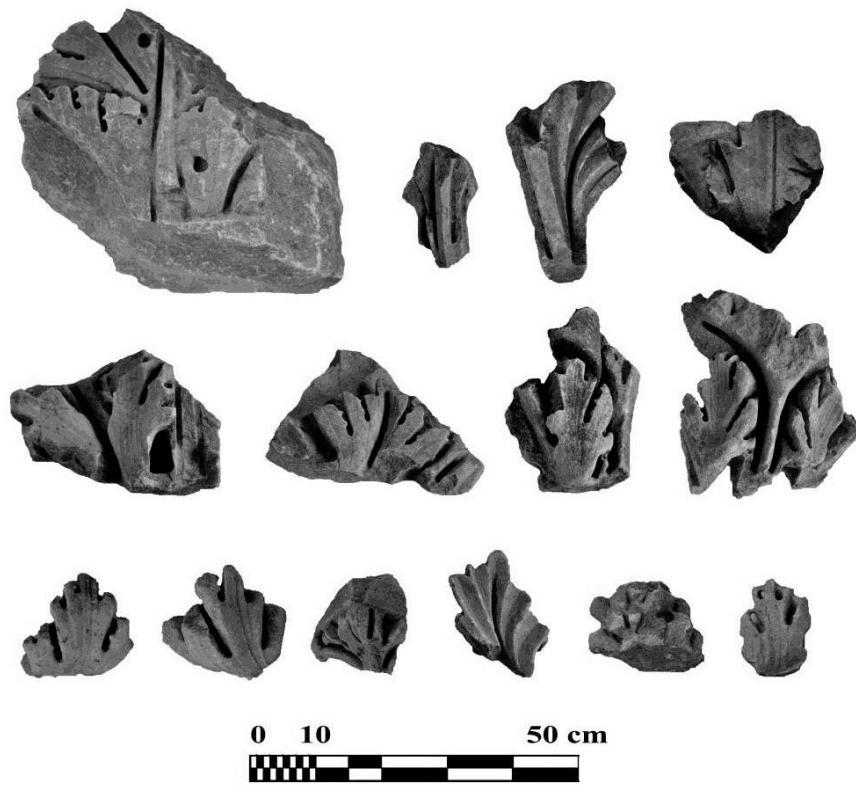
Resim 3: Önyüzünde Tios kentinin kurucusu rahip Tios'un arka yüzünde ise Dionysos'un resmedildiği kent sikkesii
<http://www.wildwinds.com/coins/greece/bithynia/tion/i.html>

Resim 4: Akropolis Tapınağı'nın kuzeydoğu köşesi (Baran-Dirlik-Kendirici 2015:
Res. 3).

Resim 5: Akropolis Tapınağı'na güneyden bakış (Baran-Dirlik-Kendirci 2015: Res. 9).

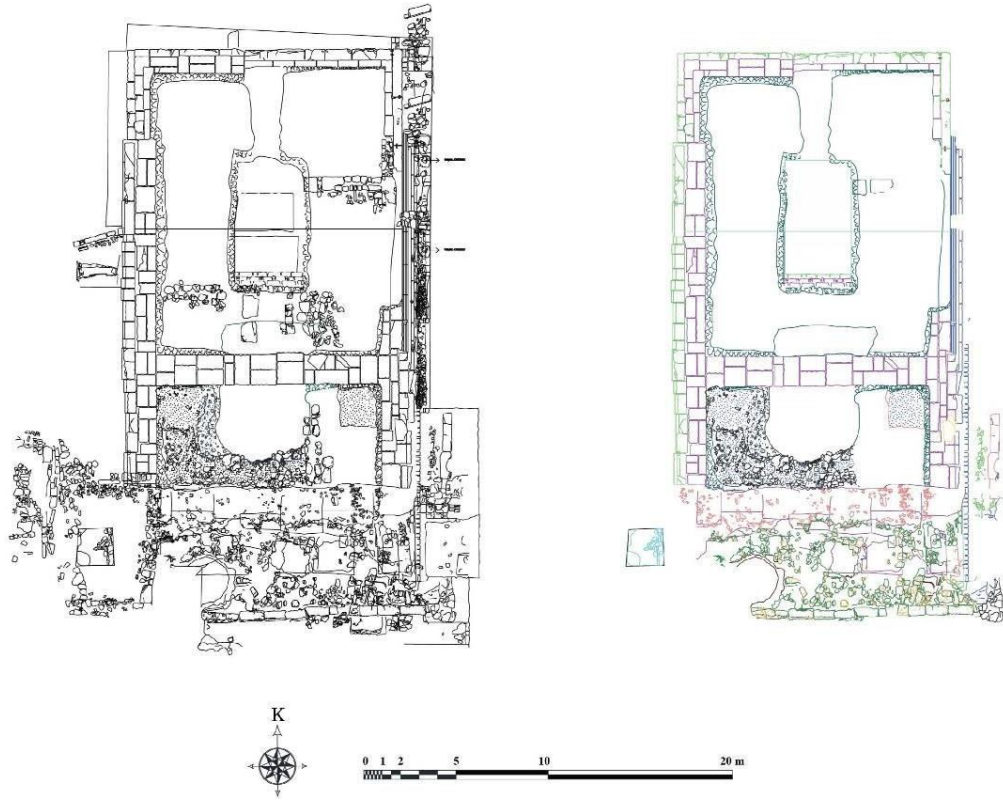

Resim 6: Akropolis Tapınağı, açığa çıkartılan Korinth sütun başlıklarına ait parçalar (Baran-Dirlik-Kendirci 2015: Res. 28).

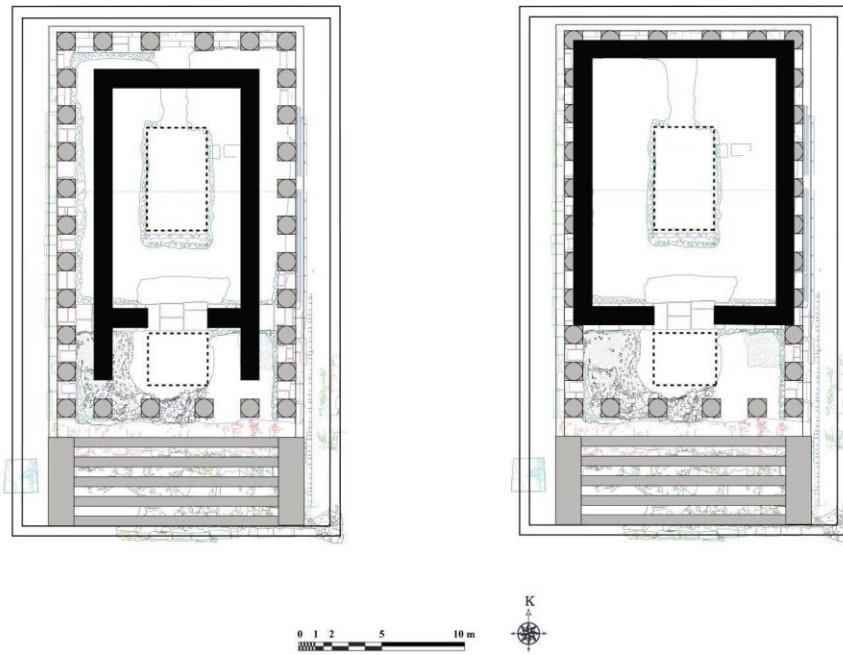

Resim 7: Gökçebey-Üçburgu Emporiumu'nda ele geçen kurşun kantar ağırlıkları
(Yıldırım 2017: Res. 7).

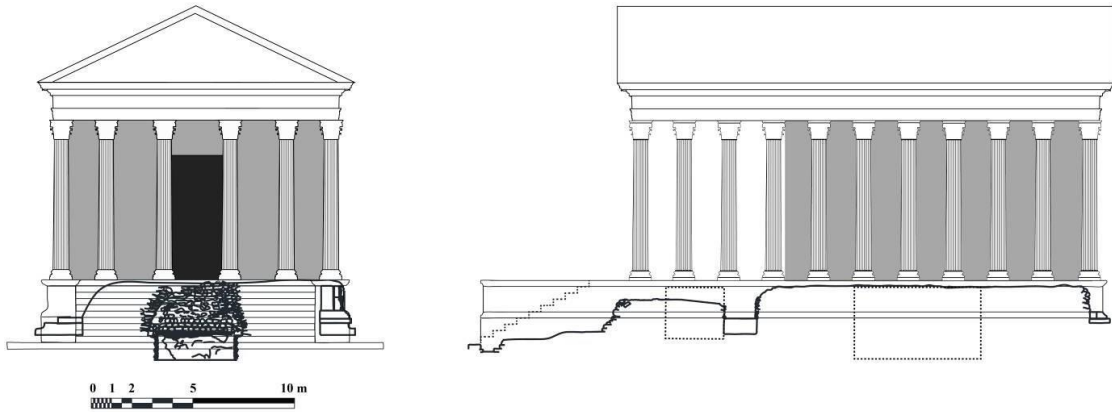
ÇİZİMLER

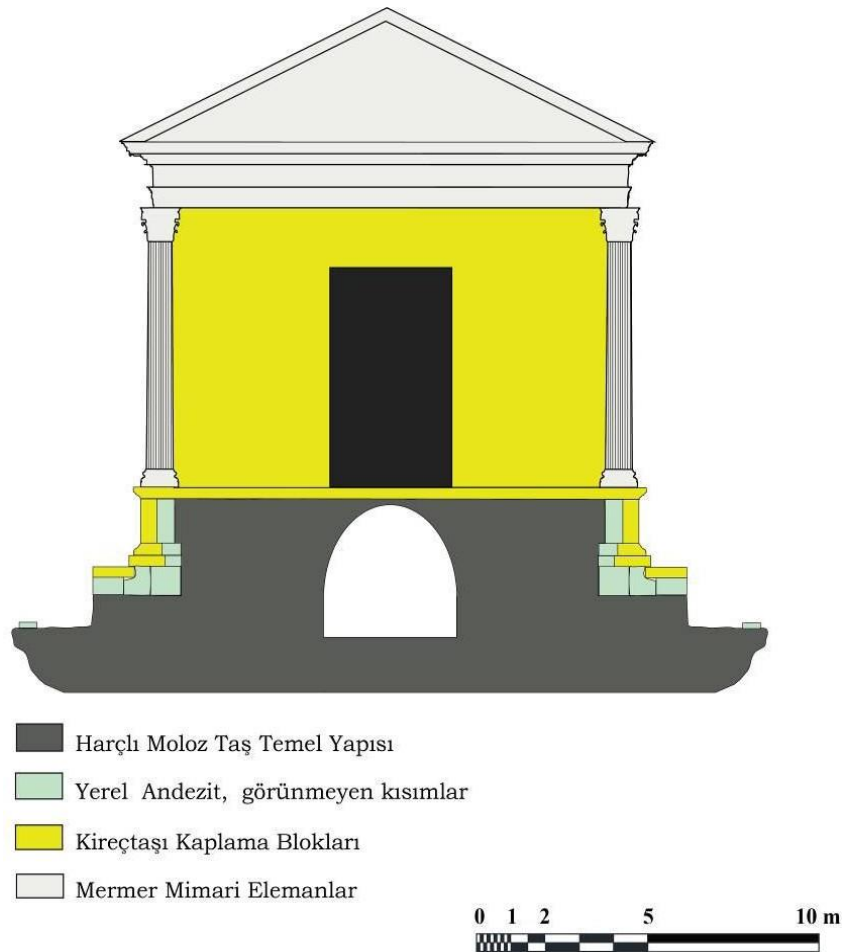
Çizim 1: Tios Akropolis Tapınağı kalıntıları ve planı (Baran-Dirlik-Kendirci 2015: Çiz. 1-2).

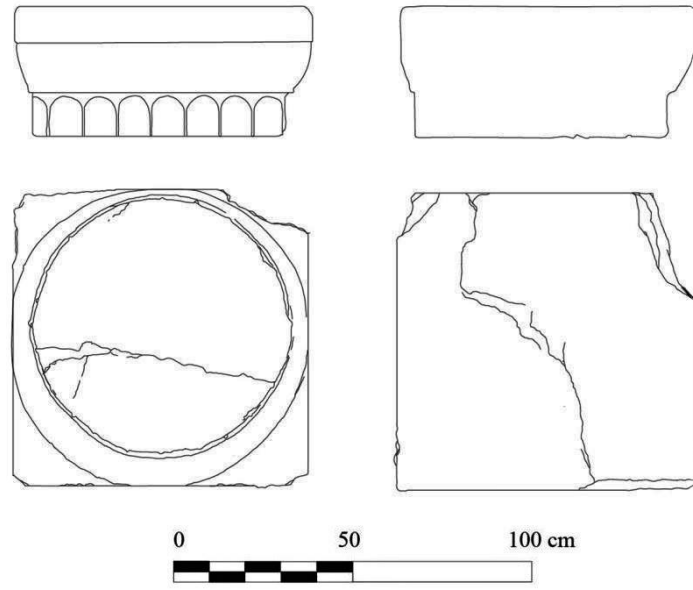
Çizim 2: Tios Akropolis Tapınağı, orijinal plan olasılıkları, peripteros (solda) ve pseudo-peripteros uygulamaları (Baran – Dirlik – Kendirci 2015: Çiz. 3).

Çizim 3: Akropolis Tapınağı, pseudo-peripteros plana uygun görünüm çizimleri
(Baran –Dirlik-Kendirci 2015: Çiz. 4).

Çizim 4: Akropolis Tapınağında kullanılan taş cinsleri belirtilmiş kesit (Baran-Dirlik-Kendirci 2015: Çiz. 5).

Çizim 5: Akropolis Tapınağı, Dor sütun başlıkları (Baran-Dirlik-Kendirci 2015:
Çiz. 7).

LEVHALAR

LEVHA 1

a

b

PT.09-7

c

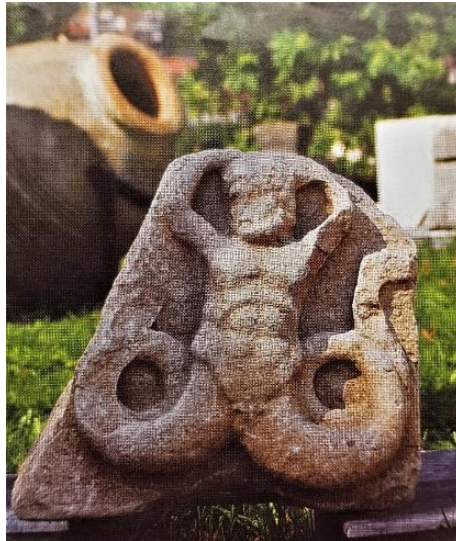
a-b: Tios Tiyatrosu'nda ele geçen heykel parçaları (Sönmez – Öztürk 2008: Res. 7 a-b); c: Tios kazılarında ele geçen Aphrodite heykelciği parçası (Öztürk 2012a: 106, Ark. Bul. Res. 1).

a

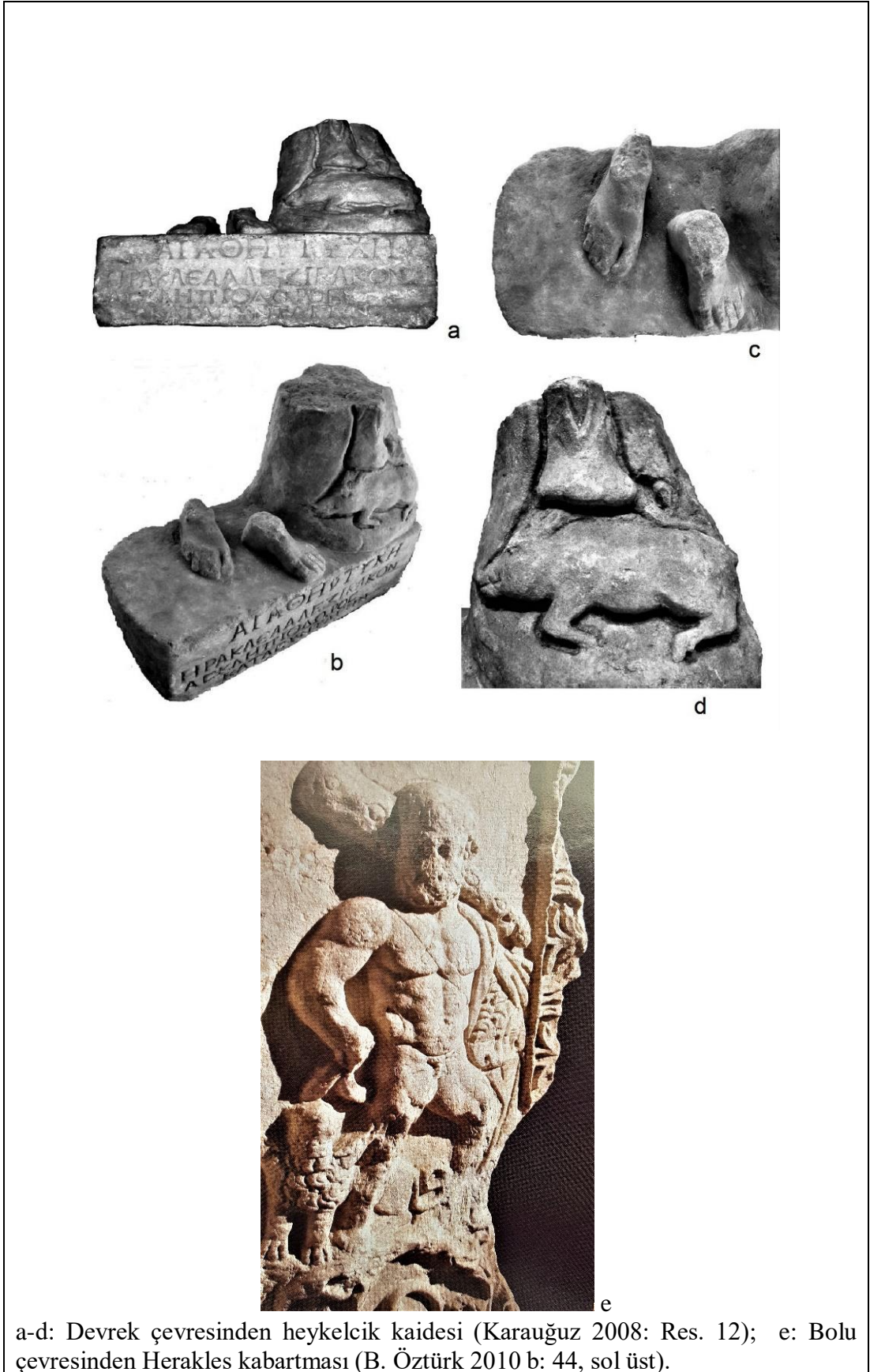

b

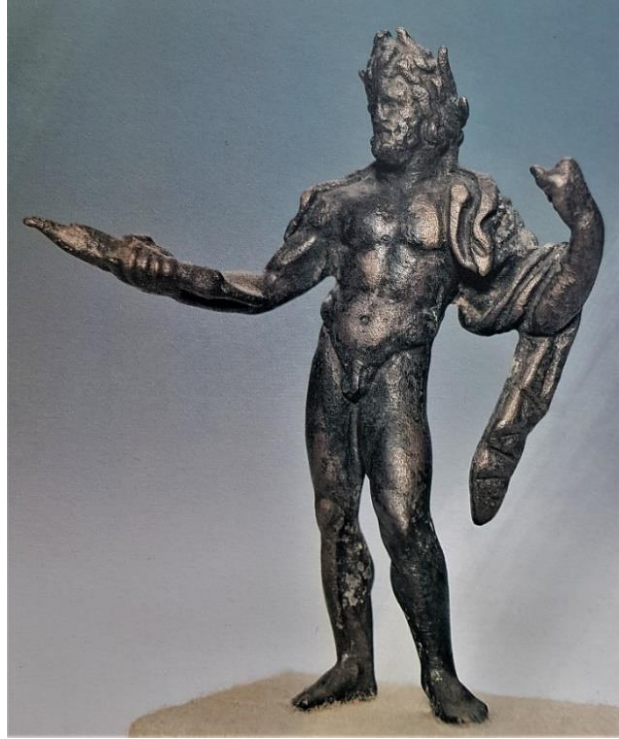

c

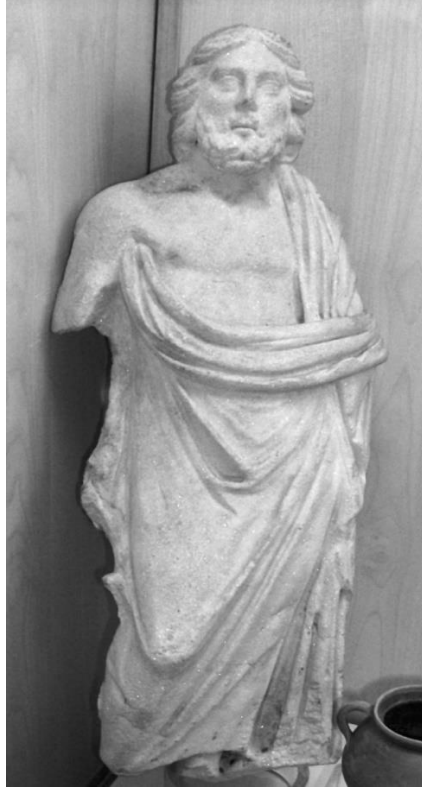
a: Tios'da ele geçen mermer Zeus heykelciğı başı (Dökü – Dinç – Şimşek 2010: 263, lev. 31, sol üst resim); b: Yılan Tanrı Glykon heykeli (B. Öztürk 2010 b: 46; 2013a: Res. 25); c: Amasra Arkeoloji Müzesi'ndeki Zeus Stratios kabartması (B. Öztürk 2010 b: 41, sağ alt);

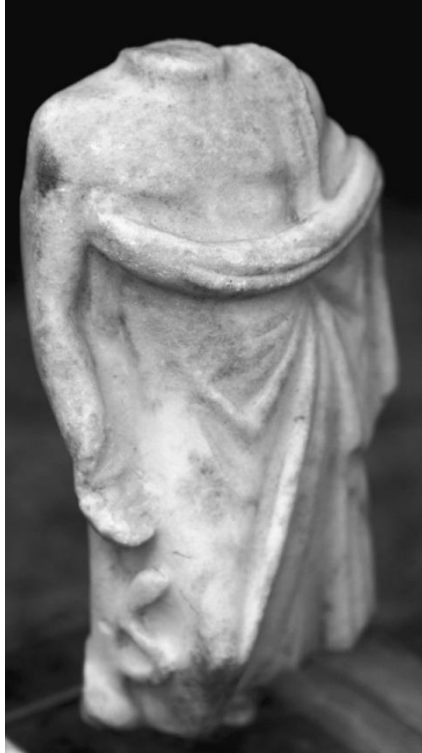
a-d: Devrek çevresinden heykelcik kaidesi (Karağuz 2008: Res. 12); e: Bolu çevresinden Herakles kabartması (B. Öztürk 2010 b: 44, sol üst).

a-b: Devrek çevresinden Zeus heykelcikleri (Karağuz 2008: 55, Res. 1-2), Roma İmp. Çağı; c: Zonguldak'da ele geçen bronz Zeus heykelciğı (Kulaçoğlu 1992: 169), Roma İmp. Çağı.

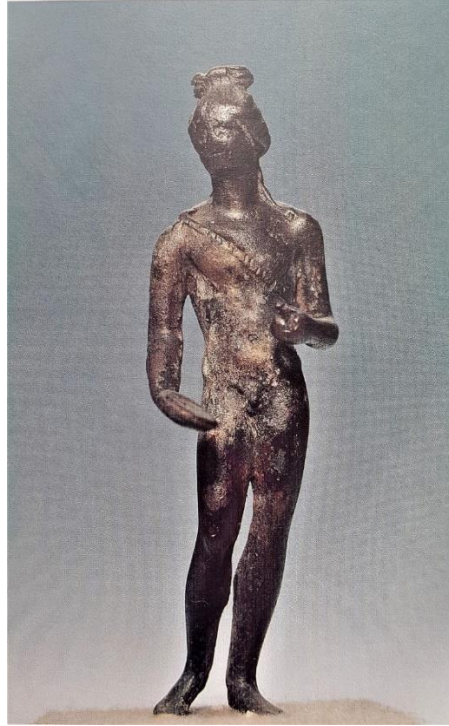

a

b

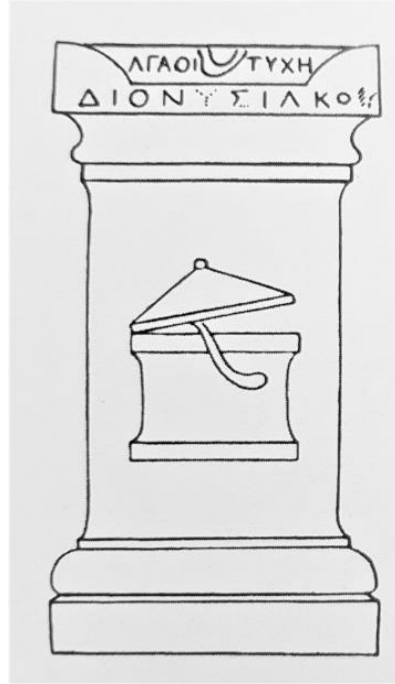
a-b: Asklepios heykelcikleri, Roma İmp. Çağı (B. Öztürk 2013a: Res. 21-22).

a: Prusias ad Hypium Tykhe heykeli (Okan 2016: Res. 5; <https://pbase.com/bmcmorrow/image/60375036>); b: Zonguldak Apollon heykelciği, Roma İmp. Çağı (Kulaçoğlu 1992: 171).

Tios adak stelleri, Roma İmp. Çağı (a: Robert 1937: 288-289, planche XVI, 4-5; b: Robert, 1937: Planche XV 3; c: Marek 2003: 69, 105.

a

b

c-d

a-b: Tios kenti, Roma İmp. Çağı adak stelleri (a: Kalinka 1933: 94, no. 63, fig. 37; Robert 1937: 288, no. 13; b: Robert 1937: 289, planchet XV, no. 1); c-d: Tios, Meter Theon nezdinde Hosios Dikaïos Aleksandros'a sunulan adak (B. Özdemir 2012a: EpRes.26; 2013a: 197-199, Res. 18).

a

b

c-d

Roma İmp. Çağı adak stelleri; a: Kastamonu, *Agoronomos* veya kurumunun adağı (B. Öztürk 2008: Res. 20; 2011: Res. 15); b: Amasra'da ele geçen Glykon'a sunulan adak parçası (Öztürk ve Öztürk 2016: 235-236, res. 2); c-d: Zeus Bronton'a adanan Bolu Eutykhion Adağı (Akyürek-Şahin 2012: Fig 21)).

a

b

a: Göynük Zeus Adağı (Öztürk ve Dönmez-Öztürk 2015: 244); b: Mudurnu Zeus Sabazios Adağı (Dönmez-Öztürk 2012: 69).

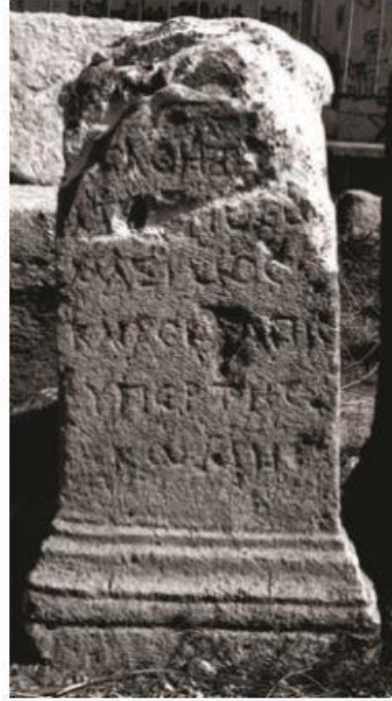

a

b

a: Mudurnu Zeus Soter Adağı (Dönmez-Öztürk 2012); b: Paşaköy (Düzce-Akçakoca) Magna Mater Anıtı (Adak vd. 2008: 83).

a

b

a: Paşaköy (Düzce-Akçakoca) Zeus Soter Adağı (Adak vd. 2018: 84); b: Ulumescit (Bolu) Apollon Adağı (Adak vd. 2008: 87).

Roma İmp. Çağı adak stelleri; a: Zonguldak, Meter Theon'a adanmış bir yazıt parçası (Akyürek-Şahin – Uyar 2012: 152, res. 5 a-b); b: Karabük-Yenice'den Syrgastios'a sunulan adak (Öztürk 2012a: 200-202, EpRes29).

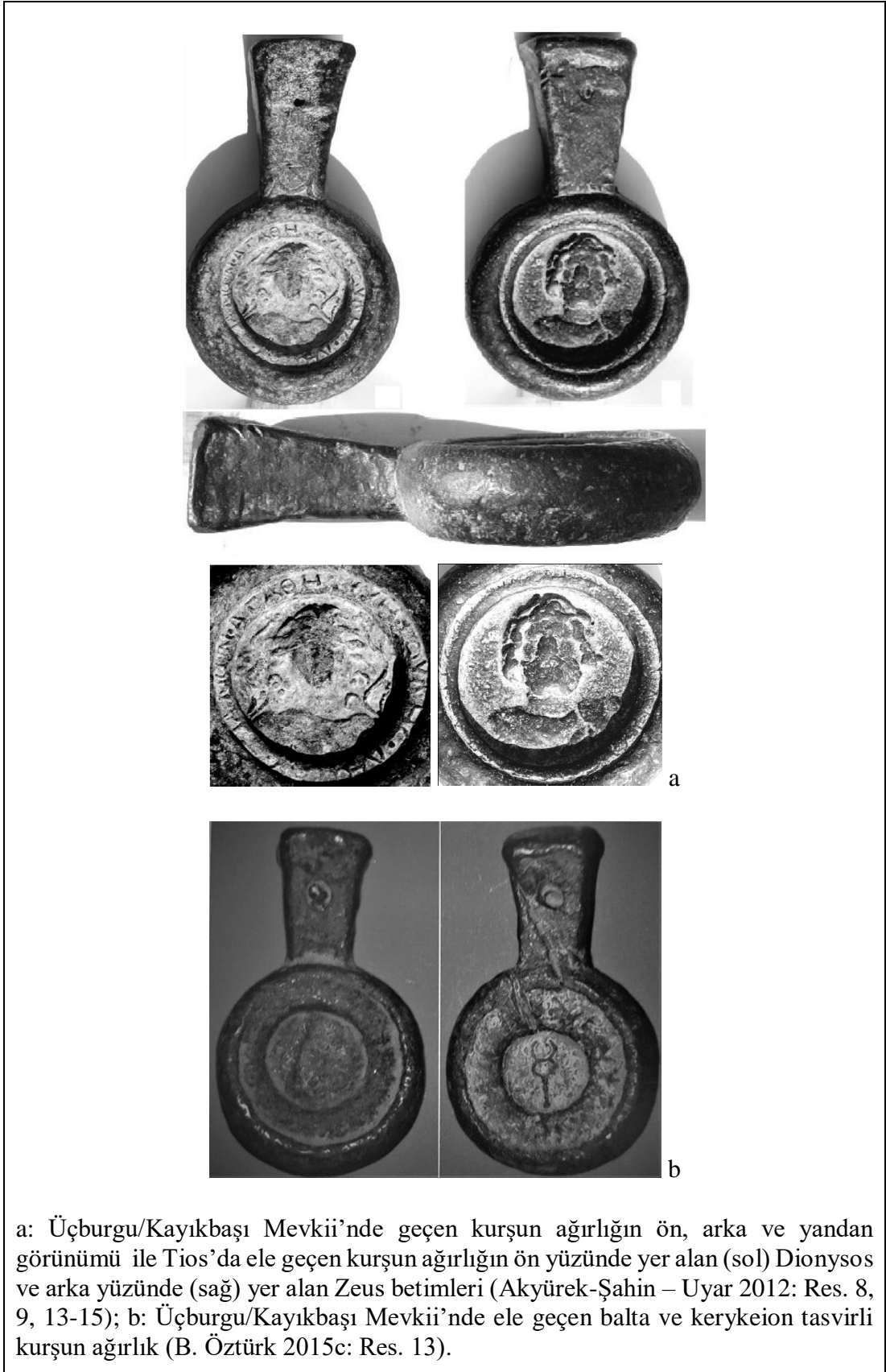

a

b

a: Sinop'tan Zeus, Helios, Serapis ve Isis'e sunulan adak steli (B. Öztürk 2011: Res.12).; b: Tomis-Constanta'da bulunan Tios kökenlilerin Horus ve Dominus'a adağı (B. Öztürk 2012a: 162-164, TEpRes. 10; Vermaseren – Hampartumian 1979: 48, pl. 31, 48);

a

b

c

d

e

a-e: Tios kökenli kurşun ağırlıklar, Roma İmp. Çağı (*Triton VI*; Akyürek-Şahin – Uyar 2012: Res. 16).

a

b

c

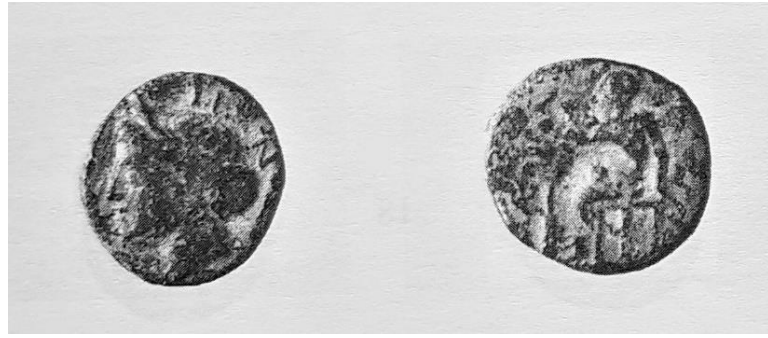

d

a: Aphrodite tasvirli Tios sikkesi; b-d: Hera ve Eleutheria tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

a: Eleutheria tasvirli Tios sikkesi; b: Hera tasvirli Tios sikkesi; c-d: Eleutheria tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

e

f

g

a: Ares tasvirli Tios sikkesi; b-c: Asklepios tasvirli Tios sikkeleri; d-g: Hygeia tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

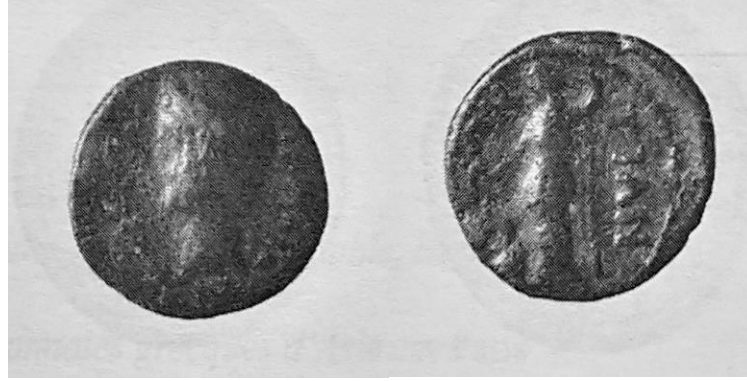

c

d

a-d: Athena tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

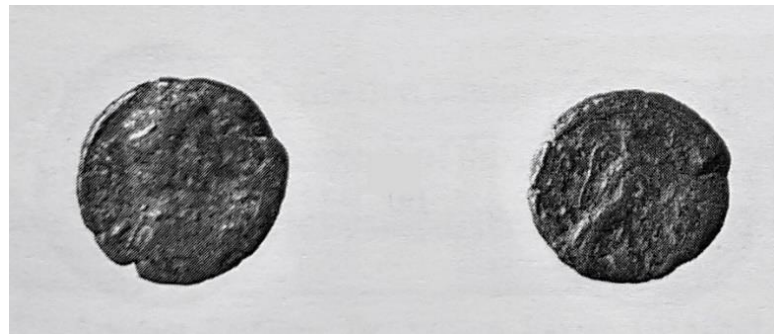
a-d: Athena tasvirli Tios sikkeleri.

a

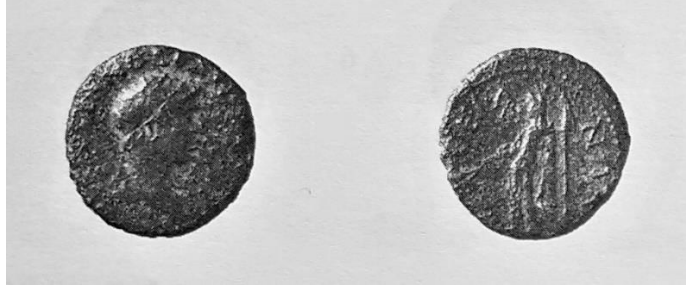

b

c

a-c: Nike tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

e

a-e: Demeter tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

a-d: Dionysos tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

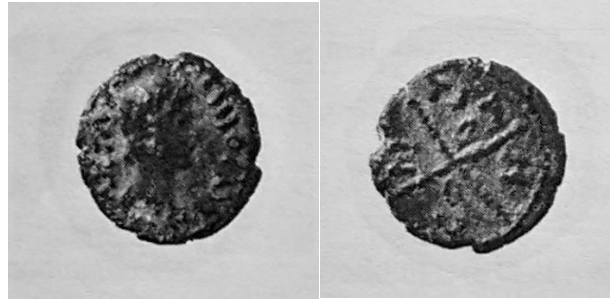

d

a-d: Dionysos tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

e

a: Dionysos ve Tyke tasvirli Tios sikkesi; b: *thyros* tasvirli Tios sikkesi; c-d: *Cista Mystica* tasvirli Tios sikkeleri; e: hařař ve kantaros tasvirli Tios sikkesi.

a: Helios tasvirli Tios sikkesi; b-e: Hermes tasvirli Tios sikkeleri; d: kanatlı *caduceus* tasvirli Tios sikkesi.

a

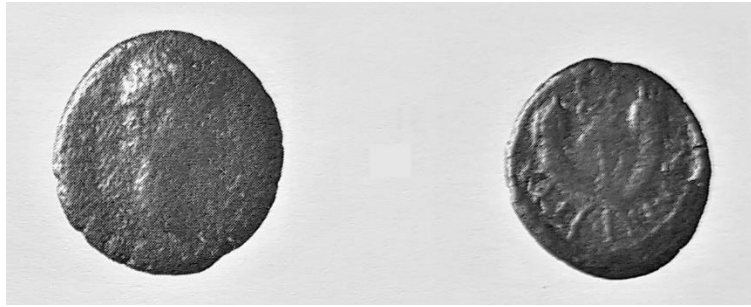
b

c

d

e

a-e: Kanatlı *caduceus* tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

a-b: Hestia tasvirli Tios sikkeleri; c-d: Nemesis tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

d

a-d: Nemesis tasvirli Tios sikkeleri

a

b

c

d

a-b: Poseidon tasvirli Tios sikkeleri; ; c-d: Tyke tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

a-b: Tyke tasvirli Tios sikkeleri; c: Bule ve Demos tasvirli Tios sikkesi.

a

b

c

d

a-d: Zeus tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

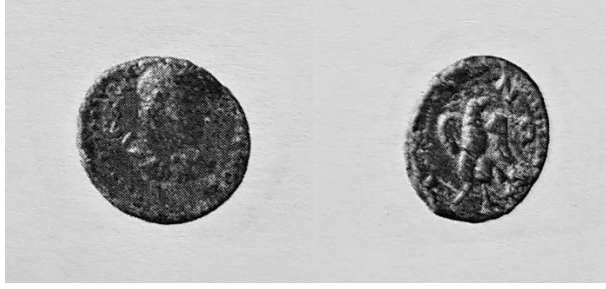

d

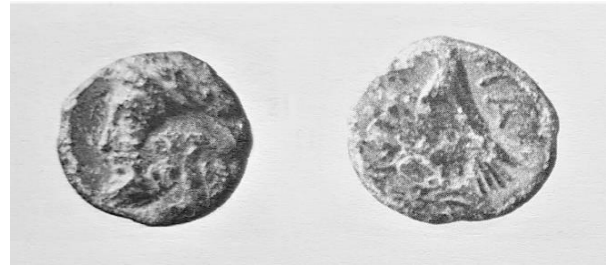
a-d: Zeus tasvirli Tios sikkeleri.

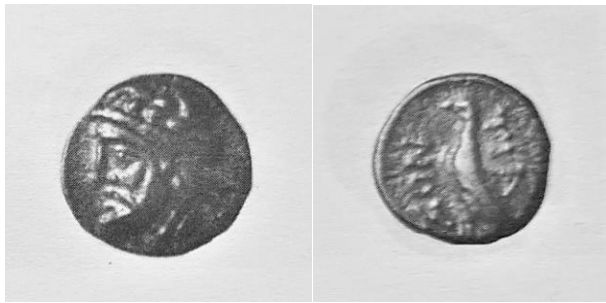
a

b

c

d

e

a-e: Zeus tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

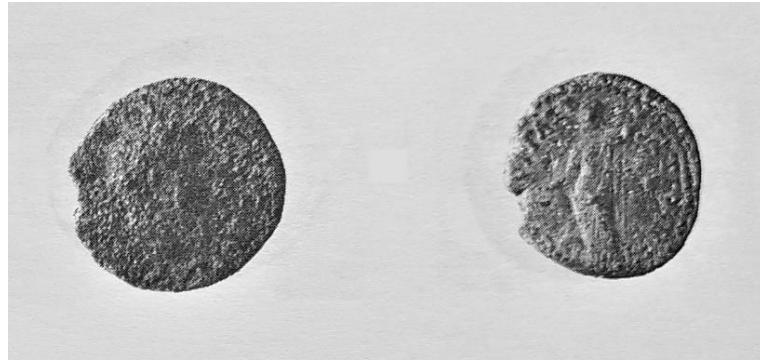

c

a-c: Zeus Syrgostes/Syrgastios tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

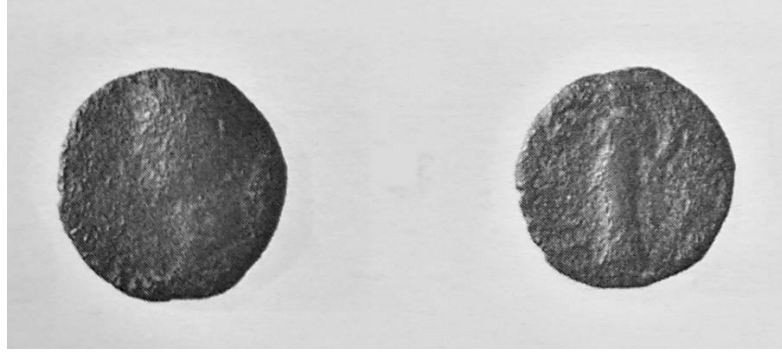

c

d

a-d: Zeus Syrgostes/Syrgastios tasvirli Tios sikkeleri.

a

b

c

a-b: Dikaiosyn tasvirli Tios sikkeleri; c: Glykon tasvirli Tios sikkesi.

a: Tios Şehir Tanrıçası tasvirli sikke; b: Irmak Tanrısı Billaious tasvirli Tios sikkesi; c: Dionysos ile ırmak tanrıları Billaios ve Sardon tasvirli Tios sikkesi.

a

b

c

d

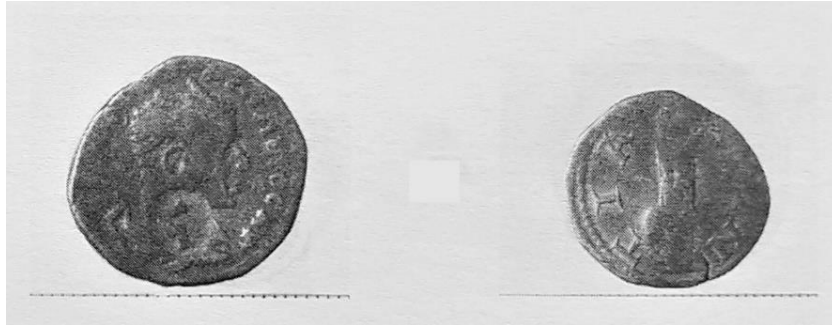

e

a: Dionysos ile ırmak tanrıları Billaos ve Sardon tasvirli Tios sikkesi; b: Nymphe tasvirli Tios sikkesi; c: Kybele tasvirli Tios sikkesi; d-e: Serapis tasvirli Tios sikkesi.

a

b

a-b: Yanan sunak ve meşale tasvirli Tios sikkeleri.